Secolul 20

INCURSIUNI
ÎN CONȘTIINȚA
UNEI LUMI

AMERICA LATINĂ

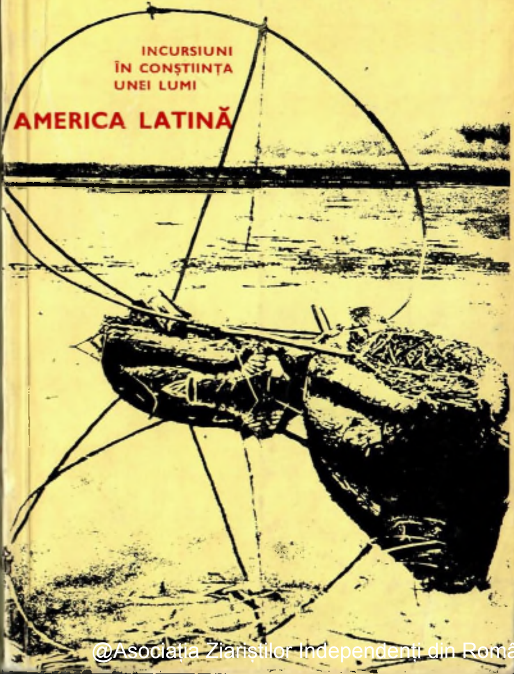

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GETA BRĂTESCU

Coperta

Bărci ale locuitorilor de pe țărmurile lacului Titicaca; structuri din trestie. Fotografie grafizată

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

8-9

151-152

1973

SUMAR

INCURSIUNI ÎN CONȘTIINȚA UNEI LUMI
AMERICA LATINĂ

CONFRUNTĂRI PRIMORDIALE

MARIANO PICÓN SALAS: *Misterul american*, eseu, • 9
HERMANN KEYSERLING: *Meditații sud-americane*, fragmente, • 13
OCTAVIO PAZ: *Măști mexicane*, eseu, în românește, cu o prezentare de Andrei Ionescu • 17

PERSPECTIVĂ ETNOGRAFICĂ

HERBERT WENDT: *Itinerar prin epoci și evenimente*, reportaj, în românește de L. Voita • 25

EZEQUIEL MARTÍNEZ ESTRADA: *Radiografia Pampei*, eseu, în românește de Esdra Alhasid • 35

SARMIZA LEAHU: *El gaucho, cuceritor și învins* • 43

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

APOCALIPSĂ ȘI GENEZĂ

SECOLUL CONCHISTADORILOR

EL INCA GARCILASO DE LA VEGA: *Regeștile cronici ale incașilor*, în românește de Oana Busuioceanu • 47
OANA BUSUIOCEANU: *O cronică veche pentru o lume nouă* • 66

CARLOS FUENTES: CORTÉS ȘI MOCTEZUMA

piesă în trei acte, în românește de Andrei Ionescu • 69

RĂDĂCINILE ANONIME

PAUL VALÉRY: *Legende din Guatemala* — scrisoare către Francis de Miomandre • 133
MIGUEL ANGEL ASTURIAS: *Legendele vulcanului*, în românește de Laurențiu Silvian • 134
LAURENȚIU SILVIAN: *Reevaluarea unei viziuni magice* • 139
BENJAMIN PÉRET: *Antologia miturilor, legendelor și poveștilor populare ale Americii*, în românește, cu o prezentare de Alina Ledeanu • 141

UN TRANSPLANT AL LUMII NOI ÎN EUROPA

LAUTRÉAMONT

CÎNTURILE LUI MALDOROR

Cînturile lui Maldoror, fragmente, în românește, cu o prezentare de Tașcu Gheorghiu • 159

TENTAȚIA UNUI CONTINENT

BLAISE CENDRARS: *Foi de drum*, poeme, în românește de Micaela Slăvescu • 183
JULES SUPERVIELLE: *Pampa*, *Dincolo de cerul stins*, *În spațiu și în timp*, poeme, în românește de Modest Morariu • 193
HENRI MICHAUX: *Coliba indianului din Anzii Cordilieri*, în românește de Alina Ledeanu • 196

DE LA MARTÍ LA NERUDA

JOSÉ MARTÍ: *Pomona*, *Hirsută coamă*, *În mine*, *Două patrii*, poeme, în românește de Aurel Covaci • 200
JOSÉ ANTONIO PORTUONDO: *Martí și Darío, poli ai modernismului*, în românește de Sanda Negrea • 203
JEAN CASSOU: *Rubén Darío*, în românește de Sanda Negrea • 206
CÉSAR VALLEJO: *Heralzii negri*, *Vară*, *Eternele zaruri*, *Cratére-s cele mai înalte piscuri*, *Paris Octombrie 1936*, *Piatră neagră peste-o piatră albă*, *Perechi*, *Culme și fleacuri*, *Melon*, *Mănuși*, *Refugiu*, *Caligrafie de necazuri*, *Momentul cel mai grav din viață*, *Am să vorbesc despre speranță*, *Descoperirea vieții*, *Mulțimea*, poeme, echivalente românești, de Romulus Vulpescu • 209
OANA PĂTRAȘCU: *Dialectica durerii în poezia lui César Vallejo* • 218

PABLO NERUDA • POEZIA INVINCIBILĂ

EUGEN JEBELEANU: *Pablo*, *Carte poștală netrimisă* • 223

IANNIS RITSOS: MÎNIE ȘI DURERE

EDGAR PAPU: *Tîrziul Pablo Neruda* • 226
PABLO NERUDA: *Soarele*, *Toți așezați*, *Trunchiuri retezate dintr-un camion pe un drum din Chile*, *Mereu pe drumuri*, *Urmează același*, *Către atît de departe*, *Prima iarnă*, *Fericire*, *Unde se alege trecutul*, poeme, în românește de Edgar Papu • 229
MARIO BENEDETTI: *Vallejo și Neruda, două moduri de a influența* • 236
PABLO NERUDA: *Acuz*, poeme, în românește de Sarmiza Leahu • 239
ARAGON: *Elegie lui Pablo Neruda*, poem, în românește de Ștefan Aug. Doinaș • 249

VALORI ALE PROZEI

ANDREI IONESCU: *Conștiința propriului destin artistic* • 259
PAUL ALEXANDRU GEORGESCU: *Prolegomene la o teorie a romanului hispano-american* • 263
FRANCISCO COLOANE: *Guanacul alb*, fragment de roman, în românește de Laurențiu Silvian • 269
ARTURO USLAR PIETRI: *Lăncile însîngerate*, roman, fragmente, în românește de Antoaneta Ștefănescu • 277
JOSÉ LEZAMA LIMA: *Paradisul*, fragment de roman, în românește, cu o prezentare de Andrei Ionescu • 285

MĂRTURII ROMÂNEȘTI

GEORGE BIBESCU: *În Mexic — 1862*, în românește, cu o prezentare de Nicolae Liu • 288
ȘTEFAN DELUREANU: *Inițieri românești pe «drumul Indiilor»* • 297

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

«TIMES LITERARY SUPPLEMENT» Despre frescele Bucovinene • 302
CASSIANO NUNEZ: *Brâncuși*, în românește de Vasile Nicolescu • 303

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Vizita în țările Americii Latine constituie un moment de importanță istorică în relațiile României cu aceste țări. Ea a constituit o puternică manifestare a prieteniei, a hotărîrii de a întări solidaritatea în lupta împotriva imperialismului și colonialismului, pentru dreptul popoarelor de a-și făuri destinul libere, așa cum își doresc.

Am pus bazele unei conlucrări trainice, îndelungate, am ajuns la concluzia comună de a adăuga la vechile tradiții ale relațiilor care leagă popoarele noastre, noile realități, la necesitatea întăririi solidarității în lupta comună pentru dezvoltarea economico-socială, pentru consolidarea independenței și suveranității, pentru o lume mai dreaptă, pentru prietenie și pace între toate popoarele lumii.

Poporul român are mulți prieteni și în America Latină, așa cum are pe toate continentele Lumii. Întărind solidaritatea și relațiile de prietenie cu popoarele Americii Latine, cu toate popoarele lumii, vom fi siguri de desfășurarea cu succes a cursului nou de destindere în viața internațională.

NICOLAE CEAUȘESCU

Din cuvîntarea rostită la întoarcerea din America Latină, București, Septembrie, 1973

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CONFRUNTĂRI PRIMORDIALE

MARIANO PICÓN-SALAS

MISTERUL AMERICAN

America este continentul misterului. Dincolo de formele politice sau culturale de import, în existența noastră dăinuie — în contrast cu strălucitoarea și senina viață europeană — o enigmă psihologică însemnînd în același timp drama, speranța și fascinația noastră. Nu sîntem complet civilizați, în sensul lui Spengler, căci pe neașteptate pragul vieții noastre colective este străbătut de violente răbufniri instinctuale care impun întîmplării un ton surprinzător, un patetism nebănuit. Acestea sînt cutremurele noastre morale sau istorice, asemănătoare acelor cutremure geologice care, pe întreaga lungime a Anzilor, ne favorizează cu frecvența lor ciclică și care, în îndelungata viață a epocii coloniale, au dat naștere celor mai stranii devoțiuni.

Precum mulțimile coloniale se încredințau unui sfînt, unei imagini determinate care să-i apere de pirați și de cutremure, tot așa mulțimile republicane se încredințau comandantului. Gloanțele și îndrăzneala erau mai importante decît ideile. Astfel, viața noastră este instinct, pe cînd cea europeană poate fi inteligență. Și în timp ce făuritorii de legi și juriștii vor să ne supună logicii, misterul și neprevăzutul american țîșnesc în orice parte, smulgînd digurile întregii construcții raționaliste. Și fiecare popor își are propriul său mister cosmic; acumulează în el alte popoare, alți fermenți care încă nu au atins acea sinteză numită națiune. A călători prin America înseamnă a străbate acest mister, a asculta chemarea speciilor amestecate, a trece de la rafinament la barbarie, de la legea rațiunii la vocea sîngelui și a distinge acel strigăt primordial al voinței de a fi ei înșiși. Iată de ce marii noștri intuitivi — și tot ce este semnificativ în America a fost făcut de ei, vizionari mai de grabă decît filozofi — au practicat această terapeutică a călătoriei. Înainte de a citi cărți, Sarmiento își apleacă urechile lui mari de « gaucho » la realitatea americană. Zvîcnirilor și loviturilor de copită ale calului lui Facundo Quiroga le acorda tot atîta importanță ca și cărților lui Tocqueville — marea noutate a anului 40. Prin el însuși ne-a dat un arhetip al omului autohton; țăranul pedagog în care ideile n-au secătuit viața, ci au fost un alt mod de a reduce distanțele ce ne despart de civilizație, de a învinge pampasul, de a merge călare. Iar Bolívarul rousseauist, saturat de istoria și elocința clasică, palid Werther al Independenței, plimbîndu-se

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în 1804 prin Europa, este tot atît de departe de cel al Constituției boliviene din 1825 ca și Mediterana de Anzi. Între ei se interpune geografia Americii; stepele și cîmpiile, călăreții și caii sălbatici din Apure și de pe Orinoco; corciturile de pe coastă, cu chitara, cu lancea și cu boturile lor vinete; creolii sucîți și profeții obscuri, maniaci ai argumentațiilor; călugării și magistrații, aristocrația indigotierului, a bumbacului și a trestiei-de-zahăr; marchizii confecționați prin puterea bumbacului, sclavii negri din Caney și indienii din munți. Și susceptibilitățile oamenilor și ale provinciilor: Caracas și Bogotá, Lima și Perú-ul de Sus, Páez, Santander, Torre Tagle, Riva Agüero. Americanul empiric ce palpează evenimentul, bîndu-l chiar, ca pe o otravă, pentru a afla soluția și a verifica sinteza.

Savanții sînt îndurerați că, de multe ori, logica limpede și ordinea constituțională, edificată de ei în cabinete, se rupe. Fapta, mai mult decît lamentația, este ceea ce interesează. Și misterul, discordanța americană, nu se clarifică decît suferind-o, pătrunzînd în ea.

De aceea ne dorim alți Sarmiento în stare să călărească, cu urechile mari — urechi de « gaucho » — ca să prindă toate zgomotele, cu mîinile puțin țărănești, ca să apuce fără a se răni frîiele noastre andine din piele crudă; nu atît de sensibili, încît să nu înfigă pintenul atunci cînd este nevoie, și răbdători, intuitivi și ageri, pentru a explica, cu argumente americane, enigma noastră autohtonă.

Determinantele Americii

Mai mult decît alte continente, America se definește prin gradele de latitudine, căci nu atît cultura este cea care separă popoarele, ci mai ales mediul teluric, geografia, sîngele. Europa este plană, în timp ce America este verticală. Dacă în lumea veche, la 50 de grade latitudine, între Canalul Mînecii și Pacificul asiatic, se întinde un vast șir de cîmpii, unde cultura și psihologia etnică au format națiunile, căci natura, domolită se menține aproape tot timpul în limite mediocre, de la 0 pînă la 200 de metri, iar timizii Urali pot fi numiți cordilieri doar în raport cu nedefinitul peisaj rus, America se simte în verticalitate. Gradele de latitudine îi determină peisajul și locuitorii. Există, astfel, un puternic contrast între zgomotosul peisaj al Antilelor, unde rasa neagră și-a pus pecetea freneziei ei colorate și a ritmului dansurilor ei sexuale, și podișurile din Anzi, mai reculese și triste în melancolia lor indigenă. În funcție de climă s-au produs amestecurile rasiale; de exemplu, negrul — cel de pe coastă, instalat în desișul verde — nu suportă clima înălțimilor andine. În acest fel, pe coastă și în munți, la cele două tropice, se nășteau, înaintea culturii, suflete diferite. Unii cercetători încep să caute în cîntul și dansul autohton, în cuvîntul regionalist, în epopee, și eroul tipic, accentul diferențiat al ținuturilor americane. Un curios călător prin America, pe care l-am cunoscut, îmi spunea că, mai mult decît în producțiile culturale, decît în artă și literatură, care de asemenea i se păreau importante, el savurează spiritul creol în peisaj, în femei și în mîncăruri. Explicația specificului american pe care el mi-a dat-o era reală prin argumentele de senzorialitate și pitoresc. Misterul sexual, fetișismul magic al Antilelor, i se ofereau, de exemplu, în fructele cărnoase și roșcate — nisperi, zapote și mameye din ținutul cald, atît de pline de esențe fascinante — « Curanto-ul » din sudul chilian, copt sub pămînt, pe o grămadă de pietre calcinate, într-un amestec de carne, verdeață și scoici cu cochilie calcaroasă, îi sugera imaginea preistorică a mormanelor primitive de cochilii rămase, în adîncul nisipurilor de pe coastă, de la mesele vechilor pescari, adevărat strat geologic imortalizînd acele prînzuri. Călătorul nostru își petrecea timpul descoperind în mirodeniile și complicatele mîncări de pe coasta peruană valori etnice și căutînd nuanțe istorice. Se așeza la masă ca în fața unor tratate de sociologie. Dintre toate capitalele Americii, Lima a creat mîn-

carea cea mai gustoasă și mai rafinată, pentru că a fost capitala unui viceregat ai cărui funcționari, îmbogățiți prin contrabandă, abuz administrativ și exploatare a indianului din munți, aspirau să trăiască cea mai bună viață posibilă în acel climat învăluitor, irizat de voalurile fine ale curtezanelor; pentru că mînăstirile erau un fel de ateliere baroce în care se obținea din zahăr sau sosuri pitorești cam același lucru pe care constructorii îl realizau din cărămida pictată sau lemnul sculptat. O mîncare pentru vicerege sau pentru ministru era ceva echivalent cu fațada unui templu în stil rococo sau a unei ferestre pîntecoase. Lima a cunoscut, ca un alt Trianon al lui Ludovic al XV-lea, epoca ei barocă, în care bucătărese negre pregăteau mîncări delicioase, pentru ca Excelenței Sale viceregelui Abat să-i fie poftă de favorita sa, Perricholi, iar muncitorii negri se îngrijeau să prepare și să distileze la 22 grade de alcool rachiul de Ica ce nu trebuia să-i lipsească vreodată lascivului vicerege.

... America verticală. Vertebrată de Anzi, care, treptat îi creează cultura. La determinanta latitudinii, Anzii adaugă determinanta altitudinii; ei diferențiază sufletul din munți, de cel din ținuturile mai joase. Aidoma unui zid și unei frontiere, Anzii se înalță împotriva dominației sumbre a marii seve orientale; pămînt mlăștinos și germinativ, învăluit încă în vaporii genezei; natura fără repaus — selva virgină și șerpii boa — ; pămînt care în geografia poetică a incașilor era denumit « Anti ». Împotriva orizontalității confuze la care ne-ar invita selva aducătoare de moarte, Anzii ne verticalizează din sud pînă în nord; ne învață că mersul prin selvă nu înseamnă înaintare, ci întoarcere la vîrsta cea mai primitivă. Din selvă veneau antropofagia, șarpele și săgeata veninoasă. Și acum încă mai vin din selvă, crispate de teamă, acele capete pe care le disecă și le micșorează indienii sălbateci, sculptori sumbri în carne moartă. Împotriva penetrației selvei s-au înălțat Anzii și culturile andine. În Anzi s-a născut acea economie vitală care este numită cultură; concentrare de forțe și folosire a lor, nu irosire. Munca organizată a incașilor pașnici care au stins riturile sîngeroase ale preistoriei, și-au creat zări stabile, au distribuit și îmblînzit apa torentelor. « Moarte celui ce va risipi apa ». Și-au construit drumuri în scări și culturi în terase și, măsurînd parcă distanțele cu respirația pieptului uman, acolo unde solul începea să obosească au durat vatra protectoare a unui adăpost. Îi idealizăm, poate, pe incași și marea protecție andină, fiindcă tînjim după o altă economie vitală, după o altă organizare a muncii, a pămîntului și a apei, care să fie spre folosul tuturora.

Speranța

Din punct de vedere spiritual, pentru a ne mîntui de inferioritatea noastră culturală și politică, unii americani vigilenți de azi își făuresc în sinea lor — ca destin și mare speranță a istoriei — un fel de nou imperiu al incașilor, vertebrat tot de Anzi și în care o economie organizată să împace diferențele ce ne separă. Spaniola Americii, care nu mai este gravul idiom al hidalgilor, ci un altul, devenit al nostru, în care stoarcem substanțele pămîntului și pe care îl adaptăm obiceiurilor și necesităților noastre, exercițiului aspru al călărețului « gaucho » sau al minerului andin, este limba noastră imperială, care a înlocuit bătrîna « quechua » vorbită înainte de cucerire de la Quito pînă la Tucumán. Este nevoie și de o unitate politică, de o nouă Confederație Tahuantinsuyo, în cadrul căreia, la fel ca în geografia poetică și naturalistă a incașilor, mult mai înțeleaptă decît geografiile administrative de mai tîrziu, să se exprime și să se ordoneze împrăștiata noastră viață economică și spirituală. Anti sau selva, Cunti sau inima Anzilor, Kolla sau pampasul ce se naște la poalele munților, Chincha sau litoralul marin, aceste patru cuvinte prin care incașii marcau diferențele peisajului sînt produsul universului lor fizic. Și toate,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unite de curieri şi de drumuri, de şefii de trib care-şi primeau investitura la Cuzco, de cultul lui Wiracocha, incaşul providenţial trimis de ceruri, formează acel « Tahuantinsuyo » sau cosmosul moral care asigură omului permanenţa. Întreaga melancolie pentru o istorie distrusă, pentru o existenţă canalizată şi îmblînzită, pentru miturile care au dispărut, se cuprinde în acele pagini — poate cele mai poetice, mai dulci şi mai familiare din cîte s-au scris în proza americană — în care Garcilaso Inca evocă această lume care a încetat să mai existe; porneşte parcă în căutarea timpului pierdut. Cu multe secole înaintea lui Proust şi intr-un peisaj mai curat, diafanizat de prezenţa Anzilor, Garcilaso, metisul nostru din Cuzco, este un fel de Proust al istoriei. Iar emoţia sa americană parcă are culoarea acelor « quipú » cu care indienii « havarecs » din Cuzco, rapsozi şi istorici, însemnau şi înnodau materialmente timpul. Pentru aceşti oameni paşnici, visători, diagrama timpului era o panglică în multe culori şi cu multe noduri.

Pentru a uni încă o dată America şi a ne alcătui o coloană vertebrală a spiritului, dorim să ascultăm acele voci diferenţiate care, la fel ca în marele roman al lui Eustasio Rivera, vin din negurosul şi aprioricul Anti, din infernul geografiei noastre; sau coboară de pe Cunti ori din Anzii înzăpeziţi, cu indienii şi lamele lor, sau cu arama industrială pe care acum o exploatează capitalul străin; sau este peisajul păstorului kolla sau sînt păsările marine care de-a lungul sterpului litoral chincha au îngrăşat cu guano inerţia şi somnul unei oligarhii iresponsabile şi oţioase. Dar ca pe timpul lui Tupac Amaru, Pumacahua sau Bolivar, pămîntul începe să se convulsioneze; se simte apropierea furtunii, dorinţa fervent de a iniţia o nouă istorie.

În româneşte de ANTOANETA ŞTEFĂNESCU

HERMANN KEYSERLING

MEDITAŢII SUD-AMERICANE

Din «Prima meditaţie»

Chiar şi astăzi, nu pot să mă gîndesc la America de Sud fără să încerc cel mai adînc simţămînt de ataşament. Nu-i vorba în nici un caz de iubire aşa cum o cunoaştem, ci de ceea ce exprimă acele fresce antice pictate pe stîncile din Africa reprezentînd omul hoinar legat de mama lui îndepărtată prin cordonul ombilical . . .

În ce străfunduri sufleteşti sălăşluiam mi-am dat seama pe înaltul platou al Boliviei. Presimţeam că acolo o să trăiesc o experienţă prodigioasă. Într-o după amiază, mult timp înainte de plecarea mea în Europa, o frază mi-a venit în minte fără să-mi dau seama ce a putut s-o stîrnească: « Ceea ce-i mai interesant în America de Sud, este puna », acel rău al munţilor care bîntuie numai în anumite ţinuturi miniere bine cunoscute şi provine evident din emanaţiile pe care le degajează. Pătrundeam deci pe teritoriul punei, pregătit sufleteşte să-i sufăr influenţa şi totuşi nu m-aşteptam la ceea ce mi s-a întîmplat în realitate. A vrea să explicăm puna prin « altitudine » este la fel de nesăbuit şi de nerespectuos, ca atunci cînd ai face speculaţii despre mărcile de chibrituri cu scopul de a cîştiga oarecari cunoştinţe despre Infern. Într-un răstimp foarte scurt, echilibrul organismului meu a fost distrus. Organele specifice ce afectează echilibrul nervos au avut de suferit, în primul rînd; apoi au apărut simptomele unei inflamaţii cerebrale; rinichii şi ficatul au fost grav atinşi; glandele salivare au refuzat să funcţioneze; numai inima a rezistat. Era mai mult ca o boală: o reală dezagregare a organismului, aşa cum o stîncă poate fi dizolvată de acidul fluorhidric. Fără îndoială, influenţe asemănătoare, dar încă infinit mai puternice, au provocat în decursul istoriei pămîntului metamorfozele catastrofale ale faunelor. Încercam o senzaţie aidoma aceleia pe care trebuie că au resimţit-o reptilele cînd influenţe telurice le-au pus în alternativa de a se transforma în mamifere sau să piară. În timpul bolii, m-am simţit încorporat Devenirii cosmice la fel de trainic, aşa cum un embrion avînd conştiinţă s-ar recunoaşte ca un element al unei evoluţii

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

organice supraindividuală. Atunci am aflat, între alte lucruri, că sînt pămînt și pură forță a pămîntului. Sînt pămînt nu numai ca materie; acest non-eu este o parte esențială a eu-lui meu. În creuzetul punei, constelația de elemente terestre pe care le întruchipez lupta cu alte elemente pămîntești mai puternice. Și dacă n-aș fi părăsit la timp teatrul acestei lupte, s-ar fi terminat fie prin moartea mea, fie printr-o mutație.

. . .Această atotputernicie a influențelor telurice a marcat cu amprenta sa omul de pe Anzii cei înalți. Este simbolic că locuințele conducătorilor au fost construite, pînă în epoca lui Tihuanacu, în formă de mormînt: omul acestor meleaguri este pe deplin de natură mineraloidă. Cu siguranță, accentul poate fi în organism de așa natură încît caracterul mineral să fie determinant (. . .) Pe înaltul platou peruvian am înțeles pentru prima oară sensul acelor mituri potrivit cărora gnomul, acest miner și făurar subteran este — în raport cu omul — creatura cea mai străveche. Niciodată n-am văzut suflete de bronz ca acelea ale acestor locuitori ai marilor altitudini . . .

Aici, în Bolivia și Peru cel înalt, probabil este vorba în plus de vechimea istorică. După părerea mea, acești indieni au o istorie mult mai străveche decît o admit cercetările istorice. De ce trăiesc la asemenea înălțimi zănatece? Fără îndoială s-au refugiat aici cînd la est și la vest, continente și insule uriașe s-au prăvălit în ocean. Această civilizație valoroasă din jurul lacului Titicaca mi s-a părut cu totul neobișnuită. Peisajul este mai neiertător decît în Siberia septentrională, emanațiile din mine paralizante, dacă nu ucigătoare, pămîntul cumplit de ingrat. Ce bine se înțelege aici cultul Sîngelui cald și cultul Aurului, adorat ca fiind Soarele lichid, descătușat de orice gravitate! Aceste stepe la patru mii de metri altitudine, aride și cenușii, palide și posomorîte ce se află deasupra munților acoperiți de zăpadă, în formă de nori și dublînd aproape înălțimea platoului însuși, evocă în adevăr timpul cînd pămîntul era încă « fără formă și vid ». Cu atît mai mult, întrucît fiind locuite, niciodată n-am avut impresia unei asemenea pustietăți; doar cînd am văzut turmele de măgari și de lame care împingeau înaintea lor triști pigmei înveșmîntați — într-o ultimă tresărire de orgoliu personal — cu poncho-uri de un roșu aprins, iar femeile avînd coafuri înalte cenușii.

În vreme ce călătoream în această lume fantastică, sufletul nu se putea abține să nu zămislească mituri. Le descriu aici, amintindu-mi-le în viziunea cosmică pe care am avut-o atunci. Este puțin probabil că ar corespunde cu realitatea, dar nu mi se pare lipsită de sens. Cînd omul vîrstei minerale s-a cățărat în afara cavernei s-a încredințat îngrijirii lamei, care exista înaintea lui. Lama este cel mai primordial dintre toate animalele domestice. Nu omul a domesticit lama, așa precum omul a creat cîinele, ci lama a dresat pe om ca să dea un sens propriei sale existențe. Lama întruchipează voința originală de a sluji; și aceasta-i forma primară a voinței de putere. Facultatea de a ceda este prima caracteristică a ființei viețuitoare, pe urmă vine anticiparea dorinței, și pe ultimul loc dominația manifestă. Aceasta este chiar astăzi cea mai puțin sigură din toate. Lama este totul, poate totul și nu cere nimic. Nu cere nici furaje, nici alte îngrijiri. Dar, în schimb, dă vestmîntul, servește la transport, poate să « reîncălzească » . . .

Cînd bolnav — și prin urmare hipersensibilizat — am văzut o turmă de lame străbătînd regiunea, vînzîndu-și bălegarul pentru ca oamenii amorțiți de frig să se încălzească; și cînd am zărit animalul cel mare ce conducea turma, purtînd la gît o casetă, luînd și păstrînd banii, am fost cuprins de teroare: stătea acolo, cu o expresie de înfruntare și atotputernicie în privire, înălțîndu-și gîtul, ținînd capul înapoi, cu buzele înainte, pentru a scuipa: mi-a evocat acea « Prima Mamă a Universului » — prima ființă de pe pămînt potrivit legendei

cabylle, așa cum stătea în fața Domnului cu mîinile-n șolduri, simbolizînd că nu-i era în fire să se amestece în ce n-o privește.

Pe aceste platouri, la început a fost Lama, nu Omul. Despre această primă mamă a Universului, Frobenius ne spune: într-o zi era nemulțumită de slujitoarele ei. Celei mai neglijente i-a strigat « Scroafă ». Și astfel cuvîntul « scroafă » a fost cunoscut înainte ca acest animal să fie creat. În lumea noastră, la început, a fost cuvîntul. În America de Sud, carnea a fost prima materializare. Astfel din vîrsta minerală lama continuă să se reîncarneze din ființă în ființă, ca principiu primordial. Aproape pretutindeni sud-americanul autohton, de orice stirpe ar fi, se caracterizează — în comparație cu europeanul și africanul — printr-o statură mică, îndesată, cu trup greoi, dar cu mîini și picioare extrem de mici. S-ar putea, gîndindu-ne la frumusețea frecventă a acestei rase, să ne mirăm de o asemenea definiție. Dar nu trebuie să uităm că regina lamelor este *vicuna* cea grațioasă și de nedomesticit, la fel de delicată ca și gazela și aici nu-i vorba de un prototip.

Pe înălțimile Cordilierilor ale căror zăcăminte metalice exhală și astăzi emanații ca acelea care odinioară metamorfozau imediat faune și flore, am devenit conștient de propria mea mineralitate. Dar chiar cînd mă aflam pe mare, cînd vasul se apropia de coasta braziliană, notele fundammentale ale epocii care a succedat celei minerale au început să răsune în mintea mea. Atunci am observat deosebirea esențială între ultima insulă de tip african și prima insulă braziliană. Iar cînd am debarcat în America de Sud, am regăsit o cardiogramă a peisajului ce rămîne pretutindeni aceeași unde pămîntul nu este « fără formă și vid ». O verdeață ciudată, palã sau lividă, uneori de o opalescență argintată. Razele soarelui se cern atît de mult încît chiar în plină vară tropicală protecția căștii este rar necesară; oricum niciodată soarele nu dogorește mai mult decît în tundra siberiană în plină vară. Trebuie că lipsesc spectrului sud-american multe raze roșii și galbene. Pretutindeni unde nu există munți, nici pustiu, apa se menține în pămînt mai mult decît în orice alt continent. Privit în ansamblu, peisajul sud-american este o reîncarnare, oricît de atenuată ar fi, a echilibrului dintre însuflețit și neînsuflețit, specific aurorii trupurilor cînd viața a început să ia formă, potrivit legii sale proprii. America de sud perpetuează acele epoci aproape la fel precum stepa din Massai din Africa perpetuează perioada terțiară a lui Pikerni în Grecia, sau adîncurile oceanului fauna mezozoică. Nu-i o întîmplare că în America de Sud, spre începutul erei noastre, indienii vînau mastodonții și dresau megatherii ca animale domestice.

. . . În ceea ce va urma voi simplifica și voi generaliza. Și deși multe puncte nu concordă, pentru anumite tipuri, în raport cu massele așa cum le apreciez, descrierea mea este absolut adevărată în sensul calitativ și diferențial. Omul sud-american este esențialmente taciturn. Cu atît mai taciturn, cu cît are o viziune mai profundă. Cu cît un conflict este mai grav și vocea-i mai reținută. Lucrurile importante nu sînt niciodată exprimate; nu facem atunci decît aluzii; și invers numai aluziile sînt imediat înțelese . . . Expresia de nepătruns, surdă, oarbă, dar în același timp la pîndă și împovărată de amenințări o observăm la foarte mulți oameni, cum n-o poate reflecta decît privirea dură a batracienilor și reptilelor acestui continent. Chiar minunatul entuziasm al sud-americanului, care izbucnește cînd are prilejul, cu o violență vulcanică, are ceva de reptilă: seamănă cu brusca destindere a anacondei regale care face o săritură formidabilă și imediat apoi recade într-o amorțeală apatică. Iar cînd am întîlnit aici pentru prima oară oameni cu aspirații spirituale, simbolul originar al Mexicului, Șarpele cu pene, mi-a venit involuntar în minte — fără ca pe atunci să am cea mai neînsemnată cunoștință arheologică în acest domeniu.

În Românește de ALEXANDRU BACIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MEXIC, mască mortuară, mozaic

OCTAVIO PAZ

MĂȘTI MEXICANE

Corazón opasionado disimula tu tristeza
(Inimă pasionată, ascunde-ți tristețea)
Cîntec popular

Bătrîn sau adolescent, creol sau metis, muncitor sau intelectual, mexicanul îmi apare ca o ființă care se închide și se apără: chipul îi este o mască, și tot o mască îi este și zîmbetul. Înfășurat în însingurarea lui ursuză, plin de spini și politicos în același timp, toate mijloacele îi servesc pentru a se apăra: tăcerea și cuvîntul, politețea și disprețul, ironia și resemnarea. La fel de zelos cînd vrea să-și păstreze intactă intimitatea și cînd trebuie să respecte intimitatea celorlalți, nu îndrăznește nici măcar să-și ațintească privirile asupra celor din jur; o privire poate dezlănțui mînia acestor suflete încărcate de electricitate. Trece prin viață cu infinite precauții, fiindcă totul îl poate răni, privirile și cuvintele, spuse sau doar bănuite. Limbajul îi este plin de reticențe, de figuri de stil și aluzii, de puncte de suspensie, în tăcerea lui există unghere, nuanțe, înnourări, curcubee subite, amenințări indescifrabile. Chiar în dispute, preferă expresia învăluită în locul injuriei: cine știe să înțeleagă nu are nevoie de multe cuvinte. Între realitate și persoana lui înalță un zid, care, dacă este invizibil, nu înseamnă că poate fi trecut, un zid de impasibilitate și depărtare. Mexicanul e întotdeauna departe, departe de lume și de ceilalți. Departe de sine însuși.

Limbajul popular arată în ce măsură ne apărăm de exterior: idealul bărbăției constă în a nu te lăsa jignit, a nu lăsa pe nimeni să « pătrundă » în interiorul tău. Cei care «se deschid » sînt considerați niște lași. Pentru noi, contrar obiceiurilor altor popoare, a te deschide este un semn de slăbiciune sau de trădare. Mexicanul se poate încovoia, se poate umili, poate ceda, dar nu poate permite ca lumea exterioară să pătrundă în intimitatea lui. Cel care « se deschide » este un om în care nu poți avea încredere, un trădător sau un om de o fidelitate îndoielnică, care nu știe să păstreze un secret și nu este capabil să țină piept primejdiilor așa cum se cuvine. Femeile sînt ființe inferioare, fiindcă, atunci cînd se devotează cuiva, se deschid. Inferioritatea lor este constitutivă.

Ermetismul este o consecință a reticenței și neîncrederii. Dovedește că în mod instinctiv considerăm că mediul înconjurător este plin de primejdii. Această reacție

2 —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

se justifică dacă ne gîndim la istoria noastră şi la caracterul societăţii pe care am creat-o. Duritatea şi ostilitatea mediului — şi această ameninţare, ascunsă şi nedefinită, care pluteşte mereu în aer — ne obligă să ne închidem faţă de exterior, ca plantele podişului care-şi protejează sevele sub învelişul gros de spini. Dar acest comportament, legitim la origine, s-a transformat într-un mecanism care funcţionează singur, în mod automat. Faţă de simpatie şi de blîndeţe, răspunsul nostru e rezerva, fiindcă nu ştim dacă aceste sentimente sînt adevărate sau simulate. Integritatea noastră masculină se află în pericol deopotrivă în faţa bunăvoinţei şi în faţa ostilităţii. Orice deschidere a fiinţei noastre antrenează o dimensiune a bărbăţiei.

Relaţiile noastre cu ceilalţi oameni sînt, de asemenea, marcate de reticenţă. Ori de cîte ori mexicanul se destăinuie unui prieten sau unui cunoscut, ori de cîte ori « se deschide » înseamnă că abdică. Şi că destăinuirea sa va avea drept urmare dispreţul confidentului. De aceea, destăinuirea dezonorează şi este la fel de periculoasă pentru cel ce o face ca şi pentru cel ce o ascultă; nu ne înecăm în apa care ne oglindeşte, ca Narcis. Mînia noastră nu se nutreşte numai din teama de a nu fi trădaţi de confidenţii noştri — teama generală a tuturor oamenilor — ci mai ales din ruşinea de a fi renunţat la însingurarea noastră. Cel care se destăinuieşte se înstrăinează. « M-am vîndut lui Cutare » — spunem cînd ne destăinuim cuiva care nu merită să ne asculte destăinuirea. Altfel spus, ne-am « deschis », cineva a pătruns în fortăreaţa sufletului nostru. Distanţa dintre oameni, creatoare a respectului reciproc şi a siguranţei mutuale, a dispărut. Nu numai că sîntem la discreţia intrusului, ci am abdicat total.

Aceste experienţe ne dezvăluie faptul că mexicanul consideră că viaţa e o luptă, concepţie care nu-l deosebeşte totuşi de restul oamenilor din vremurile moderne. Idealul de bărbăţie pentru alte popoare constă într-o dispoziţie de luptă deschisă şi agresivă, pe cînd la noi accentul cade pe caracterul defensiv, pe dispoziţia de a face faţă atacului străin. Bărbatul prin excelenţă e o fiinţă ermetică, e închis în sine, capabil să se stăpînească şi să păstreze tainele ce i se încredinţează. Bărbăţia se măsoară prin invulnerabilitatea faţă de armele străinilor, nu faţă de impacturile lumii exterioare. Stoicismul este cea mai înaltă dintre virtuţile noastre războinice şi politice. Istoria noastră e plină de fraze şi episoade ce revelă indiferenţa eroilor noştri în faţa durerii şi a primejdiei. De copii sîntem deprinşi să suferim cu demnitate înfrîngerile, concepţie care nu e lipsită de măreţie. Şi dacă nu toţi sîntem stoici şi impasibili — ca Juárez sau Cuauhtémoc — cel puţin încercăm să fim

Poetul şi eseistul mexican Octavio Paz (născut în 1914) aparţine unui moment de universalitate pentru literatura latino-americană. Asemeni lui Borges, lui Cortázar, lui Lezama Lima, asemeni compatriotului său Carlos Fuentes, este un scriitor de cultură ecumenică, deschis tuturor influenţelor, ştiindu-se capabil să le asimileze creator. Apartenenţa la spaţiul naţional nu se manifestă prin culoare locală şi accente folclorice, ca la scriitorii generaţiei precedente, ci prin întrebări grave adresate acestui spaţiu dintr-o perspectivă universală. Căutările dramatice din poezia şi eseurile sale încearcă să surprindă concretul unui anumit timp şi loc, depăşind superficiala viziune exclusiv pitorească printr-o deschidere spre general şi o voinţă constantă de universalitate.

Anii petrecuţi în Europa (îndeosebi la Paris, unde s-a stabilit între 1946 şi 1951, apoi între 1959 şi 1962, legînd strînse prietenii cu Benjamin Péret, André Breton, Henri

indiferenţi, răbdători şi rezistenţi. Resemnarea este una din virtuţile noastre populare. Mai mult decît strălucirea victoriei, ne impresionează tăria cu care cineva ţine piept împrejurărilor vitrege.

Precumpănirea închiderii asupra deschiderii nu se manifestă numai ca impasibilitate şi neîncredere, ironie şi reticenţă, ci şi ca iubire pentru Formă. Forma conţine şi închide în ea intimitatea, împiedică excesele şi exprimă exploziile, o separă şi o izolează, o apără. Dubla influenţă, indigenă şi spaniolă, se îmbină, în predilecţia noastră pentru ceremonii, formule şi ordine. Contrar presupunerilor unei interpretări superficiale a istoriei noastre, mexicanul aspiră să creeze o lume ordonată conform unor principii clare. Agitaţia şi încleştarea luptelor noastre politice dovedeşte în ce măsură raţiunile juridice joacă un rol important în viaţa noastră publică. Mexicanul este un om care se sileşte să păstreze aparenţele şi devine cu uşurinţă sclavul formelor şi chiar al formulelor. Faptul este explicabil. Ordinea — juridică, socială, religioasă sau artistică — constituie o sferă sigură şi stabilă. În spaţiul ei e de ajuns să te acomodezi cu modelele şi principiile care guvernează viaţa; pentru a se manifesta, nimeni nu este nevoit să recurgă la continua invenţie pe care o cere o societate liberă. Poate că tradiţionalismul nostru — care este una din constantele noastre intime şi naţionale cele mai caracteristice şi care conferă coerenţă şi vechime poporului nostru — se nutreşte din iubirea pe care o simţim pentru Formă.

Complicaţiile virtuale ale politeţei, persistenţa umanismului clasic, gustul pentru formele închise în poezie (sonetul şi decima, de exemplu), predilecţia noastră pentru geometrie în artele decorative, pentru desen şi pentru compoziţie în pictură, sărăcia romantismului nostru în comparaţie cu manifestările luxuriante ale artei baroce, formalismul instituţiilor politice şi, în sfîrşit, periculoasa înclinaţie pe care o arătăm pentru formule — sociale, morale şi birocratice — sînt tot atîtea expresii ale acestei tendinţe a caracterului nostru. Mexicanul nu numai că nu « se deschide », dar nici nu « se revarsă ».

Uneori formele ne îneacă. În cursul secolului trecut, liberalii au încercat în zadar să supună realitatea ţării la rigorile constituţiei din 1857. Rezultatele au fost dictatura lui Porfirio Díaz şi revoluţia de la 1910. Într-un anumit sens, istoria Mexicului, ca şi aceea a fiecărui mexican, constă în lupta dintre formele şi formulele în care se încearcă să ni se închidă fiinţa şi exploziile prin care se răzbună spontaneitatea. Rareori Forma a fost o creaţie originală, un echilibru dobîndit nu în pofida instinctelor şi dorinţelor noastre, ci ca o expresie a lor. Formele juridice şi

Michaux etc.) precum şi în orient, în calitate de ambasador al ţării sale la Delhi, îi oferă mereu noi şi preţioase puncte de referinţă pentru definirea identităţii mexicane.

Posesor al unei rare receptivităţi la stimulii epocii, a putut fi comparat cu o vastă cameră de rezonanţă a problemelor majore ale activităţii intelectuale şi artistice (sensibil îndeosebi la suprarealism, la existenţialismul francez, la raţionalismul de tip marxist, la structuralismul etnologic şi literar), pe care ştie să le subordoneze preocupărilor proprii. Filozofia orientală, spre exemplu, departe de a fi un simplu hobby, îi apare ca o posibilitate de depăşire a limitelor civilizaţiei occidentale, oferindu-i sugestii pentru definirea unui tip uman care să sintetizeze ambele culturi. Asemeni lui Cortázar în romanul Rayuela (Şotron)*. Paz compară matricele culturale cu un ochi critic şi corectiv, căutînd soluţii pentru prezent. Umanismul său este prin aceasta un umanism actual şi angajat.*

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

morale, dimpotrivă, ne mutilează adesea ființa, ne împiedică să ne exprimăm și suprimă orice încredere de satisfacere a apetiturilor noastre vitale.

Preferința pentru formă, chiar pentru forma lipsită de conținut, se manifestă de-a lungul istoriei artei noastre, din epoca anterioară venirii lui Cortés pînă în zilele noastre. Criticul Antonio Castro Leal, într-un exelent studiu despre dramaturgul Juan Ruiz de Alarcón, arată cum rezerva față de romantism — care este, prin definiție, expansiv și deschis — se exprimă încă din secolul al XVII-lea, adică înainte de a avea propriu-zis o conștiință națională. Pe bună dreptate, contemporanii lui Juan Ruiz de Alarcón îi adresau acuzația de intrus, chiar dacă se refereau mai mult la diformitatea lui trupească decît la caracterul singular al operei. Într-adevăr, porțiunea cea mai caracteristică a teatrului său îi neagă pe contemporanii spanioli. Negația conține ceea ce Mexicul a opus întotdeauna Spaniei. Teatrul lui Alarcón este un răspuns dat vitalicății spaniole, afirmativă și sclipitoare în epoca aceea, și care se exprimă printr-un imens « Da » adresat istoriei și pasiunilor. Lope de Vega exaltă iubirea, eroismul, supraumanul, incredibilul; Alarcón opune acestor virtuți lipsite de măsură altele mai subtile și mai burgheze: demnitatea, politețea, un stoicism melancolic, o pudoare surîzătoare. Problemele morale îl interesează foarte puțin pe Lope, care iubește acțiunea, ca toți contemporanii săi. Mai tîrziu, Calderón va arăta același dispreț pentru psihologie; conflictele morale și oscilațiile, căderile și schimbările sufletului omenesc nu sînt decît metafore în spatele cărora se află drama teologică dintre păcatul originar și harul divin. În comediile cele mai reprezentative ale lui Alarcón, în schimb, cerul nu are prea multă importanță și nici vîrtejul pasional care mînă dintr-un loc într-altul personajele lui Lope. Omul, ne spune autorul mexican, este o cantitate compusă; binele și răul se amestecă subtil în sufletul său. În loc să procedeze prin sinteză, utilizează analiza: eroul devine problemă. În cîteva comedii se pune problema minciunii: pînă la ce punct mincinosul minte cu adevărat, își propune cu adevărat să-i înșele pe ceilalți? Nu este oare el cea dintîi victimă a înșelăciunilor lui, nu se înșeală oare pe sine însuși? Mincinosul se minte pe sine: îi este frică de el însuși. Abordînd tema autenticității, Alarcón anticipează una din problemele constante ale meditației mexicane, problemă pe care mai tîrziu Rodolfo Usigli o va trata în volumul *El gesticulador (Gesticulatorul)*.

În lumea lui Alarcón nu triumfă pasiunea, și nici harul divin; totul se subordonează rațiunii, arhetipurile sale sînt arhetipuri ale moralei care surîde și iartă. Înlocuind valorile vitale și romantice ale lui Lope prin valorile abstracte ale unei morale universale și raționale, nu cumva Alarcón evadează, nu cumva ne ascunde propria sa intimitate? Negația lui, ca și cea a Mexicanului, nu afirmă specificul nostru față de spanioli. Valorile pe care le postulează Alarcón aparțin tuturor oamenilor și sînt o moștenire greco-romană și totodată o profeție a moralei pe care o va impune lumea burgheză. Nu exprimă spontaneitatea noastră, nici nu rezolvă conflictele noastre; sînt forme pe care noi le-am creat și suferit, sînt măști. Abia în zilele noastre am fost capabili să înfruntăm « Da »-ul spaniol printr-un « Da » mexican, nu printr-o simplă afirmație intelectuală lipsită de note specifice. Revoluția mexicană din 1910, descoperind artele populare, a dat naștere picturii moderne; descoperind limbajul mexicanilor, a creat poezia nouă.

Dacă în politică și în artă mexicanul aspiră să creeze lumi închise, în sfera relațiilor cotidiene încearcă să impună triumful pudoarei, bunei-cuviințe și rezervei ceremonioase. Pudoarea, care ia naștere din rușinea în fața goliciunii proprii sau străine, este la noi un reflex aproape fizic. Să nu se creadă că este vorba de acea teamă de propriul trup, caracteristică vieții nord-americane. Corpul nostru nu ne provoacă teamă sau rușine, îl tratăm cu naturalețe și îi trăim viața cu plenitudine — invers decît se petrec lucrurile la puritani. Pentru noi corpul există, conferă greutate și limite ființei. Îi suportăm suferințele și îi trăim bucuriile; nu este o haină pe care o purtăm, nu e ceva străin de noi: sîntem propriul nostru trup. Dar privirile străine ne fac să tresărim, fiindcă trupul nu ascunde intimitatea, ci o dezvăluie. Pudoarea, astfel înțeleasă, are un caracter defensiv, asemeni zidului chinezesc al politeții. Și de aceea virtutea pe care o prețuim cel mai mult la femei este buna-cuviință, așa cum la bărbați prețuim rezerva. Femeile trebuie să-și apere și ele intimitatea.

Fără îndoială că în concepția noastră despre buna-cuviință feminină intervine vanitatea masculină a stăpînului — pe care am moștenit-o deopotrivă de la indigeni și de la spanioli. Ca aproape toate popoarele, mexicanii consideră că femeia este un instrument, fie al dorințelor bărbatului, fie al scopurilor pe care i le fixează natura, societatea sau morala. Pentru mexicani, femeia este o ființă obscură, secretă și pasivă. Nu i se atribuie instincte reale: se consideră că nici nu are instincte. Mai bine zis, instinctele nu sînt ale ei, ci ale speciei, femeia întruchipează voința vieții, care este prin esență impersonală, și de aici provine imposibilitatea de a avea o viață personală. Dacă ar fi stăpînă pe dorințele, pasiunile și capriciile ei, ar însemna să fie infidelă față de propria menire. Mult mai liber și mai păgîn decît spaniolul, fiind moștenitor al marilor religii naturaliste precolumbiene, mexicanul

Unul din volumele cele mai caracteristice în acest sens este El laberinto de la soledad (Labirintul singurătății), *dedicat analizei sociologice și psihologice a vieții mexicane. « Sîntem contemporani cu toți oamenii », afirmă el cu mîndrie, învingînd complexele care mutilează de atîtea ori conștiința intelectualilor din țările subdezvoltate. Contemporaneitatea este conferită, după părerea lui, nu de impersonalitatea tehnologică sau de dictaturile militare, ci în primul rînd de limbaj. Pentru a se exprima, omul trebuie să exprime lumea înconjurătoare, la fel cum aceasta, la rîndul ei, trebuie să-l exprime pe om pentru a se putea exprima. Este evidentă influența viziunii structuraliste a lui Lévi-Strausse: civilizația ca operă a limbajului și limbajul ca operă a civilizațiilor. Dacă poezia lui Paz este o critică a limbajului, eseurile sînt o critică a lumii, sau mai bine zis a structurilor în care se înscrie limbajul, a civilizațiilor văzute în tensiunea lor dramatică (tradiție și ruptură sau, cum spune el undeva, « tradiție a rupturilor »), a omenirii contemplate în unitatea ei culturală fundamentală. Este, bineînțeles, o unitate în diversitate, o vastă coexistență, un dinamism necontenit al formelor de civilizație. Schimbările nu sînt concepute linear, ca la Spengler sau la Toynbee, ci în spirală, prin reveniri și îmbogățiri dialectice.*

Peregrin al civilizațiilor, mexicanul universal care este Paz a reușit să compună o vastă operă de conjuncții, confruntări și simbioze. Reconstituirea perpetuă a lumii prin inovațiile în cadrul limbajului preexistent constituie motorul istoriei, urmărită în succesiunea formelor sale de expresie. Accentul cade pe libertatea eroică a omului în « singurătatea deschisă » reprezentată de relația sa cu ceilalți. « Aspirația mea este păstrarea ființei schimbătoare, nu salvarea eului » — iată profesiunea de credință ultimă a lui Octavio Paz.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nu condamnă lumea naturală. Iubirea sexuală nu e marcată de doliu şi oroare, ca în Spania. Primejdia nu constă în instinct, ci în asumarea personală a instinctului. Reapare astfel ideea de pasivitate: îmbrăcată sau nudă, femeia nu e niciodată ea însăşi, ci o manifestare nediferenţiată a vieţii, făgaşul unui apetit cosmic. În acest sens, nu are dorinţe proprii.

Femeia nord-americană proclamă şi ea absenţa instinctului şi a dorinţelor, dar din raţiuni diferite şi chiar contrare. Femeia nord-americană ascunde sau neagă anumite părţi ale trupului şi mai ales ale psihicului: sînt imorale şi prin urmare nu există. Negîndu-se, îşi reprimă spontaneitatea. Femeia mexicană pur şi simplu nu are voinţă. Trupul ei doarme şi poate fi înviat numai dacă îl trezeşte cineva. Niciodată nu e o întrebare, ci un răspuns, materie vibrantă şi maleabilă pe care imaginaţia şi senzualitatea masculină o modelează. Spre deosebire de alte femei, care desfăşoară o activitate intensă, care doresc să captiveze pe bărbat prin agilitatea spiritului sau mişcarea trupului, femeia mexicană manifestă un anumit hieratism, un repaus care este în acelaşi timp aşteptare şi dispreţ. Bărbatul se învîrte în jurul ei, o cîntă, o glorifică, îi dă mereu tîrcoale cu calul şi cu imaginaţia. Ea rămîne învăluită în discreţie şi imobilitate. E un idol. Asemeni tuturor idolilor, e stăpînă a unor forţe magnetice, a căror eficienţă şi putere cresc pe măsură ce focarul emiţător e mai pasiv şi mai tainic. Analogie cosmică: femeia nu caută, ci atrage.

Mi se pare că toate aceste atitudini, oricît de diferite ar fi originile lor, confirmă caracterul « închis » al reacţiilor noastre faţă de lume sau faţă de semeni. Dar nu sînt de ajuns mecanismele de apărare şi păstrare a fiinţei. Avem nevoie de simulare, care nu se poate nutri din pasivitatea noastră şi care cere o invenţie activă, recreîndu-se pe sine în fiecare clipă, fiind una din formele noastre obişnuite de comportament. Minţim din plăcere şi fantezie, asemeni tuturor popoarelor imaginative, dar şi pentru a ne ascunde şi a ne pune la adăpost de intruşi. Minciuna posedă o importanţă decisivă în viaţa noastră cotidiană, în politică, în dragoste, în prietenie. Prin ea nu urmărim numai să-i înşelăm pe ceilalţi, ci mai ales pe noi înşine. De aici provine fertilitatea ei şi caracterul subtil care distinge minciunile noastre de invenţiile adesea grosolane ale altor popoare. Minciuna e un joc tragic, în care riscăm o parte din fiinţa noastră.

Simulatorul încearcă să fie ceea ce nu este. Activitatea lui cere o improvizaţie permanentă, mersul înainte printre nisipuri mişcătoare. În fiecare clipă trebuie să refacem, să recreem, să modificăm personajul pe care-l închipuim, pînă cînd, la un moment dat, realitatea şi aparenţele, minciuna şi adevărul se confundă. Dintr-o ţesătură de invenţii, făcută pentru a lua ochii semenilor, simularea se preface într-o formă superioară — fiind o formă artistică — a realităţii. Minciunile noastre reflectă în acelaşi timp carenţele şi apetiturile, ceea ce sîntem şi ceea ce dorim să fim. Simulînd, ne apropiem de modelul nostru şi uneori gesticulatorul, cum remarcă Usigli, se confundă cu gesturile sale, le face să devină autentice. Dacă pe drumul minciunii putem ajunge la autenticitate, un exces de sinceritate ne poate conduce la forme rafinate de minciună. Cînd ne îndrăgostim, ne « deschidem », ne desvăluim intimitatea, dat fiind că o veche tradiţie cere ca acel ce suferă de dragoste să-şi desvăluie rănile în faţa iubitei. Dar descoperindu-şi rănile iubirii, îndrăgostitul îşi transformă intimitatea într-o imagine, într-un obiect pe care îl oferă spre contemplaţie femeii şi lui însuşi. Desvăluindu-se, ne invită să-l contemplăm cu aceiaşi ochi miloşi cu care se contemplă el însuşi. Privirea străină nu-l mai dezbracă, ci îl acoperă de compătimire. Prezentîndu-se ca spectacol şi pretinzînd să fie privit cu aceiaşi ochi cu care se vede el însuşi, evadează din jocul erotic, îşi salvează adevărata fiinţă, îl înlocuieşte cu o imagine.

În toate timpurile şi la toate meridianele, relaţiile umane — şi îndeosebi cele amoroase — riscă să devină echivoce. Narcisismul şi masochismul nu sînt tendinţe exclusiv mexicane. Dar trebuie remarcată frecvenţa cu care, în cîntecele populare, în proverbe şi în conversaţia curentă, se fac referiri la iubire ca falsitate şi minciună. Aproape întotdeauna evităm riscurile unei legături sincere printr-o exagerare a sentimentelor (. . .) Simularea este o activitate asemănătoare actoriei şi poate fi exprimată în tot atîtea forme cîte personaje închipuim. Dar în timp ce actorul se confundă pe scenă cu personajul pe care-l joacă, chiar dacă, după terminarea reprezentaţiei, uită complet de el, simulatorul nu-şi uită niciodată adevărata identitate, căci dacă s-ar contopi cu imaginea n-ar mai fi simulator. Simularea e invenţie sau, mai bine zis, deghizare şi eludare a condiţiei noastre. Disimularea cere o subtilitate şi mai mare: cel care disimulează nu reprezintă, ci vrea să-şi facă invizibilă intimitatea, să o facă să dispară, fără a renunţa totuşi la ea. Mexicanul e neîntrecut în disimularea pasiunilor şi a lui însuşi. Temător de privirile străine, se micşorează, se preface în umbră şi nălucă, în ecou. Nu merge, se strecoară; nu propune, insinuează; nu replică, bîiguie; nu se plînge, zîmbeşte. Poate că disimularea a apărut în timpul stăpînirii coloniale. Indigenii şi metişii trebuiau să cînte în şoaptă, fiindcă, aşa cum observă Alfonso Reyes într-un vers celebru, « spuse printre dinţi, cuvintele de revoltă nu pot fi auzite ». Lumea colonială a dispărut, dar nu şi teama, neîncrederea şi suspiciunea. Şi acum nu ne disimulăm numai mînia, ci şi duioşia.

În formele ei radicale, disimularea ajunge la mimetism. Indigenul se contopeşte cu peisajul, se confundă cu zidul alb de care se sprijină pe înserat, cu pămîntul negru pe care se odihneşte la amiază, cu tăcerea ce-l înconjoară. Îşi disimulează într-atîta singularitatea umană, încît ajunge să o abolească şi devine piatră, zid, tăcere; spaţiu.

Roger Caillois observă că mimetismul nu implică întotdeauna o încercare de protecţie faţă de ameninţările virtuale care mişună în lumea exterioară. Uneori insectele « fac pe moartele » sau imită formele materiei în descompunere, fascinate de moarte, de inerţia spaţiului. Această fascinaţie — forţă de gravitaţie, aş spune eu, a vieţii — este comună tuturor fiinţelor, şi faptul că se manifestă ca mimetism confirmă gîndul că acesta nu trebuie considerat exclusiv ca o încercare a instinctului vital de a scăpa de primejdie şi de moarte.

Apărare faţă de exterior sau fascinaţie în faţa morţii, mimetismul nu constă atît în schimbarea naturii intime, cît a aparenţelor. Este revelator faptul că aparenţa aleasă este aceea a morţii, sau a spaţiului inert, în repaos. A te confunda cu spaţiul, a fi spaţiu este un mod de a evita aparenţele, dar în acelaşi timp este un mod de a nu fi altceva decît aparenţă. Mexicanul simte o spaimă atît de mare de aparenţe, încît îşi disimulează propria existenţă mergînd pînă la confundarea cu obiectele înconjurătoare. Astfel, din teamă de aparenţe, devine numai Aparenţă. Se preface că e alt lucru şi preferă aparenţa morţii sau a nefiinţei decît să-şi deschidă sufletul şi să devină schimbător. Disimularea mimetică, în sfîrşit, este una din manifestările ermetismului nostru. Dacă gesticulatorul recurge la mască, ceilalţi vrem să trecem neobservaţi. În ambele cazuri ne ascundem intimitatea.

În româneşte de ANDREI IONESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PERSPECTIVĂ ETNOGRAFICĂ

HERBERT WENDT

ITINERAR PRIN EPOCI ȘI EVENIMENTE

O EVOLUȚIE A AMERICII CENTRALE

Cînd am sosit în Costa-Rica, am avut deodată impresia că mă aflu într-o altă emisferă a globului. În zadar am căutat cartierele mizere care fac să ți se rupă inima, în zadar am căutat chipurile supte de mizerie. Acest mic stat, prietenos, curat, înfloritor nu părea a fi deloc un stat al Americii Centrale, ci mai degrabă o Elveție ordonată, proaspătă, dichisită. De Elveția îmi aminteau nu numai pășunile cu iarbă grasă de pe munții vulcanici și dangătul clopotelor de la gîtul vacilor, ci și atrăgătoarele jardiniere de la ferestre și îngrijitele librării din capitala țării, San José, de unde costaricanii își pot procura noutăți literare din Europa și America de Nord.

Plantațiile de cacao prezintă un aspect mai plăcut decît monotonele cîmpii în care bananierii se întindeau la nesfîrșit. Ele se potrivesc mai bine cu peisajul Americii centrale. Arborii de cacao sînt aci copaci de baștină; boabele de cacao serveau încă din epoca precolumbiană nu numai drept hrană, ci și ca monedă de schimb, obicei care a dăinuit pînă în secolul al optsprezecelea. Pădurile cu arbori de cacao se întind, fără disonanțe, pînă în inima pădurilor virgine de orhidee, care se ridică pe coastele dealurilor. Aceste flori, minunat colorate, precum și păsările care au constituit totdeauna un El Dorado pentru colecționarii de orhidee și ornitologi, pătrund la rîndul lor, pînă în mijlocul plantațiilor de cacao, al terenurilor agricole acoperite de o vegetație cu frunze verzi-închise și pigmentate de bulinele multicolore ale orhideelor.

LEGENDA «ȚĂRMULUI BOGAT»

Costaricanii vorbesc uneori despre « portul negru », Puerto Limón, deoarece în rest, Costa-Rica e o țară a albilor. Doar în ținuturile de junglă, mai îndepărtate,

---

Titlul originalului: *Das schwarz weiss rote Kontinent* **(Continentul negru, alb, roșu.) Ed. Stalling — Oldenburg. 1964.**

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

trăiesc urmaşi ai băştinaşilor indieni. Costa-Rica a rămas o ţară a albilor, deoarece conchistadorii spanioli au dus, începînd din secolele XVI şi XVII o politică de radicală exterminare a indienilor.

Denumirea de Costa Rica, « ţărmul bogat », dăinuie de pe vremea lui Columb, cînd acesta a pus piciorul, în 1502, pe pămîntul din apropiere de Puerto Limón de azi. Indienii pe care i-a întîlnit acolo erau nu numai foarte prietenoşi, dar şi împodobiţi cu juvaere. Şi cum lui Columb îi plăcea să adaoge în descrierile trimise Coroanei spaniole, tot felul de exagerări, a menţionat despre această ţară că este o « Castilla de oro », o « Castilie de aur », adevărat El Dorado pentru căutătorii de comori.

Dar aurul din Costa Rica a dispărut tot atît de repede ca şi populaţia indiană.

Nu au rămas decît fiii de ţărani spanioli, care, vrînd nevrînd, au trebuit să scuipe zdravăn în palme şi să transpire din greu pentru a-şi putea cîştiga pîinea zilnică.

Printre cei mai sîrguincioşi locuitori ai Spaniei se numără, şi azi ca şi în trecut, bascii. Costa-Rica a devenit deci ţinta emigranţilor basci. Întocmai ca şi în patria lor, bascii au transformat Costa-Rica într-o ţară fertilă. Au defrişat păduri, au plantat legume şi pomi fructiferi în văi, arbori de cafea pe povîrnişuri, au pus bazele unor adevărate crescătorii de vite şi produse lactate, ca în oricare ţară alpină a Europei.

Nici coloniştii care au descins în oraşe nu au prea găsit bogăţii gata făcute. Şi atunci au devenit meseriaşi, mici negustori, tehnicieni şi intelectuali. În capitala ţării, San José, nu întîlneşti nici azi palate aparţinînd vreunui concern, nici super-magazine, nici centrale şi trusturi. Imaginea oraşului este configurată de magazine mici şi mijlocii, de ateliere, locuinţe burgheze şi vilişoare. Locuitorii din San José nu se mîndresc decît cu clădirea Operei, asemănătoare cu cea din Paris, chiar dacă este doar o miniatură.

. . . În Costa-Rica banii nu sînt irosiţi pe armată, pe lux, şi faţade atrăgătoare. Ţara aceasta din America Centrală a desfiinţat de mult armata, paza fiind asigurată de o poliţie paşnică. În schimb, Costa Rica a construit, proporţional, mult mai multe şcoli decît oricare altă ţară din această zonă. Universitatea este considerată drept model de lăcaş de cultură. Obligativitatea învăţămîntului este generală, nu numai pe hîrtie, ci şi în realitate. În afară de un număr îndestulător de şcoli elementare şi licee, pot fi întîlnite şcoli de specializare pentru meseriaşi, tehnicieni şi agronomi; întrucît în mica republică, libertatea religioasă este deplină, şcolile nu sînt inspirate de clerici, ci de spiritul epocii luminilor.

Secretul acestui mic stat-model din America centrală rezidă într-un fapt simplu: locuitorii lui nu sînt urmaşii conchistadorilor însetaţi de aur, ci ai unor ţărani simpli, muncitori.

ORAŞUL CU MASCĂ DE AUR

Capitala peruviană purta pe vremea dominaţiei spaniole numele de « Lima de aur », o denumire pompoasă pe care vizitatorul de azi nu o prea înţelege. Conchistadorii se gîndeau, probabil, la aurul incaşilor jefuit şi transportat în Spania. În realitate spaniolii nu au prea lăsat multe în urma lor: cîteva biserici, palate nobiliare şi locuinţe de patricieni. Nimic deosebit din punct de vedere artistic sau arhitectonic.

Ceea ce mi-a atras în mod deosebit atenţia la Lima, sînt vechea fîntînă arteziană, renascentistă de pe Plaza de Armas, palatul episcopal şi palatul Tore Tagla, azi

sediul Ministerului de Externe. La Cartagena şi Cuzco în schimb, eforturile de natură arhitectonică au fost ceva mai substanţiale. Dacă din Lima au fost scoase doar bogăţiile, despre investiţii de capital în cea mai bogată colonie spaniolă nu prea se poate vorbi.

Către sfîrşitul veacului XVIII, au fost întreprinse cîteva timide tentative de a face din Lima un al doilea Versailles. Viceregele, Don Amat Manuel, care domnea pe atunci în Peru, este însă cunoscut nu atît prin realizările politice şi urbanistice, cît mai ales prin povestea sa de dragoste cu actriţa metisă Miquita Villagos, devenită şi eroină de roman. Pentru a o cuceri pe Miquitta, — « Pericholi » cum era numită în popor — Amat a construit biserici, palate şi parcuri, o arenă pentru corride, un mic castel de vară prevăzut cu alei şi fîntîni arteziene, toate într-un stil francez cam sarbăd.

PIZARRO ŞI MIROSUL BANILOR

Piatra fundamentală a catedralei din Plaza de Armas a fost aşezată de Francisco Pizarro. Lăcaşul de forma unei splendide hale, ar putea fi considerat acceptabil, chiar dacă nu este atît de impresionant ca acela din Cuzco sau Cartagena. Aspectul cel mai înfiorător şi deprimant îl oferă sicriul de sticlă, din interiorul bisericii, care păstrează intact trupul lui Pizarro, cel mai brutal conchistador. Fostul păzitor de porci şi distrugătorul regatului incaşilor a fost mumificat conform obiceiurilor indiene; cadavrul său poate fi văzut şi azi.

Mumificatului Pizarro îi rînjesc doar dinţii. Fostul Pizarro, cel de pe soclul de la stînga palatului rezidenţial, se înalţă semeţ şi ameninţător în aerul ceţos, hibernal al Limei, şi a rămas un simbol al terorii pe care năvălitorii albi au exercitat-o asupra incaşilor.

Pe ambele bulevarde principale ale oraşului, Jirón Union şi Carabaya, turiştii străini încearcă să descopere o altă « Lima de aur ». Aici sînt grupate magazinele cu cadouri, în special magazinele de bijuterii cu faimoasele lor incrustaţii în aur şi argint.

Largi avenidas, hoteluri uriaşe, bănci, palate administrative, cafenele tot atît de atrăgătoare ca în Europa, super-magazine ultra moderne, dau o amprentă specifică City-ului. E o adevărată plăcere să fii aci cumpărător — dacă dispui de bani, bineînţeles. Datorită unui comerţ exterior extensiv în Peru nu există restricţii valutare. În consecinţă, în centrele comerciale şi în super-magazine abundă mărfuri din lumea întreagă: cosmetice franţuzeşti, caviar rusesc, conserve americane, cîrnăciori nemţeşti, pastă de ficat luxemburghez, delicatese chinezeşti, încălţăminte italiană, lînărie austriacă.

La liziera de est a Limei, încep Anzii, Cordilliera Negra. Într-o oră ajungi cu maşina pînă în vîrful lor iar după alte trei ore te descoperi la 4800 metri, punctul unde se află cea mai «înaltă» staţie de cale ferată din lume.

Dar tot la est de Lima, în Anzi se exploatează şi cuprul; aci vegetează, la marginea existenţei, numeroşi indieni şi metişi, la fel de săraci, la fel de înfometaţi, la fel de umiliţi ca pe vremea incaşilor. Locuitorilor de pe platourile înalte, pustii, nu li se oferă nici o perspectivă. De acea, în număr din ce în ce mai mare, coboară spre capitală şi, în preajma ei, pe stînci golaşe sau pe terenurile virane ale nimănui îşi ridică colibe de lemn sau corturi; migraţiunea aceasta este atît de mare, încît de multă vreme administraţia Limei este în imposibilitate de a stabili cifra reală a populaţiei capitalei.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

POARTA SOARELUI

Cuzco a fost considerat de incași drept centru al pămîntului. Lacul Titicaca este prezentat în vechile cronici indiene drept Mamă Născătoare a genului uman. O legendă pretinde că primii incași au venit de pe insula Soarelui și a Lunii, situată în mijlocul lacului Titicaca, cu misiunea de a pune stăpînire pe întregul lanț al Anzilor. Poporul care azi locuiește pe lacul Titicaca, pe corăbii de papură și din lemn de balsa, se consideră, cu mîndrie, drept « cel mai vechi popor din lume ».

Nu se știe, dar urușii susțin acest lucru, dacă indienii de pe lacul Titicaca au creat odinioară o cultură asemănătoare cu aceea a indienilor ketchma și aymara. Mitologia povestește că urușii au pus cîndva bazele unui regat uriaș, pe platourile înalte abia după ce acest regat a fost distrus de catastrofe naturale, oamenii s-au refugiat pe lac. Într-adevăr, pe țărmul nordic al lacului Titicaca există niște misterioase construcții de piatră, în formă de turnuri, cu o înălțime de patru pînă la zece metri, așa numitele *Chulpas*, care însă nu pot fi puse nici pe seama katchmanilor, nici pe aceea a aymarienilor. Nu se știa nici măcar dacă misterioasele *chulpas* sînt sau nu rămășițele culturii Uru, de mult dispărută.

Conform recentelor studii întreprinse de etnologi, urușii fac parte din acea grupă de indieni care au imigrat, primii, în America de Sud. Se pare că în urmă cu vreo 7000 de ani ajunseseră pînă la lacul Titicaca. Este regretabil însă că urușii nu știu nici să scrie, nici să citească și că mitologia lor este atît de estompată, deoarece indienii de pe lac au trăit practic tot ceea ce s-a întîmplat în trecut în regiunea lacului Titicaca: înflorirea culturilor pre-incase, presupusa naștere a regatului incașilor de pe Insula Soarelui și a Lunii, înflorirea și dispariția celui mai mare imperiu indo-american. Mai presus de toate, însă, urușii ar fi putut oferi amănunte asupra acelei ciudate culturi superioare de la sud de lacul Titicaca, căreia i s-au dedicat biblioteci întregi de ipoteze — Tiahuanaco.

MISTERIOASA CULTURĂ SUPERIOARĂ DIN AMERICA DE SUD

Urușii nu știu nimic despre Tiahuanaco. Cu atît mai puțin știu indienii aymara, ai căror strămoși au creat această cultură. Tiahuanaco s-a șters radical din amintirea popoarelor care locuiesc acolo, încît, în urmă cu cîteva decenii, nu se știa nici măcar cine a creat-o și în ce epocă a fost creată.

Incașii afirmă că acei giganți monoliți sînt urme preistorice ale strămoșilor lor. Spaniolii habar nu aveau de cultura Tiahuanaco, și nu au putut culege decît cîteva vagi informații asupra misterioaselor construcții din piatră. Primii arheologi, care au săpat acolo, în urmă cu o jumătate de veac, au crezut că au dat peste cea mai veche cultură umană. Thor Heyerdal consideră că Tiahuanaco este în același timp vatra spirituală a culturilor megalitice polineziene.

Astăzi însă testul cu carbon 14 și alte metode moderne de investigație au dat la iveală faptul că Tiahuanaco nu are o vechime mai mare de o mie de ani. Dar motivele pentru care indienii aymara au creat pe platoul golaș, neroditor de la sud de Titicaca, un loc de cult atît de titanic și cauzele decăderii și dispariției culturii Tiahuanaco nu le pot scoate la iveală nici un fel de teste moderne, nici fizice, nici chimice. Fascinanta cultură superioară rămîne totodată și cea mai necunoscută cultură de pe pămînt.

Am vizitat foarte multe vestigii precolumbiene din America latină. M-am cățărat pînă la fortăreața Sacsayhuanam, am urcat și am coborît de cîteva ori treptele de la Machu-Picchu, am rătăcit prin labirintele de la Pacha Comac și am privit în față

imaginile de zei și oameni din Chibcha și Maya. Nimic nu m-a impresionat însă atît de mult, nimic nu m-a înălțat atît de mult dincolo de lumesc, ca acei monoliți înălțați sau prăbușiți de pe Altiplano-ul galben-ruginiu, sub soarele arzător al Boliviei.

Tiahuanaco face impresia că niște ființe extra-terestre au așezat pe pămînt pietre cu o sculptură ciudată, că au ridicat în formă de turnuri blocurile și, din motive necunoscute, au așezat în mijlocul acestui haos de pietre o poartă împodobită cu semne și simboluri fantastice — Poarta Soarelui. Poarta nu duce în nici o încăpere, stă pur și simplu acolo, în mijlocul Altiplano-ului, platoul bolivian. Chiar și imaginile titanice ale zeilor și pietrele-calendar, ridicîndu-se pînă la ceruri — par că sînt acolo, pur și simplu.

Fără îndoială că acolo unde azi stau blocurile aruncate unele peste altele, acoperind o vale în chip de scobitură, exista cîndva o clădire în formă de palat, în care se țineau adunări. Lucrul se explică și prin numeroasele scaune de piatră, cu o simbolistică vag cunoscută. Fără îndoială că Poarta Soarelui nu era la origină o simplă poartă liberă, ci intrarea unui templu. Pietrele-calendar și răspîndirea lor nu sînt nici ele lipsite de sens pe acest platou: toate sînt îndreptate cu exactitate spre un anumit punct vizibil și azi, spre lanțul de munți din depărtare.

Ceea ce impresionează cel mai puternic la Tiahuanaco este imensa solitudine. Platoul vălurit al Altiplano-ului cu iarba sa gălbuie, foșnitoare, este complet depopulat. Cerul fără nori, de o albăstrime rece, eterică, pare foarte departe și sus. Singurele ființe vii care mai rătăcesc printre ruine sînt cîțiva tineri indieni și cholo precum și păzitorii de lame. Aceștia trec nepăsători pe lîngă Tiahuanaco. Astfel încît pe platourile acestea înalte ale Anzilor te simți singur, doar cu zeii.

EL DORADO

El Dorado a fost o poveste frumoasă, un vis nebunesc, tipic epocii descoperirilor geografice, un vis despre o țară de aur, în care oamenii se scaldă în pulbere de aur.

Legenda despre un El Dorado a pornit din Columbia, ca urmare a unui obicei indian, care cerea ca ungerea unui conducător să fie urmată de presărarea acestuia cu praf fin de aur. Atît a fost de ajuns pentru ca spaniolii să pună stăpînire pe cîteva mici fortărețe ale indienilor chibcha; aurul găsit acolo nu le-a fost deajuns. Au mutat deci legeda despre paradisul aurului ceva mai în interiorul țării și în felul acesta, o colonie pînă atunci neluată în seamă a devenit centrul interesului tuturor conchistadorilor. E vorba de regiunea situată în preajma lacului Maracaibo, unde indienii locuiau în sate lacustre, regiune pe care spaniolii au botezat-o « Mica Veneție » — Venezuela.

Această Venezuelă, partea de vest a republicii de azi, a fost întretimp zălogită de spanioli unor bănci străine. Carol Quintul se înglodase în atîtea datorii față de niște negustori din Augsburg, frații Bartholomeu și Anton Walser, încît fu nevoit să cedeze « mica Veneție » creditorilor săi. Frații Walser erau convinși și ei de existența unui El Dorado și în consecință au trimis o expediție, în frunte cu cîțiva ofițeri, să exploreze Venezuela și să se convingă dacă într-adevăr gajul oferit de regele spaniol poate echivala sumele împrumutate.

Spaniolilor nu le-a prea convenit acest schimb și în consecință a început o aprigă cursă în vederea găsirii legendarei țări a aurului. Din Columbia au pornit conchistadorii Quesada și Belálcazar într-o expediție de jaf spre sud-est, încredințați că El Dorado nu poate fi altundeva decît în mica colonie spaniolă, Noua Grenada. În același timp, din Venezuela au pornit spre sud-vest, tot în expediție de jaf, conchistadorii germani Nikolaus Federmann și Philip von Hutten, convinși, la rîndul lor, că El Dorado nu poate fi decît pe teritoriul zălogit fraților Walser.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ambele expediții i-au nimicit pe indieni, după care s-au încăierat între ele. Aur însă nu au găsit. Drept urmare, bancherii din Augsburg au renunțat să se mai certe pentru Venezuela și au cedat teritoriul, spaniolilor. Nici unii, nici ceilalți nu bănuiau că Venezuela era totuși un adevărat El Dorado, nu de aur, ci o țară cu cele mai mari zăcăminte de petrol din lume.

Pe la 1899 a ajuns la putere, la Caracas, un dictator militar foarte xenofob, Cipriano Castro, care a încercat să-i izgonească mai întîi pe germani, pe englezi și apoi pe italieni . . . Imediat își făcură apariția în fața coastelor venezuelene vasele de război germane, britanice și italiene care blocară Venezuela și bombardară portul militar Puerto Cabello, pînă ce dictatorul cedă.

La cîțiva ani după aceea, povestea se repetă. De data aceasta cu francezii, olandezii și nordamericanii. Din nou flotele bombardară porturile venezuelene și Cipriano Castro fu obligat să capituleze, în 1908. Scaunul prezidențial deveni liber și fu imediat ocupat de generalul Juan Vicente Gomez, unul dintre cei mai feroci dictatori din întreaga istorie a Americii de sud.

Timp de douăzeci și șapte de ani, adică pînă în 1935, a dăinuit dictatura lui Vicente Gomez, care prin 1912 s-a hotărît să cedeze rezervele de petrol unor consorții străine, contra unei participații substanțiale. Gomez începu să flirteze mai întîi cu cele două mari concerne petroliere ale lumii — Standard Oil și Royal Dutch Shell. Ambele se întreceau făcînd grații dictatorului Gomez.

A învins inițial Shell, care pe insulele Curacao din fața coastelor venezuelene a construit o uriașă rafinărie.

Afacerea încheiată de Gomez avu efectul unei lavine. Deodată își făcură apariția zeci de companii petroliere străine, care, supralicitînd, au făcut din Venezuela, pînă atunci o țărișoară acoperită cu păduri și stepe exploatate de cultivatorii de cafea și crescătorii de vite, cu o populație rurală cultivatoare de porumb și tutun, cea mai mare țară exportatoare de petrol din lume (. . .) O sută douăzeci pînă la o sută cincizeci de milioane de tone de țiței brut se scurg anual prin porturile Venezuelei. În interiorul țării însă, opoziția creștea. Dar nimeni nu îndrăznea să se ridice împotriva trusturilor străine care aduceau fluvii de aur în visteria țării. Așa încît în 1935, Gomez putu să-și dea sfîrșitul, liniștit și netulburat de nimeni.

RANCHO GRANDE

Gomez nu a bănuit niciodată că viața i se va scurge atît de liniștit. Dimpotrivă, cu cîțiva ani înainte de a muri, de teama unei revoluții, se hotărî să-și construiască, pentru orice eventualitate, un adăpost sigur, cît mai aproape de capitală, o adevărată fortăreață în care s-ar fi putut refugia în caz de pericol.

Consultînd harta, degetul i se opri într-un punct aflat pe coamele munților, între lacul Valencia și Marea Caraibilor, în mijlocul unei jungle greu de străbătut, înecată de ceață: Aragua. Pentru a putea construi fortăreața, au trebuit să fie defrișate păduri, apoi săpată o uriașă nișă în stîncă, servind drept incintă a fortăreței. În sfîrșit au trebuit să fie transportate materialele și lucrătorii de la Maracay și Valencia. O armată de oameni de știință și tehnicieni a întocmit planurile, geologii au studiat regiunea, ca nu cumva să fie amenințată de seisme sau de alunecări de teren în urma ploilor tropicale, și încă multe altele.

Gomez știa ce vroia; un loc sigur, un castel în apropiere de trecătoarea Portachuelo, care avea să se numească Rancho Grande și acest Rancho Grande a fost conceput într-un stil dementțial, dizgrațios, greșit proiectat, întunecos, dar și impresionant, babilonic, suprarealist. Oficial, avea să aibă destinația unei case de oaspeți, în realitate însă trebuia să îndeplinească o serie de funcțiuni importante.

De la Maracay, unde Gomez își petrecea majoritatea timpului, nu trebuia să fie străbătut decît un drum de o oră cu mașina pînă la Rancho Grande, iar de acolo, încă o oră pînă în portul Turiamo, unde, în caz de pericol, se afla în permanență acostat un yacht. Dincolo de aparentul plan haotic, se aflau calcule viclene.

Rancho Grande fusese prima construcție-mamut plănuită de Gomez (. . . .) dar acesta nu apucă să-l mai vadă terminat. Cînd inginerii, tehnicienii și muncitorii au aflat de moartea lui, au lăsat baltă planurile și materialele, fiind siguri că urmașii nu le vor mai plăti nici un ban. Așa a rămas Rancho Grande pînă în zilele noastre: neterminat.

Dar chiar așa cum este, reprezintă cea mai ciudată și mai haotică clădire din lume. E ca un vis demențial, un avorton din piatră, construit parcă după toate erorile arhitecturale care se pot concentra într-o clădire, un gargantuesc dispreț al legilor arhitectonice. Dispune de tot felul de camere: rotunde, ovale, semicirculare, patrate, triunghiulare, unele înguste, cît un ștergar, dar înalte de peste șase metri. Urîțenia această labirintică, în plină junglă nu a scăpat de efectul dinților vremii, în cei aproape patruzeci de ani de la neterminarea ei. Pereții camerelor au fost invadați de vegetație.

Rancho Grande a devenit inutilizabil ca refugiu; în schimb a prezentat o adevărată bucurie biologilor. După ultimul război, *Creole Petroleum Company*, cel mai mare trust petrolifer din Venezuela, a creat aci o stație de cercetări biologice. Sub egida lui Standard Oil, numeroși oameni de știință studiază în aceste camere ale groazei flora și fauna junglei de la Aragua. Dar și aceștia duc un război lipsit de speranțe împotriva vegetației care pătrunde tot mai adînc în interior, împotriva umezelii, împotriva gîndacilor, dușmani neîmpăcați ai hîrtiei (. . .)

OI CARE UCID OAMENI

Punta Arenas este cel mai sudic oraș de pe lume, un oraș în adevăratul înțeles al cuvîntului, cu străzi pavate, cu un număr de case de piatră, cu seamafoare semnalizatoare pentru circulație, hotel, restaurante și crîșme marinărești. Mai înainte de toate însă, în ciuda digului său din lemn, nu prea impresionant, Punta Arenas, adînc înfipt în strîmtoarea lui Magellan, este un port de primă importanță.

Regiunea Țării de Foc, care ține de Chile, a devenit un teritoriu al oilor. Lîna din Țara de Foc este încărcată în vase, la Punta Arenas, și transportată de aci în lumea întreagă. Pe țărmul opus al strîmtorii Magellan se află localitatea Porvenir, pe care chilienii optimiști o văd de pe acum ca un mic Maracaibo. În Țara de Foc azi, nu se mai pot vedea focurile de tabără ale indienilor — de unde și numele marei insule a sudului, — ci luminile cocoțate în vîrfurile sondelor. Prezența petrolului în provincia Magallanes a fost constatată în decembrie 1945.

Cînd am vizitat pentru prima oară Punta Arenas, mi-a făcut impresia unui oraș cunoscut. Mă aflam pe cheiul de lemn, printre butoaie, țevărie și baloturi de lînă. Am trecut pe lîngă muncitorii sezonieri, care așteptau, acum la încheierea sezonului, vasul care urma să-i ducă înapoi în patria lor. M-am oprit în fața multor case de de lemn, am străbătut străzile, populate de oameni încotoșmănați, am văzut birourile de modă veche ale marilor comercianți. Mă aflam pentru prima dată aci și totuși locurile mi se păreau foarte cunoscute.

După o plimbare de mai multe ore prin Punta Arenas mi-am dat seama cu cine se asemăna orașul de la strîmtoarea Magellan: era aidoma unui port nordic, norvegian, transferat parcă în emisfera sudică, un port coborît din literatura lui Knut Hamsun.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Pînă şi mirosul peştelui, al unturii de peşte şi al pieilor era acelaşi ca într-un îndepărtat port de la Cercul Polar de Nord.

Amintirea lui Knut Hamsun a dispărut însă de îndată ce i-am privit cu atenţie pe locuitorii din Punta Arenas. Un adevărat Babilon: chilieni, argentinieni, iugoslavi, englezi, şi germani; negustori, marinari, ingineri petrolişti, aventurieri şi urmaşii foştilor deţinuţi, muncitori sezonieri, bronzaţi, din Chile, gauchos cu poncho din Patagonia. Alături de aceştia, un număr de oameni scunzi cu trăsături mongoloide şi păr negru, mărturie că pionierii de la strîmtoarea Magellan s-au amestecat cu băştinaşii din Ţara de Foc.

DE LA MAGELLAN LA O'HIGGINS

Trei statui simbolizează etapele principale ale istoriei regiunii. Marele monument al corăbierului Magellan, care a descoperit strîmtoarea ce-i poartă numele, este un simbol al orei astrale a omenirii cînd s-a constatat în adevăr că pămîntul este rotund. La picioarele statuii bărbosului lup de mare şed doi tineri indieni bronzaţi — un tehuelh din Patagonia şi un alakaluf din Ţara de Foc. Sînt simbolul de neinvidiat al înfiorătorului triumf al cuceritorilor şi al colonizatorilor, obţinut în dauna localnicilor. Ferdinand Magellan ţine un picior întins. Se spune că cel care sărută acest picior va reveni la Punta Arenas. Nu am observat însă semne prea mari de uzură pe acest picior. Nu-mi venea nici mie să-l sărut, după ce am străbătut oraşul cu case de lemn, prăfuite, cenuşii. Abia mai tîrziu cînd am cunoscut frumuseţea melancolică a pampasului patagonez am regretat acest lucru.

Cea de a doua statuie reprezintă pe eliberatorul statului Chile, Bernardo O'Higgins. Este un simbol al asprelor şi statornicelor strădanii depuse de Chile de a pune stăpînire pe acest colţ de lume sudică, această trecere din Atlantic în Pacific atît de mult rîvnită de multe din ţările maritime. Încercările spaniolilor de a pune stăpînire pe strîmtoarea Magellan dăduseră greş. O fortăreaţă construită din ordinul lui Philip al II-lea, în apropiere de Punta Arenas, poartă azi numele de « portul înfometaţilor »; aci au pierit, lipsiţi de hrană, toţi spaniolii veniţi în Ţara de Foc. Pe la mijlocul veacului trecut, preşedintele de atunci al republicii Chile, Bulnes, şi-a adus aminte de vechiul « port al înfometaţilor » şi în imediata apropiere a acestuia a pus să se construiască o fortăreaţă chiliană, Puerta Bulnes. Argentinenii au protestat cu vehemenţă. În timp ce Marea Britanie era convinsă că această ţară a nimănui îi va cădea într-o bună zi în poală, argentinenii şi chilienii au început o adevărată întrecere în organizarea teritoriului magellanian.

Arma principală folosită în această întrecere a constituit-o tagma infractorilor de drept comun din ambele ţări. Fără a pierde vreme, argentinienii şi chilienii au început să-i deporteze pe deţinuţi în acest colţ sudic. Regiunea aleasă de argentinieni în acest scop a fost aceea de la Ushuaia, iar colonia-penitenciară a chilienilor se stabili într-o regiune nisipoasă, unde debarcase Magellan, Punta Arenas. Se pare că chilienii dispuneau de mai mulţi delicvenţi, deoarece în scurtă vreme Punta Arenas, deveni un orăşel cu o mie de locuitori. Chilienii se şi vedeau stăpînitori ai acestui pămînt, deşi nu le făcea plăcere colonia de deţinuţi, care, revoltîndu-se într-una, au transformat sudul Patagoniei şi al Ţării de Foc într-o regiune nesigură. Debandada a fost atît de mare, încît la un moment dat un deţinut de origine europeană a ajuns chiar « rege al Ţării » de Foc.

DARWIN ŞI LOCUITORII ŢĂRII DE FOC

Cea de a treia statuie din Punta Arenas este şi cea mai frumoasă şi atrăgătoare. Se află în partea de nord-vest a oraşului, pe Avenida Bulnes, care duce spre pampasuri. Statuia nu reprezintă pe vreun cuceritor sau om politic, ci pe un cioban patagonez ţinînd în frîu un cal cu samar, urmat de cîini şi oi. Oamenii din Punta Arenas s-au dovedit a fi plini de tact şi sobri, cînd drept simbol al bunei stări instaurate o dată cu creşterea oilor, au ales un cioban şi nu un rege al lînei. Omul acesta anonim este înfăţişat în toată modestia sa, în nepăsarea cu care se îndreaptă spre pampas. Dacă statuia ar fi fost ridicată în cinstea vreunui Nogueira, Menendez sau Campos, la picioarele statuii ar fi trebuit să fie reprezentaţi şi o mulţime de indieni care au fost ucişi de aceşti regi ai lînii. Asta, pentru a nu falsifica adevărul.

După ce oile din pampas au pus stăpînire pe sudul Patagoniei şi pe Ţara de Foc, a început un adevărat masacru al indienilor, care nu a luat sfîrşit decît în cel de al doilea deceniu al veacului nostru.

Cînd, în 1834, vasul « Beagle », cu care Darwin făcea înconjurul lumii, a acostat la ţărmul Ţării de Foc, echipajul a avut de suferit unele neplăceri din partea băştinaşilor. Tînărul Darwin, îndeajuns de lipsit de prejudecăţi şi-a dat seama însă de realitatea situaţiei, privind faptele cu ochi de cercetător. Acolo a intuit el că omenirea nu poate rămîne în stadiul în care se află şi că trebuie să parcurgă anumite etape în evoluţia ei. Din punct de vedere fizic şi psihic, locuitorii Ţării de Foc erau pe atunci încă « intacţi ».

— « Nu există nici un motiv, scrie Darwin în jurnalul său de călătorie, care să îndreptăţească scăderea numărului băştinaşilor din Ţara Focului. Trebuie doar să li se creeze condiţii de trai, pentru ca într-adevăr să li se pară şi acestora că viaţa merită să fie trăită ». Aceste condiţii de trai au dispărut însă o dată cu apariţia coloniilor — penitenciare şi a bandelor de aventurieri. Cu toate acestea, pe la 1890 mai existau aproximativ 10—15.000 de băştinaşi în Ţara de Foc, grupaţi în trei triburi: Ona, Jaghanes şi Alakalufes. Acestora însă le-a sunat ceasul în clipa în care armata milioanelor de oi şi-a făcut apariţia

Poate că lituaniana imigrată aci, Sarah Braun, n-a bănuit niciodată urmările celor imaginate de ea în clipa cînd a dat cu ochii de pampas. Cel de al doilea soţ al Sarei Braun, un aventurier şi vînător de balene pe nume Nogueira, concesionase terenuri întinse în regiunea strîmtorii lui Magellan. Fără prea mari investiţii, obţinuse fîşii întinse din ţara nimănui, dar nu ştia ce să facă cu ele.

Sarah Braun i-a sugerat să crească oi, iar lîna s-o exporte.

Tentativa a reuşit. Nogueira şi soţia sa au ajuns peste noapte nişte oameni bogaţi. Trustul Sarah Braun a rămas pînă azi cea mai mare întreprindere pentru creşterea oilor. Atraşi de succes, au început să apară argentinieni şi scoţieni cu aceleaşi intenţii. N-au trecut nici zece ani de la înfiinţarea concernului de lînă Braun-Nogueira, şi milioane de oi păşteau iarba din sudul Patagoniei şi al Ţării de Foc. Ca din pămînt au răsărit fabrici de prelucrat şi congelat carnea de oaie, zeci de negustori de lînă şi-au deschis sucursale; în cîteva decenii, o mare parte a pampasului de la strîmtoarea lui Magellan a intrat sub dominaţia unor concerne, din care cele mai mari, astăzi chiar, sînt Braun-Nogueira, Menendez şi Campos.

Pentru a păzi oile de indienii nomazi, crescătorii şi-au îngrădit teritoriile cu garduri de sîrmă ghimpată. Indienii habar nu avea de comerţul cu vite şi nu cunoşteau noţiunile economice ale europenilor. Îşi vedeau de ocupaţiile lor strămoşeşti: vînatul şi pescuitul. Pentru ei, oaia nu era decît un animal nou, uşor de vînat. Li se păru că o bucăţică de paradis a coborît şi în ţara lor.

Curînd însă îşi dădură seama că oaia nu adusese paradisul pe pămînt, ci mai degrabă iadul. Crescătorii de oi ofereau premii pentru fiecare indian capturat, în flagrant delict de vînătoare. Apoi au început să otrăvească balenele ucise, care serveau drept hrană indienilor, cu stricnină. Au angajat chiar vînători de profesie care îi vînau ca pe iepuri pe aceşti oameni ai epocii de piatră (. . .)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În jurul anului 1920, numărul indienilor din regiunea Țării de Foc nu mai era decît de 3–4000. Civilizația cu toate fenomenele ei secundare pătrunsese în Țara de Foc. În contact cu albii, indienii care nu căzuseră pradă glonțului, se îmbolnăviră de vărsat negru și tuberculoză. Triburile au fost decimate de epidemii. Mulți coloniști se distrau dînd băuturi alcoolice băștinașilor și, după ce se îmbătau, îi puneau să danseze. Alcoolismul a transformat în epave umane pe descendenții celor din epoca de piatră. Ultimii au pierit prin otrăvirea fîntînilor din care se adăpau.

Astăzi tribul Ona nu mai există. Din tribul Jaghanes a supraviețuit doar unul singur, care e prezentat turiștilor la bîlciurile din Puerta Williams.

Ultimii dintre Alakalufi au fost luați sub protecția guvernului chilian și colonizați la Puerto Eden, o mică bază militară din golful Eyre. Ei sînt în număr de 42, dintre care o treime femei. Cu toată protecția guvernului chilian, deznodămîntul se apropie. Măsurile salvatoare au venit prea tîrziu.

În romînește de L. VOITA

EZEQUIEL MARTÍNEZ ESTRADA

RADIOGRAFIA PAMPEI

STĂPÎNII NEANTULUI

Orizontul nesfîrșit ce pare mereu același pe măsură ce înaintăm, sau mișcarea acestor mari întinderi ce ne însoțesc, lasă impresia de ceva înșelător în realitatea aspră a cîmpiei. Aici cîmpia este întindere, și întinderea nu pare să fie altceva decît o dedublare a unui infinit lăuntric, colocviul călătorului cu Dumnezeu. Numai conștiința faptului că umbli, oboseala și dorința de a ajunge la destinație dau măsură acestei întinderi ce pare să nu aibă măsură. Această întindere este pampa; este pămîntul în care omul se găsește singur cu o ființă abstractă care ar trebui să reînceapă istoria speciei sau să o încheie.

Lipsește peisajul și lipsește omul; spre trecut și viitor se deschid prăpăstii fără fund; gîndirea improvizează arii în jurul unor teme cunoscute, creînd liber, după placul său. Corpul este un miracol, și prin simțuri pătrunde răsuflarea unei schimbări care se transformă pe nesimțite într-o oboseală cosmică ce se prăbușește din cer cu toată greutatea.

Peisajul cîmpiei, dacă există, capătă forma propriilor noastre vise, forma unei himere; și devine steril cînd visul este viclean.

Înaintăm și proiectele noastre de viitor, eternele noastre proiecte de dominare fără obstacole, dar care n-au țintă, cresc nemăsurat. Omul nu opune rezistență naturii, a renunțat la luptă și s-a predat. Pampa este o iluzie; este pămîntul aventurilor dezordonate create de înfumurarea omului lipsit de profunzime. Totul alunecă însuflețit de o mișcare iluzorie în care se schimbă numai centrul acestei grandioase circumferințe. Acolo omul simplu o ia de la început; omul cult sfîrșește. Părintele Guevara spunea despre himericul teritoriu al *Trapalandei*: « Descoperirea acestui teritoriu, niciodată complet realizată, a fost molia care a ros bogății apreciabile, rămase nefolosite; orașul imaginar, din aur masiv, care face aproape să dea greș expediția lui Francisco de Aguirre [1] și cea a lui Diego Abreu care au întemeiat

---

1. Francisco de Aguirre (1500–1580), conchistador spaniol, tovarăș al lui Pizarro și al lui Valdivia. A fost guvernatorul provinciei Tucuman și a fundat orașul argentinian Santiago del Estero (1553).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

așezările La Rioja și Jujuy, pentru ca ulterior să fie asediate și răpite băștinașilor. Bunul Quijano[1] a fost de asemenea victima cîmpiei; sterilitatea pămînturilor din La Mancha a făcut să răsară în mintea lui isprăvile din *Las Sergas*[2] din lecturile sale solitare. Mînat de frămîntările propriei sale persoane, este firesc pentru Conchistador să nu conceapă gînduri de stabilire, de fixare, de adaptare. Firul continuator al neamului, casa reprezentînd căminul strămoșesc, familia sau muncile potrivite anotimpurilor, nimic din toate acestea nu era posibil. Ca faptă istorică universală domnea isprava vitejească a individului; biografia constituia istoria, și ceea ce nu se afla rămînea înmormîntat, ascuns. În mintea lui mărginită, această nemărginire a cîmpiei sau nesfîrșita monotonie a munților sterpi îi făgăduia, la fel ca în deșertul asceților, apariția sfinților sau a orașelor miraculoase, pline de belșug și de fericire. Nutrea nădejdea că va descoperi repede tezaurele strînse în vreun loc nebănuit, gata de a fi transportate. Împărăția lui Dumnezeu nu-și trădează în nici un fel existența, deși există în mod cert. Lucrul cel mai logic era absurdul. Balaurul este încă animalul firesc al cîmpiei unde a păscut milodontul. Noul venit nu întîlnește nicăieri semne care să-l ajute să înțeleagă lumea ca sistem rațional și continuu. Continentul apare în ochii lui ca o lume magică, ieșită din paharul unui iluzionist, în pofida faptului că e rațională și continuă.

O LUME FĂRĂ EXPERIENȚĂ

America existase și-și trăise viața sa americană prin diversele popoare din care era formată. Unele semințe venite din alte culturi au produs fructe sălbatice care n-au dat în pîrg, n-au cîștigat în vigoare, și nici în gust. Populat încă din epoca preglacială, continentul a rămas izolat, străin de tot ce-a însemnat evoluție mai importantă pentru omenire, fără o unitate în obiceiurile sale. Înaintea Descoperirii, lumea aceasta era o lume deplină: lumea americană, cea mai veche, care nu acumulase experiență, nu fusese frămîntată de fermenți externi, nu canalizase în vreo direcție precisă rezultatele energiilor sale. Era o arie botanică și geologică stagnantă, înainte de a i se fi deschis orizonturile Epocii Fierului. Ceea ce era pe cale de dispariție în alte regiuni, ceea ce pe alte meleaguri se transformase și se pusese în serviciul inteligenței, aici își păstra telurica sa virginitate și caracterul său mecanic de perpetuum mobile. Cînd au sosit caravelele, oamenii Pleistocenului se găseau intacți, cu industriile lor din Epoca de Piatră și cu limbajul lor din Epoca de Bronz. Sub orașele lor și călcate de picioarele lor fugare, zăceau resturile mutilate ale unui capitol întreg al istoriei vertebratelor; reuniți în cinci sau șase grupe neînsemnate pe vastitatea acestui teritoriu, se zbăteau, în agonia splendorii de odinioară, naufragiații unei culturi arhaice de mare valoare. Venind în contact cu ființe mînate de forțe distrugătoare, ele au fost suprimate în masă, în timp ce forțele pămîntului și ale atmosferei continuau munca lor ascunsă asupra invadatorilor, obligîndu-i să respecte ceea ce nu era pieritor.

Ce viețuia pe acest continent avea o rațiune proprie de a exista, mai puternică decît răsturnările care îl destinau pieirii. Întreaga Americă era pămîntul Terțiarului și forma o unitate cu imensele sale vertebrate, mormane ambulante de oase și țesuturi. Potrivite ca mărime și formă cu peisajul planetar, aceste animale gigantice au fost locuitorii autohtoni ai Americii. Atunci cînd caravelele au ajuns în Antile, animalele acestea nu mai existau; luase sfîrșit de multe secole dramaticul interludiu al acestei vieți diforme și titanice și, cu toate acestea, rămîneau solul și clima, ca

[1]. Se referă la eroul lui Cervantes, Don Quijote de la Mancha.
[2]. Titlul unei faimoase cărți de isprăvi cavalerești.

tipare goale ale corpurilor dispărute. Și alături de unele exemplare supraviețuitoare ale faunei și ale florei arhaice, pe un teren dintre cele mai bogate în fosile, animalul uman începea un drum de regres spre a stabili un echilibru total cu mediul. Ființele vii s-au împuținat ori au sucombat în decursul marilor epoci trecute, și natura, mult superioară lor, continuă să le distrugă așa cum le-a creat; și munca grea de a se înțelege cu alții, de a trăi în pace, de a susține pe umerii lor povara de om împotriva curentelor magnetice ale Terțiarului, i-a doborît pe ultimii titani, puțini la număr, din orașele ancorate în mijlocul singurătății. Puține popoare: incași, azteci, maya ocupau zone luate cu asalt de natură, iar America era întregul continent care se întindea în depărtări și în jurul acestor oaze.

Teritoriul era împărțit în mari zone naturale între care nu existau legături stabile, așa cum nu există nici azi între țările care și l-au împărțit. Contactul se făcea prin asalt și prin luptă; o dată jaful terminat, se încheia pacea, și popoarele se îndepărtau și se uitau din nou. Pădurea era domeniul absolut al vegetalului; muntele, al mineralului; cîmpia și povîrnișurile, al viviparelor. Tentative de civilizație, ca o vagă reminiscență a altor asemenea tentative, s-au produs în ținuturile muntoase, curînd sufocate de mediul total refractar. Cîmpia s-a menținut, în general, în stare de barbarie. Pădurea era o lume; muntele alta; cîmpia alta.

Locuitorii aceștia trăiau singuratici, în mișcare sau țintuiți locului, mereu atenți la nenumăratele pericole care-i pîndeau. Maya, incași, azteci și pueblos, toți constructori dibaci, au ajuns la arhitectură și la fortificații din nevoia de a pune o stavilă lumii ce-l înconjura și pentru a deschide o poartă secretă către infinit, acolo unde se găseau divinitățile, nu mai puțin crude și ele. Teama i-a făcut să se înconjoare cu ziduri; zidul era o a doua izolare, asemeni superstiției în incinta templelor. Un popor era un individ; un individ era o monadă. Însă individ și popor pactizau cu natura, iar teroarea și dorința de a se salva de răul care-l amenința din toate părțile, i-a pus în mîinile albului, care însă l-a anihilat. În Guatemala, Colorado, Texas și Arizona, în Peru și în Mexic, civilizațiile acestea au avut apogeul lor în epoca în care maurii intrau în Spania; singură, poetica civilizație caraibă, din care spaniolul nu a mai lăsat să dăinuiască nici o urmă, se găsea la apogeu. Năvala urmașilor vandalilor și goților, care nu s-au oprit să aprecieze valoarea acestor societăți și nici n-au putut să le învingă decît prin sabie, le-a exterminat sau le-a corupt.

America poseda civilizații, însă nu avea trecut, era o lume fără trecut și, pînă atunci, fără viitor; își desfășura viața în forme asincronice și asimetrice cu ritmul și structura încercărilor cunoscute și valabile. Experiența sa, de la arhitectură și artă pînă la drept și religie, nu a servit marei încercări pe care omul a realizat-o sistematic în alte părți; din cauza aceasta, este absurd să dorești să le retrăiești în sensul lor arheologic. Fără îndoială, au servit pentru ca în acea mare aventură să poată fi îndreptate greșeli foarte grave. A fost punctul diplopic[1] care a permis rectificarea viziunii telescopice, perspectiva cosmică a acestui experiment. Față în față, aborigenul și spaniolul nu s-au înțeles, și din prima clipă conchista a luat drumuri greșite pentru că a început prin a-l judeca pe aborigen în afara tuturor legilor cunoscute și, pentru că nu-l înțelegea, i-a fost suficient să-l vadă că rămînea indiferent în fața crucii și că ascunde metale și pietre prețioase, în ciuda sărmanei sale goliciuni, pentru a-l cotropi cu furie.

AȘEZĂRILE

Călătorind de la o localitate la alta, nu întîlnim nimic în cale. La marginea drumului, schelete lustruite din oase curate și albe. Este scheletul patrupedului — în

1. Diplopie, fenomen care face să se vadă dublu obiectele

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care se odihnește pasărea ca într-o colivie goală. Numai calului, care se cabrează și fuge speriat, îi spune ceva acest schelet conservat intact ca și cum ar fi un somn liber la sfîrșitul vieții.

Drumul nu interesează ca drum, este spațiu de parcurs. Ceea ce interesează este să ajungi cît mai repede posibil la destinație. Pentru a fi în mod firesc compatibilă cu viața omului, singurătatea trebuie să fie plină de substanță umană. Plăcerea este să sosești la destinație, nu să pornești la drum; de data aceasta, locul de popas este mai plăcut decît drumul și prevestește, din depărtare, celui care merge, liniștea pampei, zborul trecător și dezolant al păsării, hoitul culcat pe spate.

Diferența ce există între călător și călătorie este infinită. Este foarte greu să obții coeziune într-o țară în care populația se aseamănă foarte mult cu păsările care poposesc după o fugă, în dezordine, căci două treimi din populație se găsesc în orașe și restul este deportat la țară, alcătuind o lume lipsită de contacte. Punctul cel mai apropiat este orașul îndepărtat. Se iese dintr-o așezare și se intră într-alta, ștergîndu-se ca urma pașilor ceea ce este lăsat în urmă. Se merge fără amintiri și este mai ușor să continui drumul decît să te reîntorci. Călătorul nu întoarce niciodată privirea, nu din teamă, ci pentru că ceea ce îl atrage se găsește înainte spre orizont: este punctul de sosire. Ceea ce își reamintește e punctul de plecare. Oricare om al cîmpiei își are obîrșia în alt loc. Nici arborele acestei cîmpii, *ombú*-ul [1], nici el nu este originar de aici. Este un arbore care se armonizează cu peisajul numai prin rădăcinile lui; rădăcina răsucită, și în parte neacoperită, vorbește despre vîntul cîmpiei. Ramurile corespund desenului pădurii. Se vede clar că aparține unui pămînt muntos, accidentat. A venit aici pornind din nord, ca un călător singuratic; și din cauza aceasta, el este singurătate în singurătate. A sosit cu o bucată de pădure pe umăr, ca un vagabond ce-și poartă pe umăr îmbrăcămintea. Ceea ce îl înconjoară pe *ombú* se exprimă în semne dintr-o altă limbă; mare și fără egal, are nevoie de deșert împrejurul lui pentru a se putea întinde cît are nevoie. Poate marșul acesta al arborelui spre sud i-a fost impus de nevoia rădăcinilor sale de a se ramifica; căci aceste rădăcini într-atît au fost întărite de vîntul pampei, care sufla împotrivă-le, încît ele apar ca și cum ar fi fost azvîrlite de o voință eroică împotriva lui. Rădăcina face din acest arbore un exemplar ascetic. Însă știm bine că un vînt nu prea puternic împrăștie această rădăcină și că ea s-a oprit la granița climei ce-i este favorabilă. Puțin mai la sud, ar fi murit. Acolo a azvîrlit rădăcini mari și puternice ca și vîntul. A rămas astfel transformat în plămîn, sub un cer imens, de aer curat și de lumină.

Ombú-ul este arborele care dă numai umbră, ca și cum ar fi de folos numai călătorului care nu poate rămîne, ci doar se odihnește. Trunchiul său gros, puternic și scund, este nefolositor, spongios, moale. Organ perfect al aerului, pămîntul respiră prin acest plămîn vegetal. Din el nu se extrage cheresteaua, și Vergiliu nu l-a cîntat în *Georgicele* sale. Din el nu se pot face grinzi pentru acoperișuri, nici scînduri pentru mese, nici cozi pentru sapă, nici coarne pentru plug. Nu conține lemn, și înainte de a fi arbore este umbră; corpul umbrei. Frunzele sale sînt otrăvitoare, însă rădăcina, care este pămîntul, oferă de obicei cavități de grotă și adăpost pentru cel care fuge. *Ombú*-ul este simbolul cîmpiei, forma corporală și spirituală a pampei.

După un mers îndelungat, prima așezare pe care o întîlnești pare ultima, ca și cum după ea nu ar mai exista alta. Ne cuprinde un sentiment de apăsare și bucuria sosirii este alterată, te deprimă satul nenorocit, lipsit de viață, făcut după chipul și asemănarea cîmpiei. Străzile sînt largi și din pămînt bătătorit, fațadele caselor, din cărămidă netencuită, terenuri virane despart o locuință de cealaltă. Creșterea

1. Ombú, arbore foarte mare din familia fitolacaceelor.

acestor așezări se face orizontal; o revărsare prin flancurile sale. Există de asemenea și colibe din chirpici sau acoperite cu tablă. Această așezare este învăluită de cîmpie; în lupta pe care a întreprins-o împotriva singurătății, învinsă este așezarea: este asediată de cîmp, înch*i*stată și redusă la un curios caz de mimetism.

Cîmpia cu buruienile ei năpădește străzile și maidanele. Buruienile sînt crainicii prin care cîmpia își anunța lenta, neobosita sa invazie. Sînt tăiate mereu, și mereu cresc, pînă cînd prin cine știe ce întîmplare ele pot invada locuințele (care de obicei au podeaua din pămînt), sau își fixează crenguțele printre cărămizi. Cîmpia ajunge pînă în ogradă, și ograda intră în casă, ajunge la pat.

Casele nu sînt prea mici, însă par turtite de imensitatea perspectivei. Micimea lor este o iluzie optică; pampa este aceea care le micșorează. Pietonul pe stradă pare mai mic decît de obicei, pentru că este raportat la lucrurile care, la rîndul lor, sînt raportate la pampă.

Așezările acestea par aeroliți, bucăți de aștri locuiți căzute pe cîmp. La sosire, s-ar spune că intrăm iarăși în așezarea pe care am părăsit-o și că drumul parcurs a fost o iluzie. Cînd întrebăm care este numele așezării, interlocutorul zîmbește, crede că aceasta este « așezarea », casele, un loc care poartă o denumire în mijlocul unui loc ce nu are nici o denumire. Nu există nici o deosebire între așezare și cîmpie; așezarea depinde de cîmpie și atîta tot. Se găsește acolo, dar ar fi putut să se găsească mai la dreapta sau mai la stînga, sau ar fi putut să nu existe de loc. Așezarea există pentru a-l aproviziona pe țăran, care foarte rar posedă rezerve și provizii, și pentru a-i astîmpăra setea. La sfîrșitul zilei, el reintră în singurătate, ducînd cu el provizii pentru multe săptămîni și un gust acru în gură. Așezarea aceasta nu are o viață proprie, deoarece nu a apărut și nici n-a prosperat dintr-o nevoie care să o facă indispensabilă cum e pămîntul în care este ancorată. Ea e constituită pentru acele ființe care apar și dispar în micile lor gospodării țărănești. Pe de o parte așezarea este legată de acești oameni care nu au relații între ei și care se îndreaptă spre ea pentru a se aproviziona cu alimente; pe de altă parte e legată de Buenos Aires sau de alt oraș, unde sînt trimise recolta și vitele. Din Buenos Aires sau din alt oraș, ea primește mărfurile și produsele prelucrate, produsele plecate din pampa, care se reîntorc după ce au făcut înconjurul lumii.

Noaptea este momentul important al acestor așezări pașnice semi adormite, liniștite, saturate de desfrîu, de lăcomie și de invidie. Luminile caselor și ale colibelor îndepărtate strălucesc ca niște stele, la distanțe telescopice. Dincolo de aceste lumini, se aud șuierături de animale fantastice și misterioase; sunete fine și subtile care îmbibă timpanul ca un drog soporific. Cîmpia, care în timpul zilei pare inexistentă, recapătă noaptea o viață îndepărtată, potolită, convingătoare. Se populează și se îmbogățește, și trebuie să faci un mare efort pentru a nu crede în fantome și în suflete chinuite. Glasurile acestea hipnotice sînt glasurile umbrei și ale somnului care te invită să dormi sau să mori. Sînt echivalentele zgomotelor nocturne ale mobilelor, prin care ne punem în contact cu forțele necunoscute ale lumii; însă mult mai ușoare, infinit mai pătrunzătoare și care abia inspiră teama. Ele te desfată cînd le asculți, fără să-ți spargă urechea unde se adună în toată puritatea cu care le emite singurătatea, ce capătă datorită lor un sens desăvîrșit.

Teama aceasta a nopții rămîne, în zori, lipită de case. E de înțeles că au ceva trist și ostil dacă ne reamintim că ziua este o paranteză a nopții, este odihna nopții fecunde.

Casa din interiorul așezării este întinsă, turtită, amestecată cu pămînt și pare să se ascundă lîngă sol. Este o casă fără ornamente exterioare sau interioare, o locuință simplă și schematică. Așezările noastre sînt turtite și întinse, adică ocupă un teren mai mare decît ar fi necesar numărului de locuitori și de clădiri; și, în consecință,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

au o înălțime mai mică decît e normal. O așezare — oricare, din orice parte — pare dislocată de terenurile care se deplasează într-o mișcare centrifugă. Așezările sînt prăbușite: nu au intimitate, vor să se împrăștie în dezordine. Casele au fost construite cu acest spațiu neutru, care în orice proprietate este determinat fizic și psihologic la hotare. Familiile par a avea secrete intime care le fac să se izoleze: teama de o vină, de greșeli, de boli contagioase, totul formează împrejurul lor o ambianță rezervată, enigmatică, învăluind și casele, și așezarea. În împrejurimile așezării, casa prin antonomază, Casa Boierească, cu storurile trase, tăcută. Casa aceasta este gîndul reprimat al celorlalte, casa rea, casa tabu.

Ceva mai departe de așezare, de unde se întrezărește numai îngrăditura care o înconjoară, se găsește cealaltă așezare, mai scundă, tăcută, moartă. Așezarea aceasta nu are nimic de-a face cu cealaltă; sînt două lumi deosebite. Cimitirul în cîmpie înseamnă uitarea și părăsirea. Rămîne departe și nu se obișnuiește să-l vizitezi nici de sărbătorile consfințite; cîteodată mergi parcă spre a păzi pietrele funerare și crucile, expuse, în singurătate, furtului nelegiuit. Există de obicei un paznic, care îngrijește mormintele și care face pe groparul. Însă în așezările mici, munca aceasta o îndeplinește cel care sapă puțuri de apă, și care de obicei e și zidar. Construiește case sau face morminte. Cimitirul are mărimea potrivită așezării; există o relație între perimetrul său și cel al așezării, relație echivalentă cu respectivele sale valori. Comercianții și bogații proprietari de mici gospodării țărănești construiesc cripte, însă în mod obișnuit îngroparea se face direct în pămînt, în care se înfige o cruce de lemn cu numele scris pe ea. Iarba crește pe poteci și le năpădește; curînd, crucea dispare, învinsă de intemperii sau de ierburile sălbatice. Moartea este uitarea. După felul cum e prăbușit pămîntul, se poate calcula timpul; după cantitatea ierbii, ceea ce a lăsat defunctul. Toate aceste morminte te fac să crezi că sînt ale unor ființe fără familie, ale unor călători pe care moartea i-a surprins în așezare.

Cîmpia înconjoară atît cimitirul cît și așezarea. Amîndouă sînt învăluite de aceeași noapte, și le luminează același soare. Așezarea are ceva din tristețea cimitirului; casa morților este foarte asemănătoare mormîntului celor vii. Populația vegetează și pare să se hrănească din același pămînt.

Prin împrejurimi se găsesc colibele, care sînt locuințe încă mai sărace și mai izolate. Femeile și copiii nu ajung aproape niciodată pînă la așezare. Vegetează departe și întîrzie o clipă înainte de a ieși atunci cînd călătorul în *sulky*[1] se oprește în fața porții. Ies copiii și cîinii. Persoanele mai în vîrstă spionează întîi și-și aranjează veșmintele. Cînd călătorul pleacă, ele se întorc în colibă. Femeile nu-și îndreaptă privirea către așezare; nu le interesează. Colibele acestea se găsesc la jumătatea drumului între așezare și cimitir, indiferent de orientare sau de distanță. Băieții, deseori, nu cunosc numele gării sau al fluviului celui mai apropiat, cu toate că știu direcția drumului ca pe un nume. Numele așezărilor care nu se văd și care sînt la capătul drumului este pentru ei un nume abstract. Lumea aceasta a colibelor nu a putut ajunge niciodată pînă la așezare sau a și fost izgonită de către ea. Alții au pătruns cu colibele lor în casele acestea din carton sau de tablă pe care le vedem de-a lungul străzilor. Au același aranjament al locuințelor, aceeași posomorîtă singurătate în interior. Sînt celulele unei mănăstiri distruse, împrăștiate, unde se zămislesc copiii, unde oamenii locuiesc, îmbătrînesc și mor.

Încet-încet se pierde obiceiul de a face vizite, și prieteniile nu ajung niciodată a fi adînci. Există sărbători care adună la un loc multe familii, însă la aceste sărbători fiecare familie pare să-și păstreze același loc pe care casa sa îl are în relație cu așezarea. Sărbătoarea este însăși așezarea în care se adună, așezarea redusă la persoane,

[1] Sulky, trăsură cu două roți.

cu aceleași distanțe și terenuri virane împrejur. Dacă se dansează, perechile nu vorbesc, sînt doar atente la ritm. Și, cu toate acestea, își comunică ceva, căci dragostea nu are alte ocazii. Femeile ocupă un sector, în scaune aliniate; bărbații se adună deoparte, beau și spun vorbe de ocară. Orchestra compusă din vioară, flaut și chitară face pe bărbați să se îndrepte spre femei, și atunci bărbați și femei stau îmbrățișați atît timp cît dorește orchestra. Imediat după încetarea muzicii, fiecare din ei își ocupă din nou locul; femeile într-o parte, și bărbații într-alta. Sărmanele femei sînt obișnuite să se mulțumească cu puțin și să se resemneze. Din contactul acesta trecător, superficial, corporal, se naște adeseori dragostea bogată în copii. Logodna începe în acest fel pe care nimeni nu l-ar fi bănuit, și e curios cum pot ele ghici că sînt dorite de acești bărbați care se rușinează în fața lor. Se poate spune atunci că logodna este lucrul cel mai firesc, o necesitate inerentă în acest stadiu al lucrurilor. Femeie și bărbat se iubesc din clipa aceasta și nici logodna, nici căsătoria nu vor avea mai tîrziu mari complicații. Inclusiv adulterul, dacă acesta survine, va fi o simplă peripeție. Pasiunile, la fel ca și viciile și virtuțile, sînt foarte naturale. Înlăuntrul fiecăruia și peste toți se găsește natura; această cîmpie netedă, monotonă, eternă. Și ființa omenească trăiește pe bucata sa de pămînt o existență de geometrie plană, pînă ce moartea o duce de la o așezare la alta, din casă în pămînt.

NOAPTEA

În orele înserării, Buenos Aires se impregnează de o melancolie bucolică, care treptat, odată cu lăsarea nopții, se transformă în neliniște. Buenos Aires nu are altă noapte decît aceea care-i vine din imensa pampă. Pare că a pătruns prin cartierele suburbane, prin străzile interminabile, asemănătoare visului care începe în extremitățile membrelor obosite. Noaptea aceasta e noaptea cîmpiilor, tăcută, adîncă, întunecoasă. Luminile și zgomotele centrului nu fac parte integrantă din această noapte cîmpenească atît de domoală, ele sînt spasmul menit să o străpungă și să o risipească. Se multiplică astfel în felinare, în vitrine, în firmele luminoase; dar rămîne înghesuită și intactă în rest, propagîndu-se în infinit.

Buenos Aires nu are viață de noapte; rămîn, păzind semnul său de impecabilă burgheză, cabaretele și cafenelele, care scot în evidență, prin contrast, visul celorlalți. Sînt visele dorințelor înăbușite ale acestui vis imens. Lumea se retrage devreme și rareori face vizite nocturne. Fiecare cămin își recapătă izolarea lui ermetică, și, cu ajutorul acestei liniști zodiacale, marele sat își revine din înșelătorul trafic al zilei. La ora douăzeci și două, noaptea pătrunde în case și aduce odihnă materială corpului și sufletului; repaos monahal pentru niște ființe care au puține păcate intelectuale și morale; un repaos purificator, pe care Divinitatea îl primește ca pe vechile rugăciuni ale acestor ore. Noaptea se observă că Buenos Aires este un oraș plin de virtute și că răutatea lui este aproape inexistentă, este acea răutate pe care viața o impune celor ce trăiesc fără implicații intelectuale; sfîntul somn al animalului obosit; somnul cimentului, al fierului și al conștiinței împăcate cu ea însăși.

Cafenelele adună sufletele păcătoase; ele au acum un salon de dans, într-un spațiu nefolosibil și o mică orchestră care execută tangoul, o muzică de vis. Aceste suflete vor să se lanseze într-o aventură de care se rușinează; aici încep femeile fără ocupație o cale însemnată pentru ele, își experimentează profesiunea de femei ușoare.

Cabaretul este o cafenea mai importantă; e un salon în care toți se tem că vor fi recunoscuți și par stînjeniți, deoarece toată lumea ar putea ști că se găsesc acolo.

Se bea și se dansează, ca și cum s-ar fi putut face altceva la cabaret, unde bărbații merg pentru a dansa și a bea. Aici femeile îndeplinesc o sarcină care nu le face plăcere; își cîștigă pîinea dansînd și bînd. Nu au bărbați care să le întrețină și viața le este

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

aspră, mai ales dacă au copii de crescut. Femeile nu au motive să fie vesele, iar bărbații se distrează cu atît mai puțin. Ei vin, bineînțeles, să se distreze, dar cum vin hotărîți pentru aceasta, totul capătă un aspect de indiferență, de lucru cumpărat și vîndut. Lipsesc femeile cu aptitudini de curtezane; acelea care plac pentru a plăcea și care se bucură cînd iau contact cu viața. Cuvintele și rîsetele lor sînt superficiale, căci ele au greșit drumul și nici una nu și-a uitat păpușile și nici n-a renunțat la speranța unui cămin fericit. Ele fac din virtute o ostentație, și aproape mai întotdeauna tînărul imprudent sfîrșește prin a le întreba un lucru nelalocul lui despre viața lor particulară, detalii aproape indecente. Ele știu că dragostea, care este un lucru serios, nu are nimic de-a face cu acest simulacru al desfrîului. Dragostea nu există pentru ele, și nici pentru ei. Sexul nu are probleme complicate, în afară de cele deja convenite în mod tacit dintr-o rațiune de loc. Și unul și celălalt sînt bastioane autonome și nu au nici o relație tăinuită cu dansul.

În case se păstrează virtutea casnică, dar pe stradă omul rămîne în așteptare, la pîndă. Femeia care trece la brațul cuiva, al soțului, al tatălui, al iubitului, primește în față provocarea acestui om al nopții. Noaptea este ora societăților secrete, și fiecare trecător se comportă ca un membru al sectei celor care nu se culcă la ora zece. Din această cauză, în fiecare bărbat de care se lovește, femeia care merge la brațul unui alt bărbat observă vehemența, stăpînită cu mari sforțări, a unei mojicii sau a unei atingeri intenționate. Nu pentru că acest trecător ar fi vreun faun sau ar face parte dintr-o șleahtă, ci pentru că el nu poate trece fără să demonstreze că este măcar tot atît de bărbat ca și soțul sau iubitul care o însoțește pe femeie. El își închipuie că nu poate trece în tăcere dînd dovadă de respect fără ca aceasta să nu însemne că renunță la un drept care-i aparține, dreptul de condominiu asupra femeii.

Străzile orașului Buenos Aires sînt ostile fiindcă noaptea orașului este noaptea cîmpiei, cîmpia invadîndu-l, iar lucrurile luînd aspectul întunericului fără apărare. Femeile cinstite, care se retrag devreme, arată că cele care rămîn tîrziu în afara caselor lor nu sînt la fel cu ele. Ușile deschise proclamă castitatea ușilor închise. Bărbații, dacă ies, își lasă acasă soțiile și se întîlnesc cu iubitele. Și iubitele, credem omul nopții, aparțin într-o oarecare măsură tuturor.

Tangoul, muzică de noapte, întristează aceste locuri de distracție, deoarece aduce în ritmul său reminiscențe ale trecutului abject și glasurile sufocate ale atîtor existențe refuzate. Tangoul s-a născut după ziua de muncă a negrului rupt de pămîntul său și adus în plantațiile de tutun, zahăr și cafea. În cadențele sale ascunde sclavia și voința de a cufunda în carne propria-i evadare pînă la a o transforma în plăcere.

În românește de ESDRA ALHASID

SARMIZA LEAHU

EL GAUCHO
CUCERITOR ȘI ÎNVINS

Personaj real, erou de legendă, protagonist al literaturii culte, *el gaucho* este, incontestabil, unul din elementele cele mai originale, de o covîrșitoare importanță în istoria continentului sud-american, dar, îndeosebi, în istoria Argentinei. Încercările de a-l defini au fost pe cît de numeroase, pe atît de contradictorii. Pentru D. Sarmiento *gaucho* încarnează barbaria nesupusă civilizației, pentru E. Martínez Estrada, în celebra sa *Radiografie a Pampei*, puterea neconstrînsă a primitivității umane, iar Astrada îl ridică la rangul de mit, considerîndu-l « rădăcina originară a viitoarei structuri a societății argentiniene ».

Cine este acest *gaucho*? De unde vine? Care-i sînt trăsăturile definitorii? Întrebări pe care, încercînd să înțelegem debutul istoric și cultural al națiunii argentiniene, sîntem obligați să ni le punem.

Etimologic, cuvîntul *gaucho* a fost derivat din andaluzul *gaúdsho*, « tîlhar pribeag ». Mai plauzibilă pare a fi explicația prin arabul *chauch*, « cioban ce mînă turmele la păscut » (în Sevilla, în Valencia chiar, și azi se mai folosește cu acest sens). Orice origine ar avea cuvîntul, e cert că proveniența lui e iberică. Termenul a ajuns pe țărmurile Atlanticului însoțindu-i pe conchistadorii spanioli. Ce căutau aici oamenii de pe alte meleaguri? Și ce-au găsit? Ajunși la estuarul rîurilor Paraná și Uruguay, spaniolii și-au exprimat metaforic deziderațele de ordin material, botezîndu-l Rio de la Plata. Curînd, dezamăgiți de eșecurile suferite, pătrund mai adînc pe continent căutînd mai departe bogății fabuloase, precum și o vestită « Cetate a Cezarului ». Martori de demult au povestit despre strămoșul acestui *gaucho*. Mărturia lor a intrat în legendă și s-a perpetuat pînă la noi. Abraham H. Hallar, în *El Gaucho și originalitatea sa*, o reia, atribuindu-i dimensiunile unui fapt de importanță istorică. Se pare că prin 1586, unul din soldații care-l însoțeau pe bascul Garay în expediția sa, nemulțumit de condițiile vitrege în care trăia, s-a plîns într-o scrisoare monarhului spaniol. Persecutat de reprezentanții regelui, își schimbă casa pe un cal alb și o chitară. Ajuns în piața Mayor, își strigă acuzația: « Moarte lui Filip al II-lea! » După care o pornește în goana calului spre Pampa. Primul *gaucho* răzvrătit, însoțit de simbolurile existenței sale solitare. Iată-l străbătînd o cîmpie întinsă, o cîmpie fertilă peste care iarba se întinde suculentă, punctată ici și colo de umbra unui ombú. Un drum presărat de primejdii neștiute, un drum prin care reface, într-un fel, călătoria lui Ulysse, propria-i călătorie peste oceane. O călătorie ce devine o aventură în istorie. Dar, obosit de zadarnice căutări, se stabilește într-o « oază », amestecîndu-se cu băștinașii. De la populațiile aborigene moștenește experiența ancestrală în lupta cu vrăjmășia ținuturilor, dexteritatea în a mînui *lazo*-ul sau *las boleadoras*. Spaniolul venea cu dorința de aventură. Avantajul lui asupra indigenului este acela de a fi populat pampa cu turme de vite și herghelii de cai. Pampa, cîmpia largă, prelungită dincolo de orizonturi, părea un pămînt prielnic ce-și dezvăluie cu ușurință tainele. Dar, înfrînt, noul continent nu înceta să-i uimească și, chiar mai mult, să-i învingă pe cuceritorii ei. Căci cum altfel ne-am putea imagina metamorfozarea unor cutezători navigatori în crescători de vite, « luînd o atitudine defensivă față de elementul lichid », după cum remarca Astrada? Natura, resursele oferite de ea și reacțiile pe care le-a determinat i-au marcat pe noii locuitori

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ai acestor ținuturi. *El gaucho* este, mai înainte de orice, o nouă clasă socială, ce nu poate fi încadrată în tiparele clasice europene. Viața aproape nomadă pe care o duce printre ierburile hrănite de *humus*-ul pampei nu-l îndeamnă să-și întemeieze o așezare gospodărească. Și pe bună dreptate exclamă Darwin: « Oare e puțin lucru să-ți poți opri calul cînd ai chef și să poți spune «Am să înnoptez aici !» Coliba înjghebată la repezeală din lut, paie, trestie, piele și lemn, este loc de popas trecător. Familia reprezintă pentru *gaucho* un element secundar, iar legăturile cu familia, prin forța lucrurilor, sînt foarte fragile.

Dualismul prefigurat de simbioza etnică se perpetuează în acest personaj și sub acțiunea climatului fizic. Siluetă tăcută, calmă în înfruntarea cu natura *el gaucho* deprins cu viața aspră de *domador* devine violent, necruțător în înfruntările cu dușmanii. Trăiește în privațiuni, dar luxul lui e libertatea. Însingurat, rătăcitor prin Pampa, dialogînd cu tovarășul de drum și prieten — calul — sedus de mirajul depărtărilor (acel « caminar, caminar, caminar. . . » de care vorbește atît de sugestiv Güiraldes în romanul său *Don Segundo Sombra*), el caută totuși modalitatea comunicării, o cale de a ajunge la inima semenilor, dar și de a-și satisface orgoliul. Și o găsește în vestitele *payadas*, dueluri poetice desfășurate bărbătește între doi improvizatori, amintind de poezia trubadurescă a Evului Mediu sau de rapsozii Antichității. *El gaucho* este poet, iar poezia e pentru el a doua natură: « Cantando me he de morir / cantando me han de enterrar / y cantando he de llegar / al pie del Eterno Padre / Dende el vientre de mi madre / vine a este mundo a cantar » (Cîntînd am să mor / cîntînd au să mă-ngroape / și cîntînd am s-ajung la picioarele Tatălui Veșnic / Din pîntecele mamei / venit-am în astă lume ca să cînt »). Mai totdeauna în *cielitos*, *gatos* sau *milongas* aedul argentinian se adresează unui public pe fața căruia citește încîntarea sau nemulțumirea. Nevoia de permanentă și neîntreruptă comunicare explică forma dialogată a creației populare gaucho. În aceste dialoguri versificate, acompaniate de chitară, *el payador* împărtășește celorlalți o experiență de cele mai multe ori epică, punctată de sentințe, o apreciere valorică ce încearcă interpretarea elementelor primordiale (pămînt, văzduh, aștri, nori). Poezia gaucho posedă și ea această energie primară din care țîșnește expresia directă.

Homeri ai Argentinei, creatorii anonimi intră în legendă, iar despre un Santos Vega, de pildă, nu se mai știe dacă a existat cu adevărat sau este plăsmuirea imaginației generațiilor de *payadori*. Faima lui a depășit limitele poeziei populare, devenind bun al literaturii culte.

Timp de aproape trei secole *el gaucho* a trăit în anonimat. Începutul secolului al XIX-lea, epocă de frămîntări politice ce aduc cu ele suflul înnoitor al revoluțiilor naționale, a constituit un climat propice afirmării acestei clase în istoria Argentinei.

« În clipele cele mai solemne din istoria patriei noastre, salvarea libertății a fost o operă a acestor gauchos. Revoluția era înfrîntă în toată America. Doar un ținut mai rezista eroic, Salta. Și numai războiul gaucho mai întreținea această flacără » (L. Lugones, *El payador*).

În pofida entuziasmului cu care luptase avînd, ca fiu al țării, « toate datoriile dar nici măcar un drept », se întoarce din războaie cu un sentiment de frustrare care-l va transforma într-un om în afara legii, urmărit de poliție, înverșunat împotriva a tot ce reprezintă autoritate, împotriva acțiunii civilizatoare a orașului. Încetul cu încetul, urmele i se pierd printre gardurile ce împînzesc pampa delimitînd noi și noi proprietăți. Cu voie sau fără de voie, a pornit-o pe calea fără întoarcere a neadaptării, încheindu-și fortuit și prematur ciclul vital. Toate aceste etape ale eroicei aventuri gaucho sînt analizate magistral în *Radiografia Pampei* de E. Martínez Estrada.

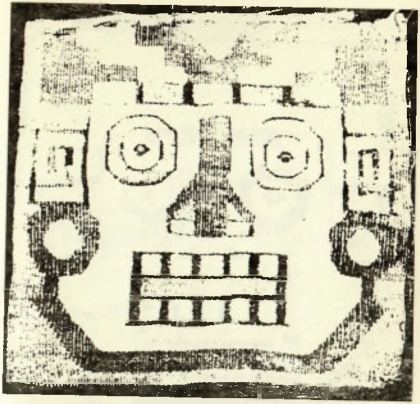

APOCALIPS ȘI GENEZĂ

SECOLUL CONCHISTADORILOR

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PERU, țesături din Tiahuanaco

EL INCA GARCILASO DE LA VEGA

Regeștile cronici ale incașilor

Cartea întîia

Originea incașilor, regii Perului

(...) După ce am încercat în multe feluri și pe multe căi să purced la această istorisire despre obîrșia și începuturile incașilor, regi pămînteni ai Perului, am socotit că cel mai bine și mai ușor ar fi să povestesc ceea ce am auzit de atîtea ori în copilărie despre aceste începuturi, din gura mamei, a unchilor mei, care-i erau frați, și a altor rubedenii : căci spusele unora și altora ne duc tot la ceea ce am să spun eu aici, și este mai bine ca lucrurile să se afle chiar așa cum le povestesc incașii, decît de la străini.

Locuind așadar mama în Cuzco, locul ei de baștină, veneau să o vadă în fiecare săptămînă cele cîteva rude scăpate de cruzimea și grozăviile lui Atahuallpa, care se vor vedea cînd vom povesti viața lui. Și întotdeauna ajungeau să vorbească despre obîrșia regilor lor, despre măreția lor și a țării, despre vitejia lor în războaie și înțelepciunea lor în timp de pace, despre rînduielile întocmite de ei întru binele și propășirea supușilor. Cu alte cuvinte, nu rămînea nimic din vechea lor strălucire, de care să nu pomenească.

De la măreția și înflorirea din trecut ajungeau la starea din vremea lor, plîngîndu-și regii morți, țara cotropită și stăpînirea pierdută. Așa grăiau îndelung între

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ei acei Inca și Pallas[1] și, la amintirea binelui pierdut, ajungeau întotdeauna să lăcrimeze, zicînd: « Stăpîni am fost și robi am ajuns », sau altele asemenea. Eu, care eram copil pe vremea aceea, intram adesea în încăperea unde tăifăsuiau ei, și-mi plăcea să le ascult vorbele, ca pe niște povești. Trecînd apoi zilele, lunile și anii, și ajungînd eu să am vreo șaisprezece sau șaptesprezece ani, într-o zi, pe cînd ai mei erau adunați la un asemenea sfat, amintindu-și despre regii lor și alte lucruri vechi, i-am spus celui mai vîrstnic, care povestea de obicei: « Unchiule Inca, de vreme ce n-ați avut scriere care să păstreze amintirea lucrurilor trecute, ce știți despre obîrșia regilor noștri? Căci, iată, spaniolii și alte neamuri din vecinătatea lor, avîndu-și istoria așternută în scris, cunosc începuturile regilor lor și ale celor străini, ca și prefacerea stăpînirilor, ba știu chiar și cîte mii de ani sînt de cînd a zidit Dumnezeu cerul și pămîntul, căci toate acestea și multe altele le află din cărți. Dar cum voi nu aveți cărți, ce știre aveți despre vremurile cele vechi? Cine a fost primul Inca și cum se numea? Care a fost obîrșia neamului său? Cum a ajuns să domnească? Cu ce oameni și arme și-a cucerit țara asta întinsă și care a fost începutul măririi noastre? »

Lui Inca i-au plăcut întrebările mele, căci vorbea bucuros despre lucrurile acestea, pe care le mai auzisem de multe ori, dar fără să iau aminte, așa cum mă pregăteam să fac acum. De aceea mi-a răspuns: « Nepoate, eu ți le voi spune cu dragă inimă, iar tu cată să le asculți bine și să le păstrezi în suflet, căci sînt așa cum s-au păstrat din moși-strămoși. Află că în veacurile de demult toată partea asta de pămînt pe care o vezi era alcătuită doar din munți înalți și rîpe mărăcinoase, iar oamenii trăiau în vremurile acelea ca fiarele și animalele sălbatice, fără credință și fără orînduială, fără case și așezări, fără să lucreze și să însămînțeze pămîntul, fără să-și acopere și să-și îmbrace trupul, fiindcă nu știau să toarcă bumbacul ori lîna ca să-și facă veșminte. Trăiau cîte doi, cîte trei, după cum se nimerea să se adune prin găurile și crăpăturile stîncilor, ori prin peșterile din pămînt; mîncau ca și dobitoacele ierburi de pe cîmp și rădăcini de copac, poame pădurețe care creșteau de la sine, și carne de om. Își acopereau trupul cu frunze, scoarță de copac și piei de animale, iar alții umblau goi. În sfîrșit, trăiau ca cerbii și ca sălbăticiunile, iar cu femeile se purtau tot ca animalele, căci nu obișnuiau să-și aibă fiecare femeia lui și să o cunoască ».

Spunem aici, ca să nu supere apoi că vom repeta mereu cuvintele *Tatăl nostru Soarele*, că așa era vorba incașilor și felul lor de slăvire și închinare cînd rosteau numele soarelui: adăugau aceste cuvinte, deoarece se socoteau coborîtori din el; cel care nu era din neamul Inca n-avea voie să le rostească, fiindcă ar fi fost o ocară și ar fi fost bătut cu pietre. Așadar, Inca spuse: « Tatăl nostru Soarele, văzîndu-i pe oameni în starea pe care ți-am zugrăvit-o, s-a înduioșat și i-a părut rău de ei, și a trimis din cer pe pămînt pe un fiu și o fiică de-ai lui, ca să-i învețe să-l cunoască pe tatăl nostru Soarele, să i se închine ca unui Dumnezeu, și ca să le dea îndrumări și legi în care să poată trăi ca oamenii, cu chibzuință și rînduială; ca să locuiască în case și așezări întocmite, să învețe să lucreze pămîntul, să cultive legume și alte bucate, să crească vite și să se bucure de ele și de roadele pămîntului ca niște oameni cu minte și nu ca dobitoacele. Cu această poruncă și îndatorire i-a pus tatăl nostru Soarele pe cei doi copii ai lui lîngă lacul Titicaca, aflat la optzeci de leghe de aici, și le-a spus să pornească încotro or voi, iar oriunde vor face popas ca să mănînce sau ca să doarmă, să aibă grijă să înfigă în pămînt o vergea de aur, lungă de vreo trei șchioape și groasă de două degete, pe care le-a dat-o ca

[1] Denumirea generică a femeilor din vița regală Inca.

semn și dovadă că, acolo unde s-o înfige vergeaua dintr-o dată în pămînt, acolo dorea tatăl nostru Soarele ca ei să se oprească și să-și facă lăcaș. La urmă le-a spus: « După ce îi veți supune pe oamenii aceia în slujba voastră, să-i țineți în rînduială și dreptate, cu milă, îndurare și blîndețe, purtîndu-vă în toate ca niște părinți milostivi față de copiii lor gingași și iubiți, după chipul și asemănarea mea, care fac bine tuturor oamenilor, căci le dau lumina și strălucirea mea, ca să-și poată vedea de treburi, și-i încălzesc cînd le e frig și le cresc pășunile și semănăturile; le fac copacii să rodească și le înmulțesc turmele; dau ploaie și cer senin la vreme și am grijă să înconjur pămîntul în fiecare zi, ca să văd ce nevoi se ivesc pe pămînt și să le ostoiesc și să le împac, ca ocrotitor și binefăcător al oamenilor; vreau ca voi să urmați această pildă, fiind copiii mei, trimiși pe pămînt doar spre învățătura și binele acestor oameni care trăiesc ca dobitoacele. Și chiar de acum vă fac și vă numesc regi și stăpîni ai tuturor oamenilor pe care-i veți îndruma astfel cu gîndul, fapta și cîrmuirea voastră dreaptă. »

După ce și-a rostit hotărîrea, tatăl nostru Soarele le-a dat drumul celor doi copii ai săi să plece. Ei au pornit de la Titicaca și au mers către miazănoapte, iar pe drum, oriunde făceau popas, încercau să înfigă vergeaua de aur, dar nicăieri nu intra în pămînt. Așa au ajuns la un adăpost sau colibă mică ce se afla cam la șapte-opt leghe spre miazăzi de orașul nostru, iar locul se numește astăzi Pacarec Tampu, adică adăpost sau han în care te trezești în zori. Inca i-a pus numele ăsta pentru că a plecat de acolo la vremea cînd se lumina de ziuă. Este unul dintre satele care au fost populate apoi din porunca acelui rege, iar locuitorii lui se fălesc astăzi cu numele lui, deoarece i l-a dat primul Inca; de acolo au ajuns, el și nevasta lui, regina noastră, în valea asta, Cuzco, pe aunci doar povîrnișuri sălbatice. »[1]

Cum s-a întemeiat Cuzco, oraș împărătesc

« Primul popas pe care l-au făcut în valea asta — a continuat Inca — a fost pe culmea numită Huanacauri, la miazăzi de orașul nostru. Acolo au încercat iar să înfigă în pămînt vergeaua de aur care, de la prima lovitură, s-a înfundat cu ușurință de nici nu s-a mai văzut. Atunci Inca al nostru i-a spus surorii și nevestei lui: « În valea asta ne poruncește tatăl nostru Soarele să ne oprim și să ne facem adăpost și lăcaș, pentru a-i împlini voința. De aceea, soră și regină, se cuvine ca fiecare dintre noi s-o pornească în altă parte, să chemăm oamenii și să-i adunăm ca să le dăm învățătură și să facem binele pe care ni l-a poruncit tatăl nostru Soarele. » Au pornit așadar cei dintîi regi ai noștri de pe colina Huanacauri, fiecare în cîte o parte, ca să adune oamenii; și cum locul acela a fost primul despre care avem știre că l-a călcat piciorul lor, și pentru că de acolo au pornit spre a aduce binele oamenilor, am avut acolo, după cum se știe, un templu închinat tatălui nostru Soarele, în amintirea milosteniei și binefacerii pe care a adus-o lumii[2]. Principele a pornit înspre miazănoapte, iar prințesa înspre miazăzi. Intrau în vorbă cu toți bărbații și femeile pe care-i întîlneau prin viroagele acelea, povestindu-le cum îi trimisese din cer tatăl lor Soarele ca să fie îndrumătorii și binefăcătorii locuitorilor de pe tot pămîntul acela, pentru a-i scoate din sălbăticia în care trăiau, și a-i învăța să viețuiască omenește; și că pentru a împlini porunca tatălui lor Soarele, umblau să-i cheme și să-i adune

[1] Orașul Cuzco este așezat pe un podiș format din creasta aplatizată a Anzilor, pe care numeroase coline îl împart în văi situate la 2500 — 3000 m. altitudine.

[2] Colina Huanacauri se află la 15 km. de Cuzco, iar în vîrful ei se mai văd și astăzi temeliile unui templu de formă pătrată. După afirmația cronicarului Cieza de León, aici se aduceau la ocazii solemne jertfe de oameni și animale.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de pe povîrnişuri şi de prin hăţişuri, ca să-i îndemne să trăiască în aşezări rînduite şi să le dea să mănînce hrană ca oamenii, nu ca dobitoacele. Acestea, ca şi altele asemănătoare, le-au spus regii noştri primilor sălbatici pe care i-au găsit prin munţii şi sihlele de pe aici. Oamenii se uitau la cele două făpturi înveşmîntate şi împodobite cu ce le dăduse tatăl noastru Soarele, îmbrăcăminte foarte deosebită de ceea ce purtau ei şi, văzîndu-le urechile găurite şi cu lobul întins, aşa cum le avem şi noi, urmaşii lor, au înţeles că prin cuvinte şi înfăţişare se arătau a fi cu adevărat fiii Soarelui, veniţi printre oameni, pentru a le da aşezări în care să locuiască şi hrană ca să mănînce; pe de o parte uimiţi de ceea ce vedeau, iar pe de alta ispitiţi de făgăduielile lor, au dat întru totul crezare celor spuse de ei şi i-au cinstit şi li s-au închinat ca unor fii ai Soarelui, supunîndu-li-se ca unor regi. Au început deci sălbaticii să se cheme unii pe alţii, povestindu-şi minunile pe care le văzuseră şi le auziseră, s-au adunat în număr mare bărbaţi şi femei, şi au pornit cu regii noştri ca să-i urmeze oriunde ar fi vrut ei să-i ducă.

Văzînd principii noştri cîtă mulţime de oameni li se alătură, au poruncit ca unii să îngrijească de bucatele de pe cîmp pentru toţi, ca nu cumva foamea să-i împrăştie iar prin hăţişuri; au rînduit ca alţii să ridice colibe şi case, arătîndu-le inca în ce chip trebuiau făcute. Aşa a început să se ridice oraşul nostru împărătesc, împărţit în două jumătăţi, care s-au numit Hanan Cuzco — însemnînd, după cum ştii, Cuzco de sus — şi Hurin Cuzco, adică Cuzco de jos. Oamenii adunaţi de rege au fost statorniciţi în Hanan Cuzco, şi de aceea s-a numit cel de sus; cei adunaţi de regină s-au aşezat în Hurin Cuzco, şi de aceea s-a numit cel de jos. Această împărţire a oraşului nu s-a făcut pentru ca unii să se bucure mai mult decît ceilalţi de înlesniri şi foloase, căci toţi trebuiau să fie deopotrivă, ca nişte fraţi, fii ai aceluiaşi tată şi ai aceleiaşi mame. Inca a vrut să se facă această împărţire a aşezării, deosebită prin denumire, doar ca să rămînă veşnică amintire cum că pe unii îi adunase regele, iar pe alţii regina; şi a hotărît ca între ei să fie o singură deosebire şi recunoaştere a întîietăţii: anume, ca cei din Cuzco de sus să fie socotiţi şi respectaţi ca nişte fraţi mai mari, iar cei din Cuzco de jos să fie ca fraţi născuţi mai tîrziu; adică să fie ca mîna dreaptă şi cea stîngă în orice împrejurare, cei de sus avînd întîietate pentru că fuseseră adunaţi de bărbat, iar cei de jos, de femeie. Urmînd pilda aceasta, s-a făcut apoi aceeaşi împărţire în toate aşezările mari sau mici din împărăţia noastră, căci au fost împărţite în mahalale şi spiţe, zicînd *Hanan ayllu* şi *Hurin ayllu*, care înseamnă spiţa de sus şi cea de jos; *Hanan suyu* şi *Hurin suyu*, care înseamnă mahalaua de sus şi de jos[1].

O dată cu popularea oraşului, Inca al nostru îi învăţa pe bărbaţii indieni îndeletnicirile bărbăteşti, adică să sape şi să lucreze pămîntul, arătîndu-le care seminţe şi care legume erau folositoare şi bune de mîncat; i-a învăţat să-şi facă pluguri şi celelalte unelte trebuincioase, arătîndu-le rînduiala şi chipul în care să taie şanţuri ca să aducă apă din rîurile ce curg pe aici, prin valea Cuzco, învăţîndu-i pînă şi cum să facă încălţările pe care le purtăm.

Pe de altă parte, regina le îndruma pe femei în îndeletnicirile femeieşti: să toarcă, să ţeasă bumbacul şi lîna, să facă veşminte pentru ele, bărbaţi şi copii, arătîndu-le cum trebuie împlinite celelalte treburi ale gospodăriei. Pe scurt, regii noştri n-au uitat să-i înveţe pe primii lor supuşi nici unul din lucrurile legate de viaţa omului, regele Inca fiind îndrumătorul bărbaţilor, iar regina Coya îndrumătoarea femeilor.»

---

[1] Această împărţire a aşezărilor în *hanan şi hurin* era comună tuturor triburilor andine, de la ecuator pînă în sudul Perului.

Ce ţinuturi a cucerit primul Inca, Manco Capac

«Indienii supuşi astfel de curînd, simţindu-se acum într-adevăr alţi oameni şi recunoscînd binefacerile pe care le primiseră, cu mare mulţumire şi voioşie umblau pe povîrnişurile munţilor, prin păduri şi prin rîpe după băştinaşi, ca să le dea veste despre fiii Soarelui; le spuneau că aceştia veniseră pe meleagurile lor spre binele tuturor, şi le vorbeau despre multele binefaceri pe care le aduseseră; şi ca să fie crezuţi, le arătau veşmintele cele noi pe care le purtau şi hrana pe care o mîncau, şi cum trăiau în case şi în aşezări. Auzind asemenea lucruri, sălbaticii se duceau buluc să vadă minunăţiile care se povesteau şi se auzeau despre primii noştri părinţi, regi şi stăpîni; şi încredinţîndu-se de ele cu ochii lor, rămîneau acolo ca să-i slujească şi să li se supună. În felul acesta, chemîndu-se unii pe alţii şi mergînd vestea din om în om, s-a adunat în cîţiva ani o mulţime de lume; ajunseseră atît de numeroşi, încît după vreo şase, şapte ani, Inca şi-a alcătuit o oaste înarmată şi bine strunită, ca să se apere de orice duşman şi ca să-i adune cu sila pe cei ce nu veneau de bună voie. I-a învăţat să-şi facă arme de luptă: arcuri şi săgeţi, suliţe, măciuci şi altele care se mai folosesc şi acum.

Ca să scurtez povestea faptelor de arme ale primului nostru Inca, îţi spun că a ajuns cu cuceririle înspre răsărit pînă la rîul numit Paucartampu, către apus a cucerit opt leghe, pînă la rîul cel mare numit Apurimac, iar înspre miazăzi a cuprins nouă leghe, pînă la Quequesana. În ţinutul acesta a poruncit Inca al nostru să se întemeieze peste o sută de aşezări, cele mai mari de cîte o sută de case, iar altele cu mai puţine, după cum era locul. Acestea au fost primele începuturi prin care s-a întemeiat oraşul nostru şi s-a populat aşa cum îl vezi. Ele au fost totodată începuturile acestei mari, bogate şi vestite împărăţii, pe care ne-a răpit-o tatăl tău cu tovarăşii săi[1]. Aceştia au fost primii noştri incaşi şi regi, veniţi în vremurile de început ale lumii, şi din care coboară ceilalţi regi ai noştri, iar din ei ne tragem noi toţi. Cîţi ani să fie de cînd tatăl nostru Soarele i-a trimis pe primii lui fii, n-aş şti să-ţi spun întocmai, căci sînt atît de mulţi, încît nu s-au putut ţine minte, dar socotim să fie mai bine de patru sute. Inca al nostru s-a numit Manco Capac, iar Coya, regina, Mama Ocllo Huaco; erau, cum ţi-am spus, frate şi soră, copii ai Soarelui şi ai Lunei, părinţii noştri. Cred că ţi-am istorisit pe larg ceea ce mi-ai cerut, şi am răspuns la întrebările tale, iar ca să nu te întristez, nu ţi-am povestit această istorie vărsînd din ochi lacrimi de sînge, aşa cum mi se varsă în inimă durerea care mă încearcă văzînd sfîrşitul incaşilor şi pierderea imperiului nostru».

Iată povestea amănunţită despre obîrşia acelor regi, pe care Inca, unchiul mamei, mi-a spus-o drept răspuns la întrebările mele; am căutat să o tălmăcesc întocmai din graiul meu părintesc, adică din cel al incaşilor, în limba străină, castiliană, dar n-am putut-o reda cu toată măreţia vorbirii lui Inca, şi nici cu toate înţelesurile pe care le au cuvintele în graiul acela; căci datorită tîlcurilor lui bogate, s-ar fi putut scrie mult mai pe larg decît a ieşit; ba am scurtat-o chiar, cu bună ştiinţă, trecînd peste unele lucruri care ar fi putut s-o facă supărătoare; va fi de ajuns însă că am luat din cele istorisite adevăratul lor înţeles, adică ceea ce se cerea pentru cronica de faţă. (. . .)

---

[1] După cum am arătat în prefaţă, Garcilaso de la Vega, era incas doar după mamă, tatăl lui fiind un nobil spaniol din Extremadura, care a participat la luptele pentru cucerirea teritoriilor incase.

4*—321

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Învăţăturile date de Inca supuşilor săi

Inca Manco Capac întemeia noi aşezări, învăţîndu-şi totodată supuşii să lucreze pămîntul, să dureze case, să sape şanţuri pentru apă şi să facă toate cele trebuincioase vieţii omeneşti; îi învăţa buna cuviinţă, tovărăşia şi frăţia în care urmau să trăiască unii cu alţii, aşa cum le-o cerea judecata şi legea firii, făcîndu-i să priceapă că, dacă voiau ca între ei să dăinuie pururea pacea şi înţelegerea şi să nu se işte vrajba şi duşmănia, trebuiau să se poarte cu ceilalţi aşa cum dorea fiecare să se poarte ceilalţi cu el; căci nu era îngăduit să vrei o lege pentru tine şi alta pentru ceilalţi. Le-a poruncit cu deosebire să se respecte unii pe alţii, respectîndu-şi fiicele şi nevestele, deoarece apucăturile faţă de femei erau la ei mai barbare decît orice nărav. A hotărît pedeapsa cu moartea pentru adulter, pentru ucigaşi şi tîlhari. Le-a poruncit să nu aibă mai mult de o nevastă şi să se căsătorească doar între rude, ca să nu se amestece neamurile, iar căsătoria s-o facă de la douăzeci de ani în sus, ca să-şi poată ţine gospodăria şi să-şi lucreze pămîntul. A pus să se adune animalele blînde care rătăceau pe cîmp [1] fără stăpîn, iar din lîna lor şi-au făcut cu toţii veşminte, mulţumită meşteşugului şi priceperii cu care regina, Mama Ocllo Huaco, le deprinsese pe indiene la tors şi ţesut. I-a învăţat să-şi facă încălţămintea pe care o poartă şi azi, numită *usuta*. Pentru fiecare sat sau popor din cele cucerite, a ales un *curaca*, denumire care înseamnă, ca şi *cacique* în limba din Cuba şi Santo Domingo, stăpîn peste supuşi. Îi alegea după merit pe cei ce se dovediseră mai destoinici în ademenirea şi supunerea indienilor, arătîndu-se mai prietenoşi, mai blajini şi mai mărinimoşi, mai dornici de binele tuturor, punîndu-i cîrmuitori peste ceilalţi, ca să-i îndrume ca nişte părinţi pe copiii lor; iar indienilor le-a poruncit să-i asculte întocmai ca pe nişte părinţi.

A hotărît ca roadele care se culegeau în fiecare sat să se păstreze laolaltă, împărţindu-se tuturor după nevoi, pînă cînd avea să se dea pămînt fiecărui indian. O dată cu aceste porunci şi îndrumări, îi învăţa şi legile credinţei lor idolatre. A hotărît locul pe care să se ridice templul Soarelui, unde să i se aducă jertfe, obişnuindu-i să-l socotească zeul lor de căpetenie, căruia să i se închine şi să-i mulţumească pentru binefacerile firii, pe care le aducea prin lumina şi căldura lui; căci după cum vedeau, el le pîrguia roadele şi le sporea turmele, pe lîngă atîtea altele dăruite zi de zi; şi că trebuiau să se plece şi să slăvească îndeosebi Soarele şi Luna pentru că le trimiseseră pe cei doi fii ai lor care, scăpîndu-i de sălbăticia în care trăiseră pînă atunci, îi aduseseră la un trai omenesc. A poruncit să se facă o casă a fecioarelor închinate Soarelui, cînd vor fi destule femei de sînge regesc ca să se întemeieze o mănăstire, şi le-a poruncit să împlinească şi să păzească toate acestea ca nişte oameni recunoscători pentru binefacerile primite, pe care nu le puteau tăgădui; iar din partea tatălui său, Soarele, le făgăduia multe alte faceri de bine dacă vor asculta întocmai (. . .)

[1] Este vorba de lame, care trăiau în sălbăticie pe plaiurile andine. Garcilaso preferă să le numească oi pe cele domestice, aşa cum făceau cuceritorii spanioli. Incaşii n-au avut decît turme de lame, căci oile propriu-zise au fost aduse în Peru, din Europa, abia în secolul al XVI-lea.

Cartea a doua

Ştiau să socotească anul, solstiţiile şi echinocţiile

Cu toată simplitatea lor, incaşii au băgat de seamă că mişcarea soarelui se încheia într-un an şi au numit anul *huata*. Oamenii de rînd socoteau anii după recolte. Au cunoscut, de asemenea, solstiţiul de vară şi cel de iarnă, lăsînd drept semn al acestei cunoaşteri opt turnuri la răsărit şi alte opt la apus de oraşul Cuzco; acestea erau împărţite patru cîte patru, adică două mici cam de trei stînjeni fiecare, străjuite de o parte şi de alta de cîte un turn mare; turnurile erau aşezate la optsprezece sau douăzeci de picioare unul de altul, atît cele mici, cît şi cele mari de pe margine, care erau mult mai înalte decît turnurile de pază din Spania; ele erau făcute pentru a înlesni o mai bună privire asupra turnurilor mici şi a locului dintre ele pe unde trecea soarele la răsărit şi la apus în ziua solstiţiilor. Fiecare turn de la răsărit răspundea altuia de la apus, pentru solstiţiul de vară ori cel de iarnă.

Ca să afle ziua solstiţiului, un Inca se aşeza la răsăritul şi la apusul soarelui într-un loc anume, de unde putea să vadă dacă soarele trece printre cele două turnuri mici de la răsărit şi de la apus. . . . Şi-au însemnat solstiţiile pe un răboj atît de uriaş, pentru că nu s-au priceput să socotească după zilele lunilor cînd le vine rîndul, căci ei numărau lunile după lunaţii şi nu după zile; şi cu toate că aveau în fiecare an douăsprezece lunaţii, nu s-au priceput să potrivească anul lunar obişnuit cu anul solar, care-l depăşeşte cu zece zile [1], aşa că ţineau seama de trecerea soarelui prin solstiţii ca să-şi întocmească socoteala anului (. . .), organizîndu-şi semănăturile după anul solar. . . .

Aceste turnuri erau încă în picioare în anul 1560, iar dacă între timp n-au fost dărîmate, s-ar putea găsi cu ajutorul lor locul de unde cercetau incaşii solstiţiile, şi anume dacă o făceau dintr-un turn aflat în templul Soarelui sau din altă parte, căci eu nu ştiu să spun. [2]

Au cunoscut, de asemenea, şi echinocţiile, pe care le sărbătoreau cu solemnitate. La cel din martie culegeau porumbul din Cuzco, mai ales de pe ogorul *Collcampata*, care era grădina Soarelui. La cel din septembrie ţineau una din cele patru sărbători principale ale Soarelui, numită *Citua Raimi*, adică sărbătoarea cea mare; vom spune la locul potrivit cum se desfăşura. Pentru a afla cînd cădea echinocţiul, aveau nişte coloane de piatră cioplite meşteşugit, în pieţele din faţa templelor Soarelui; cînd bănuiau că se apropie vremea, preoţii aveau grijă să se uite în fiecare zi la umbra aruncată de stîlp. Coloanele erau aşezate în mijlocul unui cerc mare care încingea toată piaţa. Prin centrul lui, trăgeau cu sfoara o linie de la răsărit la apus, ştiind dintr-o îndelungată experienţă unde trebuiau să-şi aşeze capetele. După umbra aruncată de stîlp peste linie vedeau cînd se apropie echinocţiul, şi cînd umbra se aşternea drept peste ea la răsărit şi la asfinţit, iar la amiază soarele scălda în lumină toată coloana fără a face pic de umbră în jurul ei, atunci socoteau că a sosit ziua

[1] *Lunaţia*, sau luna sinodică, este perioada care cuprinde ciclul complet al fazelor lunii, adică 29 de zile, 12 ore şi 44 de minute. În felul acesta, decalajul de timp creştea de la o lună la alta, ajungînd la diferenţa anuală de zece zile, care încurca socotelile calendaristice.

[2] Asemenea turnuri rotunde se aflau şi în alte localităţi, după cum o dovedesc vestigiile rămase la Pisac (la 25 km. de Cuzco), Olantaytambu, Titicaca ş.a. Tot la Pisac se mai poate vedea şi un stîlp pentru observarea echinocţiilor, ca cele descrise mai jos.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

echinocţiului. Coloanele erau îndată împodobite cu tot felul de flori şi ierburi înmiresmate, iar în vîrful lor puneau un jilţ, zicînd că în ziua aceea Soarele se aşeza acolo cu toată strălucirea lui. Atunci i se închinau cu mari semne de bucurie, aducîndu-i daruri bogate de aur, argint, pietre preţioase şi alte lucruri scumpe. Aici trebuie să spunem că regii Inca şi filozofii lor, *amautas*, pe măsură ce cucereau ţinuturile vedeau că, pe ce se apropiau de ecuator, pe atît era mai mică umbra aruncată de coloană la amiază, şi de aceea dădeau mai multă cinstire coloanelor cu cît erau mai aproape de oraşul Quito, slăvindu-le mai presus de toate pe cele înălţate chiar în oraşul acela[1] şi în împrejurimile lui, pînă la ţărmul mării; fiindcă acolo, cînd soarele cădea la amiază ca firul de plumb, cum spun zidarii, nu dădea pic de umbră. Le preţuiau cel mai mult zicînd că erau jilţurile cele mai plăcute Soarelui, căci se aşeza drept pe ele, nu dintr-o parte, ca în celelalte.

Astronomia oamenilor de pe atunci era plină de asemenea copilării, căci închipuirea lor nu mergea mai departe de ceea ce vedeau cu ochii. Coloanele din Quito şi din toată provincia aceea au fost dărîmate de guvernatorul Sebastián de Belalcázar, care le-a fărîmat pentru că sprijineau idolatria indienilor; celelalte de pe întreg cuprinsul ţării au avut aceeaşi soartă, pe măsură ce dădeau peste ele căpitanii spanioli.[2]

Ţineau socoteală de eclipsele soarelui şi ce făceau cînd era eclipsă de lună

Incaşii socoteau lunile după lunaţii, de la o lună nouă pînă la următoarea, numind luna anului, ca şi cea de pe cer, *quilla*; au dat cîte un nume fiecărei luni, socotindu-i jumătatea după creşterea şi scăderea astrului, iar săptămînile după pătrare, dar n-au avut nume pentru fiecare zi. Ştiau socoteala eclipselor de soare şi de lună, fără să le priceapă cauzele. Cînd era eclipsă de soare, ziceau că astrul era supărat de vreo fărădelege făptuită împotriva lui, pentru că se întuneca la faţă ca un om mîniat, şi preziceau, întocmai ca cititorii în stele, apropierea unei pedepse înfricoşătoare. Cînd era eclipsă de lună, văzînd că astrul se întunecă treptat, ziceau că este bolnavă şi că dacă se înnegrea de tot avea să moară şi să cadă din cer, strivindu-i pe toţi sub ea şi aducînd sfîrşitul lumii. De frica acestui gînd, cînd luna intra în eclipsă, sunau din surle şi trîmbiţe, din ghiocuri, tobe, darabane şi alte instrumente zgomotoase; ba îşi legau şi cîinii mari sau mici, ciomăgindu-i ca să schiaune şi să urle la lună, fiindcă o poveste de-a lor spunea că ei îi făcuseră cîndva un mare bine, pentru care luna iubea cîinii şi dacă-i auzea văitîndu-se, se va înduioşa de ei, trezindu-se din somnul cu care o toropea boala.[3]

Pentru petele din lună aveau altă poveste şi mai copilăroasă decît cea cu cîinii (. . .): ziceau că o vulpe a îndrăgit luna văzînd-o atît de frumoasă, şi s-a urcat în cer ca s-o fure; dar cînd a vrut s-o înhaţe, luna a prins-o în braţe şi a strîns-o atît de tare, încît a rămas pătată; din care poveste prostească se poate vedea cît erau de neştiutori oamenii aceia.

[1] Oraşul Quito, astăzi capitala statului Ecuador, este situat în apropiere de linia ecuatorului.

[2] Garcilaso de la Vega este singurul cronicar care a vorbit despre cunoştinţele incaşilor în materie de solstiţii şi echinocţii. Celebrul americanist Erland Nordenskiöld, descifrînd însemnările din mai multe *quipuri* (mănunchiuri de noduri colorate), care ar fi servit incaşilor la calcule astronomice, a dedus că aceştia cunoşteau nu numai revoluţia soarelui şi a lunii, ci şi pe a planetelor Jupiter, Mercur şi Venus.

[3] Alte legende vorbeau de un şarpe sau leu care ar fi ameninţat luna, şi pe care indienii căutau să-l alunge prin zgomote. Rowe *(Inca cultures)* afirmă că acest obicei se mai practică şi astăzi în Cuzco.

Tot la eclipsa de lună îi puneau pe copii să plîngă şi să ţipe, strigînd *Mama Quilla*, adică mamă lună, şi să o roage să nu moară, ca să nu piară cu toţii; bărbaţii şi femeile le ţineau isonul, de se făcea o larmă şi o învălmăşeală de neînchipuit.

După cum eclipsa era mai mare sau mai mică, ziceau că aşa a fost şi boala lunii. Dar dacă se întuneca de tot, erau încredinţaţi că a murit, şi aşteptau cu spaimă să cadă dintr-o clipă într-alta, aducîndu-le pieirea. Atunci începeau să plîngă şi să se vaite cu adevărat, ca unii care vedeau cu ochii moartea şi sfîrşitul lumii. Cînd luna începea treptat să-şi recapete strălucirea, ziceau că era pe cale de însănătoşire, pentru că Pachacamac, reazemul universului, îi venise în ajutor, scăpînd-o de moarte, ca să nu piară lumea. După ce se limpezea de tot, o firitiseau pentru însănătoşire, mulţumindu-i că nu picase din cer. Iar toate acestea le-am văzut cu ochii mei.

Ziua o numeau *punchau*, noaptea *tuta*, iar zorile *pacari*; aveau cîte un cuvînt şi pentru celelalte părţi ale zilei şi nopţii (. . .) Se temeau de fulger, tunet şi trăznet, numindu-le pe toate la un loc *illapa*. Nu li se închinau ca unor zeităţi, ci le cinsteau drept slujitori ai Soarelui, socotind că sălăşluiau în văzduh dar nu în cer. Aveau acelaşi respect şi faţă de curcubeu, pentru culorile lui frumoase, şi pentru că au înţeles că purcede de la soare, iar regii Inca şi l-au pus pe stemele şi însemnele lor. În templul Soarelui, fiecare din aceste lucruri avea cîte o încăpere, aşa cum vom arăta la locul cuvenit. Petele negre presărate de-a lungul Căii Laptelui închipuiau pentru ei o oaie care alăptează un miel(. . .)

De aceste închipuiri se foloseau numai în povestiri, fără a-şi face din ele un zodiac, iar în semnele soarelui, lunei şi cometelor citeau prevestiri legate doar de lucruri mari şi deosebite, ca moartea regilor sau nimicirea regatelor ori a ţinuturilor. Mai departe, cînd va fi locul, o să vorbesc despre cîteva stele cu coadă dacă vom ajunge pînă acolo cu bine. Pentru viaţa de toate zilele îşi făceau prezicerile mai degrabă după vise şi jertfele aduse, decît după stele şi semnele cerului(. . .) Cît despre steaua Venus, pe care o vedeau cînd seara, cînd dimineaţa, ziceau că Soarele, stăpînul tuturor stelelor, îi poruncea ei, care era cea mai frumoasă dintre ele, să-i stea mereu în preajmă, cînd înaintea, cînd în urma lui.

La asfinţit, văzînd că soarele se ascunde dincolo de marea ce mărgineşte spre apus toată ţara, ziceau că se cufundă în ea, secîndu-i bună parte din ape cu arşiţa şi dogoarea lui, şi că se cufunda ca un înotător iscusit pe sub pămînt, ca să iasă a doua zi iar la răsărit, socotind aşadar că pămîntul e aşezat pe apă. Despre asfinţitul lunei şi al celorlalte stele nu aveau nimic de istorisit. Astfel, se poate vedea din toate credinţele copilăreşti pe care le-au avut incaşii în astronomia lor, cît erau de neştiutori, iar cu asta ajunge cît am spus despre stele, şi trecem la leacurile pe care le foloseau împotriva bolilor.

Medicina pe care o cunoşteau şi în ce fel lecuiau bolile

Şi-au dat seama că e bine şi folositor să se uşureze prin lăsări de sînge şi curăţenii, aşa că îşi lăsau sînge de la braţ ori de la picior, fără nici un meşteşug şi fără să ştie care vînă era mai potrivită la fiecare boală, tăind-o pe cea care era mai aproape de locul durerii. Cînd îi durea capul îşi lăsau sînge de la îmbinarea sprîncenelor, deasupra nasului. Lanţeta lor era făcută dintr-un vîrf de cremene înfipt în despicătura unui beţigaş şi legat bine ca să nu iasă; puneau vîrful pe vînă şi dădeau un bobîrnac în coadă, aşa încît durea mai puţin decît o tăietură(. . .)

Curăţenia o luau îndeobşte cînd erau sănătoşi, dar se simţeau îngreuiaţi şi cu stomacul încărcat: aveau tot felul de ierburi pentru asta, dar foloseau mai ales

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

nişte rădăcini albe, ca nişte napi mici, zicînd că unele sînt de parte bărbătească, iar altele de parte femeiască; luau din fiecare ca la vreo două uncii, le pisau şi le amestecau cu apă sau altă băutură; după ce o înghiţeau, se culcau la soare ca să lucreze leacul mai bine la căldură. După vreun ceas îi năpădea o moleşeală de nu se mai puteau ţine pe picioare, ca cei apucaţi de răul de mare: simţeau că li se învîrteşte capul şi-i furnică prin tot trupul; atunci se uşurau şi pe sus şi pe jos. Cît timp lucrează leacul, bolnavul se simte atît de slăbit şi de ameţit, încît dacă nu-i cunoşti efectele, ţi se pare că o să-şi dea duhul, căci îi piere pofta de mîncat şi de băut, i se goleşte trupul de toate umorile, ba uneori scoate şi limbrici şi viermi şi alte jivine ce trăiesc prin măruntaie. Dar îndată ce leacul şi-a făcut efectul, omul se înzdrăveneşte pe loc şi-l apucă o foame grozavă, de mănîncă orice i-ai da. Am încercat eu însumi toate cele de mai sus, căci mi-au dat curăţenia asta în două rînduri, cînd m-a durut stomacul.

Pentru asemenea curăţenii şi lăsări de sînge erau chemaţi cei care se pricepeau la aşa ceva, mai ales femei bătrîne, cum ar fi pe aici moaşele, ori vraci pricepuţi la ierburi de leac, căci în vremea incaşilor au fost unii vestiţi, care cunoşteau puterea multor buruieni, împărtăşindu-şi meşteşugul din tată în fiu; însă vracii aceştia nu erau pentru toată lumea, ci doar pentru regi şi cei de viţă regească, pentru *curacas* şi neamurile lor. Oamenii de rînd se îngrijeau unii pe alţii, folosind leacurile din auzite.

Cînd copilul de ţîţă dădea semne de boală, mai ales dacă avea fierbinţeli, îl spălau dimineaţa cu urină, ţinîndu-l apoi înfăşat, iar dacă izbuteau să-i strîngă urina, îi dădeau să bea cîte o înghiţitură. Cînd tăiau buricul unui nou născut, îi lăsau măţişorul lung de vreun deget; pe urmă, după ce se usca şi cădea, îl păstrau cu grijă şi i-l dădeau să-l sugă de cîte ori nu era în apele lui; şi se încredinţau că este bolnav cercetîndu-i limba, ca să vadă dacă e albicioasă, iar atunci îi dădeau să sugă măţişorul uscat. Dar trebuia neapărat să fie al lui, căci ziceau că altfel nu-i e de folos.

Toate aceste taine nu mi le-au spus şi nici eu nu i-am întrebat, ci le-am văzut cu ochii mei. Nu ştiau să ia pulsul şi nici să cerceteze urina, iar febra o cunoşteau după fierbinţeala trupului. Curăţeniile şi lăsările de sînge le făceau cît erau încă pe picioare, căci după ce-i dobora boala nu mai foloseau nici un leac, lăsînd-o să treacă de la sine şi ajunînd.

Ierburile de leac

Indienii au cunoscut puterea laptelui şi răşinii unui copac căruia-i ziceau *mulli*, iar spaniolii *molle*; felul cum vindecă rănile proaspete este atît de uimitor, încît pare un lucru supranatural. Buruiana numită *chillca*, încălzită într-o strachină de lut, face minuni la încheieturi înţepenite de răceală şi la cai cu piciorul scrîntit. O rădăcină ca de pir, dar mult mai groasă şi cu bulbii mai mici dar mai deşi, care nu-mi amintesc cum îi zice, era bună pentru întărirea dinţilor şi măselelor; o vîrau în spuză şi, cînd era coaptă, o rupeau cu dinţii, punînd pe fiecare gingie cîte o jumătate, aşa fierbinte cum era, şi o ţineau pînă cînd se răcea, spre chinul bolnavului, căci îi ardea toată gura. Leacul şi-l pune fiecare singur, iar dacă o face seara, a doua zi se scoală cu gingiile albe cum e carnea fiartă, şi vreo două, trei zile nu poate mesteca nimic, hrănindu-se doar cu zeamă. Pe urmă, carnea arsă cade de pe gingii, dînd la iveală alta roşie şi sănătoasă. I-am văzut deseori împrospătîndu-şi astfel gingiile şi am încercat şi eu să o fac, deşi nu aveam nevoie, dar cum n-am putut îndura arsura şi dogoarea rădăcinilor, m-am lăsat păgubaş.

Iarba pe care spaniolii o numesc tutun, iar indienii *sayri*, o foloseau la multe lucruri; praful ei îl trăgeau pe nas ca să-şi limpezească creierii. Însuşirile ei au fost

încercate şi în Spania, unde i s-a dus vestea, de o numesc iarba sfîntă. Altă buruiană, de-i zic *matecllu*, e minunată pentru ochi; creşte prin pîraie, înaltă ca de o palmă, iar în vîrful tulpinii are o singură frunză rotundă(. . .); indienii o mănîncă crudă şi e bună la gust. O mestecă şi-i storc zeama de cu seară în ochii bolnavului, punîndu-i frunza mestecată cataplasmă pe pleoape, legată cu o cîrpă, iar pînă a doua zi destramă ceaţa de pe ochi şi potoleşte orice durere sau beteşug.

Eu am încercat-o cu un băiat care avea ochiul umflat, gata să-i iasă din cap, roşu ca o pătlăgică, de nu se mai deosebea albul de rest, căci era tot o carne vie; după ce l-am oblojit o noapte cu buruiana asta, i-a intrat ochiul la loc, şi peste încă o zi era zdravăn şi sănătos. L-am întîlnit mai pe urmă în Spania şi mi-a spus că vede azi mai bine cu ochiul care fusese bolnav decît cu celălalt. Eu învăţasem leacul de la un spaniol, care se jura că avusese ochii înceţoşaţi ca un orb şi că în două nopţi îşi recăpătase vederea mulţumită puterii acelei buruieni. Oriunde ar fi văzut-o, se repezea s-o strîngă la piept şi să o sărute cu mare dragoste, ducînd-o la ochi şi la frunte în semn de mulţumire pentru binefacerea pe care i-o făcuse Dumnezeu prin ea, redîndu-i vederea. Indienii din neamul meu mai folosesc multe alte ierburi de leac, dar nu-mi aduc aminte de ele.

Aşa era medicina indienilor incaşi din Peru, adică făcută cu ierburi de leac, nu cu doctorii pregătite din amestecuri, iar mai departe n-au ajuns cu ştiinţa lor(. . .)

De atunci încoace spaniolii au încercat multe din leacurile lor, în parte din cele aflate de la indieni şi în parte din ce au priceput singuri datorită celor văzute; au văzut mai ales că porumbul nu este doar o hrană foarte săţioasă, ci este şi de mare ajutor la durerile de rărunchi şi de mai, sau la beteşugurile băşicii udului; lucru pe care l-au înţeles văzînd că indienii nu suferă mai niciodată de asemenea boli, şi l-au pus pe seama băuturii lor obişnuite, făcută din porumb, şi pe care o beau mulţi spanioli cînd au asemenea beteşuguri(. . .)

Geometria, geografia, aritmetica şi muzica incaşilor

În geometrie erau foarte pricepuţi, căci au avut nevoie de ea ca să-şi măsoare pămînturile, ca să şi le împartă între ei, dar cunoştinţele lor erau practice, fără a se ridica la cugetări mai înalte; împărţeala şi socotelile le făceau cu sfori şi pietricele despre care nu voi spune ce ştiu, de teamă că n-o să fiu înţeles.

Geografie ştiau destulă cît să-şi poată întocmi fiecare neam planul satelor şi ţinutului lor, pe care le cunoşteau din văzute, fără să-şi bată capul cu cele străine, dar întocmindu-le pe ale lor cu mult meşteşug. Eu am văzut planul oraşului Cuzco — cu împrejurimile lui şi cele patru drumuri mari — făcut din lut, pietricele şi beţigaşe, întocmit cu măsură şi socoteală; cu pieţele lui mari şi mici, cu toate uliţele, fie largi, fie înguste, cu mahalalele şi casele sale, pînă la cele mai răzleţe, cu cele trei rîuri care îl străbat, de ţi-era mai mare mirarea să-l priveşti. Se vede şi cîmpia dimprejur, cu dealurile şi munţii ei, cu pajişti şi rîpe, rîuri şi pîraie şerpuite, de nu s-ar fi priceput nici un meşter în hărţi s-o facă mai bine [1]. Au făcut plăsmuirea aceasta spre folosinţa unui supraveghetor, pe nume Damián de la Vandera, trimis de cancelaria regală ca să afle cîte sate şi cîţi indieni erau în ţinutul Cuzco; alţi supraveghetori aveau aceeaşi sarcină în celelalte părţi ale ţării(. . .)

[1] Garcilaso se referă probabil la vestita machetă făcută din iniţiativa lui Inca Pachacutec, cînd s-a reconstruit capitala.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Incașii erau foarte pricepuți la aritmetică, făcîndu-și socotelile într-un chip uimitor, căci cu ajutorul unor noduri făcute pe fire colorate țineau seama tuturor dărilor și tributurilor din regatul lui Inca; cu ele însemnau datoriile plătite sau nu, adunau, scădeau și înmulțeau.[1] Ca să afle cît se cuvenea fiecărui sat, făceau împărțeala cu boabe de porumb și pietricele[2], de la ieșea socoteala fără greș. Pentru toate treburile din timp de pace ori de război, privitoare la seama supușilor, a dărilor, a turmelor, a legilor și ceremoniilor, aveau socotitori anume, care-și vedeau doar de slujba și semile lor, așa că le era ușor să știe rînduiala tuturor lucrurilor; căci socoteala fiecărui lucru era însemnată pe mănunchiuri de sfori, ca în niște catastife; și chiar dacă unul răspundea, ca mai-mare, de mai multe semi, socotelile fiecărui lucru erau deosebite. Mai departe vom lămuri pe larg felul lor de a socoti și cum se înțelegeau prin sforile acelea cu noduri.

Cît privește muzica, indienii *colla* și băștinașii din provincia aceea știau să cînte la niște instrumente făcute din tulpini de trestie legate cîte patru-cinci la un loc, ai căror sunet mergea crescînd în înălțime, ca țevile de orgă. Aveau patru asemenea naiuri diferite; unul cînta mai gros, altul mai subțire, urcînd așa de la unul la altul, cum sînt și cele patru feluri de voci omenești de sopran, tenor, alto și bas. Cînd unul sufla într-un nai, ceilalți îi răspundeau la diferite înălțimi, fie urcînd către sunetele subțiri, fie coborînd către cele joase, întotdeauna în măsură. Nu știau să facă înflorituri cu note mai scurte, toate țineau o măsură întreagă. Muzicanții erau indieni care învățau meșteșugul ca să cînte regilor sau celor de neam mare, căci, fie cît de simplă muzica, nu era ceva obișnuit și ajungeau să învețe doar cu strădanie.[3] Au avut și fluiere cu patru sau cinci găuri, ca acelea ale ciobanilor, dar nu cîntau din ele mai mulți deodată, ci doar cîte unul, fiindcă n-au știut să le facă să sune bine împreună; cu ele își însoțeau cîntecele alcătuite în stihuri, dintre care cele mai multe erau de dragoste, fie vesele, fie triste, după cum iubita răspundea sau nu la chemările îndrăgostitului.

Fiecare cîntec își avea melodia lui și nu se puteau cînta două poezii diferite pe aceeași melodie, aceasta pentru ca atunci cînd tînărul îndrăgostit venea seara să facă alesei lui o cîntare cu fluierul, să-i poată mărturisi ei, și tuturor, prin melodia cîntată, bucuria sau tristețea din sufletul lui, după cum era purtarea iubitei față de el; dacă s-ar fi spus și alte stihuri pe aceeași melodie, nu s-ar mai fi înțeles la care din ele se gîndise îndrăgostitul; se poate zice, așadar, că grăiau cu fluierul. Un spaniol a întîlnit într-o seară în Cuzco, la o oră neobișnuită, o indiană pe care o cunoștea, și voind s-o însoțească acasă, fata i-a spus: « Lasă-mă să merg în drumul meu, căci află, domnia-ta, că fluierul pe care-l auzi colo pe deal, mă cheamă cu atîta dragoste și duioșie, încît mă silește să merg într-acolo; lasă-mă, rogu-te, să mă duc încotro mă cheamă iubirea, ca să fiu femeia lui, iar el să-mi fie bărbat. »

Cîntecele în care vorbeau de războaiele și vitejiile lor nu le cîntau din fluier, căci nu erau făcute pentru femei și nici să fie recunoscute după viers; le cîntau de sărbătorile mari și la izbînzi, în amintirea faptelor lor vitejești(. . .)[4]

---

[1] Dintr-un desen al lui Felipe Guaman Poma de Ayala *(Nueva Cronica y buen gobierno, 1613)* Henry Wassen a descoperit că incașii foloseau pentru socotit și abacul, amănunt interesant pentru problema înrudirilor dintre cultura veche americană și cea asiatică, unde abacul se mai folosește și acum.

[2] Obiceiul de a-și ține astfel socotelile dăinuie și astăzi la băștinașii din zonele mai înapoiate.

[3] Naiul este unul din instrumentele cele mai caracteristice ale Americii de Sud, și îndeosebi ale regiunilor occidentale. Vechile civilizații din Peru au cunoscut nu numai naiul din trestie, ci și din lut sau piatră (în valea Nazca și la Arauca?), unele foarte frumos lucrate. Instrumentul continuă să fie folosit și astăzi în multe locuri.

[4] În încheiere, autorul arată că după plecarea lui din Peru, muzicanții băștinași au învățat repede să cînte după note. Însă menționează că indienii nu prea cîntau din gură, neavînd voci frumoase.

Poezia incașilor *amautas*, adică filozofi, și a incașilor *harauecos*, adică poeți

Filozofii incași *amautas* s-au dovedit pricepuți în compunerea comediilor și tragediilor care se jucau la sărbătorile solemne, în fața regelui și a curții sale. Actorii nu erau oameni de rînd, ci incași și oameni de viță aleasă, fii de *curacas*, sau chiar *curacas*, căpitani și căpetenii de oști, pentru ca întîmplările înfățișate în tragedie să pară cît mai adevărate. Ele zugrăveau întotdeauna fapte războinice încununate de biruință și glorie, isprăvi de vitejie și fapte mărețe ale vechilor regi sau ale altor bărbați neînfricați. Comediile înfățișau lucruri legate de viața cîmpenească și de treburile gospodăriei și ale familiei. După ce se isprăvea reprezentația, actorii veneau să se așeze la locurile lor, după rangul și slujba pe care o aveau. Piesele nu erau niciodată necuviincioase, josnice sau grosolane: cuprindeau întotdeauna lucruri serioase și cuminți, cu îndemnuri și vorbe de duh îngăduite într-un asemenea loc. Cei care dovedeau mai multă iscusință în meșteșugul actoricesc primeau nestemate și alte daruri de preț.

Incașii s-au priceput întrucîtva și la poezie, căci știau să facă stihuri lungi și scurte, a căror măsură erau silabele; așa își compuneau cîntecele de dragoste pe diferite melodii, după cum am spus. Tot în versuri, cîntau vitejiile regilor și ale altor incași ori *curacas* de seamă, învățîndu-le din tată-n fiu, ca să-și amintească de faptele vrednice ale înaintașilor și să le urmeze pilda. Cîntecele nu erau lungi, ca să poată fi ținute minte, dar foarte cuprinzătoare. Versurile erau albe, căci n-au folosit rima. (. . .) Îmi amintesc de un cîntec de dragoste alcătuit din patru stihuri; se va vedea din el felul cum erau întocmite și cum cuprindeau pe scurt înțelesurile pe care voia să le împărtășească mintea lor neșlefuită. Versurile de dragoste erau scurte, ca să fie mai ușor de însoțit cu fluierul. (. . .) Iată cîntecul și tălmăcirea lui

Caylla llapi		*În cîntul meu*
Puñunqui	*adică*	*Vei dormi*
Chaupituta		*Peste noapte*
Samusac		*Voi veni.*

Poeții incași, cărora le ziceau *harauecos*, adică născocitori, mai compuneau multe alte feluri de versuri. În hîrtiile părintelui Blas Valera am găsit niște versuri, cărora el le zice *spondaice*, alcătuite din cîte patru silabe, spre deosebire de cele de mai sus, care au cînd trei, cînd patru. El le-a scris în indiană și în latină. Este vorba despre astrologie; incașii poeți le-au întocmit cugetînd la cauzele rînduite de Dumnezeu în văzduh pentru tunete, fulgere și trăznete, pentru grindină, zăpadă și ploaie, arătîndu-le în aceste versuri, după cum se va vedea. Le-au întocmit după o poveste de-a lor, care spune că Ziditorul a pus în cer o domniță, fată de rege, dîndu-i un ulcior plin cu apă, ca să-l verse cînd pămîntul e însetat; dar fratele ei i-l sparge din cînd în cînd, și din izbitura lui se iscă tunetele, fulgerele și trăznetele; și socoteau că e faptă de bărbat, pentru că ele se potrivesc cu firea aspră, bărbătească, nu cu cea gingașă de femeie. Mai spuneau că grindina, ploaia și zăpada le trimite domnița, căci sînt mai blînde, gingașe și folositoare; se zice că un Inca poet și astrolog ar fi întocmit versurile acestea spre lauda însușirilor minunate cu care Dumnezeu o înzestrase pe această domniță ca să fie binefăcătoarea făpturilor de pe pămînt.

Părintele Blas Valera spune că a găsit această poveste și versurile înscrise în nodurile unui vechi *quipu* făcut din sfori colorate, și că i-au fost spuse de socotitorii indieni care se îndeletniceau cu însemnarea faptelor prin noduri; uimit de măiestria dobîndită de *amautas*, a așternut aceste versuri pe hîrtie. Îmi amintesc că printre

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

poveştile pe care mi le spuneau rudele mele în copilărie, am auzit-o şi pe asta, dar pe atunci eram prea mic ca să-i caut înţelesurile, şi nici ei nu mi le-au spus(. . .) Părintele Blas Valera a tălmăcit poezia în latină, păstrînd cele patru silabe pe care le avea fiecare vers în indiană, imitîndu-le foarte bine. Pentru cei care nu cunosc acest grai şi nici latina, m-am încumetat să le traduc în spaniolă, bizuindu-mă mai mult pe înţelesul cuvintelor din graiul ce l-am supt o dată cu laptele mamei decît pe latina care-mi este străină; căci puţinul pe care îl ştiu, l-am învăţat în focul luptelor de pe pămîntul meu de baştină, în zgomotul armelor şi al cailor, al prafului de puşcă şi al archebuzelor, cu care eram mai învăţat decît cu ştiinţa de carte(. . .) Iată versurile cu tălmăcirea lor:

Zumac Ñusta	*Pulchra Nimpha*	*Dulce Zînă,*
Torallãyquim,	*Frater tuus,*	*Al tău frate*
Puyñuy quita	*Urnam tuam*	*Ulciorașul*
Paquir cayan,	*Nunc infringit,*	*Ţi-l tot sparge,*
Hina màntara	*Cujus ictus*	*Şi de-aceea*
Cunuñunun	*Tonat, fulget,*	*Tunet, fulger,*
Illac pántac	*Fulminatque.*	*Trăznet cade.*
Camri Ñusta	*Sed tu Nimpha,*	*Tu, Domniţă,*
Unuy quita	*Tuam limpham*	*Ne dai apa-ţi,*
Para munqui	*Fundens pluis*	*Ploaie bună,*
May ñimpiri	*Interdumque*	*Cîteodată*
Chichi munqui,	*Grandinem, seu,*	*Chiar şi grindini,*
Riti munqui.	*Nivem mittis.*	*Şi zăpadă.*
Pacha rúrac,	*Mundi Factor,*	*Ziditorul,*
Pachacamac,	*Pachacamac,*	*Pachacamac,*
Viracocha,	*Viracocha,*	*Viracocha,*
Cay hinàpac	*Ad hoc munus*	*Pentru asta*
Churasunqui	*Te suffecit*	*Te-a pus sus şi*
Camasumqui	*Ac praefecit.*	*Ţi-a dat viaţă.*

(. . .[1])

Despre puţinele scule pe care le foloseau indienii în meşteşugurile lor

Acum, după ce am vorbit despre priceperea şi cunoştinţele la care au ajuns filozofii şi poeţii din acele timpuri păgîne, se cuvine să arătăm prea puţina pricepere pe care au dovedit-o meşteşugarii în meseriile lor, ca să se vadă lipsurile şi sărăcia în care îşi duceau indienii traiul.

Să începem cu argintarii, care, deşi erau numeroşi şi aveau neîncetat de lucru, nu s-au priceput să-şi facă nicovală de fier sau din alt metal, poate pentru că nu ştiau să scoată fierul, numit în limba lor *quillay*, deşi zăcăminte aveau destule. Foloseau drept nicovală nişte pietre foarte tari, de culoare verde-gălbuie, pe care le şlefuiau frecîndu-le una de alta, şi le ţineau la mare preţ pentru că erau foarte rare. N-au avut nici ciocane cu coadă, ci lucrau cu nişte scule făcute dintr-un amestec de zinc şi aramă, în formă de cuburi cu muchiile teşite; unele erau

[1] În încheiere, Garcilaso insistă asupra faptului că acest decalaj faţă de dezvoltarea artelor şi ştiinţelor din Europa nu înseamnă că incaşii erau un popor înapoiat, căci cîrmuirea lor se bizuia pe multe legi bune şi înţelepte, chiar dacă unii spanioli încearcă să-i ia în rîs.

mari cît putea cuprinde palma, pentru loviturile mai puternice, altele mijlocii sau mici, iar unele erau alungite pentru a face scobiturile. Sculele astea le ţineau în mînă, izbind cu ele cum ai izbi cu piatra.

Nu ştiau să facă pile şi dălţi, nici foale. Suflau în foc cu nişte ţevi de aramă, lungi cam de o jumătate de stînjen, ori mai scurte, după nevoie. Ţevile erau astupate la un capăt, avînd doar o găurică pe unde ieşea aerul mai cu putere. Cînd aveau de topit metal, se adunau vreo opt, zece sau doisprezece oameni în jurul focului, suflînd în ţevi, cum mai fac şi acum, căci n-au vrut să-şi schimbe obiceiul. N-aveau nici cleşti cu care să apuce metalul înroşit; îl scoteau din foc cu nişte drugi de aramă ori de lemn şi-l aruncau pe o moviliţă de pămînt umed ca să se răcorească, apoi îl tăvăleau încoace şi încolo pînă cînd îl puteau lua cu mîna. Dar, în ciuda acestor stîngăcii, făceau lucruri minunate, mai ales cînd era vorba de forme scobite şi de altele, foarte meşteşugite, cum vom vedea mai departe. Şi cu toată neştiinţa lor, au priceput că fumul oricărui metal era dăunător pentru sănătate, aşa că nu le topeau niciodată în locuri închise, ci sub cerul liber, prin curţi sau ogrăzi.

Dulgherii nu erau nici ei mai iscusiţi, ba se pare că erau chiar şi mai mărginiţi, căci faţă de sculele folosite de cei din Spania pentru meşteşugul lor, cei din Peru s-au mulţumit doar cu securea şi tesla, şi astea din aramă. Nu ştiau să facă fierăstrău, sfredel sau rindea, ori alte scule de dulgherit; de aceea nu s-au priceput să meşterească lăzi sau uşi, ci doar să taie lemnul pentru pereţi şi să-l geluiască. Securile şi teslele le lucrau argintarii în loc de fierari, căci toate sculele erau din aramă şi alamă. Cuie nu foloseau, iar lemnăria clădirilor era legată cu funii de rogoz.

Pietrarii, de asemenea, nu aveau pentru meşteşugul lor decît nişte pietre negre numite *hihuana*, cu care lucrau piatra mai mult spărgînd-o decît tăind-o; n-aveau nici scripeţi ca să ridice şi să coboare bolovanii, folosind doar puterea braţelor. Cu toate astea, au făurit lucruri atît de măreţe şi atît de meşteşugit lucrate, încît nu-ţi vine să crezi ochilor, după cum le laudă cronicarii spanioli şi se poate vedea din ruinele care au dăinuit.

Nu ştiau să facă foarfeci şi nici ace din metal; în loc de ace foloseau nişte spini lungi, care cresc pe acolo, căci tot nu se prea întreceau ei cu cusutul, mai mult cîrpăcind, cum vom arăta mai departe. Tot din spinii aceia îşi făceau şi piepteni, legîndu-i între două beţigaşe, de unde ieşeau de o parte şi de alta, ca nişte dinţi. Oglinzile în care se priveau femeile de neam regesc erau din argint lustruit, iar ale femeilor de rînd, din alamă, căci n-aveau voie să folosească argintul, cum vom vedea mai încolo. Bărbaţii nu se uitau niciodată în oglindă, căci s-ar fi făcut de rîs, fiind o apucătură muierească. Pe scurt, le-au lipsit multe alte lucruri trebuincioase pentru viaţa de toate zilele.

Cartea a treia

Născocirile indienilor pentru trecerea apelor şi pescuit

(. . .) Ţara lor atît de întinsă fiind străbătută de o mulţime de rîuri, indienii, mînaţi de nevoie, au născocit felurite mijloace ca să le treacă, potrivite cu feluri-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tele cursuri de apă, şi chiar ca să plutească pe mare, deşi nu se avîntau prea departe. N-au ştiut sau nu au putut să-şi facă pirogi ori canoe, ca cei din Florida, din insulele Barlovento [1] şi Tierra Firme [2], care sînt ca nişte coveţi, pentru că în Peru nu se găsesc copaci groşi din care să le poată face [3]; căci cresc şi pe la ei arbori foarte mari, dar lemnul lor este greu ca fierul, şi de aceea folosesc alţi copaci mai subţiri, cam cît pulpa piciorului, şi uşori ca lemnul de smochin, care cresc cel mai bine în ţinutul Quito, de unde-i aduceau, din porunca lui Inca, pînă la toate rîurile. Făceau din ei nişte plute mai mari sau mai mici, din cîte cinci ori şapte trunchiuri legate laolaltă; la mijloc puneau unul mai lung, iar următoarele scădeau treptat de o parte şi de alta, ca să despice apa mai bine decît dacă ar fi fost retezate toate deopotrivă; aveau aceeaşi formă şi în faţă şi în spate. De plută legau două funii de care trăgeau ca să o treacă de la un mal la altul şi adeseori, din lipsă de plutaşi, treaba asta o făceau chiar călătorii care aveau de trecut rîul. Îmi amintesc că m-am suit pe cîteva plute, ce dăinuiau încă de pe vremea regilor incaşi, iar indienii le ţineau la mare cinste.

În afară de plute, fac şi nişte bărcuţe uşoare dintr-un snop de papură gros cît un bou, legat fedeleş, care se subţiază de la mijloc spre vîrf, şi se arcuieşte în sus ca o luntre, pentru a spinteca apa, iar spre spate merge lăţindu-se. Partea de deasupra snopului e dreaptă şi pe ea îşi aşează încărcătura ce trebuie trecută dincolo; barca e cîrmuită de un singur indian, care se culcă cu pieptul pe pupa bărcii, folosindu-şi braţele şi picioarele drept vîsle şi astfel pluteşte în voia apei. Dacă rîul este repede, ajunge pe celălalt ţărm cu vreo sută, două de paşi mai jos decît locul de unde a pornit. Cînd au de trecut un om, îl pun să se culce de-a lungul bărcii cu faţa în jos şi capul spre cîrmaci, care-i spune să se ţină bine de frînghiile bărcii, să nu ridice faţa de pe podea şi să nu încerce să privească împrejur. Trecînd eu în felul acesta un rîu mare şi năvalnic — căci numai la acestea ţi se dau asemenea îndrumări, fiindcă la apele liniştite nu e nevoie — şi văzînd cu cîtă stăruinţă mă tot îndemna barcagiul să nu ridic capul şi să nu deschid ochii, m-a cuprins frica; eram copil şi m-am temut că o să se prăbuşească cerul, ori o să se scufunde pămîntul cu mine, aşa că am simţit o dorinţă grozavă să deschid ochii, doar-doar oi vedea vreo minune de pe lumea cealaltă. Cînd am bănuit că ne aflăm cam pe la mijlocul apei, am săltat puţin capul şi m-am uitat pe rîu în sus: atunci mi s-a părut într-adevăr că ne prăvăleam din cer, căci m-a ameţit vîltoarea apei şi iuţeala cu care o despica bărcuţa de papură dusă de curent. De frică am închis iar ochii, mărturisindu-mi că aveau dreptate barcagiii cînd îţi spuneau să nu-i deschizi.

Mai fac indienii nişte plute dintr-un soi de bostani mari, băgaţi într-o plasă şi legaţi bine unul de altul, măsurînd vreo doi coţi în lung şi în lat, după nevoie.

[1] Grup de insule din arhipelagul Antilelor Mici.
[2] Denumire dată de primii descoperitori coastelor din Columbia şi Venezuela.
[3] Piroga este făcută dintr-un trunchi întreg de copac, cu lemnul destul de moale ca să poată fi scobit pe toată lungimea, în vreme ce canoele sînt ambarcaţiuni făcute din scoarţă de copac.

În faţă pun un fel de ham prin care barcagiul îşi bagă capul şi o porneşte înot cu trupul sub plută; în felul acesta duce încărcătura pe celălalt mal al rîului sau al sînului de mare, iar la nevoie, mai ia unul sau două ajutoare, care înoată împingînd pluta de la spate.

La rîurile mari, a căror apă năvalnică nu poate fi trecută cu pluta ori cu bărcuţele de papură, iar malurile sînt abrupte şi stîncoase, aruncă pe sus, între cei doi pereţi de piatră, o funie groasă de cînepă, numită *chahuar*, pe care o leagă de copaci mari sau de stejari. Pe funia aceasta alunecă un coş de papură cu mîner zdravăn de lemn, în care încap trei, patru oameni. Coşul are de fiecare parte cîte o frînghie cu care poate fi tras către un mal sau celălalt. Cum funia este foarte lungă şi se arcuieşte mult în jos, la mijloc, coşul se slobozeşte încetul cu încetul la vale, iar cînd a ajuns la jumătatea drumului, este tras cu puterea braţelor în sus spre celălalt mal. Pentru treaba asta, ţinuturile din împrejurimi trimit cu rîndul oameni care să-i ajute fără nici o plată pe drumeţi, iar aceştia ajută şi ei, din coş, la trasul pe funie, ba mulţi trec singuri, stînd în picioare în coş şi trăgîndu-se înainte pe funie cu braţele(. . .) Aşa îşi treceau animalele, cînd nu erau multe, dar cu destulă greutate, căci le vîrau în coş cu picioarele legate şi abia izbuteau cu chiu cu vai să le tragă(. . .); dar animalele mari, cum sînt caii, catîrii, măgarii şi vacile nu le pot trece în coş, fiind prea grele şi puternice, aşa că le mînă spre poduri şi vaduri. Chipul acesta de a trece rîurile nu se întîlneşte pe drumurile mari, ci doar pe cele lăturalnice, care duc de la o aşezare la alta şi se numesc *uruya*.

Indienii de pe toată coasta din Peru pleacă la pescuit pe mare în bărcuţele de care am vorbit; ies în larg pînă la cinci, şase leghe [1] sau chiar mai mult la nevoie, căci marea aceea e blîndă, îngăduind şi bărcile mai mici. Pentru încărcături mari se folosesc de plute din lemn.

Cînd ies în larg, pescarii se aşează în genunchi pe snopul de papură, vîslind cu o trestie, lungă cît cuprinzi cu braţele şi despicată de-a lungul ei în două; căci în ţara aceea cresc trestii groase cît pulpa piciorului, iar mai încolo vom vorbi pe larg despre ele. Cînd vîslesc, apucă trestia cu o mînă de sus, iar cu cealaltă de la mijloc; scobitura tulpinii le foloseşte drept lopată ca să împingă apa mai cu putere. După fiecare vîslitură mută lopata pe partea cealaltă, inversînd şi mîinile cu schimbul, cînd în stînga, cînd în dreapta, de rămîi uimit dacă-i vezi. O bărcuţă ca asta, zburînd cu toată iuţeala, nu poate fi ajunsă de nici un poştalion, oricît ar merge el de repede.

Pescuiesc cu ostia nişte peşti mari cît omul. Pentru cît sînt indienii de săraci, pescuitul acesta seamănă cu pescuitul balenelor în Vizcaya. De ostie este legată o frînghie subţire ca o coadă de smeu, de douăzeci, treizeci de stînjeni lungime; celălalt capăt e prins de ciocul bărcii. După ce a înfipt ostia în peşte, indianul

[1] Leghea spaniolă are 5.572,m deci indienii ajungeau pînă la vreo 30 de km în larg.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

se așează călare pe barcă, ținînd-o strîns cu picioarele, iar cu mîinile dă lungime frînghiei cu care fuge peștele; cînd s-a desfășurat toată frînghia, pescarul se încleștează și cu brațele de barcă, lăsîndu-se purtat de pește care, cînd este foarte mare, îl duce gonind de parcă ar zbura pe apă. Lupta asta durează pînă cînd peștele, istovit, ajunge la cheremul pescarului.

Indienii mai pescuiau și cu plasa și undița, dar ca vai de capul lor, pentru că făcîndu-și fiecare treaba singur, nu în tovărășie, plasele erau mici, iar undițele aveau niște cîrlige prăpădite căci nu foloseau fier și oțel: cu toate că aveau zăcăminte bogate, nu se pricepeau cum să-l scoată.

La bărcuțele de papură nu puneau pînze, căci n-aveau cum să le prindă, și cred că mergeau mai iute cu vîsla, dar le puneau la plutele de lemn cu care ieșeau pe mare. Toate născocirile acestea ale indienilor pentru a pluti pe mare și a trece peste rîurile adînci erau încă în folosință cînd am plecat eu, și vor mai fi fiind și acum, căci oamenii aceia atît de săraci nu năzuiesc la lucruri mai bune decît ceea ce au(. . .).

În românește de **OANA BUSUIOCEANU**

PERU, războinic, figurină, Tiahuanaco epigonal ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OANA BUSUIOCEANU

O cronică veche pentru o lume nouă

Nimic nu poate fi mai reprezentativ pentru realitatea demențială trăită de conchistadorii Lumii Noi decît isprava acelui oștean care, primind la împărțirea prăzii chipul de aur al soarelui ce acoperise un întreg perete al templului din Cuzco, l-a jucat la cărți și l-a pierdut într-o singură noapte. La aceeași uriașă ruletă a aurului s-a jucat și viața ultimului rege incas, pentru a face loc Spaniolului la masa cîștigătorilor. Conchistadorii se transformaseră în busole demente, al căror ac nu mai cunoștea alt pol decît pe acela al aurului. Iar aurul li se ivea aici într-un context apt să deregleze cel mai solid mecanism al rațiunii. Cum să nu li se aprindă în minte o scînteie bolnavă cînd ochii le erau orbiți de strălucirea odoarelor ce acopereau un deal întreg, reprezentînd prețul răscumpărării ultimului Inca? Și ce ierarhie a valorilor mai putea să păstreze un biet oștean care, în lipsă de fier, își vedea caii potcoviți cu metal prețios, și vedea grădini unde fiecare tulpină, gînganie sau floare era făurită din aur? Miile de obiecte prețioase aflate astăzi în muzeul peruan nu reprezintă decît rămășița infimă a unor bogății fabuloase pe care, atîta amar de ani, caravelele spaniole le-au cărat neobosite peste ocean. Iată de ce nimeni n-a mai apucat să vadă în toată strălucirea ei fastul unei uimitoare civilizații, nici chiar primii cuceritori, grăbiți să smulgă fără a se uita. Cînd au sosit cei dispuși să cerceteze cu interes imperiul cucerit, el era despuiat de toată falnica-i bogăție. Mărețul Tahuantinsuyu, «Împărăția celor patru zări», zăcea ca un trup pîngărit peste care moartea începea să aștearnă lințoliul uitării.

În scurtă vreme paragina a năpădit terasele de pămînt construite cu migală pe stînca stearpă a Anzilor, zidurile palatelor și fortărețelor clădite din uriași bolovani de piatră, vasta rețea de irigații și canale ce transformau în grădini văile secetoase de pe coastă, temerarele drumuri care sfidau nisipurile pustiurilor și

înălțimile amețitoare ale crestelor. Un întreg popor de slujbași ce asigurau întreținerea lor, transmiterea fulgerătoare a veștilor, dirijarea muncilor agricole prin calcule astronomice, repartizarea produselor pe bază de statistici exacte, a fost decimat, prigonit și, în cele din urmă, desființat. Așa se face că indienii de astăzi din Peru și Bolivia — principalul teritoriu pe care a înflorit civilizația incasă — nu sînt incași, ci descendenții populațiilor *checiua* și *aimara* supuse de ei. Parcă o răzbunare a soartei a făcut să supraviețuiască nu învingătorii, ci învinșii. Primii s-au topit în legendă, așa cum din legendă au apărut ca o cometă scînteietoare pe cerul constelațiilor de triburi andine. Obscur ayllu, la origine probabil nu prea numeros, incașii au apărut în împrejurimile lacului Titicaca, poate pe la sfîrșitul secolului al XII-lea, decretîndu-se fiii zeului Soare. În numele acestei divinități atotputernice — arbitru al anotimpurilor și recoltelor, sursa luminii și a căldurii dătătoare de viață — incașii și-au impus pretutindeni prerogativele lor divine, ajungînd să-și formeze un imperiu care se întindea din Columbia pînă în Chile, de la ecuator pînă la paralela 35°, cu capitala în Peru, la Cuzco.

Acest teritoriu, pe drept numit de un autor «țara cea mai verticală din lume», are o geografie unică, o geografie a contrastelor. Aici nu există zone de tranziție, fiecare formă de relief are un caracter absolut, copleșitor, este o chintesență impresionantă prin dimensiuni și consecințe. Imens e oceanul, imenși sînt Anzii și fluviile ce mugesc în prăpăstii, imense pădurile impenetrabile din nord-est. Năprasnic e trăznetul care cade pe creste și potopul de pietre ce înghite sate întregi; năpraznice cutremurele și jaguarul, frigul de pe culmi și seceta din pustiu. În fața acestei naturi vehemente, care-i domină viața de toate zilele, indianul și-a creat o mitologie animistă, zoomorfă și fitomorfă. După chipul și asemănarea lucrurilor și ființelor care îl înconjoară, îl amenință ori îi întrețin viața, el își creează zei și fetișuri, idoli și demoni. Iar dacă la origine această idolatrie se naște dintr-o nevoie de explicare, de exorcizare sau dirijare a unor forțe naturale, ea generează implicit o psihologie specifică: superstiția. Întreaga viață a indianului este călăuzită de o urzeală de datini bazate pe acest spirit profund superstițios, insuflat de geografia fantastică a patriei sale. Spirit atît de adînc înrădăcinat, încît patru secole de creștinism oficial nu au izbutit să șteargă urmele vechii idolatrii. Indianul a adăugat la panteonul său pe Fecioara Maria și pe Isus, îmbinînd tainele bisericii catolice cu ritualurile idolilor săi ancestrali. Creștinat cu sila de misionarii spanioli, este la fel de politeist ca și strămoșul său, obligat de cuceritorii incași să adopte cultul soarelui.

Conștienți de înclinația spre superstiție a popoarelor andine — care desigur nu le era nici lor străină — incașii au folosit-o ca armă diplomatică și metodă administrativă. Ea le-a fost de mare folos în instaurarea unui regim politic care, chiar dacă i-a frapat pe unii cercetători prin aspectele sale «socialiste», nu este mai puțin evident o teocrație în toată puterea cuvîntului. Au știut să țeasă o întreagă urzeală de legende, transformînd realitatea în metaforă. Uneori este o simplă metodă politică de intimidare sau de mascare a constrîngerii. Alteori, funcționează ca înveliș eufe-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mistic al unor evenimente dezagreabile. În ceasul din urmă al Imperiului Tahuantinsuyu, ca și în cel dintîi, legenda vine să justifice istoria, transformînd-o în teogonie.

Această admirabilă împletire între mit și realitate conferă istoriei incase o necontenită aură poetică, evidentă chiar și la un cronicar crescut la școala europeană, cum este Garcilaso de la Vega, el Inca. Deși de la vîrsta majoratului a trăit în Spania, el nu putea să uite că în șirul mumiilor de regi incași din templul Soarelui singurul întors cu fața spre zeu, drept « fiul cel mai bun și mai iubit » al acestuia, era unchiul mamei sale, prințesa Chimpu Ocllo. Născut în plină conchistă spaniolă, în 1539, Garcilaso avea să se mîndrească și cu un ilustru strămoș al tatălui său, care fusese mîna dreaptă a regelui în recucerirea Sevillei de la mauri. Dar la numele său spaniol a ținut să adauge apelativul « el Inca », marcînd astfel mîndria ambelor obîrșii. Această dragoste față de două patrii atît de diferite și antagonice, l-a ferit de melancolii și ranchiune, ținînd într-un echilibru constant balanța afectelor sale. El scrie cronica Imperiului incas, ce se prăbușise chiar sub ochii lui, escamotînd cu aceeași pietate filială toate petele sumbre din istoria ambelor popoare: ignoră ritualurile sîngeroase și cruzimile strămoșilor incași, după cum ignoră fărădelegile și samavolniciile săvîrșite de spanioli în patria lui. Îi absolvă pe primii în numele înfloririi la care și-au dus țara, iar pe ceilalți în numele progresului pe care nu se îndoiește că îl vor aduce. Solid ancorat între aracul gloriei trecute și al celei viitoare, Garcilaso a izbutit să găsească astfel o justificare spirituală autentică în haosul acelei nebunii aventuriere.

Interesul *Regeștilor cronici ale incașilor*, scrise de Garcilaso de la Vega la începutul secolului al XVII-lea, nu este doar acela al unei cărți care dezvăluie ceva din bogatele mistere ale trecutului istoric. Mai mult decît cronica propriu-zisă — adeseori împletită cu legenda — interesează astăzi cronica vieții de toate zilele, a mentalității unui popor, care nu a putut fi nimicită nici cu praful de pușcă nici cu creștinarea forțată. Iată de ce, cît a durat dominația spaniolă, cartea lui Garcilaso a fost interzisă în Lumea Nouă.

Caravelele spaniole, încărcate la dus cu arme iar la întors cu aur și bogății, au jucat un rol mult mai vast, schimbînd fața unei jumătăți de glob. Corăbiile conchistadorilor au dus în țările jefuite sursa nebănuită a viitoarei lor bogății. Imensele cirezi de vite, mîndria Argentinei, renumita cafea a Braziliei, Columbiei și Venezuelei vestitele plantații de trestie de zahăr ale Cubei, erau necunoscute înaintea venirii europenilor. Imaginea tipică pentru noi a Americii de Sud este, în mod paradoxal, produsul conchistei. Pe aceste corăbii au venit « ce este mai bun din cîte s-au adus în Indii — spune Garcilaso — adică spaniolii și negrii ». Din amestecul lor cu băștinașii s-a născut latino-americanul de astăzi, fiu a două lumi, ca și el. Fără această verigă de legătură, fără cronica vieții precolumbiene, nu se poate înțelege fila de istorie contemporană pe care o scriu astăzi popoarele continentului latino-american. Civilizația acestor țări poartă amprenta culturilor și mentalităților atît de diferite, care, suprapuse printr-un șoc violent, necesitau un timp îndelungat pentru a se contopi. Ea dezvăluie la tot pasul vestigiile grăitoare ale unei vieți trecute. Iată pentru ce, în tabloul contemporan al Americii de Sud, paginile lui Garcilaso nu reprezintă un anacronism. În ciuda depărtării în spațiu și în timp a lumii descrise în cronica sa, ele amplifică tabloul universal pe care îl purtăm fiecare în conștiința noastră, făcîndu-ne să nu mai putem gîndi civilizația lumii de astăzi fără incași, așa cum nu o putem gîndi fără India, China sau Egipt.

CARLOS FUENTES

CORTÉS ȘI MOCTEZUMA

piesă în trei acte

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Artă antică mexicană, mască de bazalt, 2,50 m înălţimo: Xipé, «zeul jupuit» (pag. 69). În interiorul deasemenea sculptat al măştii, un preot acoperit cu pielea unei victime (pag. 70)

Prologul autorului

În Analele din Cuautitlán se povesteşte că numiţii Tezcatlipoca, Ilhuimécatl şi Toltécatl (magi cu patalama cu toţii) au hotărît să-l alunge din cetatea zeilor pe Quetzalcóatl, şarpele cu pene, care l-a creat pe oameni şi i-a învăţat artele fundamentale: cultivarea porumbului, şlefuirea jadului, pictura în mozaic, ţesutul şi vopsitul bumbacului. Dar pentru a-l alunga aveau nevoie de un pretext: căderea. Fiindcă atîta timp cît Quetzalcóatl reprezenta cea mai înaltă valoare a universului indigen, nimeni nu se putea atinge de el. Au pregătit rachiu ca să-l îmbete, să-l facă să-şi piardă cunoştinţa şi să-l împingă să se culce cu sora lui, Quetzaltépatl. Ca în poveştile biblice, beţia şi incestul erau ispite suficiente. Dar nici un patriarh evreu nu era zeu; şi demonii mexicani ştiau asta. Aveau să fie oare de ajuns ispitele omeneşti? Pentru a-l discredita pe zeu în faţa oamenilor, sigur că da. Dar pentru a-l discredita în faţa zeilor şi în faţa lui însuşi? Atunci Tezcatlipoca, vrăjitorul nopţii, oglinda fumegîndă, spuse: "Propun să-i oferim propriul său trup". A luat o oglindă, a înfăşurat-o în puf şi s-a dus la sălaşul lui Quetzalcóatl.

Cînd a ajuns acolo, i-a spus zeului că voia să-i arate propriul său trup. "Ce este trupul meu?" — a întrebat cu uimire Quetzalcóatl. Atunci Tezcatlipoca i-a oferit oglinda, şi şarpele cu pene, care nu avea cunoştinţă de existenţa aparenţei sale, s-a privit şi a simţit o mare spaimă şi o mare ruşine: "Dacă m-ar vedea supuşii mei — spuse — ar fugi rupînd pămîntul." Cuprins de spaima de sine însuşi — de spaima aparenţei sale — în noaptea aceea Quetzalcóatl a băut şi a fornicat. În ziua următoare a fugit spre răsărit, spre mare. A spus că îl chema soarele. Se vorbea că se va în-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

toarce: dinspre răsărit, dinspre mare. Quetzalcóatl a plecat fără să știe că fusese protagonistul simultan al creației și al căderii. A semănat, în pămînt, porumbul; dar în sufletele mexicanilor a semănat o nesfîrșită bănuială circulară.

Arta circulară a Mexicului antic are forma unui șarpe împodobit cu pene care se devorează pe sine: este imaginea lui Quetzalcóatl. Timpul și spațiul refuză să se rezolve printr-o iluzie lineară. Arta europeană transplantată în Mexic este fundamental lineară: se desfășoară progresiv, acumulînd evenimente, accidentat dar ascendent, accidentat dar «occidental». Orientarea indigenă poartă alt semn. Nu de mult, pe cînd vizitam ruinele orașului Uxmal împreună cu pictorul italian Adami, acesta m-a ajutat să-mi dau seama că funcția religioasă a ansamblului este ascunsă, dar în același timp depășită printr-o formă estetică în care încape mult, mult mai mult decît pragmatismul teocratic care a dictat-o. Fiindcă sensul artei mexicane antice constă tocmai în elaborarea unui timp și a unui spațiu foarte ample, în care pot încăpea atît cercul implacabil al întreținerii cosmosului, cît și circulația tuturor tainelor pe care raționalizarea nu le poate dezlega. Așa se explică faptul că arta noastră veche ajunge să creeze un semn de deschidere: semnificantul nu epuizează semnificatele. Forma este mai amplă și mai rezistentă decît oricare din conținuturile ce i se pot atribui; și tocmai această calitate formală reușește să asigure valabilitatea și multiplicitatea conținuturilor. Ansamblul din Uxmal, o statuetă olmecă sau un relief zapotec admit — și chiar cer — mai multe lecturi; există la diferite niveluri: istoric, social, religios, psihologic estetic, simbolic, fizic și metafizic, real și supra-real.

În arta antică a Mexicului există o tensiune secretă pe care gîndirea europeană pozitivistă nu o poate admite. Aceasta își propune, în mod abstract, să suprime contradicțiile între necesitate și libertate; enunțul legii—«toți oamenii sînt egali»—ar trebui să asigure coincidența lor. În societățile indigene totul era necesar: la prima vedere, libertatea nu poate fi identificată decît cu o aspirație centrată pe mitul lui Quetzalcóatl și degradată, așa cum a observat Laurette Séjourné, din necesitățile politice ale imperiului aztec. Nu lipsesc, bineînțeles, dovezile unei rezistențe la această politică, rezistență care se manifestă sub forme variate, de la aceea a comunităților tribale care mai tîrziu îi oferă ajutor lui Hernán Cortés, pînă la actele izolate de revoltă sinucigașă, cum este revolta imprudentului sfetnic al lui Moctezuma, Tzompantecuhtli. Dar chiar la originea lumii antice (și acest lucru este indicat, printre altele, de mitul șarpelui cu pene: un zeu invidiat, trădat, prăbușit fiindcă și-a înfăptuit creația) există această tensiune într-un dublu aspect.

Necesitatea în sine este o dovadă a insuficienței umane: uimirea în fața cosmosului, spaima în fața naturii nu sînt niciodată străine de o reflecție, oricît de sumară, asupra limitelor libertății. Într-un anumit fel, această libertate creează ceea ce o neagă pentru a se ști diferită: oamenii nu pot executa operele zeilor. Oare zeii pot executa operele oamenilor? Antichitatea greco-latină răspunde afirmativ: destinul zeilor se confundă cu acela al oamenilor. Avem de a face cu o cultură teocratică ce afirmă separarea. Venus și Apollo sînt zei fisurabili, vaginali, testiculari: pătrund și sînt pătrunși la rîndul lor de oameni. Coatlicue — zeița mamă a panteonului aztec — nu admite nici o fisură: este monolitul perfect, o totalitate a intensității: se conține pe sine însăși fiind atotcuprinzătoare. Nu întîmplător este lipsită de cap; renunță la antropomorfism: e o zeiță, nu o persoană, și încă o zeiță ruptă de șovăielile, ispitele, necesitățile sau libertățile omenești. Cînd timpul și spațiul se întrunesc în Coatlicue, nu mai sînt obiect al identificării umane și se impun ca ceva în plus, o putere aparte care nu se contopește cu realul și care, totuși, face parte din real, fiindcă, poate fără voia ei, multiplică realitatea. În acest

sens, zeii mexicani sînt ceva mai mult decît o simplă ilustrare a naturii: aspiră să fie ceea ce natura nu poate fi niciodată: altceva, o realitate complet separată.

Această hotărîre de a crea o realitate străină de viața naturală deschide un spațiu de înstrăinare și promovează o întîlnire paradoxală între ceea ce nu poate fi atins sau afectat de oameni (sacrul) și construcția umană, fizică și imaginativă, a acestor spații și timpuri ale sacrului. Imaginația oamenilor a creat ceva care va fi îndată după aceea înstrăinat, separat de oameni. Coatlicue, pătrată, decapitată, cu ghirlanda ei de tigve, cu fusta ei de șerpi, cu mîinile ei deschise și rănite, vrea să fie impenetrabilă: monolitică. Ca toate zeitățile panteonului aztec, a fost creată după chipul și asemănarea necunoscutului, și dacă elementele decorative, luate separat, pot fi numite tigve, șerpi, mîini, în realitate se contopesc într-o compoziție a necunoscutului: văzute în ansamblu, nu mai au nevoie de nume. Coatlicue este simbolul unei culturi rituale: o cultură de repetiții sacre, care exclude înnoirea istorică.

Poate că tentația lui Quetzalcóatl a fost să semene cu făpturile create de el; poate că tentația oferită de oglinda fumegîndă a lui Tezcatlipoca nu a fost decît o dublă operație de teroare sacră: să arate făpturilor lui Quetzalcóatl că fața lui nu era ca a lor, care fuseseră create, ci un chip anterior creației, un chip înspăimîntător pe care timpul blînd și vulnerabil al oamenilor nu putea să lase urme: un chip înspăimîntător fiindcă era imposibil de recunoscut, și imposibil de recunoscut fiindcă era etern, și totodată să-i arate lui Quetzalcóatl, creatorul care a inventat fețele oamenilor, că nu semăna la chip cu ei; că dacă făpturile create de el erau divine, el era un monstru, dar în același timp, dacă el era un zeu, fiii lui, fiind atît de diferiți de el, erau niște făpturi infernale. Quetzalcóatl a văzut în oglinda lui Tezcatlipoca un chip etern: identic cu oglinda: un spațiu infinit vid, asemenii nopții, peste care stăpînește diavolul. Fuga lui Quetzalcóatl este fuga unui zeu cuprins de disperare fiindcă seamănă cu făpturile sale: bea ca și ele; iubește ca și ele, pune stăpînire, ca și ele, pe un chip care este oglinda timpului, a unui timp care este reflexul dorinței, al unei dorințe care se naște din necesitate. Quetzalcóatl fuge știind că, atîta timp cît e absent, va fi dorit. Coatlicue, monolitică, impenetrabilă, fără chip, rămîne.

Poate că această negație extremă a fost o condiție pentru ca astăzi, golită de funcția sa precisă, literală, forma sculpturii indigene să apară lipsită de vechea ei semnificație univocă și deschisă pluralității ambigue. Fiindcă aceste figuri voit înstrăinate, distante, ale unei culturi rituale care excludea schimbarea, îi trimeteau pe oamenii care și le imaginau la propriile lor origini tocmai în virtutea acestei voințe extatice. În lumea aztecă, totul — religie, agricultură, putere, ritualuri de sacrificiu, astrologie — era supus bănuielii unui scop apropiat; fragilă și nouă, viața populațiilor de pe podișul mexican avea nevoie de o certitudine de permanență; totul era ordonat în așa fel, încît să exorcizeze catastrofa ciclică a secetei, a foametei, a războiului, a morții, a bolii, a dispariției regatelor acestei lumi. Zeii îndepliniseră această funcție de stabilitate, de imobilitate: erau substanțele nesupuse schimbării, garanția împotriva apocalipsului, negarea unui viitor care nu putea fi decît catastrofal. Cînd viitorul e suprimat, locul său este luat de obîrșie. În loc să privească înainte, oamenii se obișnuiesc să privească înapoi: înapoi se află epoca fericită, vîrsta de aur, cînd oamenii încă nu căzuseră pradă asupririi, foametei și îndoielii. Dar omul instalat din nou pe terenul originilor, s-a aflat totodată în afara lor: le poate interoga și, făcînd-o, va dobîndi negreșit o imaginație de realități opuse și alternative, care îl va conduce, la rîndul ei, la certitudinea clandestină, poate învăluită în mituri, că a existat cîndva o unitate originară, cu alte cuvinte, o istorie anterioară separării.

Emoția mea în fața vechilor sculpturi mexicane izvorăște din această tensiune și din descoperirea, înăuntrul lor, a unei libertăți diferite, ușor de recunoscut în grația cu care se sprijină un Chac Mool, în expresia falsă (ironică) a unei urne zapotece,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în dejecția inconștientă a lui Xochipilli, Stăpînul Florilor, ca și cum divinitatea ar reprezenta o povară umană mai curînd decît o condiție sacră. Nu o dată intenția monolitică e frustrată de un înțeles secret, aproape conspirativ, al contradicției sădite în inima pietrei de către artistul anonim. Contradicția: numirea. Căci, deși se împotriveau din răsputeri, aceste zeități de gheață nu erau oare cufundate în fluxul imaginației în clipa în care primeau un nume, într-o contopire deplină și perpetuă, oglindă de fum, floare a sărbătorii, scoică a mării, cămin al zorilor, clopote vopsite de lună, cuțit al fluturelui de obsidian, șarpe al norilor ?

Piatra era tocită cu fiecare rugăciune, cu fiecare aspirație, prin contra-consacrarea poeziei. Și tocmai acest lucru transformă, pentru noi, arta indigenă în artă modernă, suprareală, ambivalentă: între pietre și mîinile care le-au sculptat, cuvintele au întins pînă la urmă o punte a dorinței. Pe domeniul necesității, dorința se transfigurează pentru a-și atinge obiectul, un obiect care îi este materialicește interzis. Necesitatea își află recompense acolo unde abundența nu înregistrează decît pierderi.

Parabola lui Quetzalcóatl ilustrează, clarifică această temă a tensiunii dintre libertate și necesitate, dintre a fi și a deveni, dintre suferință și dorință, dintre consacrare și profanare, dintre identitate și anonimat, tensiune care se ascunde în arta antică a Mexicului. Quetzalcóatl se luptă cu aparența sa: este însăși încarnarea dilemei oricărei arte. Este singurul zeu mexican care cutează să apară cu un trup, cu o identitate. Rupe fatalitatea măștii. Dar niciodată nu vom ști cum îi era trupul, care-i era identitatea. Cunoscîndu-se, Quetzalcóatl se preface într-un necunoscut. Fuge, dar este așteptat. Istoria Mexicului indigen este istoria unei absențe și a unei așteptări: cea a unui principiu de uniune, cu alte cuvinte de libertate originară. Fiecare piatră, fiecare templu, fiecare sculptură a Mexicului antic reprezintă ceva mai mult decît semnul programatic al unei societăți teocratice: întoarcerea lui Quetzalcóatl, o revenire la obîrșia anterioară scindării, aidoma întîlnirii cu viitorul binefăcător. Tot spațiul și tot timpul trebuia să încapă în aceste recipiente, căci ar fi nevoie, poate, să așteptăm o veșnicie pentru ca principiul uniunii, morala și libertatea să se întoarcă pe aceste tărîmuri.

Piatra trebuia să reziste, descoperită. Nesomnul era condiția reîntîlnirii. Care va fi adevărata față a unui zeu fugit spre soare ? Sub ce aspect se va întoarce ? Fiind necunoscută, identitatea lui Quetzalcóatl a fost uzurpată de un om venit ca să distrugă timpul și spațiul inventate pentru a-l primi. O dată cu debarcarea pe țărmul Mexicului, în ziua anunțată de prevestirile divine, Hernán Cortés a împlinit oracolul distrugîndu-l. Mexicul i-a impus lui Cortés masca lui Quetzalcóatl. Cortés a respins-o și a impus Mexicului masca lui Hristos. De atunci nu se poate ști cine este adorat în fața altarelor baroce din Puebla, din Tlaxcala și din Oaxaca. Dar confuzia a fost depășită prin sînge: indigenii, obișnuiți ca oamenii să moară spre cinstirea zeilor, au fost fascinați și învinși de un zeu care a murit spre cinstirea oamenilor. Hristos sau Quetzalcóatl? Galileeanul încununat cu spini sau șarpele încununat cu pene ?

De atunci, istoria Mexicului este o a doua căutare a identității, a aparenței, o căutare ce restabilește tensiunea dintre necesitate și libertate: mai curînd decît cu concepte, avem de a face cu semne vii ale unui destin care, o dată, s-a împlinit prin întîlnirea dintre fatalitatea pură și hazardul pur. Fatală pentru indigen. Întîmplătoare pentru spaniol. Mai tragic decît Oedip, Mexicul nu izbutește să se recunoască în masca sa: fatalității și hazardului le opune «insulta»: înfricoșătoare negare a celorlalți, care ne conduce la sinucidere: neputința de a ne recunoaște în afara noastră. Și această profundă neliniște cu privire la propria sa identitate — necesitatea și libertatea probabile — face ca Mexicul să fie o țară periculoasă, o țară plină de pasiune. Pentru a-și descoperi identitatea fără a se lăsa înșelat, Mexicul — asemeni unei tigve de Posada, asemeni unui monstru al lui Cuevas — trebuie să sară, cu un strigăt sfîșietor, din domeniul necesității în domeniul libertății — politice, culturale, personale, economice. Să ne mai mirăm atunci

că istoria oficială a țării noastre este o încercare de mascare pozitivistă cu intenția de a scăpa de această tensiune, de a o face inofensivă ?

Acum cîteva ierni și multe nopți, Arthur Miller îmi spunea, la ferma lui din Connecticut, că de mic copil ceea ce-l fascinase în istoria cuceririi Mexicului era întîlnirea dramatică a unui om care avea totul — Moctezuma — cu un om care nu avea nimic — Cortés. Mai tîrziu, citind scrierile de psihanaliză structurală ale lui Jacques Lacan, am dat peste acest gînd: subconștientul este discursul celuilalt.

Într-un anumit fel, Noaptea toate pisicile sînt negre* *s-a născut din aceste două sugestii. Am spus într-un anumit fel, fiindcă de fapt această piesă nu este decît un răspuns sau, ca să folosesc un galicism, o contestație. Răspuns dat mie însumi și contestație adresată Mexicului. În același timp monolog și dialog; dar totodată, din fericire, și cor. Fiindcă în țara noastră a vorbi cu tine însuți înseamnă a vorbi cu ceilalți: lirica a fost coloana vertebrală a literaturii mexicane; spunem adevărul numai în taină. Și chiar atunci cînd vorbim cu glas tare, de fapt continuăm să vorbim în șoaptă; dulce accent indigen, spun unii; glas de sclav, spun eu, glas de om supus care a trebuit să învețe limba stăpînilor și să li se adreseze cu ceremonios respect, rugă și spovedanie, ocolișuri, nenumărate diminutive și, atunci cînd stăpînul se întoarce cu spatele, să-i împlînte cuțitul «insultei» și să-l împroașe cu jignirile cele mai cumplite.*

Dar văzută altfel, literatura mexicană, începînd cu Adevărata istorie a cuceririi Noii Spanii, *pînă la* Obsedantele zile circulare, *și de la Fray Bernardino de Sahagún la fray José Emilio Pacheco, nu este decît o unică și vastă încercare de a recupera memoria prin recuperarea cuvîntului. Fiindcă în Mexic cuvîntul public, de la* Relatările *lui Cortés și pînă la ultimul raport prezidențial, a fost sechestrat de putere, iar puterea, în Mexic, este o operație a amneziei. Dacă n-am ține seama de acțiunea cîtorva scriitori, istoria Mexicului n-ar poseda alt glas în afară de zumzetul muștelor adunate în jurul lăzilor de gunoi ale discursurilor, promisiunilor amăgitoare și legilor nerespectate. Și cînd spun scriitori, folosesc cuvîntul în cel mai larg înțeles: mă refer deopotrivă la Sor Juana Inés de la Cruz, care salvează de la tăcere viceregatul, și la Emiliano Zapata, care salvează revoluția de minciună.*

Lupta pentru cuvînt echivalează la noi cu lupta pentru putere, dar nu pentru puterea birocratică, puterea armată sau puterea retorică, ci pentru puterea cetățenească și personală, pentru puterea istorică a fiecărui mexican viu, și încă viu acum. Răspuns și contestație, Noaptea toate pisicile sînt negre *este în același timp memorie personală și memorie istorică, fiindcă pentru a cerceta originile noastre comune spre a ne înțelege existența prezentă este nevoie de ambele memorii, aici în Mexic, unde întrebările: « Cine sînt eu ? » și « Cine sînt tatăl meu și mama mea ? » echivalează cu întrebarea « Ce înseamnă întreaga noastră istorie ? »*

Puterea și cuvîntul. Moctezuma sau puterea fatalității; Cortés sau puterea voinței. Între cele două maluri ale puterii, o punte: limba, Marina, care cu ajutorul cuvintelor transformă istoria ambelor puteri în destin: *cunoașterea căreia nu i te poți sustrage. Destin al morții și în moarte, vis, revoltă și iubire, îi spune Malinche fiului ei, cel dintîi mexican: moarte, vis, revoltă și iubire, nu într-o ordine indiferentă, ci tocmai în ordinea pomenită, care indică gradele progresive ale dificultății, ale misiunii și ale realizării depline. Cel mai ușor lucru la noi e să mori; ceva mai puțin ușor e să visezi; greu e să te revolți; și foarte greu e să iubești.*

Dacă Moctezuma este tragedia subjugată de istoria învingătorilor, iar Cortés este istoria contaminată de tragedia învinșilor, Malinche, Marina, Malintzin întrunește timp de o clipă ambele sfere, ne amintește că nu există istorie inteligibilă dacă nu ține seama de excepțiile personale reprezentate de tragedie, nici tragedie personalizabilă dacă nu

* Titlul original al piesei: *Todos los gatos son pardos*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ține seama de exigențele istoriei. Oedip este marea excepție tragică în configurația istorică a Greciei: armonia e distrusă de destin. Hamlet este marea excepție tragică în configurația istorică a Renașterii: voința e paralizată de îndoială . . . Cuvintele dramaturgilor greci și elisabeteni reintegrează excepțiile tragice în configurația istorică și, în același timp, domină orgoliul și orbirea proiectelor istorice prin memento-ul tragic: tragedia este glasul necesității umane, avertismentul insuficiențelor.

Dar cucerirea Mexicului nu este nici o viziune a lumii în criză, nici armonizarea critică înăuntrul unei culturi unitare: este istoria unei colonizări, și orice regim colonial înjosește deopotrivă pe colonizator și pe colonizat. Totuși, spre deosebire de colonizarea engleză, în cazul cuceririi spaniole a Mexicului nu numai că există două configurații istorice opuse care se înfruntă (anglosaxonii au colonizat un vid cultural), dar amîndouă sînt înfrînte. La urma urmei, asta face din cucerirea spaniolă a Mexicului o tragedie, în timp ce cucerirea engleză a ceea ce mai tîrziu vor fi Statele Unite nu este decît un genocid. Configurația istorică a lumii indigene mexicane era fatalitatea, definită de multașteptata întoarcere a lui Quetzalcóatl: tocmai în ziua prevestită de timpul ciclic, șarpele cu pene s-a întors, numai că identitatea lui a fost uzurpată de oameni, și încă de oameni cruzi, lacomi, noi, energici. Fiindcă adevărata configurație istorică a cuceririlor nu mai corespunde ordinii ierarhice verticale a Evului Mediu, ci se află sub semnul renascentist al voinței: reprezenta ascensiunea la existență a oamenilor noi, recrutați dintre bacalaureați, hidalgi săraci, aventurieri și țărani spanioli, care-i scot pe regi și pe nobili din centrul activ al scenei, dar care, în cele din urmă, au fost frustrați de către ierarhiile impersonale, religioase și politice, pe care le reprezentau. Indigenii au fost obiectul unui « culturicid »; conchistadorii au fost obiectul unui « personalicid ». Spania, întruchipare a spiritului Contrareformei, instalează pe resturile puterii absolute a lui Moctezuma, care la rîndul său se întemeia pe opresiunea colonială a popoarelor tributare, structurile verticale și asupritoare ale puterii absolute ale Casei de Austria. Spania se închide și ne închide. Atît lumea indigenă mexicană, cît și lumea renascentistă spaniolă rămîn în afara profilului istoric al viceregatului. Un regim autoritar, închistat și anacronic, distruge spiritul critic înainte mergător.

Noii lumi metise — fiilor lui Malinche — îi va reveni misiunea de a inventa noi proiecte istorice, și lupta, de atunci pînă în zilele noastre, se va purta între colonizatori și descolonizați. Pînă cînd Mexicul nu va lichida colonialismul, atît cel străin, cît și cel pe care un pumn de mexicani îl exercită asupra și împotriva cîtorva milioane de mexicani, conchista va continua să fie trauma noastră și coșmarul nostru istoric: semnul unei fatalități imposibil de depășit și al unei voințe frustrate.

Strigătul lui Malinche este avertismentul noului sacrificiu uman și al noii necesități umane a Mexicului născut în urma conchistei. Dar cuvintele ei, pînă la urmă, vor fi sufocate de o a treia realitate, care în America latină ascunde și diminuează adevărul istoriei și adevărul tragediei: această realitate este epica, falsă istorie și falsă tragedie, care respinge critica și impune osanalele.

Autorul se strecoară pe ușa falsă a epopeii, cu speranța de a pătrunde în inima castelului și de a instala înăuntru, în locul eroismului, ritualul. Căci ritualul, atît din punct de vedere teatral, cît și antropologic, înseamnă dezintegrarea unei vechi personalități și reintegrarea ei într-o ființă nouă.

CORTÉS ȘI MOCTEZUMA

Prietenilor mei
Inge și Arthur Miller

DRAMATIS PERSONAE

Curtea aztecă

MOCTEZUMA al II-lea, Mare Tlatoani al Mexicului CUITLÁHUAC, fratele său CUAUHTÉMOC, nepotul său • CIHUACOALT, Marele preot • REGELE DIN TEXCOCO • TZOMPANTECUHTLI, sfetnic • NEGUSTORUL • CIOBANUL • MESAGERUL • MAGI • VÎNĂTORI • POETUL AZTEC • BĂRBAȚI • O FEMEIE • PREZICĂTORI Familia sfetnicului • tinere fete • cocoșați • pitici • albinoș • războinici • muzicanți • dansatori • cîntăreți • femei • copii • profesori • țesători • etc.

Conchistadorii

HERNÁN CORTÉS • MARINA • FRAY BARTOLOMÉ DE OLMEDO • PEDRO DE ALVARADO • CRISTÓBAL DE OLID • GONZALO DE SANDOVAL • DIEGO DE ORDÁS • ALONSO HERNÁNDEZ PORTOCARRERO • ȘEFUL CEL GRAS DIN CEMPOALA • ESCUDERO • CERMEÑO • JUDECĂTORI DE INSTRUCȚIE • SOLDAȚI • EMISARII LUI MOCTEZUMA • PERCEPTORII DE BIRURI AI LUI MOCTEZUMA • DUBLURA LUI MOCTEZUMA • UN MARINAR • PREOȚI CHOLULTECI • UN TÎNĂR SACRIFICAT • UN PITIC • Slujitori • tineri • notar • bărbați • femei • copii • un soldat cîntăreț • o fată indigenă etc. •
și Quetzalcóatl, șarpele cu pene.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Întuneric beznă. Zgomotul unei mături care şterge praful, binişor. Din fundul sălii, înaintînd spre scenă, apare o femeie indigenă: în mîna dreaptă ţine o făclie; e Marina. E îmbrăcată cu o tunică sau bluză fără mîneci, albă, cu ciucuri brodaţi. Are părul lung, negru, încîlcit.

MARINA: Malintzin, Malintzin, Malintzin . . . Marina, Marina, Marina . . . Malinche, Malinche, Malinche . . . Vai ! Unde să mă duc ? Lumea noastră se sfîrşeşte. Vai ! Unde să mă duc ? Poate că singura casă unde mai putem găsi adăpost este casa celor ce nu mai au trup, casa morţilor, sus, în cer; sau poate chiar pămîntul acesta a devenit, şi a fost întotdeauna, casa morţilor. Vai ! Plecăm pentru totdeauna, plecăm pentru totdeauna. Nimeni nu trăieşte o veşnicie pe pămînt. Malintzin, Malintzin, Malintzin . . . Marina, Marina, Marina . . . Malinche, Malinche, Malinche . . . Trei nume ai purtat, femeie: cel pe care ţi l-au dat părinţii, cel pe care ţi l-a dat iubitul şi cel pe care ţi l-a dat neamul tău . . . Malintzin, ţi-au spus părinţii: numele zeiţei care a stăpînit cîndva aceste locuri, preoteasă a zorilor, îmblînzitoare a fiarelor sălbatice, de care se folosea pentru a-i subjuga pe bărbaţi şi a face din ei sclavii iubirii, o iubire sălbatică, o iubire eternă, o iubire tiranică, o iubire diabolică şi nocturnă . . . Marina, ţi-a spus bărbatul tău, amintindu-şi de oceanul pe care l-a străbătut pentru a ajunge pe pămînturile noastre . . . Malinche, ţi-a spus poporul tău: trădătoare, tălmaci şi călăuză a omului alb. Zeiţă, iubită sau mamă, eu am trăit această istorie şi pot s-o povestesc. Nu este decît istoria a doi oameni: unul avea tot, şi numele lui era Moctezuma Xocoyotzin, Mare Tlatoani al Mexicului; celălalt nu avea nimic, şi numele lui era Fernando Cortés, un neînsemnat căpitan şi biet hidalgo spaniol. Am trăit această istorie şi pot s-o povestesc. Nu este decît istoria a două istorii: cea a unei naţiuni care s-a îndoit prea mult şi cea a unei naţiuni care s-a îndoit prea puţin. Malintzin, Marina, Malinche: eu am fost moaşa acestei istorii, fiindcă mai întîi am fost zeiţa care a imaginat-o, apoi ibovnica care i-a primit sămînţa, şi în sfîrşit mama care a născut-o. Zeiţa, Malintzin; tîrfa, Marina; mama, Malinche.
Pauză.
În anul Ce Acatl al cronologiei eztece, şi 1519 al erei creştine, cum am învăţat mai tîrziu să socotesc, regatul Mexicului s-a umplut de tot felul de minuni şi zvonuri ciudate . . .

Se suie pe scenă. Stinge făclia într-o căldare cu apă. Iese. Întuneric beznă. Deodată, o lumină orbitoare inundă rampa, între scenă şi primele fotolii de la parter. Scăldaţi în lumină, doi indigeni stau împietriţi. Unul poartă veşminte simple de Negustor, tunică şi sandale. Celălalt, şorţul de piele al unui Cioban; la pieptul gol strînge o desagă. Strălucirea luminii îi sileşte să-şi acopere ochii cu mîna.

NEGUSTORUL: Pleacă-ţi ochii, ciobanule . . .
CIOBANUL: Ce lumină puternică ! N-aş putea să mă uit la ea, oricît de mult aş vrea...
NEGUSTORUL: E lumina pe care o răspîndeşte regele nostru Moctezuma, întruchipare a soarelui şi stăpîn peste toată întinderea cunoscută a pămîntului . . .
CIOBANUL: Se spune că nimeni nu are voie să-l privească pe Moctezuma în faţă, în afară de patru persoane dintre rudele mai apropiate.
NEGUSTORUL: Aşa o fi. Dacă te uiţi ţintă la soare, orbeşti.
CIOBANUL: Ochii noştri n-au fost făcuţi ca să privească atîta măreţie, negustorule...
NEGUSTORUL: Tu şi cu mine am fost făcuţi pentru lucrurile de rînd . . . Tu, pentru cele şi mai de rînd decît mine.
CIOBANUL: Şi totuşi . . .

NEGUSTORUL: Ce vrei să spui ?
CIOBANUL: Tu nu visezi niciodată ?
NEGUSTORUL: Ia te uită, şi tu !
CIOBANUL: Da, dar îmi păstrez visele pentru mine.
NEGUSTORUL: Eu le numesc coşmaruri. Şi coşmarurile nu vrea nimeni să ţi le cumpere. Pe cîte boabe de cacao crezi că aş putea să vînd unul pe care l-am avut astănoapte, cînd se făcea că marea varsă pe gură nişte monştri cu patru picioare şi oameni albi, cu bărbi şi cu zîmbete înfricoşătoare ?
CIOBANUL: Visul meu a fost mai frumos. Se făcea că se întoarce pe apele mării marele nostru zeu Quetzalcóatl, şarpele cu pene, zeul binelui şi al fericirii, ca să ne împartă iar binele şi fericirea, nouă, săracilor din regat.
NEGUSTORUL: Prostii. Visele au devenit mai ieftine decît pietrele fără nici o valoare de pe Colina Stelei.
CIOBANUL: Prevestirile se ţin lanţ, negustorule. Nimeni nu ştie cum trebuie să le înţeleagă, dar ele există, le vedem cu toţii. Cerul se aprinde, cometele zboară care încotro, apele lacului fierb, şi femeile învie din morţi strigînd: «Se apropie sfîrşitul regatului lui Moctezuma ! » . . . Ceva rău pluteşte în aer. Un miros de stîrv.
NEGUSTORUL *(adulmecînd)*: Ce ţii ascuns acolo ?
CIOBANUL: Nimic.
NEGUSTORUL: Lasă-mă să mă uit . . .
CIOBANUL: Nu-i nimic, dacă-ţi spun . . .
Negustorul îi smulge ciobanului desaga: din ea cade un corb mort.
NEGUSTORUL: Un corb mort . . .
CIOBANUL: Da . . . Ai putea să-l vinzi ? Că doar eşti negustor . . .
NEGUSTORUL: Pesemne că eşti nebun. Cine să cumpere stîrvul ăsta ?
CIOBANUL: Ce ştiu eu . . . poate regele nostru Moctezuma . . . Se spune că a coborît în infern ca să-şi ispăşească păcatele . . . se spune că vorbeşte cu străbunii şi chiar cu zeii, ca să afle ce înseamnă prevestirile . . . poate că ar vrea să dea păunii din palatul lui pe corbul ăsta împuţit. La ce i-ar mai folosi un păun în infern ? În schimb . . .
NEGUSTORUL: Despre corbi se spune că sînt la fel cu zeii: mănîncă gunoaiele ca să curețe cîmpurile.
CIOBANUL: Murdărie şi curăţenie.
NEGUSTORUL: Curăţenie şi murdărie.

Se aude un strigăt înspăimîntător de femeie.

O VOCE DE FEMEIE *(din afara scenei)*: Vai, copiii mei ! Sărmanii mei copii ! O să pierim cu toţii ! O să pierim cu toţii !

Speriaţi, Ciobanul şi Negustorul îşi acoperă din nou ochii cu mîna. Se despart. Ies. Întuneric. Foşnetul unei mături. O lumină cenuşie, joasă, crepusculară. Un bărbat, aproape gol, acoperit numai cu un şorţ, mătură fără grabă: e Moctezuma.

MOCTEZUMA: Îndurare, îndurare . . . Aşteaptă şi mătură, mătură şi aşteaptă.

Continuă să mături. Intră Cihuacoatl. E bărbat; se vede după glas, după gesturi, după mers; dar veşmîntul lui e plin de podoabe, ca al unei preotese iubitoare de lux.
CIHUACOATL: Stăpîne . . . stăpîne atotputernic . . .
Moctezuma mătură mai departe cu grijă, fără să-şi înalţe privirea spre Cihuacoatl.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

CIHUACOATL: Stăpîne . . . Ce faci aici?
MOCTEZUMA: Mătur.
CIHUACOATL: Observ gestul. Numai că nu-l cunosc înțelesul.
MOCTEZUMA: A mătura.
CIHUACOATL: Atunci înțelesul înțelesului.
MOCTEZUMA: A curăța.
CIHUACOATL: Încăperea e curată.
MOCTEZUMA: Dar sufletul meu e tulburat.
CIHUACOATL: E bine ca cel ce are tot să știe că are și un suflet. Cei mai mulți dintre supușii tăi nu știu ce înseamnă asta. Ai grijă să nu afle prea multe, stăpîne. Îngrijește-te în taină de suflet, Moctezuma, fiindcă supușii abia așteaptă să poată pătrunde în conștiința regelui, sînt atrași prea mult de lucrurile pe care nu le au și, în sfîrșit, nu se arată din cale afară de miloși... Servitorii pot mătura foarte bine camera asta.
MOCTEZUMA: Dar greșelile mele, cine o să le mature?
CIHUACOATL: Nimeni nu trebuie să le știe, în afară de tine însuți.
MOCTEZUMA: Toți cunosc prevestirile îngrozitoare care în timpul domniei mele anunță sfîrșitul tuturor timpurilor!
CIHUACOATL: Nimeni nu-ți cere socoteală pentru ele, în afară de tine însuți.
MOCTEZUMA: Îmi cer socoteală strămoșii care au întemeiat acest regat și l-au lăsat în paza mea; îmi cer socoteală zeii duali din panteonul nostru; Huitzilopochtli îmi cere război; Quetzalcóatl îmi cere pace. Ce situație cumplită, fără ieșire! Să slujești doi zei antagonici. De ce nu se contopesc într-unul singur?! Îndepărtează-te de infern, Cihuacoatl; altele sînt îndatoririle tale.
CIHUACOATL: De infern, stăpîne?
MOCTEZUMA: Sînt în Mictlan, tărîmul morților, și aici am ascultat glasurile lor. Numai ei ne spun adevărul nouă, celor vii.
CIHUACOATL: Ești într-o sală a palatului. Nu te-ai mișcat de aici.
MOCTEZUMA: Trebuie să aflu ce se va întîmpla, oricît de scump m-ar costa adevărul. Am venit să-mi ispășesc greșelile. Poate că ispășirea este prețul cunoașterii.
CIHUACOATL: Pentru un rege, nu e decît o formă de inactivitate. Lasă-mă să-ți răspund cum mi-ai răspuns tu mie: altele sînt îndatoririle tale.
MOCTEZUMA: Uită-te la mine, umilit și gol. Privește-te apoi într-o oglindă, mare preot. Fără veșmintele noastre ceremoniale, ce altceva am fi decît doi sărmani, aidoma tuturor sărmanilor din regat? Ce ai fi tu fără podoabele astea femeiești pe care le porți?
CIHUACOATL: Poate că n-aș fi nimic, stăpîne. Dar dacă mă îmbrac în straie de femeie o fac ca să respect tradiția funcției mele; acum mare preot e un bărbat: dar înainte era o femeie: Malintzin. Cînd femeile au încetat să oficieze cultul suprem, strămoșii noștri au considerat că e periculos să se știe că a avut loc o schimbare în ritualul obișnuit. Ca să dureze, lucrurile nu trebuie să se schimbe. De fapt, conținutul s-a schimbat; dar poporul nu vede decît formele și li se supune.

Cihuacoatl ridică mîna dreaptă și arată spre mai multe direcții, dincolo de scenă; prin gesturile lui îi convoacă pe curteni: intră Războinici, Albinoși, Cocoșați, Pitici, păuni și trei Tinere fete gătite ca de sărbătoare, cu sandale, ținînd în mîini un panaș enorm de pene. În tăcere, se așează la locurile lor; slujitoarele încep să-l îmbrace pe Moctezuma cu gesturi rituale, în timp ce scena continuă.

CURTEA *(ad libitum)*: Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . . O, stăpînul nostru prealuminat, și regele nostru fără seamăn de mărinimos și de viteaz, mai de preț decît toate pietrele prețioase din lume! . . . O, stăpîne atotputernic, împărat al soarelui și rege al războiului! . . . Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . . rege, stăpîn, soare . . .
MOCTEZUMA *(către Cihuacoatl, în timp ce fetele îl îmbracă)*: Tu ești marele preot. Și ceri tuturor ispășirea greșelilor, nu-i așa?
CIHUACOATL: Nu cer asta regelui, ci numai supușilor săi.
MOCTEZUMA: Află atunci că suveranul înseamnă mai puțin decît supușii săi: ei nu se îndoiesc, pe cînd eu da. Eu mă tem că timpul anunțat de profeți, timpul foametei și al distrugerii ar putea să fie timpul meu. Ei nu sînt nebuni. Dar oare eu sînt? O fi fiind Moctezuma singurul rebel, împotriva lui Moctezuma? Atunci Moctezuma ar merita să primească chinurile torturilor și moartea din mîna lui Moctezuma însuși.
Pauză.
Nici unul din strămoșii mei nu s-a îndoit.
Cihuacoatl nu răspunde. Se îndoiește. Își ia inima în dinți.
CIHUACOATL: Supușii se îndoiesc și ei, stăpîne.
Se înclină, temător.
Prevestirile se țin lanț.

Apar patru Prezicători îmbrăcați cu mantii albe, fosforescente. Gesturile lor sînt sălbatice, rapide, stilizate; glasurile lor sînt ca niște gemete. Moctezuma rămîne liniștit, fără a da cel mai mic semn de teamă; ceremonia îmbrăcării continuă; monștrii din suita curtenilor aleargă de colo colo, se joacă, adoptă diferite atitudini în mijlocul potopului de minuni.

PREZICĂTORUL 1: Nopți de-a rîndul se văd uriașe incendii ce izbucnesc spre răsărit, se înalță și capătă formă de piramidă, cu flăcări de foc . . .

PREZICĂTORUL 2: Ce înseamnă flăcările astea, prezicătorule?
PREZICĂTORUL 1: Că se apropie timpul cînd trebuie să se împlinească lucrurile pe care le-a spus și le-a prezis Quetzalcóatl . . .
PREZICĂTORUL 4: Că însuși Quetzalcóatl se întoarce ca să vadă ce-au făcut oamenii din regatul său . . .
PREZICĂTORUL 1: Quetzalcóatl, șarpele cu pene . . .
PREZICĂTORUL 2: Zeul alb . . .
PREZICĂTORUL 3: Zeul cu barbă . . .
PREZICĂTORUL 4: Zeul care i-a făcut pe oameni și pe urmă i-a învățat să cultive porumbul, să facă țesături din pene și să șlefuiască jadul . . .
PREZICĂTORUL 1: Zeul care a fugit spre mare, spre răsărit, făgăduind că se va întoarce.
PREZICĂTORUL 2: În pace, dacă oamenii vor lucra pămîntul în pace . . .
PREZICĂTORUL 3: Cu război, dacă oamenii își vor pîrjoli pămîntul și-l vor împila pe semenii lor . . .
PREZICĂTORUL 4: Fiindcă pămîntul le-a fost dat oamenilor de către zei; oamenii nu sînt stăpînii pămîntului, ci numai grădinarii lui . . .
MOCTEZUMA: Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac?
PREZICĂTORUL 1: Ascultă oracolele cerului, stăpîne . . .
PREZICĂTORUL 2: Oglinzile reflectă un cer înstelat în plină zi . . .
PREZICĂTORUL 3: Cometele rătăcesc ore întregi pe cer . . .
PREZICĂTORUL 4: Pe laguna Mexicului se stîrnesc valuri uriașe . . .
PREZICĂTOUL 1: Valurile ajung pînă departe și pătrund în case, clatină temeliile, zidurile se prăvălesc. . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CIHUACOATL: Stăpîne . . . Ce faci aici ?
MOCTEZUMA: Mătur.
CIHUACOATL: Observ gestul. Numai că nu-i cunosc înțelesul.
MOCTEZUMA: A mătura.
CIHUACOATL: Atunci înțelesul înțelesului.
MOCTEZUMA: A curăța.
CIHUACOATL: Încăperea e curată.
MOCTEZUMA: Dar sufletul meu e tulburat.
CIHUACOATL: E bine ca cel ce are tot să știe că are și un suflet. Cei mai mulți dintre supușii tăi nu știu ce înseamnă asta. Ai grijă să nu afle prea mulțe, stăpîne. Îngrijește-te în taină de suflet, Moctezuma, fiindcă supușii abia așteaptă să poată pătrunde în conștiința regelui, sînt atrași prea mult de lucrurile pe care nu le au și, în sfîrșit, nu se arată din cale afară de miloși... Servitorii pot mătura foarte bine camera asta.
MOCTEZUMA: Dar greșelile mele, cine o să le mături?
CIHUACOATL: Nimeni nu trebuie să le știe, în afară de tine însuți.
MOCTEZUMA: Toți cunosc prevestirile îngrozitoare care în timpul domniei mele anunță sfîrșitul tuturor timpurilor!
CIHUACOATL: Nimeni nu-ți cere socoteală pentru ele, în afară de tine însuți.
MOCTEZUMA: Îmi cer socoteală strămoșii care au întemeiat acest regat și l-au lăsat în paza mea; îmi cer socoteală zeii duali din panteonul nostru; Huitzilopochtli îmi cere război; Quetzalcóatl îmi cere pace. Ce situație cumplită, fără ieșire! Să slujești doi zei antagonici. De ce nu se contopesc într-unul singur?! Îndepărtează-te de infern, Cihuacoatl; altele sînt îndatoririle tale.
CIHUACOATL: De infern, stăpîne?
MOCTEZUMA: Sînt în Mictlan, tărîmul morților, și aici am ascultat glasurile lor. Numai ei ne spun adevărul nouă, celor vii.
CIHUACOATL: Ești într-o sală a palatului. Nu te-ai mișcat de aici.
MOCTEZUMA: Trebuie să aflu ce se va întîmpla, oricît de scump m-ar costa adevărul. Am venit să-mi ispășesc greșelile. Poate că ispășirea este prețul cunoașterii.
CIHUACOATL: Pentru un rege, nu e decît o formă de inactivitate. Lasă-mă să-ți răspund cum mi-ai răspuns tu mie: altele sînt îndatoririle tale.
MOCTEZUMA: Uită-te la mine, umilit și gol. Privește-te apoi într-o oglindă, mare preot. Fără veșmintele noastre ceremoniale, ce altceva am fi decît doi sărmani, aidoma tuturor sărmanilor din regat? Ce ai fi tu fără podoabele astea femeiești pe care le porți?
CIHUACOATL: Poate că n-aș fi nimic, stăpîne. Dar dacă mă îmbrac în straie de femeie o fac ca să respect tradiția funcției mele; acum mare preot e un bărbat: dar înainte era o femeie: Malinczin. Cînd femeile au încetat să oficieze cultul suprem, strămoșii noștri au considerat că e periculos să se știe că a avut loc o schimbare în ritualul obișnuit. Ca să dureze, lucrurile nu trebuie să se schimbe. De fapt, conținutul s-a schimbat; dar poporul nu vede decît formele și li se supune.

Cihuacoatl ridică mîna dreaptă și arată spre mai multe direcții, dincolo de scenă; prin gesturile lui îi convoacă pe curteni: intră Războinici, Albinoși, Cocoșați, Pitici, păuni și trei Tinere fete gătite ca de sărbătoare, cu sandale, ținînd în mîini un panaș enorm de pene. În tăcere, se așează la locurile lor; slujitoarele încep să-l îmbrace pe Moctezuma cu gesturi rituale, în timp ce scena continuă.

CURTEA *(ad libitum)*: Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . . O, stăpînul nostru preaiuminat, și regele nostru fără seamăn de mărinimos și de viteaz, mai de preț decît toate pietrele prețioase din lume! . . . O, stăpîne atotputernic, împărat al soarelui și rege al războiului! . . . Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . . rege, stăpîn, soare . . .
MOCTEZUMA *(către Cihuacoatl, în timp ce fetele îl îmbracă)*: Tu ești marele preot. Și ceri tuturor ispășirea greșelilor, nu-i așa?
CIHUACOATL: Nu cer asta regelui, ci numai supușilor săi.
MOCTEZUMA: Află atunci că suveranul înseamnă mai puțin decît supușii săi; ei nu se îndoiesc, pe cînd eu da. Eu mă tem că timpul anunțat de profeți, timpul foametei și al distrugerii ar putea să fie timpul meu. Ei nu sînt nebuni. Dar oare eu sînt? O fi fiind Moctezuma singurul rebel, împotriva lui Moctezuma? Atunci Moctezuma ar merita să primească chinurile torturilor și moartea din mîna lui Moctezuma însuși.
Pauză.
Nici unul din strămoșii mei nu s-a îndoit.
Cihuacoatl nu răspunde. Se îndoiește. Își ia inima în dinți.
CIHUACOATL: Supușii se îndoiesc și ei, stăpîne.
Se înclină, temător.
Prevestirile se țin lanț.

Apar patru Prezicători îmbrăcați cu mantii albe, fosforescente. Gesturile lor sînt sălbatice, rapide, stilizate; glasurile lor sînt ca niște gemete. Moctezuma rămîne liniștit, fără a da cel mai mic semn de teamă; ceremonia îmbrăcării continuă; monștrii din suita curtenilor aleargă de colo colo, se joacă, adoptă diferite atitudini în mijlocul patopului de minuni.

PREZICĂTORUL 1: Nopți de-a rîndul se văd uriașe incendii ce izbucnesc spre răsărit, se înalță și capătă formă de piramidă, cu flăcări de foc . . .

PREZICĂTORUL 2: Ce înseamnă flăcările astea, prezicătorule?
PREZICĂTORUL 1: Că se apropie timpul cînd trebuie să se împlinească lucrurile pe care le-a spus și le-a prezis Quetzalcóatl . . .
PREZICĂTORUL 4: Că însuși Quetzalcóatl se întoarce ca să vadă ce-au făcut oamenii din regatul său . . .
PREZICĂTORUL 1: Quetzalcóatl, șarpele cu pene . . .
PREZICĂTORUL 2: Zeul alb . . .
PREZICĂTORUL 3: Zeul cu barbă . . .
PREZICĂTORUL 4: Zeul care i-a făcut pe oameni și pe urmă i-a învățat să cultive porumbul, să facă țesături din pene și să șlefuiască jadul . . .
PREZICĂTORUL 1: Zeul care a fugit spre mare, spre răsărit, făgăduind că se va întoarce.
PREZICĂTORUL 2: În pace, dacă oamenii vor lucra pămîntul în pace . . .
PREZICĂTORUL 3: Cu război, dacă oamenii își vor pîrjoli pămîntul și-i vor împila pe semenii lor . . .
PREZICĂTORUL 4: Fiindcă pămîntul le-a fost dat oamenilor de către zei; oamenii nu sînt stăpînii pămîntului, ci numai grădinarii lui . . .
MOCTEZUMA: Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac?
PREZICĂTORUL 1: Ascultă oracolele cerului, stăpîne . . .
PREZICĂTORUL 2: Oglinzile reflectă un cer înstelat în plină zi . . .
PREZICĂTORUL 3: Cometele rătăcesc ore întregi pe cer . . .
PREZICĂTORUL 4: Pe laguna Mexicului se stîrnesc valuri uriașe . . .
PREZICĂTOUL 1: Valurile ajung pînă departe și pătrund în case, clatină temeliile, zidurile se prăvălesc. . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZICĂTORUL 2: Cine-i vinovat?
CORUL PREZICĂTORILOR: Moctezuma!
PREZICĂTORUL 1: Tu, Moctezuma, tată, stăpîn, rege, soare, numai tu ești vinovat de toate relele ce se vor abate asupra neamului tău.
PREZICĂTORUL 2: Neamul tău îți va fi povara, stăpîne; nimeni nu domnește peste nimic...
PREZICĂTORUL 3: Tu, Moctezuma, ești răspunzător pentru ordinea universului...
MOCTEZUMA: Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac!
CORUL PREZICĂTORILOR: Ți-am dat puterea; folosește-te de ea!
MOCTEZUMA: Cine a văzut lucrurile astea?
CORUL PREZICĂTORILOR: Toți!
CIHUACOATL: Ai grijă, stăpîne; un popor vede ce vrea să vadă și ce are nevoie să vadă, chiar dacă ce vrea el să vadă nici nu există...
MOCTEZUMA: Atunci cine a visat lucrurile astea?
PREZICĂTORUL 1: Eu...
PREZICĂTORUL 2: Eu...
PREZICĂTORUL 3: Eu...
PREZICĂTORUL 4: Eu...

Tocmai atunci se termină ritualul îmbrăcării, și Moctezuma le face semn Tinerelor fete să se îndepărteze.

MOCTEZUMA: Așa, va să zică viziunile sînt comune și visurile sînt individuale? Cihuacoatl! Trimite iscoade în tot orașul; să-i găsească pe visători; să-i aducă înaintea mea.
CIHUACOATL: Așa voi face, stăpîne.

Face un semn Războinicilor, care ies.

MOCTEZUMA: Visează... Prin urmare, visează... Îndrăznesc să viseze...

Prezicătorii s-au culcat pe scenă; gem. Moctezuma îl privește țintă pe Cihuacoatl.

MOCTEZUMA: Repede, spune-mi cine sînt eu, mai înainte de a apuca să uit...
CIHUACOATL: Ești întruchiparea soarelui pe pămînt.
MOCTEZUMA: Îndurare, îndurare...
CIHUACOATL: Nimeni nu se poate răscula împotriva ta și împotriva valorilor pe care le reprezinți.
MOCTEZUMA *(repetînd mimica dureroasă a penitenței)*: Păcatele mele sînt noduri, și plase, și puțuri în care am căzut...
CIHUACOATL: Regatul e construit ca o piramidă, treaptă peste treaptă, piatră peste piatră; tu ești în vîrful piramidei; tu ești vîrful.
MOCTEZUMA: Trebuie să fiu iertat, trebuie să fiu iertat; sînt cel mai sărman dintre ciobani...
CIHUACOATL: Cine se va răscula împotriva ta nu e un criminal, ci un nebun.
MOCTEZUMA: Îmi voi sîngera trupul cu spini de agavă.
CIHUACOATL: În afară de puterea ta și de hatîrurile care se desprind din ea, nu mai e loc în Mexic decît pentru nebunie și pentru moarte.
MOCTEZUMA: Mă voi biciui de două ori pe zi cu bețe de trestie, o dată peste urechi și a doua oară peste limbă.
CIHUACOTAL: În afară de puterea ta, care este totul, nu există nimic.
MOCTEZUMA: Atunci, de ce mă îndoiesc? Spune-mi, mare preot, nu pot avea un destin propriu? Nu vreau destinul tradiției, al ceremoniei, al ritului, al răspunderii.
CIHUACOATL: Te-am ales dintre cei mai mîndri prinți ai Mexicului, ca să exerciți puterea absolută. Destinele fără număr pot fi schimbate; tu nu-l poți da pe al tău în schimbul altuia, pentru simplul motiv că nici un destin nu seamănă cu al tău, stăpîne. Tu nu ai semeni.

MOCTEZUMA: Am vrut să fug, Cihuacoatl. Am vrut să fug mai departe, în infern, pe tărîmul morților, să fiu la fel cu ei, să nu mai fiu nimeni, să-mi scutur de pe umeri această povară apăsătoare. Nu e suficientă această vină? Nu e de ajuns această dovadă ca să arate că cei ce m-au înălțat pe tron s-au înșelat; că eu nu voiam să fiu totul, ci dimpotrivă, poate că nu voiam să fiu nimeni.
CIHUACOATL: Nu ai unde fugi. Imperiul e necuprins, dar e al tău. Oriunde te-ai ascunde, tot tu vei fi împărat.

Pauză. Tinerele fete îi oferă lui Moctezuma o cupă de aur și întind dinaintea lui platouri cu fructe, păsări și carne. Moctezuma își încrucișează picioarele și începe să mănînce. În timp ce vorbește Cihuacoatl, un Pitic se apropie și încearcă să fure o bucată de carne de pe un platou; cu o lovitură de picior, Cihuacoatl îl trîntește pe Pitic, ridică bucata de carne și o azvîrle la păuni. Moctezuma îi dă Cocoșatului să bea din cupa lui. Monștrii și bufonii curții s-au adunat în jurul lui Cihuacoatl prefăcîndu-se că-l ascultă cu interes, dar de fapt nu fac altceva decît să aștepte resturile de la masă.

CIHUACOATL: În infernul închipuirii tale, în paradisul dorinței tale, în subteranele aurite ale palatului tău ori în vîrful însîngerat al piramidei tale, vei fi vizitat de fantomele strămoșilor; ele îți vor aminti ceea ce și-au amintit lor însele în zorii timpurilor și în culmea gloriei lor: ceea ce am construit e vulnerabil, fiindcă orice operă omenească trebuie să lupte permanent cu primejdiile care ne pîndesc din toate părțile într-un univers crud și orb, care a apărut cu mult înaintea noastră și e mai puternic decît orice viață omenească.

Sătul, Moctezuma răstoarnă masa pe care a mîncat; monștrii și bufonii se aruncă asupra rămășițelor prînzului; păunii țipă.

CIHUACOATL: Pentru asta a fost născocită puterea: pentru a menține opera oamenilor. Nu are importanță dacă puterea este bună sau rea; este necesară; fără ea, oamenii s-ar ucide unii pe alții pe altarul geloziei, ambiției, lăcomiei și spaimei. Așa cel puțin puterea își alege victimele și, sacrificîndu-le, potolește setea de sînge a mulțimilor. Mai bine o mie de sacrificați la ridicarea unei piramide decît stingerea speciei. Puterea tuturor ar însemna moartea tuturor. Puterea unui singur om înseamnă moartea cîtorva și viața majorității.

Moctezuma se apropie de una din Fete și o mîngîie pe sfîrcul sînului.

CIHUACOATL: Strămoșii tăi, Moctezuma, nu-ți cer ție mai mult decît și-au cerut lor însele: înălțarea unei civilizații, cu binele și răul pe care le aduce cu ea, acolo unde înainte nu era decît o paragină: nici bine, nici rău; nu era nimic.
MOCTEZUMA: Dar cum, mare preot, cum? Prin pace sau prin război? Prin cuvînt sau prin faptă?

Moctezuma începe s-o dezbrace fără grabă pe fată.

CIHUACOATL *(cu o plecăciune)*: Stăpîne, iartă-mă: suferi de răul de care au mai suferit și alți oameni de pe urma puterii. Mai întîi visezi absolutul ca să poți visa puterea însăși, pe urmă, pentru a o dobîndi și a o menține, trebuie să sacrifici absolutul pentru relativ, pentru necesitatea practică. În sfîrșit, ți se face din nou foame de absolut: vrei să fii tot binele și tot răul, toată fericirea și toată nefericirea lumii. Și atunci, fiindcă ai devenit din nou mare ca la început, începi să pierzi puterea...

Moctezuma se uită cu asprime la Cihuacoatl, dar acesta face din nou o plecăciune și arată spre una din intrări:

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CIHUACOATL *(în șoaptă)*: Puterea o păstrează numai mediocrii, nu cei care se îndoiesc sau visează. *(Precipitat)* Stăpîne, visătorii.

Tînăra fată își acoperă sînii și se alătură celorlalte slujnice. Moctezuma ocupă avanscena. Intră Negustorul, urmat de Cioban. Amîndoi își acoperă ochii cu mîna, ca la începutul piesei. Tulburat, Negustorul se aruncă la picioarele lui Moctezuma.

NEGUSTORUL: O, preafericit stăpîn și rege prealuminat!
MOCTEZUMA: Cine ești?
NEGUSTORUL: Un simplu negustor, stăpîne, cu fruntea plecată în fața strălucirii orbitoare a preaslăvitei tale persoane...
MOCTEZUMA: Și negustorii visează! Credeam că singurele lor păcate sînt înavuțirea și trufia; și pentru ele am poruncit să fie pedepsiți.
NEGUSTORUL: O, stăpîne preaînalt, nu vreau să te supăr și să-ți întristez inima! Dar crimisul tău mi-a cerut să repet visul pe care l-am avut, zicîndu-mi că așa vrei tu și așa e mai bine pentru mine...
MOCTEZUMA *(plictisit)*: Spune; și dacă visul tău îmi place, o să-ți dau drumul să umbli în voie.
NEGUSTORUL: Dă-mi drumul, stăpîne, căci dacă nu sînt liber să umblu în voie, nu pot să-mi fac meseria de vînzător de mărunțișuri, de biet negustor care cutreieră munții și cîmpiile arse de soare, implorînd protecția zeilor și a reprezentantului lor aici pe pămînt, marele Moctezuma...
MOCTEZUMA *(nerăbdător)*: Vorbește, cînd îți spun.
NEGUSTORUL: Păi, ce să spun? Am avut un vis, stăpîne. Mi-a apărut înainte stăpînul nostru Quetzalcóatl; l-am recunoscut pentru că era șarpe, vietate a pămîntului, și totuși zbura cu aripi din pene albastre și aurii...
Uimire comică a Ciobanului. Își ia mîna de la ochi.
CIOBANUL: Pungașul ăsta mi-a furat mie visul...
NEGUSTORUL: Șarpele cu pene mi-a spus: Timpul întoarcerii mele se apropie. Dacă Moctezuma mă primește ca pe un zeu ce sînt, va fi pentru toți numai bine și belșug. Dacă Moctezuma mă primește cu război, el va muri, iar poporul lui va pieri de foame, și nu va mai exista pe lume nici un fel de negoț și...
MOCTEZUMA: Destul, nefericitule.
NEGUSTORUL: Dar, stăpîne prealuminat, ți-am adus o veste bună; chiar eu i-am spus zeului că, fără îndoială, îl vei primi bine, fiindcă palatul tău are cămările pline cu tot ce-ți aducem noi, negustorii...
MOCTEZUMA: Taci odată, neghiob zgîrcit!
Negustorul își lipește fruntea de podea. Ciobanul, care se află alături de el, îi șoptește:
CIOBANUL: Tot e bine că nu i-ai povestit coșmarul cu monștrii pe care i-a azvîrlit marea pe țărm.
MOCTEZUMA: Vorbește, ciobanule.
CIOBANUL: O, prealuminate stăpîn, tu, care ești totul pentru noi, tatăl nostru, o, ce mare e bucuria mea, care sînt un om sărac lipit pămîntului ce-și caută tatăl și mama ca să mă ocrotească și să mă povățuiască!
MOCTEZUMA: Vorbește, ciobanule. Tu ce-ai visat?
CIOBANUL *(cu nevinovăție)*: Păi să vezi, stăpîne. Mergeam cu turma mea, ca de obicei, cînd deodată un vultur mare a coborît din înaltul cerului și m-a ridicat în gheare purtîndu-mă prin văzduh.
NEGUSTORUL *(uimit, ridicînd capul)*: Vultur? A găsit un corb mort pe cîmp, ăsta-i adevărul!

Își pleacă din nou capul.
CIOBANUL: Am putut să văd pămîntul nostru din înălțimi, o, rege preablînd, așa cum îl vezi tu din înălțimea tronului tău. Am văzut sărăcia, am ascultat plînsetele; am văzut cum o mînă de oameni acaparează prea multe lucruri; erau preoții tăi, războinicii și principii tăi...
Rămînînd prosternat, Negustorul își ridică ochii și începe să-l tragă de șorț pe Cioban, pentru a-l face să tacă.
Am văzut mulți oameni care doreau multe lucruri la care nu puteau ajunge; aceștia eram noi, poporul tău, oamenii săraci, tinerii mînați la război sau la sacrificiu, mamele și nevestele îndurerate de moartea copiilor și bărbaților, bătrînii care-și amintesc de făgăduielile de pace, credință, prietenie și muncă...
Negustorul continuă să-l tragă de șorț; îi șoptește Ciobanului:
NEGUSTORUL: Taci, dobitocule, că altfel o să ne închidă pe toți...
CIOBANUL: Am văzut toate astea, stăpîne: lumea era nemulțumită, și tu nu știai. Vulturul m-a dus într-o peșteră strălucitoare, și acolo m-a primit un om luminos, și omul ăsta mi-a spus: «Sînt Quetzalcóatl, eu i-am făcut pe oameni. Oamenii n-au fost lăsați pe pămînt ca să se lupte între ei, ci ca să lupte împotriva naturii care-i amenință. Cei dintîi oameni au ucis pentru a supraviețui. Moctezuma a supraviețuit pentru a ucide. Omorîndu-mi făpturile pentru a domina universul, mi-a pîngărit creația. Numele meu nu mai poate suporta să fie doar masca sacră a împilării. Spune-i asta regelui tău, Moctezuma. Spune-i că în curînd mă voi întoarce. Spune-i că, pe lîngă mine, el nu e nimic.»
MOCTEZUMA: Nimic?
CIOBANUL *(cu inocență)*: Pe lîngă el, stăpîne, tu nu ești nimic.

Gest brusc și mînios al lui Moctezuma. Ciobanul își pleacă fruntea. Cihuacoatl îl cheamă pe Regele din Texcoco, care intră.

MOCTEZUMA *(uimit)*: Tu, rege, și tu...

Regele din Texcoco înaintează; e un bătrîn îmbrăcat cu eleganță și simplitate; se sprijină într-un toiag. Moctezuma coboară de pe podium, se îndreaptă spre el, îl îmbrățișează.

MOCTEZUMA: Tu, rege din Texcoco, care ești cel mai puternic, în afară de mine; tu, brațul meu înarmat, care mi-ai adus atîtea victorii, tu, care ai crescut atîția osteni încercați... Și tu ai avut vise?
TEXCOCO *(privindu-l țintă pe Moctezuma)*: Nu-mi spune rege, Moctezuma, fiindcă nu mai sînt rege... Tu știi doar: nimeni nu a urmat mai de aproape decît mine calea astrelor și adevărurile pe care ni le dezvăluie. Nopți de-a rîndul, din observatorul meu de lîngă lac, citesc drumurile cerului; așa cum ne-au învățat străbunii, care n-au avut alte pravili decît semnele cerești.
MOCTEZUMA: Toți am fost credincioși acestor învățături, bătrîne. Știm cu toții că adevărul e ascuns dincolo de astre.
TEXCOCO: Atunci, crede-mă, fiule: încrede-te în bătrînețea mea și în adevărul pe care ți-l spun: profețiile sînt gata să se împlinească; află că marea, munții și întreg văzduhul tremură înfiorate de presimțiri și că răsăritul se umple de lumini și de zgomote cum nu s-au mai auzit niciodată prin aceste locuri.
MOCTEZMUA: Tu ce vei face, rege preavenerat?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TEXCOCO: Ceea ce am și făcut: mi-am părăsit regatul, am poruncit căpitanilor mei și oștenilor să lase armele, ca să se poată bucura în liniște de puținul timp de pace și de domnie ce ne mai rămîne.

Moctezuma tremură vizibil. Regele din Texcoco se îndepărtează. Se îndreaptă spre o zonă de umbră. Războinicii îl aduc, capturat, pe un Bărbat îmbrăcat cu haine scumpe de înalt demnitar, urmat de o Femeie și doi Copii. E Tzompantecuhtli. Se ferește să-l privească în ochi pe Moctezuma.

MOCTEZUMA: Și sfetnicul meu visează?

TZOMPANTECUHTLI: Altă libertate nu ne-ai lăsat, stăpîne.

CIHUACOATL: Sfetnicul Tzompantecuhtli a visat cu glas tare, prealuminate stăpîne. A fost surprins uneltind împotriva ta împreună cu familia lui.

MOCTEZUMA: Cu glas tare? Uneltind? Ar fi putut să nu se mai ostenească pînă și ciobanii și negustorii uneltesc fără să aibă nevoie să mai deschidă gura

Negustorul îl privește cu ură pe Cioban; acesta zîmbește angelic.

TZOMPANTECUHTLI: Există mii de dorințe pe acest pămînt care nu coincid cu dorința ta, stăpîne. Cum s-ar putea face ascultate?

MOCTEZUMA: Să se facă ascultate? Dorințe? Despre ce dorințe vorbești, sfetnice? Adevărul în regatul ăsta a fost spus o dată pentru totdeauna. Nimeni nu-l poate schimba: este adevărul zeilor.

TZOMPANTECUHTLI: Privește, măcar o dată, cel puțin lumea celor morți din afara palatului tău, stăpîne. Au poruncit oare zeii ca toți copiii care se nasc sub un semn prielnic să fie sacrificați?

MOCTEZUMA: Pentru ce crezi că i-aș sacrifica dacă nu pentru asta, sfetnice? Crezi că bunăstarea și fericirea mea depind de sacrificii? Nu fac decît să împlinesc voința zeilor.

TZOMANTECUHTLI: Au poruncit oare zeii farsa asta pe care preoții tăi o numesc războiul înflorit, pentru ca, și în timp de pace, să-i poată smulge pe tineri de lîngă neveste și de la munca lor, ca să alimenteze festinul de sînge de la piramida ta?

MOCTEZUMA: Zeii...

TZOMPANTECUHTLI: Nu, nu zeii, ci puterea și crima: fiindcă tu ai făcut ca puterea să se poată vedea numai în oglinda crimei.

Toți sînt îngroziți; Războinicii înaintează; Moctezuma surîde, îi oprește cu un gest

MOCTEZUMA: Continuă, sfetnice. Mai amănunțit.

TZOMPANTECUHTLI: Bine, voi trece la amănunte, dacă așa vrei tu, care condamni la pedeapsa capitală pe un slujbaș dacă pătrunde într-o sală interzisă a palatului tău, pe un dansator care greșește un pas ritual și pe orice persoană care, fără să aibă o îngăduință specială, poartă tunica mai sus de genunchi...

Pauză

Și de asta tot zeii s-au ocupat?

Pauză

Ai micșorat statura morții, stăpîne; ai făcut-o ridicolă, mizerabilă, vulgară, prezentă în toate actele fără noimă ale labirintului tău ritual. Invoci zeii, desigur; dar numai pentru a legitima singura ta obligație reală, care nu e nici față de oameni, nici față de zei, ci față de casta preoților și războinicilor care te-au pus pe tron tocmai fiindcă au văzut în tine pe omul docil, dispus să le apere privilegiile.

MOCTEZUMA *(stăpînindu-și mînia)*: Rușinează-te de vorbele tale, sfetnice cutezător, pînă nu e prea tîrziu. Puterea Mexicului e indivizibilă și nu o poate exercita decît o singură persoană.

TZOMPANTECUHTLI *(privindu-l, în sfîrșit, pe Moctezuma cu sfidare)*: Nu te speria de cuvinte, stăpîne; înspăimîntă-te de realitate: Quetzalcóatl se va întoarce. Privește dincolo de ferestrele palatului: întreg poporul Mexicului geme sub povara dărilor pe care le-au pus războinicii și perceptorii tăi. Dar cînd se va întoarce șarpele cu pene, oamenii abrutizați de asuprire își vor redobîndi speranța; își vor aminti că oamenii au fost făcuți ca să trăiască și să muncească în pace și în libertate; vor scutura jugul unui monarch care dispune de viețile lor după bunul lui plac.

Moctezuma se ridică de pe podium. Face un gest poruncitor cu brațul. Cihuacoatl se îndepărtează și-i lasă să treacă pe Războinicii înarmați, care se reped ca niște fiare, adulmecă și se învîrtesc în loc. Prezicătorii rămîn trîntiți la pămînt, dar își agită brațele; Ciobanul și Negustorul țipă; nevasta și copiii lui Tzompantecuhtli îl îmbrățișează; regele din Texcoco înaintează, drept și mut.

MOCTEZUMA *(strigînd)*: Omorîți-l!

Piticii, Albinoșii, Cocoșații și Tinerele fete fug cu toții înspăimîntați. Războinicii se reped asupra celorlalți, îi prind, îi rănesc cu săgeți, îi ucid cu ghioage și pumnale.

TZOMPANTECUHTLI: Nefericit oraș, unde visul se plătește cu viața; nefericită țară, unde îndoiala celor puternici nu cunoaște altă dezlegare decît crima...

MOCTEZUMA *(strigînd)*: Omorîți-l! Ucideți visele! Ucideți-i pe visători!

Vaiete și strigăte ale muribunzilor. Regele din Texcoco înaintează, plin de sînge, clătinîndu-se, pînă în mijlocul scenei. Parcă ar vrea să spună ceva; cade cu fața în jos, la picioarele lui Moctezuma.

MOCTEZUMA *(tulburat)*: O, bătrîne, clarvăzătorule...

Se plimbă cu capul în piept, printre cadrave. Pauză lungă. Războinicii ies.

CIHUACOATL: Stăpîn și domn atotputernic...

MOCTEZUMA *(incapabil să-și concentreze atenția)*: Da... da...

CIHUACOATL: Niște vînători ți-au adus o ofrandă.

MOCTEZUMA: Am rămas singur... Eu n-am vrut să se întîmple toate astea...

CIHUACOATL: Ești rege... Ești răspunzător pentru toate astea... pentru ca urmașii tăi să nu mai poarte povara răspunderii și ca să nu se întrerupă firul puterii...

Cihuacoatl le face loc să treacă celor doi Vînători, care duc împreună hoitul unei mari păsări cenușii, semănînd cu un cocor; Vînătorii înaintează spre Moctezuma, se opresc și lasă pasărea jos la picioarele lui, avînd grijă să nu-și ridice ochii la rege.

MOCTEZUMA *(deprimat)*: Alți visători?

CIHUACOATL: Nu, stăpîne, sînt doi vînători care au doborît în zori pasărea asta...

MOCTEZUMA: E un cocor...

CIHUACOATL: Dar deasupra ochilor are o oglindă rotundă...

VÎNĂTORUL 1: ...și în oglindă, o, rege preamilostiv, se reflectă cerul...

VÎNĂTORUL 2: ...și stelele...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cihuacoatl ridică de jos capul păsării. O lumină strălucitoare îl orbește pe Moctezuma. Acum e rîndul lui să-și acopere ochii cu mîna. Face un pas înapoi. Se lovește de cadavrul lui Tzompantecuhtli. Cade. Se murdărește pe mîini atingînd cadavrul sfetnicului. Își privește mîinile, zăpăcit.

CIHUACOATL: Nu-ți citi viitorul în palmă, stăpîne, căci carnea trupului e pieritoare; citește-l mai bine în acest cer minunat...

Moctezuma își ațintește privirea în oglindă și strigă:

MOCTEZUMA:... o mulțime de oameni... animale necunoscute... oameni și animale formează un singur trup monstruos... o mulțime de oameni albi...

Cade lovindu-se cu capul de pămînt. Un Mesager vine în fugă din fundul sălii, printre spectatori; se urcă pe scenă, se postează în fața monarhului umilit. Gîfîie. Pauză. În sfîrșit, poate vorbi.

MESAGERUL: Stăpîne, rege atotputernic, stăpîn al întreg pămîntului cunoscut...

Mesagerul și Moctezuma, cu fața în jos, aproape lipită de scîndurile scenei, amîndoi prosternați, deveniți dintr-o dată egali, privindu-se drept în ochi, uitînd de ceremonial...

MOCTEZUMA: De unde vii?
MESAGERUL: De pe țărm, o, rege preafericit, am alergat patru zile și patru nopți, fără oprire, ca să poți auzi din gura mea ceea ce am văzut cu proprii mei ochi...
MOCTEZUMA: Și tu ai visat?
MESAGERUL: Am văzut, stăpîne, cum s-au apropiat de țărm mai multe case care pluteau și înaintau pe mare; și din casele plutitoare au coborît oameni îmbrăcați în argint sau piatră, nu știu, fiindcă nu li se vedea decît fața, și fața lor era albă, și ochii albaștri, și părul roșu, și bărbile lungi...
Moctezuma se ridică încet-încet în picioare; fiecare cuvînt al Mesagerului e ca o suflare de viață pentru monarh.

MESAGERUL: ... și se fac una cu animalele lor cu patru picioare, iuți, care scot fum pe nări și lasă urme adînci pe nisip; și mînuiesc arme cu niște tunete care-ți asurzesc urechile, care umplu văzduhul cu un miros îngrozitor și care aruncă un foc mare pe gură și o minge grea care doboară un copac dintr-o lovitură...
MOCTEZUMA: Ai vorbit cu ei? Ai aflat cine sînt?
MESAGERUL: O, stăpîne neînvins, nu mă întreba lucruri pe care le știi dinainte... S-a întors Quetzalcóatl. Se află din nou printre noi zeul care ne-a dat viață... Au sosit zeii.

În picioare, Moctezuma zîmbește ca și cum ar fi lăsat jos din spate o povară enormă, insuportabilă. Întuneric total și prelungit. Zgomote ale nopții tropicale. Lumină slabă. Pe o pătură, un bărbat și o femeie, goi, fac dragoste. Sînt Cortés și Marina.

CORTÉS: Cine ești, femeie?
MARINA: Un dar. Un dar asemenea celor pe care ți le-au făcut șefii de trib de pe coastă.

CORTÉS: Patru diademe de argint, o șopîrlă de aur și tu. Frumoase daruri.
MARINA: Iar tu, în schimb, le-ai oferit altă femeie. Cine e?
CORTÉS: Nu e o femeie. Este icoana preasfîntă a Maicii Domnului cu pruncul în brațe.
MARINA: Toți au crezut că e o femeie.
CORTÉS: E Sfînta Fecioară.
MARINA: Fecioară? Și are un copil? Nu înțeleg, stăpîne. Ce spui tu nesocotește legile firii. Religia ta e o vrăjitorie?
CORTÉS: E o taină, femeie. Nu trebuie s-o înțelegi. Trebuie să o repeți cu credință.
MARINA: Fecioarele sînt femei, și pe meleagurile noastre sînt oferite ca jertfă: mor înainte de a fi apucat să trăiască. Și asta e tot o taină, dar mai ales e o irosire.
CORTÉS: Fecioara Maria stă sus în cer și este maica Domnului Dumnezeul nostru. Pe oriunde trec, poruncesc să se ridice un altar întru slăvirea ei. Ea ne ocrotește.
MARINA: E bine că marile stăpîne nu se clintesc din locul lor, din cer.
CORTÉS *(rîzînd)*: Și tu, de unde vii?
MARINA: Nu din cer, stăpîne, și nici nu te-aș putea ocroti ori sluji din cer. M-am născut pe pămînt, aproape de marile rîuri, dar sub un semn rău. Părinții mei erau prinți, dar oracolul le-a prevestit că fata născută din trupul lor, sînge din sîngele lor, se va naște sub semnul lui Ce Malinalli, care este semnul nenorocirii, al vărsării de sînge și al nerăbdării.
Pauză.
Părinților mei li s-a făcut frică. M-au dat pe mîna sclavilor, și sclavii m-au dat șefului de trib din Tabasco, iar șeful de trib din Tabasco m-a oferit în dar ție, stăpîne. Am fost sclava tuturor.
CORTÉS: Noi o să-ți spunem Marina; o să-i găsim pe tatăl tău și pe mama ta și o să-i botezăm Lazăr și Maria.
MARINA: Să-i botezați, stăpîne?
CORTÉS: O să le punem un nume. Un nume care să fie pe placul lui Dumnezeu.
MARINA: Cum?! Unui singur zeu?
CORTÉS: Da. O să-i facem să aibă remușcări pentru păcatul în care au căzut părăsindu-te.
MARINA: Păcat, stăpîne? Dacă nu mă părăseau părinții, cum aș fi putut să-mi împlinesc destinul!
CORTÉS: Mi-ai ieșit în cale...
MARINA: Da, ca să te călăuzesc prin aceste locuri pe care tu nu le cunoști. Marea Stăpînă, Fecioara Maria, să te ocrotească în ceruri; eu te voi ocroti pe pămînt.
CORTÉS: Spui că te-ai născut sub semnul luptei...
MARINA: Vei avea parte de ea, stăpîne, fii fără grijă; brațul tău e puternic, o știu prea bine. Dar ai nevoie de cineva care să dețină cheile mării și ale muntelui, care să cunoască visurile și neîmplinirile acestei țări; puterea și slăbiciunile ei, și spaimele ei.
CORTÉS: Marina...
MARINA: Așa îmi spui tu. Oare cum îmi va spune poporul meu?
CORTÉS: Te-am luat pentru mine. Ești femeia mea.
MARINA: Nu, stăpîne. Eu nu sînt decît tălmaciul tău.
Cortés se ridică și începe să se îmbrace. Marina rămîne goală pe pătură. În timp ce stau de vorbă, Cortés se îmbracă complet: cămașă albă, pantaloni-ciorap negri.
MARINA: Și tu, stăpîne, cine ești?
CORTÉS: Sînt un soldat cu puțină știință de carte și cu multe datorii.
MARINA: Nu ești prinț în țara ta?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CORTÉS *(rîde, uimit)*: Eu, prinț? Dacă-ți spun că nici eu nu știu cum am trecut prin Universitatea din Salamanca și am primit o spoială de învățătură. Nu, prinții nu vin în lumea nouă, femeie; ei sînt stăpînii lumii vechi. Acolo au războaiele, intrigile, palatele și pasiunile lor. Să nu mai pui nimănui întrebarea asta; lumea nouă a fost născocită pentru noi, cei care nu sîntem nimic.

Pauză. Cortés se oprește, privește visător în depărtare.

Trebuie să fii un pîrlit ca să dai desfătările Spaniei pe lipsurile și primejdiile din locurile astea necunoscute. Spania, Medellín; lumină aurie și piatră roșcată; berzele își fac cuib în clopotnița bisericii San Martin; un povîrniș abrupt dincolo de rîul Guadiana.

Reacționează din nou ca mai înainte, la întrebarea Marinei; rîde.

Eu prinț? Eu, fiul unui morar? Eu, moștenitorul unei vii și a cîtorva stupi? Cînd mă gîndesc cît de greu au strîns bani bieții mei părinți, oameni dintr-o bucată și cinstiți, nimic de zis, ca să mă trimită la Universitate... Mai bine i-ar fi folosit pentru alte nevoi. O haimana și o pușlama patentată, asta am fost la Universitatea din Salamanca. Abia dacă s-a putut lipi de mine o brumă de latină. Citeam mai ales cărți de cavalerie, care te învață legile cutezanței și ale onoarei, și relatări de călătorie din lumea nouă, care te învață să visezi orașe de aur și amazoane vajnice...

Pauză

Îți dai seama? Aveam șapte ani cînd Columb a descoperit Antilele.

MARINA: Pentru noi, tu ești ceva nou și ciudat.

CORTÉS: M-am plictisit de învățătură, femeie; am ajuns copist la un notar din Valladolid și am deprins caligrafia; cel puțin voi ști să las mărturie pentru cele ce se vor petrece în această aventură. M-am întors acasă fără o lețcaie; părinții mei s-au făcut foc; au vrut să mă facă marinar; m-am încurcat cu o femeie măritată; bărbatu-său, gelos, s-a repezit asupra mea cu spada în mînă; am dat bir cu fugiții, am sărit un gard și numai eu știu cum am scăpat cu viață; puțin a lipsit să nu-mi frîng gîtul, și nu ne-am mai fi cunoscut. Pierde-vară cum eram, la nouăsprezece ani am plecat de acasă luînd drumul spre Indii. Crezi că dacă aș fi avut o sută de mii de ducați pe an... palat la Madrid sau o moșioară în Guareña... un han... femeile pe care le-am admirat întotdeauna, dar pe care le-am putut iubi numai rareori... aș fi plecat în expediția asta?

MARINA: Da.

CORTÉS: Ce spui?

MARINA: Da. Cred că te-ai fi aflat aici, chiar dacă ai fi avut toate astea.

CORTÉS *(îndoindu-se)*: Poate că ai dreptate. Fapt e că sînt aici, trimis de obezul și lașul guvernator al Cubei, don Diego Velázquez, al cărui neam pesemne că își are obîrșia în bordelurile din Cuéllar, în căutare de noi pămînturi și noi bogății. El crede că dacă expediția asta se încheie cu bine, gloria va fi a lui, iar dacă se termină rău, oprobiul va cădea asupra capului meu.

Strînge și ridică pumnul.

Nu se va întîmpla cum vrea el, Marina; nu va fi așa. Aici sînt în joc voința și destinul unui hidalg sărac din Medellín. Am avut parte numai de nenorociri, am fost nevoit să sparg lacătul închisorii unde Velázquez m-a azvîrlit sub acuzația de clevetire, să înot împotriva curentului în rîul Macaguanigua, să mă bat cu frații fetelor necinstite și să sucesc capul femeilor cinstite. Acuma știu că în viața mea nu voi mai avea un prilej ca ăsta, și că existența mea nu valorează nimic dacă în clipele astea nu sînt în stare să o sacrific. Rămîi cu bine, Spanie; rămîi cu bine, Cuba; rămîi cu bine moșioara mea din San Juan de Baracoa și viață tihnită de fermier pe noile pămînturi; rămîneți cu bine, datorii, intrigi și petreceri. N-am venit în Indii ca să duc același fel de viață ca tatăl meu în Extremadura; am venit ca să însutesc făgăduielile lumii noi pentru un om nou.

Pauză

N-am nimic de pierdut, căci sînt un toate goale. Și orice vicleșug e bun ca să ajung cineva.

Pauză. Cortés izbucnește iar în hohote de rîs; apoi spune cu ton de hotărîre amară:

Fiul risipitor nu se va întoarce acasă cu mîinile goale.

În mare grabă, intră trei căpitani îmbrăcați ca armueri. Sînt Pedro de Alvarado, Gonzalo de Sandoval și Alonso Hernández Portocarrero.

SANDOVAL: Căpitane...

ALVARADO: Hernando...

Cortés îl apucă de braț pe cel dintîi, îl îmbrățișează pe cel de al doilea și pune mîna pe umărul celui de al treilea. Marina se ascunde acoperindu-se cu pătura.

CORTÉS: Sandoval... prieteni credincioși. Alvarado... căpitani încercați... Portocarrero... toți din Extremadura ca și mine...

ALVARADO: N-avem timp de pierdut.

PORTOCARRERO: Indigenii din ținutul ăsta ne atacă.

CORTÉS: Nu li s-a spus că venim cu gînduri de pace?

SANDOVAL: Li s-a spus, ba chiar am schimbat mărgele de sticlă pe aurul brut pe care ni l-au dat șefii de trib.

ALVARADO: Dar acum ne atacă.

CORTÉS: Repede; dați-mi armura.

Cei trei căpitani îl ajută pe Cortés să-și pună coiful și armura. În timpul ăsta, Cortés poruncește:

CORTÉS: Indigenii nu cunosc tunul, arbaleta și săcălușul. Nu-i așa, Marina?

Marina scoate capul de sub pătură.

MARINA: Așa e, stăpîne; focul tău trece în ochii noștri drept lucru vrăjitoresc.

CORTÉS: Să facem atunci la fel ca regele don Fernando la asediul Rondei. Să tragem mai întîi cu tunurile, să decimăm batalioanele de indigeni, și abia atunci să aruncăm în luptă cavaleria. Prin ciudate locuri am ajuns, prieteni; nici calul, nici roata nu se văd nicăieri pe aici.

MARINA: ... lucru vrăjitoresc...

CORTÉS: Alvarado: spune ostașilor călări să folosească lăncile, și dacă vreun indigen se agață de ele, să le țină sub braț cu toată puterea, să dea pinteni cailor și o să-i tîrîie pe indigeni după ei... Ah, și prindeți clopoței de frîul cailor: așa o să-i înspăimîntăm și mai tare.

SANDOVAL: Nu ne-am teme de indigeni, de n-ar avea spadele alea lungi și ascuțite.

CORTÉS: Feriți-vă de lupta corp la corp: caii și tunurile, prieteni; tunurile și caii. Feriți-vă de spadele indigenilor.

PORTOCARRERO: Le țin cu amîndouă mîinile. Au mîini puternice.

CORTÉS: N-o să poată ține piept oțelului spaniol!

ALVARADO: Sîntem puțini; ei sînt mulți.

CORTÉS: De asta trebuie să fim mereu cu ochii în patru și gata de luptă. Puterea este-n Dumnezeu din cer, care ne veghează, și-n brațul nostru. Cu Dumnezeu înainte!

Cei patru căpitani înarmați ies. Marina, rămasă singură pe scenă, întinde un braț.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARINA: Stăpîne. . . ascultă-mă, stăpîne; cînd s-o termina bătălia, îngroapă-ți morții.

Pauză.

Să nu vadă poporul meu că oamenii tăi sînt muritori.

Întuneric. Deodată, lumină strălucitoare. Moctezuma, liniștit, surîzător, dă de mîncare păunilor. Intră Cihuacoatl. Văzîndu-l pe marele preot, regele zîmbește, îi ia mîinile în palmă. Cihuacoatl îngenunchează.

CIHUACOATL: Ești mulțumit, stăpîne?

MOCTEZUMA: Simt o ușurare, mare preot, o ușurare. . . Ce cuvînt minunat; e ca o după-amiază de primăvară sub copacii din Chapultepec; e ca un vis lung și dulce din care ai vrea să nu te mai trezești niciodată.

CIHUACOATL: Trebuie să te trezești, stăpîne.

MOCTEZUMA: Prevestirile s-au împlinit; prin urmare, n-o să mai fie prevestiri. Îndoielile s-au risipit; prin urmare, n-o să mă mai chinuie iar. Visurile au devenit realitate, prin urmare, n-o să mai fie visători care să mă chinuie cu închipuirile lor nemaiauzite. Asta e, asta e; fantomele au căpătat trup și viață. În loc să se destrame, credința noastră s-a întărit; stătea scris în ceruri: zeul Quetzalcóatl s-a întors chiar în ziua anunțată de prezicători: ziua semnului Ce Acatl.

CIHUACOATL: Semnul sîngelui și al răzbunării; și al nefericirii, stăpîne.

MOCTEZUMA *(fără a da atenție cuvintelor preotului)*: O, sărman negustor, o, biet cioban, o, neprețuit sfetnic, o, aliatul meu din Texcoco!. . . Ce păcat. Dacă ar vorbi astăzi, în loc să-i omor, i-aș învălui pe toți în fum de copal. Din gura lor a ieșit adevărul adevărat. . . numai că a fost înainte de vreme. Ce ciudat dar au unii oameni, mare preot, darul de a spune adevărul cînd nimeni nu vrea să-l asculte și de a nu-l putea spune, fiindcă au murit, cînd adevărul se impune și e acceptat de toți.

Pauză.

Of! În sfîrșit, pot să mă odihnesc.

CIHUACOATL: Moctezuma, la porțile imperiului tău se află o putere nouă care-l amenință.

MOCTEZUMA: Vrei să-mi tulburi fericirea, mare preot? Ții cu tot dinadinsul să-mi răpești liniștea?

CIHUACOATL *(ridicîndu-se)*: Omul ăsta pe care oștenii lui îl numesc Cortés, zeu sau muritor, aduce o nouă religie. Și cu el vin și preoții acestei religii.

MOCTEZUMA: Da, e un zeu; e Quetzalcóatl. Credeai că va veni gol ca un cioban sărac, fără curtea sa de războinici și preoți?

CIHUACOATL: Cred că n-o să vrea să aibă de a face cu noi decît ca să ne ucidă războinicii și să ne alunge preoții.

MOCTEZUMA: Fii fără grijă. Nu te speria înainte de vreme. Am fost prevăzător. O sută de slujitori au coborît spre coastă încărcați cu daruri de aur și argint, de turcoaz și jad. Desigur că asta o să potolească mînia zeilor. Și cînd vor fi încredințați că îi cinstesc așa cum se cuvine, își vor da seama că totul merge strună în regatul ăsta și se vor întoarce pe drumurile mării spre locuințele lor cerești.

CIHUACOATL: Se vor întoarce? Nu știu dacă va fi așa sau nu. Poate că vor dori și mai multe bogății; n-ai făcut decît să le trezești pofta; vor dori și mai multe, din ce în ce mai multe bogății. . .

MOCTEZUMA: Atunci nu sînt zei? Căpitanul lor nu e încarnarea lui Quetzalcóatl? Cînd s-a mai auzit ca zeul Quetzalcóatl să poftească aur? Nu vorbește el oare mai curînd de principii impalpabile: uniune, pace, fericire? Crede-mă, cînd îți spun: se vor întoarce. Lasă-mă să mă bucur de liniștea pe care mi-am recîștigat-o.

CIHUACOATL: Liniștea ta ar putea însemna pierzania noastră. Ai acceptat o fatalitate: fiindcă au sosit tocmai acum, oamenii ăștia sînt, pentru tine, Quetzalcóatl și suita lui. Nu te-ai gîndit că ai putea să te înșeli?

MOCTEZUMA: Aș cădea iar pradă spaimei, îndoielii și luptei cu mine însumi de care abia am scăpat. Fie-ți milă de mine. Lasă-mă să respir liniștit. Nu mă azvîrli din nou în infern.

CIHUACOATL: Mila pe care mi-o ceri ar fi criminală; nu ne-ar fi de nici un folos nici ție, nici mie, nici regatului nostru. Gîndește-te, stăpîne: dacă acest căpitan bărbos e chiar zeul Quetzalcóatl, de ce strigă sus și tare că reprezintă pe un alt stăpîn, mai puternic decît el, un împărat de peste mări pe nume Carlos? De ce spune mereu că mai presus de el și de regele lui se află un alt zeu, unic și invincibil, și că numai lui îi datorează victoriile obținute împotriva șefilor de trib de pe coastă?

MOCTEZUMA: Nu învălui în mister claritatea binecuvîntată a acestui fapt. Dacă e adevărat ce spune căpitanul zeilor, atunci avem și mai multe motive să-i domolim mînia și să încercăm să-i fim pe plac. În loc să cinstim un singur zeu, vom cinsti trei zei noi: pe zeul-căpitan, pe zeul-rege și pe zeul-zeu. E loc destul în panteonul nostru.

Pauză.

De ce îți place să încurci lucrurile cu argumentele tale teologice? De ce nu vrei să înțelegi că s-au împlinit, în sfîrșit, prevestirile?

CIHUACOATL: Stăpîne, s-au întîlnit două lumi fără nici o legătură și fără nici un termen de comparație. Nici zeii noștri nu sînt ai lor, nici ai lor nu pot fi ai noștri; nu există idei comune în această înfruntare, și fiindcă nu există nu va putea fi decît înfruntare și nimic altceva. Pregătește-te să-i înfrunți.

MOCTEZUMA *(reacționînd energic)*: Comedia s-a terminat, mare preot.

CIHUACOATL *(înclinîndu-se)*: Tragedia abia începe, stăpîne.

MOCTEZUMA: Totul s-a împlinit, cînd îți spun. Stătea scris în ceruri; trebuia să se întîmple așa. Căpitanul ăsta e Quetzalcóatl; trebuie să fie el. Altfel, ar însemna să clatini temeliile magice ale religiei noastre. . . și pe mine m-ai lăsa pradă nebuniei.

Pauză.

Acuma du-te.

Începe să dea din nou de mîncare la păuni. Cihuacoatl iese. Întuneric. O cîntare religioasă ca un geamăt. Mișcare dublă de intrare în scenă: dintr-o parte intră Emisarii lui Moctezuma, încărcați de daruri. Din cealaltă parte, intră șase Soldați spanioli, victorioși, dar osteniți de luptă: se așază și se culcă pe jos. În urma lor, Cortés, Sandoval, Portocarrero, Alvarado, Olid, Ordás, un Notar. . . Cortés se oprește în mijlocul scenei, lîngă Marina, îngenunchiată. Îi întinde mîna; ea o cuprinde. Cortés duce în cealaltă mînă drapelul cu semnul crucii și cu inscripția: «In hoc signo vinces». Dă drumul mîinii pe care i-a oferit-o Marina. Trage spada din teacă și despică aerul cu trei lovituri. Atitudinea lui e totodată solemnă și practică.

CORTÉS: Sfînta cruce ne-a dus la victorie, cu ajutorul Domnului Dumnezeul nostru. În numele ei, întemeiem acest oraș, Villa Rica de la Vera Cruz, și îl oferim preaputernicului nostru rege don Carlos, pe care-l reprezentăm în locurile astea.

Marina îl privește pe Cortés: ușor murmur de aprobare al Soldaților.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Notarule, ia aminte şi întocmeşte actele. Să se traseze planul oraşului; să se împartă pămîntul oamenilor; să se înalţe stîlpul infamiei şi spînzurătoarea, care sînt semnele autorităţii.

Notarul scrie de zor pe un pergament.

Să se desfete privirile noastre cu aceste pămînturi mănoase, şi să ne guvernăm cum se cuvine. Să ne dea Domnul noroc în războaie, asemeni paladinului Roland; cît despre celelalte, cum vă ştiu cavaleri şi bărbaţi adevăraţi, ne vom înţelege uşor.

Notarul presară cenuşă pe pergament; îl face sul şi iese, în timp ce cei doi Emisari ai lui Moctezuma înaintează spre Cortès; depun la picioarele lui veşminte de bumbac, obiecte lucrate din pene şi măşti de mozaic. Emisarii gesticulează fără să scoată nici un cuvînt. În numele lor va vorbi Marina. Marina se ridică în picioare.

MARINA: Stăpîne, oamenii care au venit acum sînt trimişii Marelui Moctezuma şi îţi aduc aceste daruri.

CORTÉS: Le mulţumesc pentru daruri şi voi încerca la rîndul meu să-i răsplătesc tot prin daruri, atît cît îmi îngăduie sărăcia noastră. Alvarado ... cred că avem un scaun marchetat ... Olid ... un vas de Florenţa ... Ordás ... o pălărie roşie.

Căpitanii dau toate aceste obiecte Emisarilor, în timp ce Cortès urmează:

Dar cine-o mai fi şi Moctezuma ăsta?

Mimică a Marinei. Emisarii, uimiţi, se dau cîţiva paşi înapoi. Vorbesc în şoaptă, în timp ce Marina traduce.

MARINA: Moctezuma este cel mai mare stăpîn al acestor locuri. Triburile pe care tu le-ai învins în drumul tău sînt vasalii lui; toate neamurile acestei ţări îi plătesc tribut. Nimeni nu-l poate privi în ochi, atît sînt de strălucitori; în palatul său slujesc peste două mii de servitori şi are treizeci de femei pentru desfătarea trupului ...

Soldaţii rîd.

SOLDATUL 1: Regele ăsta, dacă nu e un armăsar de montă, trebuie să fie tare ostenit.

SOLDATUL 2: Să ne împrumute jumătate din ţiitoarele lui.

SOLDATUL 3: Sîntem cinci sute de bărbaţi. Putem să-l ajutăm.

CORTÉS: Aş vrea să-l văd pe acest Moctezuma, ca să aflu dacă e chiar aşa de mare pe cît se spune.

Mimică a Marinei; spaimă pe feţele Emisarilor. Gesturi şi vorbe deochiate ale Soldaţilor.

MARINA: Capitala lui Moctezuma e departe de aici, stăpîne, şi el nu o părăseşte niciodată.

CORTÉS: Atunci o să mă duc eu să-l văd. La ce distanţă e capitala asta şi cum arată?

Spaimă crescîndă a Emisarilor; încetează brusc glumele Soldaţilor.

MARINA: La nouăzeci sau o sută de leghe de ţărm; dar drumul e plin de povîrnişuri şi de neguri reci, şi ca să ajungi în capitala lui Moctezuma ai de învins o fortăreaţă de munţi înalţi şi de străbătut un podiş cu vulcani care fumegă. De acolo se vede întinsa cetate de pe insula Tenochtitlan, giuvaier al lacului pe care e aşezată şi oglindă a puterii regilor săi; patruzeci de mii de canoe merg pe lagună, şi din apă se ridică nenumărate turnuri de piatră, producînd o impresie de vrajă, de măreţie şi de minune cum nu s-au mai văzut ...

CORTÉS: De cîte batalioane dispune acest puternic rege?

MARINA: Războinicii lui Moctezuma, înşiraţi pe o cîmpie necuprinsă, ar acoperi-o asemeni valurilor mării pe care ai venit, stăpîne.

CORTÉS: Mai puţină poezie, femeie, şi mai multă precizie.

MARINA: Puterea lui Moctezuma se întinde peste treizeci de regi vasali, fiecare cu cîte zece mii de luptători.

CORTÉS: Sînt buni căpitanii lui?

MARINA: Foarte buni; au fost deprinşi de copii cu arta războiului, îi ocroteşte zeul suprem al bătăliilor, Huitzilopochtli, şi sînt însoţiţi de sufletele străbunilor, regii Mexicului; Acamapichtli ...

Cortés arată cu veselă energie pe fiecare din căpitanii săi, în contrapunct cu numele monarhilor azteci:

CORTÉS: Lui Cacampito ăsta îi răspund cu Diego de Ordás şi cu o iapă zdravănă, stearpă şi bună la călăreală, chiar dacă aleargă greu.

ORDÁS: Mai bună e iapa mea, oricum, decît calul lui Baena, cel din Trinidad, un şarg care mănîncă grăunţele de pomană.

MARINA: Chimalpopoca ...

CORTÉS: N-are ce alege din Popoca ăsta căpitanul meu Alonso Hernández Portocarrero cu calul său roib, iute la trap şi focos.

PORTOCARRERO: Mai bun decît al meu e calul poreclit Catîrgiul, al lui Ortiz muzicantul.

MARINA: Itzcoatzin ...

CORÉS: Să-ndrăznească numai indigenul ăsta să-l înfrunte pe Gonzalo de Sandoval, cu calul său şarg, parcă sculptat de mîna omului.

SANDOVAL: Pe-al meu lasă-l să-l înfrunte, Hernando; dar iart-o şi n-o băga în luptă pe iapa lui Juan Sedeño, care a fătat pe corabie.

Rîd cu toţii, în afară de Marina şi Emisari.

MARINA: Regi întemeietori de dinastii şi din viţa cea mai nobilă.

CORTÉS *(rîzînd)*: Toţi împreună, ascultă-mă pe mine, se vor împrăştia ca potîrnichile cînd o năvăli Pedro de Alvarado pe iapa lui roaibă care fuge mîncînd pămîntul, luată cu japca de la stăpînul ei adevărat, Hernán López de Avila.

ALVARADO *(rîzînd)*: Am cumpărat-o, Hernando, şi numai jumătate ...

ORDÁS: Care din cele două jumătăţi? De la cap la burtă, sau de la burtă la coadă?

ALVARADO: Asta depinde de nevoile mele.

Rîd cu toţii. Emisarii nu înţeleg nimic.

OLID: Ce-i drept, Pedro, uneori unde nu-i cap e vai de picioare, dar alteori picioarele iuţi salvează un cap înfierbîntat, căci fuga-i ruşinoasă, dar e sănătoasă.

Cortès ridică un braţ.

CORTÉS: Cavaleri, prieteni ... Mai lăsaţi gluma cînd sînt de faţă solii Marelui Moctezuma ...

Cercetează darurile.

Pătură ... mozaic ... pene ...

Se proţăpeşte în faţa emisarilor cu picioarele depărtate şi mîinile în şold.

Pînă şi cei mai mărunţi şefi de trib ne-au dat aur, chiar dacă era de proastă calitate. Se poate oare ca Marele Moctezuma să nu aibă nici o pepită de aur, sau o fi un lacom şi-un zgîrcit, care nu ştie să-şi primească oaspeţii.

Uimire a Emisarilor.

MARINA: O sală întreagă din palatul lui Moctezuma e plină de aurul acestui imperiu, de la podea pînă-n tavan.

Cortés îşi scoate coiful şi îl întinde Emisarilor.

CORTÉS *(către Marina)*: Spune-le, femeie, să-mi umple coiful ăsta cu monezi de aur, şi atunci voi începe să cred în măreţia stăpînului lor.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Mimică a Marinei. Unul din Emisari înaintează în cele din urmă spre Cortés. Dintre faldurile mantiei scoate un sac. Deșeartă conținutul — o cascadă de aur — în coif, făcînd să se verse pe de lături. Căpitanii se apropie, uimiți. Soldații se ridică în picioare.

PORTOCARRERO: Chiar dacă punem de o parte o cincime pentru rege, rămîne o avere pentru flota noastră . . .

OLID: Și cît o mai fi în locul de unde a fost adus . . .

ALVARADO: Ah, da' știu că-l țineau bine ascuns mișeii ăștia!

MARINA: Stăpîne, trimișii marelui Tlatoani al Mexicului, Moctezuma, își iau rămas bun, îți mulțumesc pentru daruri și îți doresc o petrecere frumoasă, dar scurtă, pe meleagurile astea.

CORTÉS: Frumoasă? Atunci să le intre-n cap o dată pentru totdeauna că n-am venit ca să le facem nici un rău, ci ca să le dăm tot ce am adus cu noi, ca unor frați. Marele Moctezuma ar trebui să poruncească vasalilor să nu ne mai supere cu războaie și să ne lase în schimb trecerea liberă și să ne dea hrană. Abia atunci va fi frumoasă șederea noastră, nu mai înainte.

Pauză

Scurtă, au spus?

MARINA: Marele Moctezuma Xocoyotzin așteaptă, stăpîne, ca tu și *teulii* veniți o dată cu tine, după ce veți cunoaște aceste locuri, să vă întoarceți repede acolo de unde ați venit.

Emisarii se înclină respectuos și ies. Imediat, soldații se năpustesc asupra coifului plin de monezi de aur, îngenunchează, încep să le numere și să se joace cu ele. Căpitanii beau și își pregătesc armele.

CORTÉS: *(către Marina):* Ți-a ieșit din gură un cuvînt pe care nu l-am înțeles; solii ne-au numit *teuli* . . . Ce înseamnă asta?

MARINA: Dumnezeu; zei.

CORTÉS: Zei . . . noi?

MARINA: Da. . . tu.

Uimirea lui Cortés se transformă în hohote de rîs.

CORTÉS: Eu . . . eu nu sînt nimic.

MARINA: Pentru Moctezuma, care este totul, tu ești mai mult decît el. Ascultă-mă, stăpîne; cine nu e nimic, poate ajunge să fie tot; cine e tot, poate ajunge să nu fie nimic.

CORTÉS: Zeu . . . eu? Taci, hulitoareo!

MARINA: Eu sînt glasul țării unde ne aflăm, și nimic nu-l poate face să tacă.

CORTÉS: Află că mai presus de mine este regele don Carlos, pe care-l reprezint, și mai presus de toți este Domnul Dumnezeu, unul și adevărat, Isus Hristos, care a murit pe cruce ca să ni se ierte păcatele.

MARINA: Așa o fi în țara ta, stăpîne. Aici . . . nimeni nu trebuie să fie mai presus de tine.

Cortés se îndepărtează de Marina, pășește încet spre Căpitani. Soldații se joacă cu aurul.

SOLDATUL 1: E bun aurul ăsta. Cu partea mea voi putea să-mi fac o casă în Cuba, să-mi văd de gospodărie și să mă însor . . .

SOLDATUL 2: Dar nu ești în Cuba, ci în regatul acestui Moctezuma, și aurul nu-i bun ca să vindece rănile și să-ți alunge oboseala.

SOLDATUL 3: Și nici n-o să învie morții, care sînt cincisprezece pînă acum.

SOLDATUL 4: Ați auzit ce s-a vorbit aici? Ați auzit ce ne așteaptă? O cetate la care se ajunge greu, căci e în inima munților; o fortăreață apărată de sute de mii de războinici.

SOLDATUL 5: Și noi sîntem atît de puțini. Cîți sîntem?

Cortés se oprește lîngă ei.

CORTÉS: Ai spus singur mai înainte, soldatule, cînd visai să petreci cu femeile lui Moctezuma. Sîntem cinci sute de oameni, nu mai mult.

SOLDATUL 6: Căpitane . . . așa puțini cîți sîntem, o să luptăm împotriva armatelor lui Moctezuma?

SOLDATUL 5 *(nehotărît):* Aur avem.

SOLDATUL 1: Dar pîinea noastră e mucegăită și amară.

SOLDATUL 2: Căpitane . . . gîndește-te la suferințele, la frigul și moartea care ne așteaptă, la ostenelile drumului și la greutatea armelor pe care le purtăm mereu în spate, și la alte necazuri, cum ar fi lipsa de hrană, bunăoară. Cu pîinea de manioc, sarea și slănina pe care le-am adus cu noi, nu vom putea străbate cele nouăzeci de leghe care ne despart de cetatea lui Moctezuma . . .

CORTÉS: E o rușine să renunțați la luptă cînd nu vă puteți plînge de nimic, căci nu vă lipsește decît hrana, pe care o puteți lua de la indigeni.

SOLDATUL 1: Căpitane, te miră faptul că ne întrebăm ce urmărim noi în războaiele astea și, după ce s-or termina, ce s-o alege de noi, unde-o să ne ducem, fiindcă să pătrundem în orașul ăsta de peste munți nu-i lucru de glumă, și cînd ne-om trezi în război cu puterea nemăsurată a lui Moctezuma, pe unde-o să mai scoatem cămașa?

CORTÉS: Prieteni: cînd eram mic, din ușa casei mele vedeam ruinele castelului din Medellín. Cîndva fusese impunător. Dar acum nu mai păstra nimic din măreția de altădată. Fusese părăsit de stăpînii lui. În schimb, era de ajuns să mă depărtez de ruinele astea și să cobor în sat ca să întîlnesc viața: pe aici treceau oameni ca voi, care coborau din Trujillo spre Sanlúcar de Barrameda și spre Cádiz, spre mare, oameni care mergeau de la Mérida la Córdoba și cărăuși între satele din Serena și cele din munții Montánchez. Toți își căutau norocul, fericirea, onoarea, și nu le lăsau în voia soartei. Castelul era numai ruine, fiindcă ei îl părăsiseră; nu mai erau șerbii unui senior; alcătuiau un popor în mișcare, poporul care a recucerit Spania de sub stăpînirea musulmană, înainte de a descoperi o lume nouă în care să încapă.

Pauză.

Mergem pe drumurile unei lumi deschise voinței tuturor. Noi facem parte din această Spanie în mișcare, care-a lăsat în urmă castelul în ruine. Spania nu mai e în Spania, ci la granițele pe care noi i le deschidem. Cine vrea n-are decît să se întoarcă la servituțile din umbra castelului. Cine e om nou și cu voință de fier, să mă urmeze și să mulțumească celui de sus că face parte din expediția asta pe care o vom duce la capăt în numele preaînaltului nostru stăpîn, regele Don Carlos.

SOLDATUL 3: Nu pe rege îl reprezinți, căpitane, ci pe guvernatorul Cubei.

CORTÉS: Unde e guvernatorul? Îl vedeți oare printre noi? A îndurat el alături de noi foamea, febra, rănile săgeților, naufragiul și moartea? Nu. Conchista o înfăptuiesc oameni ca voi, care nu se tem de primejdii, dar nu-și pun viața în joc ca să slujească interesele unor guvernatori trîndavi.

SOLDATUL 4: Căpitane, te revolți împotriva celui care ți-a dat comanda și a echipat navele pentru expediția asta.

CORTÉS: Nu te răscula tu împotriva mea, căci aici, în imperiul lui Moctezuma, nu ajunge autoritatea guvernatorului Velázquez ci numai puterea regelui. Și amintește-ți că dacă pe lîngă nave mai avem arme, pîine, cai, slănină și găini, asta se datorează lui Hernán Cortés, care a umblat zi și noapte după ele, plătind și

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

uneori furînd ca un pirat fără frica lui Dumnezeu, fiindcă scopul scuză mijloacele. Haideți! Expediția e a noastră, am pregătit-o cu mijloacele noastre și nu dispunem decît de ele ca s-o ducem la bun sfîrșit.

Se apropie de căpitani.

Sandoval . . . ai cercetat coasta?

SANDOVAL: Da. Nu există nici un port sigur, la adăpost de vînturile dinspre miază-noapte.

CORTÉS: Ce-i de făcut?

PORTOCARRERO: Nu avem decît două căi de ales.

OLID: Să ne întoarcem în Cuba cu aurul și darurile pe care le-am primit.

ORDÁS: Sau să ne fortificăm în taberele pe care le-am stabilit pe țărm și să vedem ce se mai întîmplă.

ALVARADO: Ba nu; există și a treia cale: să pătrundem în regatul lui Moctezuma.

SANDOVAL: Se simte miros de răzmeriță; oamenii guvernatorului Velázquez au început să cîrtească împotriva ta.

ORDÁS: Spun că i-ai adus aici prin înșelăciune, fiindcă nu aveai împuternicire decît ca să iei aur și să te întorci în Cuba.

OLID: Și tu, în loc de asta, ai întemeiat un oraș.

PORTOCARRERO: Și pe deasupra îi amenințí c-o să-l faci să urce pînă la îndepărtata fortăreață a lui Moctezuma.

CORTÉS: Alvarado, dă-le cîteva monezi de aur nemulțumiților, căci metalul ăsta face minuni și alungă gîndurile negre.

POROCARRERO: Unii spun că mai bine se întorc săraci, dar teferi . . .

Olid și Ordas ies. Cortés se întoarce mînios spre Soldați.

CORTÉS: Ce erai tu în Spania, soldat?

SOLDATUL 4: Hidalg sărac, căpitane.

CORTÉS: Dar tu?

SOLDATUL 5: Fiu de țăran cinstit, căpitane.

CORTÉS: Dar tu?

SOLDATUL 6: Porcar, căpitane.

CORTÉS: La asta vreți să vă întoarceți, nemernicilor? Sărăntoci v-ați născut și sărăntoci o să muriți. Pentru asta v-ați pus în joc viața de atîtea ori? Vă mulțumiți cu atît? Din ce aluat sînt plămădiți spaniolii, că nu vor să meargă înainte?

SOLDATUL 2: Dă-ne cîțiva galbeni din aurul capturat, căpitane, și lasă-ne să ne întoarcem în Cuba cît mai sîntem încă în viață.

CORTÉS: Portocarrero! Ia tot aurul pe care l-am strîns, toate covoarele, statuile de jad, țesăturile din pene și mozaicurile, du-le pe toate pe o corabie, ridică ancora chiar în noaptea asta și nu te mai opri pînă în Spania; așterne totul la picioarele Majestății sale regele Carlos: să afle curtea din Madrid, întreaga Spanie și întreaga Europă cine sînt bărbații care au descoperit pămînturile astea. Pe urmă, chiar de-o fi să murim în lupta cu războinicii lui Moctezuma, cel puțin gloria va fi a noastră, și nu a fricosului guvernator Velázquez.

În timp ce Cortés vorbește, Portocarrero, folosind forța, îi silește pe soldații 5 și 6 să adune darurile; ies.

CORTÉS *(către Soldatul 3)*: Acum nici aurul ăsta nu mai e al tău, soldat. Și dacă mai vrei aur, va trebui să mă urmezi în această expediție.

Murmur de protest al Soldaților care rămîn. Intră Ordás și Olid, cu doi căpitani pe care i-au făcut prizonieri: Escudero și Zermeño.

ORDÁS: Căpitane Cortés . . .

CORTÉS: Iar îmi dau de furcă . . .

OLID: Oamenii ăștia sînt Escudero și Zermeño; au fost surprinși pe cînd puneau stăpînire pe o brigantină; au mărturisit că aveau de gînd s-o șteargă în Cuba, să-i spună guvernatorului tot ce faci, s-o apuce înaintea trimișilor tăi și să-ți ia comanda, cerînd pentru ei gloria de a fi ajuns în aceste locuri și, pe lîngă asta, dreptul de a strînge bogățiile pe care le vor găsi . . .

CORTÉS *(către Soldați)*: Ce mai aveți de spus acum? Pentru trădătorii ăștia vreți voi să îndurați atîtea lipsuri și suferințe? Zarurile au fost aruncate. Alvarado! Pune să-i biciuiască pe oamenii ăștia!

Olid și Ordás îi leagă pe Escudero și Zermeño; cei doi prizonieri strigă:

ESCUDERO: Sîntem o mînă de oameni slabi!

ZERMEÑO: N-o să putem ține piept marilor armate ale lui Moctezuma!

CORTÉS: N-o să puteți voi, lașilor; noi o să putem.

Alvarado și Ordás îi biciuie pe rebeli. Escudero și Zermeño gem și strigă de durere.

Zarurile au fost aruncate, repet; încă din Spania; de cînd ne-am născut . . . Tu, Zermeño, vei fi înălțat în ștreang chiar în noaptea asta. Dumnezeu să mă ierte că vărs sînge de spaniol . . . Ție, Escudero, voi porunci să-ți tale picioarele ca să rămîi o amintire vie și învățătură de minte pentru trădarea asta.

Intră un Marinar, tremurînd înfricoșat, cu bereta în mînă. Cortés îl vede și îl întreabă:

A plecat corabia lui Portocarreo spre Spania?

MARINARUL: A plecat, căpitane.

CORTÉS: Marinarii mi-au împlinit ordinele?

MARINARUL: Le-am împlinit, căpitane.

CORTÉS: Soarta ne-a fost hotărîtă. Pentru această mînă de oameni nu mai există nici o retragere.

Toți se cutremură.

Nu mai avem corăbii.

Agitație și mișcare.

Corăbiile au fost scufundate.

Animație enormă.

Să vă intre bine-n cap că avem de împlinit fapte mari, și cu ajutorul Domnului nostru Isus Hristos vom ieși biruitori din toate bătăliile și încăierările; și trebuie să fim cu ochii în patru și mereu gata de luptă, fiindcă la cea mai mică înfrîngere s-a zis cu noi. Acum nu mai avem corăbii, ca să fugim și să ne întoarcem în Cuba; nu ne-au mai rămas decît arta războiului și vitejia din pepturile noastre de osteni.

Pauză.

Amintiți-vă de această zi, fiindcă acum se hotărăște întreg viitorul nostru.

Pauză.

Îl vreți pe Fernando Cortés căpitan general, judecător suprem și stăpîn al unei cincimi din aurul rămas după ce se pune deoparte a cincea parte pentru rege?

TOȚI: Da!

CORTÉS: Atunci, înainte spre Marea cetate Tenochtitlan, stăpînită de Moctezuma! Înainte fără oprire! . . . Nu ne putem îngădui nici o clipă de odihnă.

Peste dezordinea și agitația generală, se lasă întunericul.

TABLOUL II

Se aude glasul unui soldat care cîntă o veche baladă spaniolă; în depărtare, tobe indigene. Cortés, cu cămașa afară din pantaloni, doarme cu capul pe pieptul Marinei. Soldatul își încheie cîntecul. O tînără și frumoasă fată indigenă se apropie cu sfială.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

soldatul o vede şi se apropie de ea. Fata dă să fugă; soldatul scoate de la piept un colier de mărgele de sticlă şi o oglindă; se joacă cu mărgelele; fata se opreşte; soldatul se joacă cu oglinda, făcînd-o să strălucească în soare; fata se opreşte; soldatul aleargă spre ea, o cuprinde de mijloc, ea se desface din strînsoare, el o invită să se apropie prin gesturi; îi oferă oglinda, ea se apropie, se priveşte uimită în oglindă, întinde o mînă spre soldat şi ia oglinda. El o sărută. Ies.

MARINA: Odihneşte-te, stăpîne; lasă mîinile mele să-ţi fie leagăn; dormi în braţele mele; lasă-mă să te adorm cu cîntece de leagăn; îţi voi păstra secretele, stăpîne; ţi le voi destăinui pe cele ale neamului meu. Tu, prin gura mea, vei afla totul despre el; el nu va şti nimic despre tine în afară de minciuna care îţi va asigura biruinţa. Eşti un om de rînd şi muritor; prin gura mea vei fi zeu şi nemuritor.

Pauză.

Ai ajuns într-o ţară construită ca o piramidă. Piramidă de pămînt, care începe să se înalţe de la ţărmurile largi, umede şi arzătoare, pe treptele line ale dealurilor şi văilor mănoase, spre munţii abrupţi, vulcanii albi şi podişul înalt şi pietros; aici se află vîrful piramidei, şi numele ei este cetatea Mexicului-Tenochtitlan. Tot o piramidă e şi statul; temelia lui o susţin sclavii, cerşetorii, slujitorii care duc poverile şi nenumăraţi oameni fără nume; pe urmă, vine activitatea de furnicar a perceptorilor de biruri, a meseriaşilor, a negustorilor şi a meşterilor artişti; pe urmă, viteţia războinicilor şi veghea tainică a preoţilor; mai sus, orgoliul şi privilegiile principilor; în vîrful piramidei este Moctezuma, şi el are puterea absolută. Nu e loc decît pentru un singur om în vîrful piramidei ... Şi tot o piramidă e sufletul, mai ales sufletul, căci şi construcţiile dorinţelor noastre sînt închipuite ca o înălţare la punctul unde se întîlneşte lutul murdar cu bolta cerului curat; piramidele înălţate în locurile astea sînt arhitectura spiritului nostru; a dorinţelor şi a temerilor noastre. Vrem să atingem cerul şi de aceea visăm şi muncim ca toţi oamenii. Dar totodată vrem ca cerul să rămînă acolo unde e, fiindcă ne e frică de el; sîntem prea aproape, prea aproape, stăpîne ..

Violent joc erotic al Marinei în jurul şi deasupra trupului adormit al lui Cortés.

Prea aproape de amintirea cataclismului cumplit al începuturilor, şi de îngrozitoarea goliciune neputincioasă în faţa fiarelor sălbatice, foamei şi tăcerii. Prea aproape de mînia cerului abătută asupra pămîntului. Prea aproape de tenebrele începutului. Sîntem lipsiţi de apărare, stăpîne; există forţe mai puternice decît noi; nu ştim să le stăpînim altfel decît prefăcîndu-ne în ceea ce ne înspăimîntă şi ceea ce avem nevoie. Visează-mă, stăpîne: sînt aer; atinge-mă, stăpîne: sînt foc; soarbe-mă, stăpîne: sînt ploaie; cucereşte-mă, stăpîne: sînt pămînt.

Pauză.

Totul e viu în Mexic: pămîntul încă nu se odihneşte; creaţia nu s-a încheiat. De aceea am inventat nenumăraţi zei şi o singură putere.

Cortés se mişcă în somn; se trezeşte.

CORTÉS: Marina ...

MARINA: Stăpîne ...

CORTÉS: Am avut un vis.

MARINA: Ce vis, stăpîne?

CORTÉS: Cuvinte. Totul se întîmpla în cuvinte.

MARINA: Înţeleg. Numai ceea ce capătă un nume există. Dacă nu le-ar pronunţa nimeni, profeţiile nu s-ar transforma în realitate. Un nume, stăpîne, e ca o întrupare. Numeşte răul, numeşte iubirea. Le dai viaţă. Le trezeşti din somnul în care sînt ţinute de forţele lumii cît timp nu le numeşte nimeni. Atunci, acoperite cu veşmîntul cuvintelor, acţionează împlinind destinul propus de verbul nostru.

CORTÉS: Nu, asta doar în vis. În lumea reală, numai acţiunea are importanţă.

MARINA: Tu acţionezi, stăpîne, şi oamenii nu vor uita faptele tale. Lasă-mă pe mine să spun cuvintele în numele tău.

CORTÉS *(zîmbind)*: Eşti limba mea.

MARINA: Limba ta îţi spune că limbile acestei ţări te numesc zeu.

CORTÉS: Stărui în blasfemia ta?

Pauză. Îndoială. Slăbiciune secretă.

Asta se spune despre mine?

MARINA *(încuviinţează)*: Şi nu numai fiindcă tu şi oamenii tăi aţi cucerit pînă acum faimă de viteji, nici din pricina spaimei pe care o provoacă animalele şi armele tale de foc ... nici măcar din pricina bănuielii că, fiind atît de puţini şi biruind armate mult mai numeroase, aţi fi nemuritori. Nu; eşti zeu fiindcă aşa stătea scris în ceruri; prezicătorii noştri ştiu să citească semnele ...

CORTÉS: Ce amăgire ... ce amăgire vană.

MARINA: Ascultă, stăpîne; profită de faptul că întreg neamul meu şi chiar Marele Moctezuma crede că eşti un zeu; profită de asta pentru scopurile expediţiei tale ...

CORTÉS: Sînt supusul credincios al regelui Carlos.

MARINA: Stăpîne, regele tău e la fel de absent ca şi guvernatorul ăsta a cărui autoritate ai negat-o. Îţi pun aceleaşi întrebări pe care le-ai pus tu soldaţilor tăi: unde e regele? Ce-i datorezi lui? A suportat el oare greutăţile bătăliilor tale?

Intră şi se opreşte într-un colţ slab luminat călugărul Bartolomé de Olmedo. Poartă rasa Ordinului Graţiei: tunică albă şi pelerină neagră. Ascultă conversaţia.

CORTÉS *(rîzînd)*: Nu, pe legea mea; tînărul meu rege don Carlos a dus o viaţă liniştită în afara hotarelor Spaniei: crescut în Flandra, nici măcar nu ştie să vorbească spanioleşte; fiul Juanei, regina cu minţile rătăcite, a trăit la fel de izolat ca maică-sa, înconjurat numai de dascăli, de medici şi de curteni ... De aici înainte pot să bag mîna-n foc, femeie; nici un rege al Spaniei n-o să pună vreodată piciorul pe pămînturile astea cîştigate de noi pentru stirpea lor nobilă. Eu, în schimb ... eu, de mic am trăit visînd mereu cu ochii deschişi la lumea nouă.

MARINA: Stăpîne, fii tu regele acestei ţări; tu poţi fi rege; împreună cu mine ... Stăpîne ... învinge-l pe Moctezuma şi ia puterea lui pentru tine; nu pustii ţara asta, nu o cotropi ... Fii tu noul împărat al Mexicului, întoarce-le spatele regelui şi Dumnezeului tău; tu poţi să-ţi fii singur rege şi zeu ...

CORTÉS *(resemnîndu-se să o asculte, tandru)*: Nu ştiu dacă eşti smintită, sau numai nerăbdătoare. Ai măcar răbdare, dacă n-ai minte. Expediţia asta încă nu s-a terminat.

MARINA: Nu vei fi rege niciodată, dacă aştepţi pînă cînd soseşte triumful. Trebuie să doreşti înainte de a avea. Stăpîne, nu vei putea stăpîni decît ceea ce ai dorit dinainte.

Olmedo face cîţiva paşi înainte.

OLMEDO: Taci odată, femeie stăpînită de diavol. Cu toate că ai primit din mîinile mele botezul şi semnul crucii, sufletul tău păgîn a rămas mai departe în puterea acestor blestemaţi idoli de piatră pe care îi distrugem în drumul nostru.

Se proţăpeşte în faţa Marinei.

Afară, piei de-aici, diavole ...

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Marina iese în fugă, ca o jivină speriată. Olmedo se întoarce spre Cortés.

Ai săvîrşit fapte mari, căpitane.

CORTÉS: Nu le-aş fi putut duce la capăt fără ajutorul lui Dumnezeu.

OLMEDO: Desigur. Atunci nu uita lucrul ăsta.

CORTÉS: Nu uit, părinte Bartolomé; aşa cum nu uit că voinţa lui Dumnezeu n-o poate împlini decît braţul omului.

OLMEDO: Şi asta e adevărat. Dar cu atît mai mare trebuie să fie smerenia oamenilor cu cît îşi dau seama că tot ce fac şi spun nu valorează nimic dacă nu e făcut şi spus spre lauda lui Dumnezeu.

CORTÉS: Amin. Şi acum aş vrea să mă pot odihni mai departe.

OLMEDO: Lasă trupul să-şi afle odihnă. Îşi va găsi oare odihnă şi ambiţia ta?

CORTÉS: Ordinul tău se numeşte Ordinul Graţiei; împlineşte-i o dorinţă neînsemnată unui om ostenit.

OLMEDO: Să nu vadă indigenii că eşti obosit. Zeii trebuie să fie neobosiţi.

CORTÉS: Zeii...

OLMEDO: Băştinaşii cred că eşti zeu, fiindcă străbunii lor le-au spus că o să vină un om alb cu barbă lungă dinspre soare-răsare şi va fi domnul şi stăpînul lor.

CORTÉS: Trebuie să ne folosim de toate superstiţiile astea pentru succesul expediţiei noastre; fiindcă vom avea de purtat lupte grele, şi tu ştii asta. Cunoşti cît de puternică mi-e credinţa, părinte Olmedo; şi mai ştii că un capelan însoţeşte armata cu discreţie şi fără să se amestece în acţiunile noastre, care nu au alt scop decît să dobîndească biruinţa militară.

OLMEDO: Îţi îngădui s-o ţii ca ibovnică pe vrăjitoarea asta păgînă.

CORTÉS: Dar eu n-o să îngădui să te atingi de ea cu vorba sau cu fapta.

OLMEDO: O să închid ochii asupra acestui lucru şi asupra altora mai mărunte, chiar dacă la drept vorbind nu sînt chiar aşa mărunte. Fii fără grijă: biserica ştie să fie îngăduitoare cu slăbiciunile omeneşti. Nu poate fi însă tot astfel în ceea ce priveşte trufia omului, cînd acesta depăşeşte măsura şi uită că orice faptă individuală nu e decît o parte dintr-un scop mai vast: mai întîi, să lărgim, prin foc şi sabie, graniţele imperiului spaniol; în al doilea rînd, să răspîndim cu ajutorul sfintei cruci credinţa în Dumnezeu.

CORTÉS: Dar oamenii care luptă aici şi uneori îşi pierd viaţa?

OLMEDO: Nu sînt nimic pe lîngă scopurile pe care le-am pomenit mai înainte; nimic, un pumn de ţărînă, căci din pămînt s-au născut şi în pămînt se vor întoarce. Scurtă e viaţa lor pe lîngă viaţa Spaniei; dar mai mult decît oamenii şi decît Spania vor dăinui raiul şi iadul care ne aşteaptă la capătul drumului.

CORTÉS: Ai băgat de seamă, părinte, un lucru?

OLMEDO: Spune.

CORTÉS: Că pămînturile astea au luat locul raiului şi al iadului.

OLMEDO: Ai grijă, căpitane; fereşte-te de cuvintele primejdioase...

CORTÉS: Am scufundat corăbiile. Nu există cale de întoarcere. S-ar putea să murim cu toţii chiar în noaptea asta. Ar fi de ajuns ca Moctezuma să arunce în luptă zece mii de oameni împotriva bietei noastre cete. Cuvintele ar intra în mormînt o dată cu noi. Lasă-mă să le pronunţ; pe urmă n-ai decît să le uiţi.

OLMEDO: Va trebui să le repeţi în faţa lui Dumnezeu.

CORTÉS: Amin, încă o dată, şi acum întreabă pe fiecare soldat sau marinar din cei care au descoperit şi cucerit Cuba, Española, Panama şi Tierra Firme, Yucatán, Tabasco şi acum imperiul ăsta al lui Moctezuma, întreabă-l: ce înseamnă pentru voi aceste pămînturi? Şi dacă inimile lor sînt sincere, vei auzi această mărturisire: noi, cei care nu sîntem nimic altceva decît praf şi gunoi, noi, părinte, porcarii, ţăranii şi hidalgii săraci din Spania, noi, cei care întotdeauna ne-am sfărîmat aripile viselor, noi, cei care nu aveam cum să ne descătuşăm energiile, noi, cei care am fost mereu jigniţi şi umiliţi, ca tatăl meu şi ca tatăl tău, Olmedo, înainte nu ştiam cum să fugim de lumea insuportabilă în care alţii erau stăpînii şi noi eram slugile, gîndindu-ne la rai şi încercînd să cîştigăm viaţa de apoi. Acum... acum avem un scop pe pămînt: Lumea Nouă. Acesta e raiul nostru şi uneori şi iadul. Aceasta e lumea noastră de apoi. Aici putem fi stăpîni. Aici putem da frîu liber imaginaţiei, voinţei şi norocului. Am atins un rai foarte real, care mai înainte nu era decît o himeră a resemnării. Asta e adevărul, părinte, şi dacă-l tăgăduieşti înseamnă că nu i-ai înţeles pe oamenii de sufletele cărora spui că te îngrijeşti.

OLMEDO: Voinţa ta e puternică, dar şi mai puternică e providenţa divină. Poartă-te în aşa fel încît să nu te părăsească.

CORTÉS: Providenţa? Eu îi zic noroc... Să biruim mai întîi în luptă; pe urmă vom şti să mulţumim providenţei. Dacă sîntem învinşi, atunci vom blestema providenţa... Norocul, părinte, norocul; puterea braţului nostru, înfruntînd hazardul timpului; înfrîngerea sau biruinţa; şi numai atunci cînd faptele vor fi împlinite vom putea vorbi de providenţă bună sau rea.

OLMEDO: Pelagianule! Erasmistule! Ereticule! Nu există mîntuire fără medierea Bisericii! Dacă am fi în Spania, te-aş da pe mîna Inchiziţiei.

CORTÉS: Dar nu sîntem în Spania, ci într-o ţară sălbatică şi fără nici o posibilitate de întoarcere. La fel de bine aş putea să scornesc eu o erezie pe care chipurile ai fi spus-o tu aici, fără martori, şi să te trimit la spînzurătoare ca pe nefericitul Zermeño.

OLMEDO: Adevărurile sînt veşnice, şi nu eşti tu acela care să le clatini.

CORTÉS: Adevărurile se schimbă o dată cu timpul, şi cea mai bună dovadă sînt chiar eu. Sau crezi că altădată Fernando Cortés, cu puţin noroc, ar fi putut ajunge mai mult decît un conţopist la Valladolid? Şi tu, părinte, dacă timpurile nu s-ar schimba, ai fi oare altceva decît un neînsemnat paracliser mirosind a cămîie şi a bălegar într-o parohie din Galicia? Nu, părinte. Află Columb noua lume, pentru-al Spaniei renume; iar fiilor tăi — ca tine şi ca mine — le-a dat posibilitatea să-şi descopere pentru prima dată voinţa proprie şi timpul propriu. Fiindcă înainte, aminteşte-ţi, oamenii de-alde noi nu primeau decît firimiturile timpului străin. Acum ne-am deprins să visăm şi să ne transformăm visele în realitate.

Pauză.

Vezi că n-am trecut degeaba pe la Salamanca şi că pot sta de vorbă cu un cleric? Du-te, părinte; fii pe pace. Nu am a mă sfădi nici cu Dumnezeu, nici cu tine. Crede Moctezuma că sînt un zeu? Cu-atît mai bine pentru mine; îl voi lua prin surprindere acţionînd ca un om şi mă voi măsura cu el ca un simplu muritor ce sînt, pe cînd el se aşteaptă să aibă de a face nici mai mult nici mai puţin decît cu o minune cerească. Vrei să acţionez în numele Domnului nostru Isus Hristos? Voi striga sus şi tare numele Domnului ori de cîte ori voi duce la capăt vreo acţiune de simplu muritor. Fii fără grijă; doi oameni ca noi se vor înţelege întotdeauna. Să dăm Cezarului ce-i al Cezarului şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu, şi să facem ce avem de făcut pe lumea asta.

OLMEDO: Nu mă poţi înşela, căpitane Cortés. Tentaţia trufiei, care este păcatul lui Lucifer, a pus stăpînire pe tine. Am ascultat tot ce-ai vorbit cu femeia asta. Te crezi zeu, tu, un biet hidalg din Extremadura? Tu, împărat al indienilor?

CORTÉS: Mă lupt cu un imperiu.

OLMEDO: Da, dar numai pentru că un alt imperiu te susţine.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

CORTÈS: Imperiile nu au făcut decît să treacă dintr-o mînă în alta, de la Alexandru cel Mare la regele Carlos.

Pauză. Olmedo zîmbește ironic.

OLMEDO: Ți-a ieșit cămașa din pantaloni, căpitane.

Cortès e descumpănit. Își bagă repede cămașa în pantaloni.

Atunci, să ne împăcăm, căpitane. Vanitatea ți-e mai mare decît orgoliul, chiar dacă orgoliul tău nu poate fi egalat decît de cruzime.

Pauză.

Și asta vine tot de-acolo, de jos, din satul tău și de la bietele tale aventuri : lipsa de noblețe adevărată, de virtute înnăscută. Fie, deci : porcarii, morarii și bacalaureații care n-au fost în stare să termine școala vor deveni în Lumea nouă eroi ca Ahile. Știi la ce ispită n-o să poți rezista ? . . . La ispita de a arăta lumii victoriile tale. De a te întoarce în Spania și de a te plimba fălos prin fața nobililor de la curte și a consătenilor tăi prăpădiți . . . Cînd ți-ai tăiat orice posibilitate de întoarcere, te-ai simțit ca Iuliu Cezar în fața Rubiconului. Ce-i drept, a fost un gest admirabil. Dar Cezar *era*, într-adevăr, imperiul . . . pe cînd tu . . . ești un supus al regelui și al Bisericii. Și dacă vrei renume și laude, va trebui să te întorci în Spania împăcat cu Biserica și avînd binecuvîntarea ei. Și chiar așa, vei vedea ce repede se așterne uitarea peste toate și cît de mare e nerecunoștința oamenilor.

Dă să iasă. Privește de jur împrejur.

Cît va dura imperiul tău de aici, căpitane, dacă vei reuși să-l cucerești și să te încoronezi ca rege ?

Pauză.

Mai puțin decît singurătatea ta, mai puțin decît pielea albă a copiilor pe care-i vei face și decît limba spaniolă pe care o vor vorbi o vreme.

Cortès, revenindu-și de pe urma ironiei lui Olemdo, de care a fost luat prin surprindere, l-a ascultat cu resemnare ursuză. La ieșirea din scenă, Olemdo se lovește de doi soldați; din partea cealaltă a scenei intră Marina.

SOLDATUL 1 *(lui Olmedo)*: Iartă-mă, părinte ; dă-ne binecuvîntarea. . . .

SOLDATUL 2: Repede, părinte, că ne grăbim să aducem știrile . . .

Olmedo le dă binecuvîntarea; zîmbește spre Cortès; iese. Cei doi soldați se apropie de Cortès, nerăbdători să vorbească.

SOLDATUL 1: Căpitane . . .

CORTÈS: Vorbiți . . .

SOLDATUL 2: Nimic, numai că iscoadele noastre au zărit un oraș care strălucește ca argintul, la o distanță mică de aici . . .

MARINA: Nu tot ce strălucește e argint în regatul Mexicului. E orașul Cempoala și strălucește din pricina caselor văruite în alb.

SOLDATUL 1 *(către Cortès)*: Șeful lor te așteaptă.

CORTÈS: Să vină aici.

SOLDATUL 1: Zice că nu poate, căpitane.

CORTÈS: E invalid ?

SOLDATUL 2: Nu, e gras.

SOLDATUL 1: Dar atît de gras, că nu se poate mișca.

CORTÈS: *(nerăbdător)* Să vină atunci în patru labe, sau purtat pe brațe de slugile lui. Spuneți-i că el trebuie să mă cinstească pe mine, care sînt zeu, și nu eu pe el, care e un simplu șef de trib.

Soldații ies.

CORTÈS *(bine dispus)*: Ia să-l vedem și pe șeful ăsta gras din Cempoala, și poate c-o să aflăm ce punct slab are fabulosul Imperiu al Marelui Moctezuma . . .

MATERIA CARE NU TRĂDEAZĂ

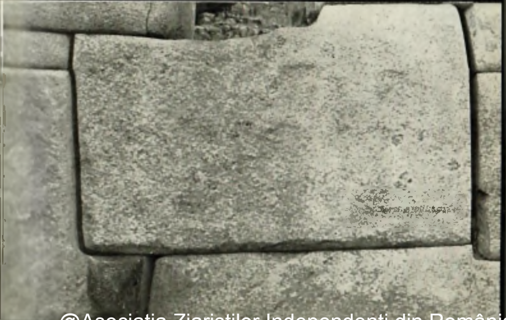

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

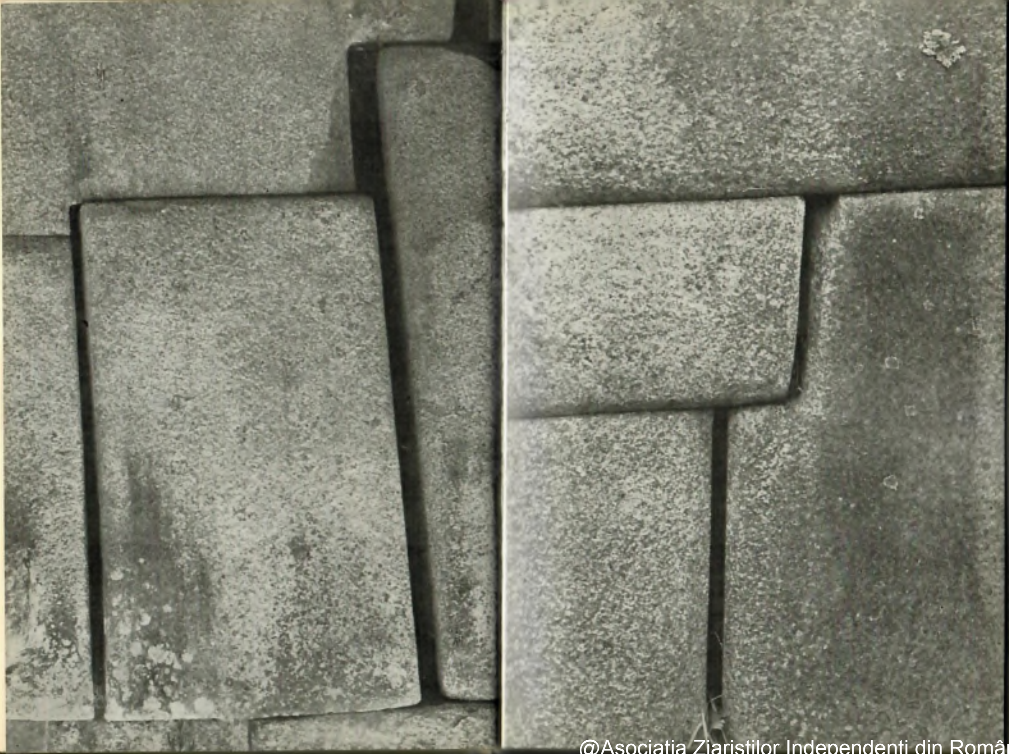

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

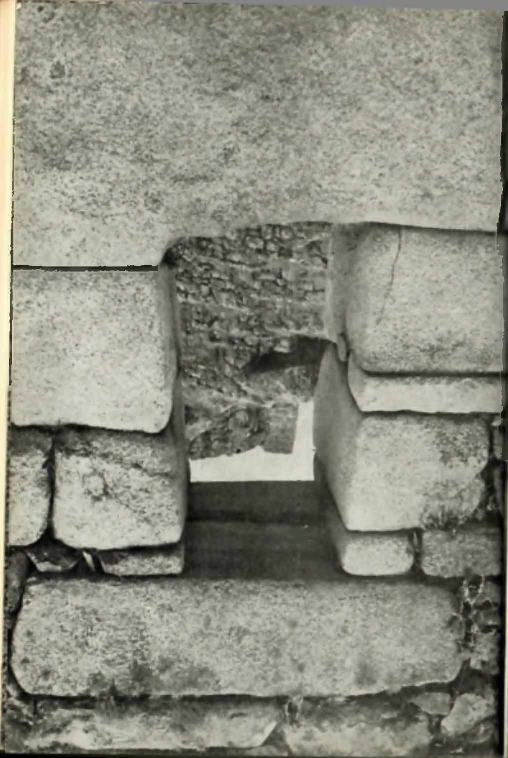

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O capodoperă a artei aztece craniu sculptat într-un bloc de cristal de rocă

Vestigiile arhitectonice și structurile lor de piatră, fotografii realizate de EUGENIU LUPU la MACHUPICHU, PERU

Pe ultima pagină a planșei, TEMPLUL SOARELUI de la TEOTIHUACAN, locuința zeilor aztcci

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

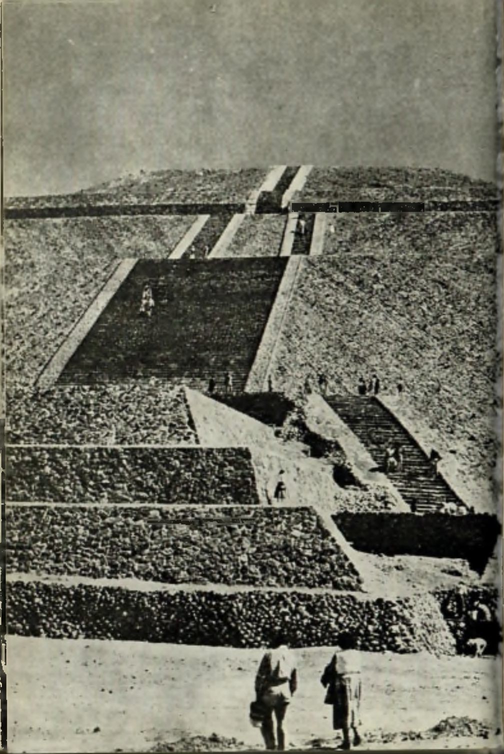

Fără martori, Cortés se plimbă nerăbdător; pe urmă se aşează, lăsîndu-şi capul în poala Marinei.

MARINA: Stăpîne... de ce te îndoieşti?

CORTÉS: Îndoiala mea are un nume.

MARINA: Moctezuma.

CORTÉS *(încuviinţînd)*: Cine e la urma urmei regele ăsta? Aş vrea să ghicesc dintr-o dată, fără a fi nevoit să aştept împlinirea termenelor impuse de timp...

MARINA: Moctezuma e ca un zeu al pămîntului, şi pe tine te vede ca pe un alt zeu. Vei fi oare mai prejos decît adversarul tău şi decît imaginea pe care şi-o face despre tine?

CORTÉS: Zei, zei, zei, toţi vorbesc numai de zei... Eu nu am nevoie de ei. E prea uşor, Marina; lupta unui zeu împotriva altui zeu nu e decît fatalitate. Nu mă interesează fatalitatea; fatalitatea mă neagă. Dacă ceea ce se întîmplă e fatal, voinţa mea nu are nici o importanţă, şi nici onoarea mea, nici sacrificiul meu. Nu, lupta mea nu e cu zeii, ci cu oamenii, şi de la om la om aş vrea să-mi măsor puterile cu Moctezuma ăsta; eu om, el om; şi atunci, ca oameni, şi el şi eu vom cunoaşte cu adevărat ce pot voinţele noastre contrare şi care e faţa adevărată a destinelor noastre.

MARINA: Eu te urmez... şi la fel ca mine te vor urma triburile care vor să se răzbune pe Moctezuma.

Cortés o priveşte întrebător.

CORTÉS: Ce motiv ai tu ca să te răzbuni?

MARINA: Nu ştiu. Poate vreau să mă răzbun pe un vis de întemeiere.

CORTÉS: Slujeşte-mă şi cu visele tale.

MARINA: Aşa mi-am zis şi eu: slujeşte-ţi bărbatul, femeie, şi te vei sluji pe tine. Să-ţi spun ce-am visat: ţara mea a fost întemeiată de vechea zeiţă care mi-a dat numele ei: Malinaxochitl, preoteasă a zorilor. Mi-am amintit apoi că sîngerosul zeu Huitzilopochtli a învins-o şi a sacrificat-o pe vrăjitoarea care stăpînea totul, şi în locul crudei iubiri a femeilor a impus cruda luptă dintre bărbaţi... Atunci a încetat domnia femeii pe pămînt, şi a început domnia bărbatului. M-am întrebat: oare destinul meu e să restaurez puterea pierdută a iubirii şi a femeii, însoţind victoriile bărbatului alb?

Marina îl îmbrăţişează pe Cortés.

Stăpîne, Moctezuma e însoţit de un preot în straie femeieşti. Gîndirea şi actele lui sînt o deghizare mutilată. Tu mă ai pe mine; tu eşti întreg, stăpîne; şi eu te iubesc.

Marina şi Cortés se îmbrăţişează strîns. Purtat pe un palanchin de către doi servitori, intră Şeful cel Gras din Cempoala; obezitatea lui e monstruoasă; poartă o pelerină de pene pe umeri; are o burtă umflată ca un pepene şi îşi face vînt cu evantaiul fără întrerupere. Cortés şi Marina se despart din îmbrăţişare. Oamenii din suita lui Cortés intră prin partea opusă celei pe unde a intrat şeful de trib. Cortés rămîne în picioare, impasibil. Soldaţii îi oferă un jilţ. Cortés se aşează. Şeful cel gras gesticulează fără să scoată o vorbă; îşi face vînt cu evantaiul, geme şi din cînd în cînd izbucneşte în plîns. Marina traduce.

MARINA: Stăpîne, şeful acestui ţinut al totonacillor te primeşte şi te salută cu mare bucurie, fiindcă a primit veşti despre faptele tale de arme şi despre spaima care l-a cuprins pe Marele Mocteuzma.

CORTÉS: Şi şeful ăsta e vasalul lui Moctezuma?

MARINA: Cine nu e vasalul lui Moctezuma? Şeful tribului spune că puterea pe care o are Împăratul Mexicului e foarte mare şi că tirania lui e insuportabilă pentru oamenii tribului, care-i sînt supuşi. În fiecare an, Moctezuma cere o

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

mulțime de băieți și fete din Cempoala pentru sacrificiile de la piramide și toate bogățiile ținutului — flori, vanilie, cacao, tutun, fructele *zapote* și *mamey* — sînt luate cu forța de perceptorii de biruri trimiși de Moctezuma, care, pe lîngă asta, le mai iau și femeile, dacă sînt frumoase, și le necinstesc. Astea sînt durerile acestui ținut al totomecilor, care numără mai mult de treizeci de sate.

CORTÉS: Spune-i șefului de trib că există pe lumea asta stăpîni mai puternici decît Moctezuma, și că eu am venit în aceste locuri ca să-l ajut și să-l scap de umilințe și asuprire.

Izbucnire de bucurie a Șefului cel Gras.

MARINA: Dacă e adevărat ce spui, te poți bizui pe ajutorul militar al tribului Cempoala. În drumul de aici la Tenochtitlan, toate triburile vasale lui Moctezuma ți se vor alătura ție, fiindcă de mult așteptau un prilej ca ăsta ca să scuture jugul Mexicului. Așa spune șeful de trib.

CORTÉS: Să-și pregătească trupele, căci mîine plecăm spre Tlaxcala.

Șeful de trib dă semne de neliniște.

MARINA: Triburile Cempoala și Tlaxcala, deși amîndouă îl urăsc pe Moctezuma, se dușmănesc de moarte. Șeful de trib zice că el nu vrea să scape de asuprirea Mexicului ca să cadă sub jugul sîngeros al tlaxcaltacilor.

CORTÉS: Să-mi dea ascultare și să nu-i fie frică. Eu o să-l apăr și de Moctezuma, și de Tlaxcala. De acum înainte, va trebui să asculte de un singur stăpîn: de mine.

Pauză. Olmedo face un pas înainte. Apar doi Perceptori de biruri trimiși de Moctezuma; prezența lor stîrnește panica Șefului de trib; pelerina de pene se mișcă asemeni aripilor unei păsări. Șeful de trib gesticulează agitat. Marina traduce.

MARINA: Stăpîne, oamenii ăștia sînt perceptori de biruri trimiși de Marele Moctezuma; aflînd de sosirea ta, au venit cu o nouă închinăciune din partea regelui lor . . .

Perceptorii de biruri îngenunche în fața lui Cortés; unul așterne la picioarele lui o cățuie de copal și îi oferă pene; celălalt îi așează la picioare cîteva găini moarte și îi oferă fructe.

MARINA: Îți cer să alegi ceva din aceste daruri; dacă ești zeu, te vor parfuma cu copal și-ți vor da țesăturile din pene; dacă ești un simplu muritor, te vor ruga să primești găinile și fructele ca să-ți astîmperi foamea . . .

Pauză lungă. Cortés stă la îndoială. Se ridică în picioare. Expectativă a lui Olmedo. În cele din urmă, Cortés rîde; apoi, furios, lovește cu piciorul în cățuie; ia găinile și le azvîrle căpitanilor săi — care le prind din zbor — și primește fructele.

MARINA: Perceptorii de biruri trimiși de Moctezuma se despart de tine și te roagă să le îngădui să-și împlinească misiunea de a ridica tributul pe care Cempoala îl datorează imperiului mexican . . .

CORTÉS: Sandoval! Alvarado! Prindeți-i!

Sandoval și Alvarado îi prind cu forța pe perceptori, care rămîn stupefiați. Șeful de trib e înspăimîntat.

CORTÉS: Și fiindcă au mîinile lungi ca de hoți, tăiați-le.

Olid și Ordás îi imobilizează pe perceptori; din patru lovituri de sabie Sandoval și Alvarado le taie mîinile. Gest de durere al Marinei; uimire veselă a Șefului de trib; strigăte vaiete ale perceptorilor.

CORTÉS (*către Olmedo*): Îi încredințez sfintei tale doctrine, părinte. Să meargă cu tine și să învețe tainele religiei noastre, fiindcă altceva nu vor mai putea învăța. Pe urmă, să se întoarcă în Mexic . . . cu mîinile goale . . . Dar și cu o făgăduială pe care le-o fac pe cuvînt de onoare: voi sui pe înălțimile platoului ca să-l cunosc pe Moctezuma.

Perceptorii ies tîrîndu-se în genunchi și plîngînd; între ei, cu mîinile pe creștetele lor, iese Olmedo.

CORTÉS (*către Marina*): Aștept din partea șefului de trib din Cempoala, ca dovadă a noului său legămînt de credință, nu numai să-mi dea toți soldații pe care-i are, dar îl vreau și pe el în persoană ca ostatic.

Nerăbdător să plece, uimit, fără să-și dea seama prea bine de situația lui de nouă vasalitate, Șeful de trib îi împinge cu un bețigaș pe cei doi servitori; aceștia ridică lectica; ies.

CORTÉS (*către căpitani*): În felul ăsta forțele noastre nu mai sînt așa de slabe.

Veseli, căpitanii se adună în jurul lui Cortés.

SANDOVAL: Avem de partea noastră batalioanele totonacilor.

ALVARADO: Și vom avea și batalioanele tlaxcaltecilor.

CORTÉS: Azi ați învățat care-i slăbiciunea acestei țări: triburile vasale îl urăsc pe Moctezuma și se urăsc de moarte unele pe altele.

OLID: Crezi că în felul ăsta o să-i cucerim pe indigeni cu ajutorul indigenilor?

ORDÁS: Cui pe cui scoate.

CORTÉS: Nu, conchista va fi făcută de spanioli. De asta să n-aveți nici o îndoială. Priviți aceste pămînturi și amintiți-vă un lucru pe care-l știți bine. Nu există agricultură extensivă, nu există animale de tracțiune și povară, nu se cunoaște fierul; prin urmare nu pot exista adevărate armate, ci numai mulțimi dezorganizate . . . Să punem mulțimile astea să se lupte între ele. Noi, cu rîndurile strînse compact ca o falangă, vom merge numai pe drumul deschis de ele.

SANDOVAL: Vrei să spui că, ori cu noi ori fără noi, imperiul lui Moctezuma tot s-ar prăbuși?

CORTÉS: Să nu mai spui niciodată cuvintele astea, Sandoval, fiindcă într-o bună zi magistrații regelui le-ar putea folosi împotriva noastră, și am pierde răsplata pentru strădania de acum. Să spunem mai bine că datorită acțiunilor noastre eroice imperiul ăsta își va afla adevăratul destin. Așteaptă tu mult și bine să se prăbușească de la sine, și într-o noapte, cînd te aștepți mai puțin, indigenii ăștia o să-ți taie beregata . . .

Și acum, odihniți-vă, prieteni, căci mîine pornim spre Tlaxcala.

Lumină slabă. Căpitanii ies unul după altul. Marina e îngenunchiată. Cortés se apropie și îngenunchiază în fața ei. Se privesc. Își face din nou apariția perechea dinainte: soldatul și fata indigenă. Merg ținîndu-se după mijloc. Coboară pe rampă, unde se opresc și se așează. Soldatul începe din nou să cînte, cu glas scăzut, balada dinainte. Cortés o îmbrățișează pe Marina.

CORTÉS: Sîntem singuri. Aș vrea să visez din nou.

Își culcă din nou capul pe pieptul Marinei.

MARINA: Odihnește-te, stăpîne; voi face din brațele mele leagăn pentru tine; dormi în brațele mele; lasă-mă să-ți cînt un cîntec de leagăn . . .

Cortés adoarme. Soldatul fredonează mai departe balada.

Stăpînul meu . . . stăpînul meu . . . bărbatul meu . . . O, Malintzin, biată orfană, ți-ai aflat destinul sub semnul originii tale, în luptă și în sînge. Ți-ai aflat căminul pierdut în brațele puternice ale unui bărbat care știe să rîdă, lîngă chipul lui palid și părul lui roșcat și trupul lui cu sînge fierbinte. Sărmană Malintzin, botezată Marina, acum ești bogată: trupul bărbatului tău este pămîntul care-ți aparține . . .

Pauză.

Și tu, stăpîne, dacă vei cuceri țara mea, amintește-ți . . . amintește-ți că ai sosit în ziua cînd era așteptat marele zeu alb Quetzalcóatl. Chipul tău dinainte

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

s-a șters: Mexicul ți-a impus masca șarpelui cu pene, a zeului așteptat cu disperare, a principiului unității creatoare; a zeului educator, nu a zeului asasin. O, stăpîne, fii credincios acestui destin . . .

Adună fructele oferite de perceptori lui Cortés; la rîndul ei Marina le oferă bărbatului adormit.

Fii, cu adevărat, șarpele cu pene: redă-l cu adevărat, unirea și fericirea acestui popor dezbinat și supus . . . Nu pustii această grădină . . . Primește . . . primește, stăpîne, fructele pămîntului meu . . .

Întuneric. Cînd se aprind din nou luminile, doi Magi întind cu grijă un fir de la un capăt la altul al scenei. Moctezuma îl observă cu atenție. În fund, Cihuacoatl privește operația cu scepticism. Moctezuma se apropie de firul întins, părînd că ar vrea să-l atingă; se dă înapoi înspăimîntat.

MOCTEZUMA: Credeți că va fi de ajuns?

Magii încuviințează printr-o intonație lugubră. La fiecare comentariu al lui Moctezuma, Magii reacționează în același mod.

Desigur, cum de nu m-am gîndit la asta mai înainte! Zeii înfrîng armatele, fiindcă armatele sînt alcătuite din simpli muritori; numai magia îi poate opri pe zei.

Pauză.

Credeți într-adevăr că zeii nu vor putea trece, dacă le întindeți în cale firul ăsta?

Îndoiala lui Moctezuma se preface în mîndrie suverană.

Avem nenumărați magi în regatul nostru; voi aveți privilegiul de a mă sluji chiar în palat. Trebuie să vă atrag atenția că dacă magia voastră nu-și face efectul dorit, atunci nu numai că veți fi înlocuiți.

Pauză.

O să pun să vă spînzure.

Pauză.

Un general înfrînt, mai înțeleg. O furtună, o secetă, o cădere bruscă a nopții pot fi adevărații biruitori ai unui general. Magia, în schimb, nu-și poate scuza ineficacitatea invocînd cauze naturale, căci funcția ei este tocmai să stăpînească natura. Un nigromant n-are voie să cunoască eșecul. Magia trebuie să aibă succes întotdeauna, altfel nu mai e magie.

Pauză.

Foarte bine. Duceți-vă pînă în locul unde se află acum zeii și întindeți firul ăsta în calea lor.

Magii ies cu firul. Moctezuma se întoarce spre Cihuacoatl.

Spune-mi, unde sînt acum zeii cu barbă?

CIHUACOATL: La porțile cetății Tlaxcala, stăpîne.

MOCTEZUMA: Au fost primiți în pace?

CIHUACOATL: Da și nu. Căpeteniile tlaxcaltece i-au provocat pe oamenii albi să-și măsoare forțele într-o bătălie hotărîtoare. Dacă biruie străinii, vor recunoaște că sînt zei. În schimb, dacă vor fi învinși, tlaxcaltecii au jurat să-i omoare și să se înfrupte din carnea lor pe săturate.

MOCTEZUMA: Cruzi și nechibzuiți mai sînt tlaxcaltecii ăștia! Mai întîi e nevoie să încercăm toate mijloacele pașnice.

CIHUACOATL: Tu nu ieși niciodată din palat, stăpîne. Nu cunoști firea mozaicului de popoare care-ți sînt vasale. Deși sînt roase de putreziciune și oboseală, uneori dau totuși dovadă de curaj și chibzuință.

MOCTEZUMA *(fără să ia lucrurile în serios)*: Se poate, se poate.

CIHUACOATL: Acest căpitan Cortés pare a fi un om șiret, violent și puternic; și-a făcut simțită prezența în ținuturile pe care tu le stăpînești, dar pe care nu le-ai vizitat niciodată. Nu ți-e teamă că, avînd de ales între două servituți, popoarele astea ar putea să prefere îndepărtatei tale puteri fantomatice stăpînirea care-i amenință pătrunzînd chiar în casa lor?

Moctezuma rămîne o clipă neclintit. Pe urmă, privește în jur împrejur.

MOCTEZUMA: Palatul meu . . .

Pauză.

Palatul meu. Închisoarea mea. Singurătatea mea.

Pauză.

Ce puțin cer de la viață! Să trăiesc închis aici; să nu aflu ce se petrece afară . . . Nu merită cel puțin atîta lucru un om care a ajuns rege? Atunci de ce să mai fii rege dacă nu poți scăpa de griji, de sîcîieli, de osteneli și de îngrozitoarea promiscuitate a oamenilor de rînd? Sînt un om curat, mare preot; mă spăl de șase ori pe zi, și-mi schimb veșmintele de douăzeci de ori: nu pot suporta sudoarea, murdăria, dezechilibrul interior . . .

Pauză.

Nu am unde să mă duc; sînt în vîrful piramidei lumești. Totul îmi aparține. Spune-mi, mare preot, nu reprezint eu soarele pe pămînt?

CIHUACOATL: Așa este.

MOCTEZUMA: E oare prea mult să cer în schimb o clipă de singurătate? Să nu mă privească nimeni, să nu mă atingă nimeni, să nu-mi vorbească nimeni. Nu e de ajuns că mă aflu aici și că reprezint soarele? E neapărată nevoie să sufăr și să mă îndoiesc, cînd aș putea să reprezint pur și simplu?

CIHUCOATL: Cine respinge puterea e respins de putere. Străinii ăștia vor ceea ce tu respingi: nu numai să reprezinte puterea, ci să o și folosească pentru a schimba fața pămîntului nostru.

MOCTEZUMA: O, de ce nu se opresc odată zeii ăștia! Daruri . . . onoruri . . . sacrificii . . . cazne. Le-am oferit toate astea, tot ce poate aștepta un zeu de la muritori. Ce mai vor?

CIHUACOATL: Să te cunoască.

MOCTEZUMA: Pe mine? Nu mă cunosc oare zeii de ajuns rămînînd în cerul lor? Nu știu ei dinainte ceea ce eu însumi nu cunosc: destinul meu final, moartea mea?

CIHUACOATL: Curiozitatea asta nu vine din partea unor zei, ci e a unor oameni care se arată la fel de uimiți în fața ta cum ești și tu în fața lor.

MOCTEZUMA: Oare așa o fi?

Pauză. Cade pe gînduri.

Atunci, mare preot, știu care e soluția. Găsește un om care să semene cu mine. Nu ți-am spus asta mai de mult? Fără veșmintele noastre ceremoniale, ce altceva am fi decît doi oameni sărmani la fel cu toți sărmanii din regat? Inversează acest adevăr: găsește-mi un frate geamăn printre necunoscuții din cetate, îmbracă-l cu veșmintele mele, încoronează-l cu panașul meu și condu-l în fața oamenilor albi. Așa vor fi satisfăcuți că m-au cunoscut și se vor întoarce.

CIHUACOATL: Dacă sînt zei, vor vedea dincolo de veșminte. Și orice ar fi, oameni sau zei, nu veșmintele vor să ți le cunoască, ci sufletul tău.

MOCTEZUMA: Împlinește-mi porunca.

Cihuacoatl se înclină, iese.

Trebuie să fie zei . . . trebuie să fie zei . . . Moctezuma nu se poate pleca în fața unui plebeu, nici cinstindu-l, nici temîndu-se de el, nici luptîndu-se cu el . . Trebuie să fie zei; am nevoie să fie zei pentru ca drama anunțată de prezi-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cători să se împlinească. Stătea scris în ceruri, stătea scris . . . Ce uşurare ! Să obţin ce doresc, pacea şi singurătatea, chiar dacă ar fi totuna cu neantul, dar să le obţin dintr-o raţiune sacră: întoarcerea zeilor. Împlinească-se drama în afara mea, impusă mie de fatalitate şi de prevestiri divine, de natura însăşi. Sînt uscatul : marea mă înconjoară în mod fatal ; sînt plaja : fluxul şi refluxul se apropie şi se depărtează în mod fatal ; sînt ştiuletele de porumb : în mod fatal sînt galben ; corbul, în mod fatal negru ; luna, în mod fatal albă . . . Şi totuşi, nu toate nopţile sînt la fel de întunecoase, nici lumina zorilor nu e mereu aceeaşi ... în mod fatal, fatal, fatal . . . Trebuia să se întîmple oricui în locul meu, sau mi-a fost dată numai mie soarta asta ? De ce tocmai viaţa mea, a mea şi nu a altuia, a coincis cu această fatalitate ? Greşeală fatală, fatală greşeală*, Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . . Totul e fatal, dar totul se întîmplă în mine, pentru mine, prin mine . . . De asta e cumplită predestinarea: pentru că cineva trebuie s-o întruchipeze. De asta e cumplit destinul : pentru că îl determină un individ.

Pauză.

Dar dacă destinul este moartea, trebuie să fie o moarte în faţa zeilor, nu poate fi decît o moarte în faţa zeilor. N-aş putea accepta nici o altă moarte. Dacă mă prăbuşesc în faţa unui zeu, ştiu că n-am trăit degeaba. Moartea şi-ar bate joc de viaţa mea dacă sînt învins de un om care mi-e inferior.

Pauză.

Poate că acest Cortés nu e zeu.

Pauză.

Dar eu trebuie să mă prefac pînă la sfîrşit că nu pun la îndoială natura lui divină . . . Trebuie să fie zei, trebuie să fie zei.

Intră Cihuacoatl.

CIHUACOATL: Stăpîne, vor să-ţi ceară sfatul fratele tău, prinţul Cuitláhuac, şi nepotul tău, prinţul Cuauhtémoc.

Moctezuma aprobă. Intră Cuitláhuac şi Cuauhtémoc. Spre deosebire de ceilalţi, îl privesc pe rege în ochi. Cihuacoatl iese.

CUITLÁHUAC: Frate, mica oaste a străinilor a înfrînt urlaşa forţă a cetăţii Tlaxcala.

MOCTEZUMA *(înspăimîntat)*: Tlaxcala ! Puterea pe care nici eu n-am putut s-o supun niciodată.

CUITLÁHUAC: Tlaxcaltecii n-au putut ţine piept străinilor cu spade albe, tunete de foc şi jivine nechezătoare.

MOCTEZUMA: Nu avem luptători pe măsura lor ! Nu sîntem nimic pe lîngă ei !

CUAUHTÉMOC: Nu, stăpîne ; numai că oamenii ăştia veniţi pe întinderea nesfîrşită a apelor ne-au luat prin surprindere ; ăsta e avantajul lor. Şi-au dat seama repede ce ne înspăimîntă şi cum să ne biruie. Bunăoară, îşi deschid drum drept spre comandantul escadronului, îl ucid şi-i smulg stindardul. Cînd văd asta, războinicii noştri fug îngroziţi, fiindcă moartea căpeteniei e pentru ei totuna cu moartea strămoşilor şi chiar a zeilor.

Pauză.

Trebuie să învăţăm să ne luptăm chiar dacă moare căpetenia.

MOCTEZUMA: Să luptăm fără căpetenii, fără strămoşi, fără zei ? Să luptăm fără tot ce susţine ordinea societăţii noastre ? De ce s-o mai apărăm, atunci ?

CUAUHTÉMOC: Imperiile n-au făcut altceva decît să treacă din mîinile unui stăpîn în mîinile altuia. Aminteşte-ţi, stăpîne, că noi am venit nu de mult în aceste locuri cu o istorie foarte veche, şi că aici am uzurpat moştenirea vechilor

* În original, intraductibilul joc: *falta fatal, fatal falta.*

regate din Tula şi Teotihuacan. Imperiul nostru poate muri, aşa cum au murit imperiile dinaintea venirii noastre ; aşa cum va muri şi imperiul pe care-l vor întemeia aici străinii ăştia, dacă ne înving.

MOCTEZUMA: Atunci să moară şi imperiul, dacă aşa au hotărît zeii.

CUAUHTÉMOC: Da ; să moară imperiul, dar nu poporul.

Încep să se lumineze diferite zone din sală: în balcoane, pe culoare, pe rampe etc., apar grupuri de bărbaţi, femei şi copii indigeni care îndeplinesc muncile lor obişnuite: cultivarea pămîntului, artizanatul, învăţămîntul etc. Chiar pe rampă, apare un grup de dansatori.

CUAUHTÉMOC: Noi putem muri ; dar nu trebuie să moară înţelepciunea acumulată în ţara noastră. Priveşte, stăpîne, dincolo de ferestrele acestei închisori . . .

Indică rînd pe rînd diferite zone luminate.

Să moară imperiul, dar nu şi arta ţesătorilor din pene ; nu şi şcolile unde bătrînii îi învaţă pe tineri normele blîndeţii, ale respectului şi bunelor purtări ; nu şi bibliotecile, poveştile, calendarele, picturile şi cronicile acestei ţări. Să moară imperiul, dar nu şi cuvintele adevărate ale poporului nostru.

POETUL AZTEC:

Inimile voastre să nu se strîngă de nelinişte,
nici cuvintele voastre, prieteni ;
voi ştiţi la fel de bine ca şi mine :
o singură viaţă avem de trăit :
o singură zi durează trecerea noastră,
într-o noapte ajungem pe tărîmul morţilor.
vai, n-am venit pe lume decît ca să ne cunoaştem,
pămîntul ne-a fost dat cu împrumut.
Să trăim în pace, să trăim în bună înţelegere.

CUAUHTÉMOC: Să moară imperiul, dar nu şi construcţiile pe care le-am ridicat, nici speranţa că semnele noastre, formele, meşteşugurile, culorile, dansurile şi cîntecele noastre cuprind, în pofida tuturor erorilor, sămînţa unei vieţi mai bune. Să dăm o şansă lumii noastre tinere, nesigure, vii, promiţătoare . . .

Crescendo susţinut al muzicii, dansului şi cîntecului.

CUITLÁHUAC *(către Cuauhtémoc)*: Tu cu adevărat visezi, nepoate. Nu vorbeşti limba lucrurilor practice, uitînd că de fapt tocmai ele ne-au adus aici. *(Către Moctezuma)*: Ce ai de gînd să faci, frate ?

MOCTEZUMA *(din nou cuprins de teamă)*: Mi-am trimis vrăjitorii ca să-i oprească pe zei . . .

CUAUHTÉMOC *(stăpînindu-şi mînia)*: Nu-i vom opri prin magie, ci aflînd care le sînt slăbiciunile, aşa cum ei le cunosc pe ale noastre.

CUITLÁHUAC: Aurul e o slăbiciune. Cînd îl privesc, se adună în jurul lui ca maimuţele.

MOCTEZUMA: Le-am dat aur.

CUAUHTÉMOC: Le-ai dat puţin ; ei vor tot aurul tău.

MOCTEZUMA *(deprimat)*: Să se ducă atunci o solie pînă la zeu ; să-i spună că sînt gata să-i plătesc tribut ; să spună el cît aur vrea să-i trimit în fiecare an, şi unde să-l las.

CUATLÁHUAC: Îl vrea aici, în cetatea noastră ; vrea să te vadă.

MOCTEZUMA *(îngrozit)*: Fac orice vrea el, numai asta nu . . . N-are decît să vadă tot ce pofteşte, să ceară tot ce pofteşte ; dar să nu vină pînă aici, să nu mă judece aici silindu-mă să stau în faţa lui . . . să mă lase să domnesc ca un vasal care-i plăteşte tribut pînă la moarte, amăgindu-mă cu gîndul că nu s-a schimbat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nimic . . . Îi dau totul; să mă lase să fiu stăpînul chipului meu, al singurătății mele și al amăgirii mele; să nu mă privească în ochi, căci dacă e zeu, privindu-mă mă va recunoaște și mă va judeca pe loc; mă va judeca pentru slăbiciunile, pentru îndoielile, pentru delăsarea, pentru plăcerile, pentru crimele mele. Iar dacă e om . . .

CUAUHTÉMOC *(întrerupîndu-l)*: Biruie-l acum; e om . . .

MOCTEZUMA *(pe culmile groazei)*: Să-l birui? Cu o magie care nu e bună de nimic, cu armate care nu sînt bune de nimic, cu zei . . .?

Își duce amîndouă mîinile la gură, speriat de propriile sale gînduri.

CUITLÁHUAC *(împăciuitor)*: Cuauhtémoc vorbește cu nerăbdarea tinereții. *(către Moctezuma)* Să fim vicleni și demni în același timp. Primește-l în cetatea ta și în casa ta. Vei cinsti astfel legile ospitalității, atît de scumpe oamenilor și zeilor deopotrivă.

Pauză.

Și după ce-l vei vedea între zidurile cetății, dacă refuză să plece sau îți amenință suveranitatea . . . atunci ridică podurile care leagă insula noastră de malurile lacului, înconjoară cetatea cu toate forțele noastre, umple laguna cu canoe înarmate . . . prinde-l în această cursă de șoareci . . . și oferă trupul lui gol zeului Huitzilopochtli pe Altarul cel Mare.

Pauză.

Lasă-l să-ți învingă vasalii și dușmanii. Atrage-l spre tine. Și cînd îl vei aduce aici, împresoară-l . . .

Închide pumnul, violent, în aer. Pauză lungă.

MOCTEZUMA: Încotro se îndreaptă acuma zeii?

CUITLÁHUAC: Spre Cholula, orașul nostru sacru . . . unde se înalță trei sute șaizeci și cinci de temple de închinăciune în cinstea tuturor zeilor Mexicului . . .

MOCTEZUMA *(reacționînd)*: Nu le mai dați de azi înainte nimic de mîncare. Să-i înfrunte singuri și înfometați pe zeii noștri. Să nu mai facem nimic altceva deocamdată. Să-i lăsăm pe zei să hotărască.

Cuauhtémoc îngenunche în fața lui Moctezuma.

CUAUHTÉMOC: Stăpîne . . .

MOCTEZUMA: Fiule . . .

CUAUHTÉMOC: Dacă oamenii ăștia ne înving, vor distruge promisiunile lumii noastre . . . Dar dacă vom fi noi învingătorii . . . să avem grijă . . . să avem grijă, stăpîne, să nu le distrugem noi înșine.

Se ridică. Moctezuma rămîne, abătut, pe tron. Cuitlahuac și Cuauhtémoc ies. Cîtva timp Moctezuma rămîne singur. Intră Cihuacoatl.

CIHUACOATL: Stăpîne . . . stăpîne atotputernic . . .

MOCTEZUMA *(cu ironie amară)*: Atotputernic . . .

CIHUACOATL: Stăpîne care ai totul, ce-ți lipsește? Care-i singurul lucru pe care încă nu l-ai avut?

Pauză.

MOCTEZUMA: Înfrîngerea?

Întuneric. Pe urmă se aprind lumini slabe. Marele templu al Panteonului din Cholula. În fund, o mulțime de idoli așezați în jurul unei mese de sacrificii; jos, doi tineri indigeni, îmbrăcați și fardați ca femeile, se joacă și se mîngîie cu mimică de sodomiști. Intră trei preoți cu tunici lungi și negre, cu părul lung și negru, mînjiți de sînge. Îl duc pe un tînăr la piatra de sacrificiu.

PREOTUL 1: Te-ai bucurat de ultima ta zi petrecută pe pămînt, fiule?

TÎNĂRUL: Mai mult decît de toți anii pe care i-am avut de trăit pînă acum, căci într-o singură zi am cunoscut luxul și zăbava, lăcomia și pofta; și m-am iubit cu femeile cele mai frumoase.

PREOTUL 1: Acum vei avea parte de plăcerea cea mai mare și de cea mai înaltă cinste.

TÎNĂRUL: Părinte . . . înainte de a muri, pot să-ți pun o întrebare?

PREOTUL 1: Da, poți.

TÎNĂRUL: De ce trebuie să mor?

PREOTUL 1: Te-am ales pe tine dintre bărbații cei mai tineri și mai chipeși din Cholula pentru sacrificiul suprem, care trebuie să potolească mînia zeilor veniți dinspre țărm. Vei muri mistuit de focul glorios al zeilor. Ai fi vrut să trăiești mai departe în întuneric?

TÎNĂRUL: Nu știu, părinte; iubeam viața și îmi iubeam munca.

PREOTUL 1: Ce făceai?

TÎNĂRUL: Eram țesător de pene, ucenic abia, dar prinsesem gustul meseriei și puteam să stau o zi întreagă fără să mănînc, punînd, scoțînd și așezînd penele . . Pene de prigoare, de colibri, de quetzal . . . De ce trebuie să mor, părinte?

PREOTUL 1: De ce e voie să vînezi rațe numai în anumite perioade și în altele vînatul e interzis?

TÎNĂRUL: Asta știu, părinte: ca să se prevină dispariția speciei.

PREOTUL 1: Dacă am omorî toate rațele, am ajunge să suferim de foame; dar dacă n-am omorî de loc rațe, rezultatul ar fi același . . . Și pe lîngă asta, tu n-ai mai avea pene pentru țesături. Spune-mi, fiule, cei din breasla ta n-au obiceiul să sacrifice un sclav o dată pe an, în cinstea zeului meșterilor țesători de pene, a zeului Coiot?

TÎNĂRUL: Ba da. Așa este.

PREOTUL 1: Sclavul moare ca să se poată propăși o meserie utilă; dar tu, fiul meu, mori ca să hrănești soarele, care la rîndul lui ne dăruiește hrană. La originea vieții întotdeauna e un fapt sîngeros; să omori pentru a supraviețui; și totuși, să păstrezi ceea ce trebuie să moară, ca să te hrănească mai departe. Rațe . . . vînat . . . oameni . . . pînă și zeii cunosc jertfa, ca să ne dea viață cu sîngele lor.

Pauză.

Cît de fragil e acest echilibru, fiule! Căci dacă am omorî mai mult decît e nevoie pentru a hrăni pămîntul, pămîntul ar muri. Dar dacă nu am sacrifica nimic, efectul ar fi același ca atunci cînd am omorî prea mult: foametea și moartea. Mă asculți, fiule?

TÎNĂRUL: Sînt un vînat, sînt o rață . . .

PREOTUL 1: Ești un dar: în schimbul ordinii acestei lumi, în schimbul luminii soarelui, te oferim pe tine, cate te asemeni, prin sacrificiul tău, unui zeu. Ești un dar. Ia aminte că nimic nu se dă degeaba.

TÎNĂRUL: Vor înțelege zeii cei albi gîndurile tale?

PREOTUL 1: Ordinea sacrului este aceeași în toate părțile: cineva moare pentru ca ceilalți să trăiască.

Îndoielnică resemnare a tînărului. Preoții îl întind pe masa de sacrificii; tînărul începe să tremure; își înăbușe plînsul; în cele din urmă strigă și se agită; ceilalți preoți îl apucă de mîini și de picioare; primul preot ridică pumnalul de obsidian.

PREOTUL 1: Fie ca sîngele tău să potolească mînia zeilor care s-au întors pe întinderea nesfîrșită a apelor, așa cum au făgăduit; fie ca marele zeu Quetzalcóatl să primească inima ta, caldă încă, drept dovadă a supunerii noastre față de necuprinsa lui putere; fie ca pămîntul să primească trupul tău despicat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

drept hrană pentru roadele sale, şi carnea ta plină de păcate să astîmpere foamea soarelui în zorii zilei . . .

Împlîntă pumnalul în pieptul tînărului. Strigăt înfricoşător. Pe urmă, tăcere şi o pauză lungă. Din fundul sălii, înaintează spre scenă spaniolii: părintele Olmedo merge în frunte, ţinînd în mîna dreaptă un crucifix uriaş înfăţişîndu-l pe Isus Hristos ţintuit pe cruce; în urma lui, Cortés, Marina, Alvarado, Sandoval, Olid, Ordás şi Soldaţii. Alaiul spaniol se urcă pe scenă. Vădită scîrbă a spaniolilor; impasibilitate din partea Marinei; tensiune din partea lui Cortés. Olmedo înaintează înălţînd crucifixul.

OLMEDO: Sfinte Isuse Hristoase, Domnul Dumnezeul nostru, care ne-ai lăsat să vedem cu ochii noştri aceste grozăvii, ca să credem cu şi mai multă putere în Tine şi în religia Ta de bunătate şi blîndeţe ! Piară idolii ăştia blestemaţi la semnul crucii, căci pe o cruce la fel ca asta ai pătimit tu chinuri şi ai murit ca să mîntui neamul omenesc ! În numele Tău am venit în aceste locuri sălbatice, în numele Tău ne aflăm aici, în numele Tău îi vom mîntui pe aceşti sălbatici de greşeala şi de crima în care i-a făcut să cadă Satana !

CORTÉS: Aşteaptă, părinte, căci oamenii ăştia ne-au primit în pace. Mai întîi treburile politice şi pe urmă credinţa . . .

OLMEDO *(energic)*: Nu, căpitane, nu . . .

Înaintează mînios pînă în mijlocul altarului şi sprijină marele crucifix de statuia lui Quetzalcóatl. Se uită la Cortés, apoi se îndepărtează, supus. Cei doi tineri se apropie, curioşi, de crucifix. Preotul 2, cu mîinile mînjite de sînge, se apropie şi el, pune o mînă pe pieptul lui Hristos, adăugind o urmă de sînge la cele ale răstignirii pe cruce. Scena se umple încet-încet de aceiaşi bărbaţi, femei şi copii din tabloul anterior. Dansatorii dansează, bătrînii îi educă pe tineri, ţesătorii de pene şi meşterii îşi exercită meseriile; femeile şi copiii întind pe jos diferite obiecte şi alimente de vînzare. Cortés se apropie de primul preot.

CORTÉS *(către Marina)*: Femeie, spune-le acestor preoţi că în tot ţinutul Cholula nu ni s-a dat nimic de mîncare.

Aceeaşi relaţie dintre mimică şi traducere ca în scenele anterioare.

MARINA: Marele preot al acestui panteon cholultec răspunde că, de vreme ce tu şi războinicii tăi sînteţi zei, nu aveţi nevoie de altă hrană decît sîngele sacru al sacrificiului.

Arată spre cadavrul tînărului sacrificat. Cortés înaintează spre una din femei şi întinde mîna, cerînd de mîncare. Femeia acoperă iute alimentele. Mişcări rapide: Alvarado se apropie de dansatori; aceştia îşi încetează dansul; Sandoval se apropie de profesor şi elevii; aceştia îşi acoperă feţele şi nu mai scot un cuvînt, Olid se apropie de meşteri; aceştia îşi încetează lucrul. Tăcere şi încordare. Căpitanii se adună într-un grup. Lucrul, mişcarea, dansul sînt reluate. Preoţii intonează un cîntec lugubru. Tinerii rămîn extaziaţi în faţa chipului lui Hristos; îl pipăie, îi ridică haina. Într-un colţ al scenei, căpitanii stau la sfat. Marina se plimbă printre indigeni; Olmedo se roagă cu mîinile împreunate în faţa crucifixului.

CORTÉS: Prieteni . . . Cu mine puteţi vorbi deschis . . .

Pauză. Căpitanii îl privesc întrebător pe Cortés.

Ce v-a mînat pe meleagurile astea şi vă face să vă primejduiţi viaţa aici ?

ALVARADO *(zîmbind)*: Ţi-am jurat credinţă, Fernando.

CORTÉS: De îndată ce-ai putea fi tu însuţi căpitan al unei expediţii, m-ai părăsi de dragul ambiţiei tale.

ALVARADO *(zîmbind mai departe)*: Fie cum spui: ambiţia.

CORTÉS: Şi pe tine, Sandoval ?

SANDOVAL: Onoarea.

CORTÉS: Ordás ?

ORDÁS: Puterea.

CORTÉS: Olid ?

OLID: Aurul.

CORTÉS *(cu un zîmbet amar)*: Şi Spania ? Regele ? Dumnezeu ?

Nimeni nu-i răspunde.

Vă mulţumesc pentru sinceritate; ambiţia, onoarea, puterea şi aurul depind de ce vom hotărî acum să facem. Vă ascult.

Toţi se grăbesc să-şi spună părerea, în afară de Alvarado, care stă la locul lui şi aşteaptă hotărîrea lui Cortés.

SANDOVAL: Am putea să plecăm de aici, să găsim de-ale mîncării în prima aşezare omenească şi să ne urmăm drumul spre Mexic . . .

OLID: Cholula nu vrea să se lupte cu noi . . .

CORTÉS: Dar ne opune rezistenţă. Ce-o fi în capul lui Moctezuma ?

ORDÁS: Vrea să ne învingă prin înfometare ; atît şi nimic mai mult.

SANDOVAL: În acelaşi timp, ne cinsteşte şi ne deschide drum spre cetatea lui.

ORDÁS: Şi în cetatea lui, slăbiţi şi toropiţi de oboseală . . .

OLID: . . . o să ne prindă ca pe nişte şoareci.

SANDOVAL *(către Cortés)*: Gîndeşte-te: ce-ar face regele don Carlos în locul tău ?

CORTÉS: Regele ? Regele nu-i aici . . . aici sîntem singuri . . . voi şi cu mine . . . nu există rege, nu există rege . . .

SANDOVAL: Acţionăm în numele regelui . . .

CORTÉS *(coleric)*: Noi facem mai mult decît regele ! A mers regele cu noi ? Şi-a scufundat regele corăbiile ? A înfruntat el un imperiu numai cu cinci sute de oameni ?

ORDÁS *(ironic)*: Mai mult decît regele, căpitane ? Spune mai bine că ai luat rolul rezervat regelui avînd de înfruntat un alt rege . . .

CORTÉS: Nu, Ordás, nu micşora valoarea epopeii noastre ; ceea ce am făcut tu şi eu şi noi toţi înseamnă mai mult: am smuls privilegiul dramei din mîna castei regilor şi a nobililor de la curte. Trăim un intens moment istoric: noi, poporul spaniol, sîntem acum eroii . . .

ORDÁS: Atunci mai bine gîndeşte-te la ce-ar face Moctezuma în locul tău.

CORTÉS: Nu ştiu ce-i în sufletul lui Moctezuma: teamă sau viclenie ?

ORDÁS: Poate şi una şi alta, şi asta ar explica totul.

CORTÉS: Moctezuma trebuie să lupte, ca şef şi ca bărbat . . . Dacă nu, ar însemna că am luptat împotriva femeilor şi fantomelor, şi biruinţa noastră n-ar avea nici o valoare.

OLID: Cholula e un centru important ; e centrul acestei religii şi aici sînt reprezentaţi toţi zeii indigeni . . . chiar şi cei pe care în ochii acestor păgîni îi reprezentăm noi . . .

SANDOVAL: Să respectăm acest loc ; vor continua să creadă că sîntem zei.

OLID: Nu ; vor crede că ne arătăm supuşi faţă de zeii lor, şi că sîntem mai prejos decît ei.

ORDÁS: Dacă îngenunchiem în faţa idolilor, Olmedo va scrie în Spania . . .

OLID: Vom fi consideraţi închinători la idoli şi în loc să fim primiţi cu onoruri vom fi daţi pe mîna Inchiziţiei . . .

ORDÁS: Vom avea parte de cinste şi bogăţie numai dacă vom fi consideraţi ostaşi ai cruciadei de creştinare a acestor pămînturi . . .

CORTÉS: Ierarhii ! Ierarhii ! Eu sînt un om : o voinţă independentă.

ORDÁS: Atunci fă ca voinţa ta să se slujească de ierarhii, şi nu ierarhiile de voinţa ta.

CORTÉS: Dar cum ? Acţionînd . . . sau renunţînd ? Cu sinceritate . . . sau cu ipocrizie ?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OLID: Viclenia împacă aceste contrarii. Să ne prefacem că slujim.
ORDÁS: Orice-ai face, ai grijă ca istoria să fie scrisă în favoarea noastră.
CORTÉS: Istoria...
ORDÁS: Istoria noastră, dacă biruim. Să se scrie: rîpele gemeau de războinicii lui Moctezuma, care stăteau la pîndă, așteptînd momentul potrivit ca să ne prindă în capcană și să ne omoare...
CORTÉS: Așa să se scrie...
ORDÁS: Eram împresurați din toate părțile și înfometați.
CORTÉS: Așa să se scrie...
ORDÁS: Și dacă am fi lăsat nepedepsită o singură trădare, pe urmă ar fi fost în stare oricînd să ne vîndă...
CORTÉS: Așa să se facă...

Scot toți deodată spadele din teacă. Ridicînd brațele, unesc gărzile. Marina, în plimbarea ei, a ajuns lîngă Olmedo, care stă îngenunchiat în fața crucifixului, și lîngă primul preot. Mimică a preotului.

MARINA *(către Olmedo)*: Mare preot alb, acesta pe care îl adori e zeul tău?
OLMEDO: E Isus Hristos, Dumnezeu coborît printre oameni...
MARINA: Un zeu mort?
OLMEDO: Un zeu sacrificat...
MARINA: Aici sînt sacrificați oamenii pentru cinstirea zeilor; voi sacrificați zeii pentru cinstirea oamenilor?
OLMEDO: Noi nu avem « zei », ci un singur Dumnezeu adevărat, chiar dacă este alcătuit dintr-o sfîntă treime: tatăl, fiul și sfîntul duh...
MARINA: Unu care e doi, care sînt trei, care e unu?
Pauză.
Preotul din Cholula zice că nu înțelege socotelile tale. Și, la drept vorbind, nici eu nu le înțeleg.
OLMEDO: Preotul ăsta sîngeros nu poate înțelege nimic.
MARINA: Ba da. Preotul zice că înțelege un lucru: zeii și sîngele se însoțesc întotdeauna.

Căpitanii coboară, toți deodată, săbiile. În același timp, susținut și împins de războinicii azteci, apare dublura lui Moctezuma. Falsul monarh, împodobit ca cel adevărat, înaintează șovăielnic spre Cortés. Marina se grăbește spre grupul spaniolilor. Războinicii gesticulează.

MARINA: Stăpîne, războinicii aceștia din Mexic ți-l prezintă pe regele lor... Marele Moctezuma.

Falsul Moctezuma tremură de frică. Cortés își dă seama de înșelăciune. Dă ocol falsului rege.

CORTÉS: A... atotputernicul stăpîn al acestei țări... Mi se pare că suferă de spaime și tremuriciuri, și asta nu se prea potrivește cu un monarh fabulos ca Moctezuma...
MARINA: Drumul a fost greu, dar Moctezuma a vrut să-ți satisfacă astfel curiozitatea, că să nu mai fii nevoit să urci pînă la cetatea Mexicului...
CORTÉS: Spune-i acestui rege de bîlci că nu haina face pe om...
Dublura lui Moctezuma se dă cîțiva pași înapoi, tremurînd. Cortés e mînios.
Drept cine ne iau? De ce vor să ne înșele?
Se apropie de falsul rege, îi smulge brutal panașul de pe cap. Îi sfîșie veșmintele pînă ce acesta rămîne numai în șort.
Adevăratul Moctezuma nu-și părăsește niciodată cetatea, și vom merge pînă la el ca să-i vedem chipul.
Cortés îl apucă de bărbie pe falsul rege.

De ce ți-e frică să-mi arăți chipul tău, Moctezuma? Sau poate că ți-e frică să-l cunoști pe al meu?
Îi dă drumul, rîde.
Nu sîntem decît niște măști!... Îi așteaptă pe zei. Zeii au sosit. Măștile au căzut. Nu mai trebuie să aștepte. *(Către soldați, furios)* Distrugeți idolii!

Falsul Moctezuma și războinicii azteci fug; soldații spanioli doboară cu violență idolii; tinerii se îmbrățișează sub crucifix; preoții se agită cu gemete jalnice; bărbații, femeile și copiii își încetează lucrul, își strîng obiectelor aduse, cîțiva pleacă... Unul din preoți vine în genunchi pînă la Cortés; Marina îl urmează.

MARINA: Stăpîne, preotul cholultec se întreabă de ce, dacă ești zeul Quetzalcóatl, ai distrus propriul tău chip...
CORTÉS: Eu nu sînt zeul! Eu nu sînt decît un om! N-am alt chip decît acela al lui Hernán Cortés!
Se îndreaptă spre Olmedo.
Da, părinte Olmedo, sîntem creștini, și ne închinăm lui Isus Hristos, iar dacă am venit în aceste locuri am făcut-o ca să nu mai îngăduim sacrificiile omenești și adorația acestor idoli blestemați...
OLMEDO *(între idolii căzuți)*: Chiar în acest sanctuar va rămîne pentru totdeauna crucea Domnului nostru Isus Cristos și o icoană a Sfintei Fecioare, și veți vedea ce bine au să stea aici...
ALVARADO: Sfîntă Fecioară Preacurată...
ORDÁS: Fără de prihană...
CORTÉS *(către preoți)*: Și voi, preoți puturoși, cu iz de stîrv, lepădați-vă cît mai e timp de credința voastră diabolică și primiți religia norocoasă pe care v-am adus-o *Preotul 1 îngenunche la picioarele lui Cortés și gesticulează.*
MARINA: Preotul te roagă să-l ierți, dar îi ceri un lucru imposibil. Aceasta e credința strămoșilor lui, și dacă renunță la ea, vine sfîrșitul lumii...
CORTÉS *(către Alvarado și Olid)*: Atunci să se sfîrșească odată lumea pentru acești trei diavoli, care au și început să miroasă a mortăciuni...
Alvarado și Olid îi străpung cu spadele pe cei trei preoți. Cortés arată cu spada spre tineri.
Pentru voi, sodomiști blestemați, moartea ar fi o pedeapsă prea ușoară și sîngele vostru stricat ar murdări oțelul spadelor noastre...
Face un semn lui Alvarado. Acesta apucă un fier și îl introduce într-una din cățuile aprinse din templul profanat.
Fiindcă ați dus pînă acum o viață dulce, amară să fie de azi înainte, și să slujiți ca sclavi oamenilor mei, cărînd poverile, că tot nu găsim aici catîri. Și pentru că veți fi catîrii noștri, o să vă însemnăm cu fierul, și astfel fiecare va ști care-i sclavul lui...
Alvarado îl apucă de păr pe unul din tineri și-l însemnează pe frunte cu fierul roșu. Tînărul leșină. Poporul o ia la fugă, înspăimîntat...
După ei!
Căpitanii și soldații se reped asupra bărbaților, femeilor și copiilor care au rămas în templu, îi străpung cu spadele pe bărbați și copii; pe femei le trîntesc pe jos.
Urmăriți-i pe străzi, tăiați-le capetele, ardeți, radeți tot de pe fața pămîntului, jefuiți și intrați în case, fiindcă războiul se simte mai amar în casele oamenilor decît pe cîmpul de luptă!
Căpitanii adună la un loc femeile.
Însemnați-le cu litera R a războiului. Și pe urmă fiecare să-și aleagă femeia care-i place.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Căpitanii însemnă femeile cu fierul roșu; scena e un infern de sînge, strigăte, plînsete, gemete, cadavre, distrugere . . .

CORTÉS *(către Olmedo)*: A fost o zi bună pentru triumful dreptei credințe . . . Asta voiai, părinte?

Olmedo se înclină respectuos în fața lui Cortés, apoi îi întoarce spatele și intonează Tatăl nostru; căpitanii îngenunchează, cu frunțile plecate. Cortés rămîne în picioare, cu spada în mînă. Marina, îndurerată, se apropie de el.

MARINA: Stăpîne . . .

CORTÉS: Femeie . . .

MARINA: Ne-ai scăldat în sînge . . . Ai adus cu tine groaza și sclavia.

CORTÉS: Te înșeli. Am scăpat regatul ăsta de groază, de sînge și de sclavie.

MARINA: Ți-ai impus tirania în locul tiraniei lui Moctezuma; dumnezeul tău îngăduie ca în numele lui să se săvîrșească aceste crime? . . .

Cortés o trîntește brutal pe jos.

CORTÉS: Măsoară-ți cuvintele, vrăjitoareo, că de nu te arunc din nou în sclavia din care te-am scos; nu mă sili să te dau celui din urmă soldat de-al meu.

Marina, supusă, rămîne întinsă pe jos. Își revine; simte nevoia să vorbească.

MARINA: Stăpîne, nu pîrjoli, nu ucide, nu pustii țara asta. Atît ți-am cerut. Ia-o în stăpînire, păstrează-o . . . pentru mine, pentru tine, pentru toți.

CORTÉS: Țara asta e blestemată; e o țară a sacrificiilor, a idolilor și a sodomiei.

MARINA: Nici un sacrificiu n-a fost mai rău decît cel pe care l-ai impus tu . . . Stăpîne, ascultă-mă, ascultă-mă . . . privește dincolo de aparențe; în spatele lucrurilor care ți se par putrede și decăzute, neamul meu păstrează un spirit original, curat și plin de aspirații înalte . . . O, stăpîne, încearcă să ne înțelegi, dă-ne o șansă, nu ucide partea bună a neamului meu încercînd să omori răul, nu distruge fragila noastră identitate . . . Slujește-te de tot ce s-a construit aici și construiește alături de noi; lasă-ne să învățăm de la tine și lumea ta, și învață și tu de la noi . . . Nu-mi ucide patria. Ia-o în stăpînire așa cum m-ai luat și pe mine.

Pauză.

Dar dacă vrei neapărat să ne ucizi, gîndește-te că nimeni nu poate domni peste neant, gîndește-te că nu vei putea fi stăpînul morților. Și mai gîndește-te că pînă la sfîrșitul zilelor tale vei fi ros de o îndoială, de o întrebare cumplită, pe care o vei lăsa moștenire fiilor tăi din Mexic și din Spania. Întreabă-te, stăpîne: ce ar putea deveni această țară dacă în loc s-o ucizi i-ai îngădui să-și trăiască viața și ai trăi și tu în pace și bună înțelegere.

CORTÉS *(cu un amestec de neliniște și forță)*: Lasă-mă să termin . . . sînt un soldat . . pe urmă . . . vom clădi aici o lume nouă . . . o lume mai bună . . .

MARINA: Va fi prea tîrziu. Ne-ai botezat cu sînge, și numai cu sînge ne vom putea redobîndi numele furat . . . Tu crezi că noi sîntem răul.

CORTÉS: Răul? . . . Dușmanul.

MARINA: Ai venit de departe. Ți-e frică de ce nu cunoști și numești rău necunoscutul.

CORTÉS: Nu sînt nimic și n-am nimic de pierdut. Orice viclenie e bună ca să devin cineva. Fiul risipitor nu se va întoarce acasă cu mîinile goale. Medellin . . . Extremadura . . .

MARINA: Te-ai gîndit vreodată la ce-am fi văzut noi în casa ta, stăpîne, dacă întîlnirea noastră ar fi avut loc acolo și nu aici? Cîte rele, ce grozăvii, ce sacrificii, ce tirranii am fi descoperit în casa ta spaniolă, stăpîne?

CORTPS: De la viteazul Roland, Europa a știut să se apere de necredincioși și de diavol. Ce-ai fi văzut, femeie? Nimic mai mult decît ce-au văzut și maurii.

MARINA: Nu te înțeleg. Știu numai că ai sosit în ceasul anunțat de prevestirile istoriei noastre. Nu ne răpi istoria, fiindcă într-o oarecare măsură datorită ei ai ajuns să fii cine ești: cineva, cineva, cineva, și n-o să mai fii niciodată un oarecare. Lasă-ne o șansă.

Pauză.

Lasă-ne o șansă.

Murmurul neîntrerupt al liturghiei cîntate. Cortés privește în zare, solitar și visător.

CORTÉS: Șansă . . . Cine mi-ar da-o mie, dacă n-aș profita eu singur de ea? Nu da importanță vorbelor mele, părinte Olmedo, cîntă-ți liturghia, proclamă credința și împlinește-ți destinul de meliță pe lumea asta. Adevărurile mele vor fi îngropate o dată cu tine, Marina. Șansă, zici? Mi-ar da vreo șansă frații tăi, femeie, dacă n-aș recurge la viclenie și la forță ca să-mi deschid drum prin această țară blestemată? Nu, nu mi-ar da, ci la primul semn de slăbiciune s-ar înfrupta din carnea mea și i-ar cinsti pe zei oferindu-le inima mea. Sînge pentru sînge . . . Șansă, zici? Mi-ar fi dat-o guvernatorul Cubei, dacă nu m-aș fi luptat ca un leu, fără să mă dau înapoi de la nimic, ca să pot pleca cu corăbiile în aventura asta? Viclenie împotriva necesității; voință împotriva slăbiciunii, femeie. Șansă? Mi-ar da-o oare regele don Carlos, dacă el și curtenii lui s-ar putea acoperi de glorie, fără să-și pună pielea în joc? Sînt un orfan al istoriei, un soldat ca atîția alții. Asta e biata mea șansă.

Pauză.

Spui că numai ce poartă un nume există cu adevărat. Ascultă atunci cuvintele cu care creez eu lumea; cuvinte care vor fi repetate și poate vor rămîne scrise: credință, onoare, curaj, viclenie, violență, crimă, cucerire, avariție. Dar nu trebuie să crezi în ele, Marina; nu spun nimic în sine, nu sînt decît învelișul sufletului meu, nu sînt decît lanțurile verbale ale pasiunii mele individuale; sînt un om stăpînit de pasiune, care spune acele cuvinte în stare să-l facă și mai mult sclavul pasiunii sale. Tu și părintele Olmedo îmi atrageți atenția că mă înșel și că mă îndrept spre pierzanie. Dar eu nu vă ascult și nici n-o să vă ascult. Eu nu ascult decît de glasul pasiunii mele, al conchistei mele, căci pe măsură ce cuceresc acest imperiu cuceresc și pe un om care se numește Fernando Cortés.

Pauză.

Nu eram nimic; nu voi fi decît ceea ce voi face și voi desface în această țară. Alerg fără încetare; nu mă pot opri; n-am timp; nu voi avea la dispoziție decît timpul pe care voi ști să mi-l cîștig singur. Sînt singur pe lume . . . așteptînd să se nască, în urma cuvintelor și actelor mele, alt glas, alt eu, alt Cortés, despre care să vorbesc și căruia să-i vorbesc . . . o conștiință dincolo de conștiința mea... Îmi va vorbi oare cîndva acest glas, al doilea glas al meu? . . . Nu știu. Mai întîi trebuie să duc la bun sfîrșit expediția asta. Un om singur: asta sînt și asta voi fi pînă ce îl voi supune pe Moctezuma. Astea sînt forțele intrate în joc: un om singur împotriva unui imperiu. Ori voi fi înfrînt, ori voi birui; numai atunci conștiința mea va vorbi conștiinței mele, și glasul meu îmi va asculta glasul.

MARINA: Un om singur împotriva unui imperiu? Nu, stăpîne; te înșeli. Căci dacă înfrunți imperiul Mexicului, o faci în numele imperiului Spaniei, și ăsta e lucrul cel mai greu pentru tine: să învingi imperiul nostru, fără a fi însă învins de imperiul tău. Dacă urmărești în primul rînd victoria pasiunii tale, ar trebui să învingi și Mexicul și Spania.

Pauză lungă. Cortés rămîne nemișcat. Se aude cîntecul persistent al liturghiei. Marina, îngenunchiată, întinde mîinile spre Cortés. Acesta ezită o clipă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARINA: Te iubesc, stăpîne.

Cortés cade în genunchi în fața Marinei. Se privesc în ochi. Se îmbrățișează.

Te iubesc și nu mă tem pentru viața ta, ci pentru destinul tău, fiindcă destinul e întotdeauna mai scurt decît viața, și moartea înseamnă să trăiești mai departe, după ce destinul s-a împlinit.

Cortés își lasă capul pe umărul Marinei; ea îl mîngîie.

Sîntem în voia soartei, stăpîne. Există forțe mai puternice decît noi. Decît tine . . . și decît mine. Dar eu te iubesc, stăpîne.

CORTÉS: Și eu iubesc țara asta . . . Spania mea . . . Noua mea Spanie . . . prezența mea și prezentul meu . . . Marina, îți jur; aici vom face o lume nouă . . . lumea noastră . . .

Se îmbrățișează strîns.

MARINA: Vreau să am un copil cu tine; un copil în vinele căruia să curgă sîngele nostru și al neamurilor noastre.

Pe scenă vor fi trei cercuri, corespunzînd unor zone de iluminare. În stînga, un cerc negru; în centru, unul alb; în dreapta, unul roșu. Cel dintîi e ocupat de Moctezuma: din nou gol, acoperit numai cu șorțul, și cu mătura în mînă; cel de al doilea e ocupat de Marina, culcată; cel de al treilea, de Cortés, care stă într-un jilț, cu spatele la public. La început scena e cufundată în întuneric. Apoi primul cerc primește o lumină albă; celelalte două rămîn în întuneric. Moctezuma mătură fără nici o grabă. Se oprește, ca și cum ar asculta ceva.

MOCTEZUMA: Nu auziți țipetele bufnițelor?

Pauză.

Nu auziți urletele jivinelor din munți?

Azvîrle mătura. Cade în patru labe.

În casa asta s-au adunat furnici . . .

Le omoară cu amîndouă palmele.

Furnici blestemate . . . Furnici blestemate.

Cade cu fața la pămînt.

Blestemat, blestemat, blestemat . . . Nici bolnav, nici nebun, nici slab . . . numai blestemat . . .

Pauză. Ușor zgomot de luptă.

De-aș fi fost nebun sau bolnav, aș fi pierdut eu, dar nu și regatul meu; de-aș fi fost slab, ar fi pierit regatul, dar eu aș fi scăpat. Blestemat, blestemat, blestemat: sîntem pierduți și regatul și eu. Broaștele în iaz . . . nu le auziți?

Se ridică, tremurînd, cu un gest fragil și mînios, de poruncă.

Cempoala . . . Tlaxcala . . . vasali trădători . . . cu oștile lor mi-au împresurat zeii cetatea . . . Cempoala . . . Tlaxcala . . . răzbunarea să vă fie blîndă; blîndă și de scurtă durată, căci n-ați făcut decît să treceți de la un stăpîn la altul . . .

Cade din nou în genunchi, îndurerat.

Rudele mele dragi . . . Cuauhtémoc, vulturul meu . . . Cuitláhuac, prinț și frate . . . de ce ați pornit cu arma în mînă împotriva zeilor? . . . Nu vă dați seama că lupta noastră e zadarnică? . . . Duceți tratative, acceptați-le condițiile, încercați să păstrați ceva: ruina ne dă tîrcoale și ne privește în față, cu pleoapele ei de foc . . .

Pauză.

Drama era scrisă dinainte; eu am ascultat prevestirile, am crezut în ele, eu . . . numai eu am știut întotdeauna adevărul . . . Nu mai luptați, fraților, căci biruința noastră e o minciună și singurul adevăr este înfrîngerea noastră . . . O, sărmanul meu popor . . . de ce mi-ai întors spatele? De ce nu vrei să te uiți în ochii mei, tocmai acum, cînd în sfîrșit ți-am îngăduit să-mi privești chipul?

Pauză.

Acum e tîrziu . . . e prea tîrziu . . .

Intră Alvarado și Olid, aducînd lanțuri, pe care le aruncă pe jos. Se reped asupra lui Moctezuma. Îi sucesc brațele.

MOCTEZUMA (*încovoiat de durere*): Ce mai vreți de la mine? Ce mai doriți?

Apare dublura lui Cortés: poartă o armură completă, un coif împodobit cu pene și o lungă mantie albă și fosforescentă, ca mantiile prezicătorilor. Căpitanii îi dau drumul din strînsoare lui Moctezuma. Regele se îndreaptă respectuos spre bărbatul cu coif.

MOCTEZUMA: Vă ofer ospitalitatea casei mele . . . Am ieșit să vă primesc cu daruri, vă pun ghirlande de flori la gît, și căpitanului care vă conduce îi vorbesc astfel: « Stăpîne al nostru, ai ostenit destul pînă acum, dar ai ajuns în țara ta. Ai ajuns în cetatea ta, Mexicul. Aici ai venit ca să te așezi pe tronul tău. Ți-l cedăm pentru scurt timp eu și strămoșii mei. Toate astea ni le-au spus mai demult zeii și strămoșii că ai să vii aici. Uite că acum s-au întîmplat prezicerile. În sfîrșit, ai sosit. Vino și odihnește-te.

Coiful se deschide și azvîrle o limbă de foc. Moctezuma cade în genunchi, acoperindu-și fața cu mîinile. Dublura lui Cortés se retrage încet, rîzînd cu hohote.

MOCTEZUMA: Unde e acum Cortés? De ce nu vrea să se mai uite la mine? Vai, mă simt ca o tîrfă, la care te uiți o dată, ca să-ți satisfaci curiozitatea, și pe urmă îi întorci spatele . . .

Căpitanii se reped din nou asupra lui Moctezuma și îl imobilizează. Dublura lui Cortés iese rîzînd.

MOCTEZUMA (*către căpitani*): Ce mai vreți de la mine? V-am arătat hrisoavele în care am însemnat tributul, ca să știți de unde să luați bogățiile țării. V-am dat toate comorile din vistieria mea. V-am văzut cum ați topit aurul și ați făcut lingouri. Vi i-am predad pe nobilii răsculați și voi i-ați ars de vii în fața Marelui Templu. Ați transformat palatul meu în tripou și bordel. Ce vă mai pot da? Viața?

Alvarado și Olid îl pun în lanțuri pe Moctezuma; acesta nu opune nici o rezistență. Îl îmbrîncesc. Apar patru bărbați și o femeie, toți indigeni.

BĂRBATUL 1: Vor să vorbești poporului . . .

BĂRBATUL 2: Să-l liniștești vorbindu-i de pe terasa palatului . . .

BĂRBATUL 3: Dar poporul nu mai crede în tine.

BĂRBATUL 4: Poporul tău s-a alăturat răscoalei împotriva străinilor.

FEMEIA: Poporul tău nu mai crede în nimic. Nici că tu ești întruchiparea soarelui pe pămînt. Nici că oamenii albi sînt zeii care aduc fericirea.

BĂRBATUL 1: Prea plecat în fața lor te-au văzut pe tine.

BĂRBATUL 2: Prea sîngeroși i-a văzut pe ei . . .

BĂRBATUL 3: Ei nu sînt nemuritori: i-am văzut murind.

BĂRBATUL 4: Tu nu ești nemuritor: vrem să te vedem murind.

FEMEIA: Poporul tău nu crede că există ceva mai presus de el însuși, și de aceea luptă împotriva ta și împotriva străinilor care au pătruns în cetatea noastră . . .

Sala e invadată de oștile dușmane de azteci și de spanioli: de o parte, panașe, scuturi rotunde, ghioage, lănci înălțate, săgeți, clopoței și drapele țesute din pene; de cealaltă parte, spade, archebuze, stindarde, coifuri strălucitoare și armuri de oțel. O luptă crîncenă, corp la corp, pe culoare, rampe, în fața fotoliilor etc. Cei patru bărbați și femeia vorbesc în timp ce ceilalți se luptă.

FEMEIA: Poporul nostru a învățat să se apere.

BĂRBATUL 1: Nu ne mai e frică de tunuri și de cai.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

BĂRBATUL 2: Ştim că se cheamă tunuri şi cai.
BĂRBATUL 3: Poporul nostru luptă şi apoi se ascunde, se ascunde şi apoi luptă. Sîntem războinicii nopţii.

BĂRBATUL 4: Am învăţat să luptăm, şi ne-am luptat o dată, şi altă dată, şi încă o dată, chiar dacă de fiecare dată am fost învinşi . . .
FEMEIA: Luptăm ca şopîrlele: luînd culoarea muntelui, a pădurii, a cerului, care nu pot fi învinse . . .

BĂRBATUL 1: Am capturat tunuri, arhebuze, spade. Vom învăţa să le folosim.
CORUL: Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . .
BĂRBATUL 2: Cu tine se încheie o epocă a istoriei noastre.
BĂRBATUL 3: Ai avut totul, stăpîne atotputernic, pînă şi înfrîngerea.
BĂRBATUL 4: Cu tine s-a încheiat timpul singurătăţii noastre.
BĂRBATUL 1: Acum începe o altă istorie: în lume, cu lumea, împotriva lumii . . .
CORUL: Vom lupta, vom lupta, vom lupta . . .
FEMEIA: Ca să avem un chip . . .
BĂRBATUL 2: Ca să avem un nume . . .

Aruncă pelerinile. Rămîn goi, acoperiţi numai cu şorţurile; femeia are sînii dezgoliţi. Fiecare din ei ţine în mînă o piatră. Bătălia se îndepărtează. Luptătorii se împrăştie şi ies treptat din scenă.

FEMEIA: Nu te vom plînge, Moctezuma; cu tine piere tot ce e vechi; tu eşti trecutul nostru mort; eşti asuprirea cu mască sacră . . .
MOCTEZUMA: Asuprirea . . . puterea . . . vreau să înţeleg . . . vă rog . . .
BĂRBATUL 1: Eşti neputinţa ce recurge la crimă şi asasinatul deghizat în slăbiciune...
MOCTEZUMA: Neputinţa . . . forţa . . . o, zei, nu mă părăsiţi încă . . . Dacă mi-aţi luat puterea, ajutaţi-mă cel puţin acum, în ceasul din urmă, să înţeleg . . .

BĂRBATUL 2: Eşti oglinda opacă a tuturor puterilor care-i împilează pe oameni: ai fost mare cît timp supuşii tăi au fost blînzi; şi cînd poporul tău a fost mare şi a trecut la faptă, tu ai fost mic . . . De ce am avea nevoie de tine? Nici măcar spaniolii nu mai au nevoie de tine!
CORUL: Moctezuma, Moctezuma, Moctezuma . . .
BĂRBATUL 3: Rege al Mexicului: tiran al sclavilor . . .
BĂRBATUL 4: Rege al Mexicului: sclav al tiranilor . . .
FEMEIA: Rege fără chip, zeu mascat . . .

MOCTEZUMA: M-am îndoit, m-am îndoit, m-am îndoit, şi îndoindu-mă, fără să ştiu, n-am încetat să acţionez, n-am încetat să fiu. Îndoiala a fost acţiunea şi existenţa mea.

BĂRBATUL 1: În zadar ai aşteptat întoarcerea lui Quetzalcóatl.
MOCTEZUMA: E un zeu? E un om? M-am îndoit, fiindcă am crezut că Fernán Cortés era altul, străin, de neînţeles, complet deosebit de mine. Acuma cunosc adevărul. Oamenii nu au un destin individual; sînt rezultatul faptelor pe care le săvîrşesc. Iar faptele şi destinul lui Moctezuma şi Cortés sînt faptele şi destinul puterii, căci Cortés şi Moctezuma nu sînt stăpîni pe sufletele lor. Moctezuma, fatalist. Cortés, voluntar. Amîndoi, simple instrumente ale fatalităţii; el asemeni mie, şi eu asemeni lui. Cortés, Cortés, Cortés; fratele meu orb, aşa cum eu sînt umbra ta fragilă; nici zeu, nici un om deosebit, nimic altceva decît eu însumi, un eu adversar al lui Moctezuma, cel de al doilea glas al meu . . . Moctezuma învins, Cortés învingător; amîndoi, sclavi ai puterii pe care credem că o stăpînim . . . Aşa e . . . aşa e . . . aşa e! O zei, vă mulţumesc . . . O zei, vă mulţumesc că m-aţi ajutat să înţeleg . . . Am fost înfrînt.

Înseamnă că sînt nevinovat? Nu . . . nu . . . inocenţa e vinovată, fiindcă victima, fascinată, l-a chemat şi l-a atras pe călău.
Pauză.
Puterea.
Pauză.
Nu, nu o pierd . . . o las moştenire spaniolilor . . . ei o vor duce mai departe . . . ei, în numele meu, vor duce mai departe . . . ei, în numele meu, vor subjuga la fel ca mine ţara asta . . . vor face şi ei sacrificii . . . crimele lor vor fi crimele mele . . . în spatele zeului care s-a jertfit pentru ei vor apărea, schimonosindu-se, zeii mei, şi Cristos va fi noul nume al lui Quetzalcóatl . . . oamenii albi vor avea grijă ca această ţară să fie o ţară de stăpîni de şi sclavi, de oameni liberi şi de slugi. Nimic nu va muri, nimic nu va muri . . . Moctezuma . . . va fi întotdeauna stăpînul Mexicului . . . căci, atîta timp cît un singur om va putea să stăpînească peste ceilalţi oameni, Moctezuma va continua să trăiască . . .

Bărbaţii şi femeia aruncă cu pietre în Moctezuma; Alvarado şi Olid se apără cu scuturile; Moctezuma se prăbuşeşte, rănit mortal. Căpitanii tîrăsc în culise cadavrul monarhului. Bocet sfîşietor al bărbaţilor şi al femeii, care se deplasează încet spre cercul al doilea, cel alb, unde zace Marina, acoperită cu o pătură, cu pîntecul umflat şi picioarele desfăcute.
FEMEIA: Plînsetul se întinde, lacrimile curg şiroaie aici, în Tlatelolco.
BĂRBATUL 1: În Tlatelolco i-a ucis Moctezuma pe visători.
BĂRBATUL 2: În Tlatelolco i-a ucis Alvarado pe cîntăreţi.
FEMEIA: Alvarado, roşu ca Tonatiuh, zeul soarelui, a poruncit să se închidă intrările, i-a împresurat pe cîntăreţi, i-a străpuns cu lăncile şi cu spadele. Toţi au încercat să fugă; cîţiva s-au urcat pe ziduri; dar n-au putut să scape. Cîntăreţilor le-au tăiat capul; pe dansatori i-au spînzurat şi le-au scos măruntaiele; muzicanţilor le-au tăiat mîinile.
BĂRBATUL 3: Vechii zei au fugit plini de sînge.
BĂRBATUL 4: Noul zeu a sosit plin de sînge.
FEMEIA: Tlatelolco va fi pentru totdeauna locul crimei.
Marina se zvîrcoleşte şi geme în durerile facerii.
BĂRBATUL 1: Spaniolii au atacat cetatea noastră cu brigantine construite pe malul lacului.
BĂRBATUL 2: Cetatea noastră e asediată.
BĂRBATUL 3: Au fost distruse podurile . . .
FEMEIA: Poporul moare de foame şi de sete.
BĂRBATUL 4: Nu mai avem apă curată; a rămas numai apă stătută, apă cu salpetru.
BĂRBATUL 1: Mîncăm şopîrle, turturele şi pănuşe de la ştiuleţii de porumb.
BĂRBATUL 2: Am început să mîncăm şi pielea animalelor vînate.
FEMEIA: Mîncăm lut, lut, lut . . .
BĂRBATUL 3: Trebuie să ne astupăm nările; morţii au început să miroasă şi ni se face greaţă; cadavrele se descompun . . .
FEMEIA: Plîng femeile, şi bătrînii, şi copiii . . .
BĂRBATUL 4: Nobilii şi oamenii de vază stau în canoe, neştiind ce să facă.
BĂRBATUL 1: Războinicii se sprijină de ziduri, privind cum se apropie sfîrşitul.
FEMEIA: Optzeci de zile a ţinut asediul cetăţii . . .
BĂRBATUL 2: Au murit mai mult de două sute de mii de azteci.
BĂRBATUL 3: S-a prăbuşit vulturul: ultimul nostru rege, Cuauhtémoc.
BĂRBATUL 4: Nobilii au fost făcuţi sclavi.
BĂRBATUL 1: Oraşul a fost pustiit: nici temple, nici palate, nici grădini, nici pieţe, nimic n-a rămas în picioare . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

BĂRBATUL 2: Așa s-au purtat aici oamenii albi.

FEMEIA: Plîngeți, prieteni. Roșii sînt apele. Negura se întinde peste tot. Viermii mișună pe străzi și prin piețe. Ni s-au pus prețuri. Prețuri pentru un tînăr, pentru un preot, pentru un copil și pentru o fată neprihănită. Plîngeți, plîngeți că am dus la pieire țara aztecilor.

Îngenunchiază, gemînd; plîng; se îmbrățișează. Marina strigă:

MARINA: O, ieși o dată la lumină, fiul meu, ieși, ieși, ieși, din trupul meu . . . ieși, fiu al trădării . . . ieși, fiu de tîrfă . . . ieși, fiu de cățea . . . preaiubitul meu fiu, ieși o dată la lumină . . . și crește pe acest pămînt care nu mai e al meu, și nici al tatălui tău, ci al tău . . . ieși, fiul meu; în vinele tale curge sîngele a două neamuri dușmane . . . ieși, fiul meu, ca să-ți recucerești țara blestemată, întemeiată pe crima permanentă și pe visele fugare . . . Vezi dacă-ți poți redobîndi țara și visele, fiul meu, alb și arămiu; vezi dacă poți spăla tot sîngele piramidelor, și al spadelor, și al crucilor mînjite, care sînt ca degetele lacome și cumplite ale țării tale . . . ieși la lumină, fiul țării tale . . . ieși la lumină, fiul zorilor, ieși plin de mînie și de teamă, ieși plin de batjocură și de înșelăciune și de supunere prefăcută . . . ieși, fiul meu, ieși ca să-ți urăști tatăl și să-ți insulți mama . . . vorbește în șoaptă, fiul meu, așa cum trebuie să vorbească un sclav; pleacă-ți fruntea, slujește, pătimește și înarmează-te cu o tainică ură pentru ziua răzbunării tale; atunci ieși din pîntecul țării mizerabile și opulente pe care ai moștenit-o, așa cum ieși acum din pîntecul meu, și vorbește tare, calcă bărbătește pe pămîntul de argint și de pulbere, cîntă, călărește, fiul meu, pe armăsarii tatălui tău; dă foc caselor înălțate de tatăl tău, așa cum el a dat foc caselor bunicilor tăi, răstignește-l pe tatăl tău pe zidurile Mexicului așa cum și-a răstignit el Dumnezeul pe cruce, ucide-ți tatăl cu propriile lui arme: ucide, ucide, ucide, fiu de tîrfă, ca să nu te ucidă iarăși pe tine; sînt prea mulți oameni albi pe lume, și toți vor același lucru: sîngele, munca și trupurile oamenilor cu pielea arămie sub bătăia soarelui; oamenii albi vor veni val după val ca să pună stăpînire pe pămîntul nostru; împotriva tuturor va trebui să lupți, și tristă-ți va fi lupta, fiindcă te vei război cu o parte din sîngele tău. Tatăl tău nu te va recunoaște niciodată, fiule cu pielea arămie; niciodată nu va vedea în tine pe fiul lui, ci un sclav; va trebui să lupți ca să ți se recunoască drepturile, fiu orfan, fără alt sprijin decît mîinile aspre ale tîrfei de maică-ta. Îneacă-ți amarul în băutură, fiul al tristeții, desfată-ți trupul în brațele femeilor, cîntă, dansează, îmbracă-te în culorile țării, biet fiu orfan al țării, pentru ca țara să renască în lutul trupului tău flămînd: fă din țara noastră o mare sărbătoare tainică, subterană, nevăzută . . . o sărbătoare: nu vei avea altă tovarășe în singurătate, nici altă bogăție în mizerie, nici alt glas în tăcerea ta, în afară de tovărășia, bogăția și glasul marilor sărbători ale morții și visului, ale revoltei și dragostei; vis, dragoste, revoltă și moarte vor fi unul și același lucru pentru tine, dar numai în clipele de sărbătoare: sărbătoarea delirantă în care te vei răscula ca să iubești, și vei iubi ca să visezi și vei visa ca să mori. Numai în clipele de sărbătoare. În afara lor, în orișicare zi, îți va fi foarte ușor să mori; ceva mai puțin ușor să visezi; greu va fi să te revolți. Foarte greu, să iubești. Apără-te, fricosul meu, învelește-ți bine trupul de lut, pînă ce pămîntul va fi masca ta și stăpînii nu vor mai putea să deosebească, dincolo de el, nici visele tale, nici iubirea ta; acoperă-te de pulbere, fiul meu, pentru ca și după moarte să li se pară că ești viu și să le fie frică, vagabond, tîlhar, bețiv, siluitor, revoltat înarmat cu săgeți și cuțite, și urlete, și culori, amenințător pînă și în supunerea ta îndărătnică și mută; vei ști să aștepți, să aștepți, să aștepți, așa cum au așteptat străbunii noștri sosirea șarpelui cu pene, zeul care a fugit înspăimîntat de propriu său chip, pentru ca fața ta înspăimîntătoare, fiul meu, să se ivească într-o bună zi cu trăsăturile negurii și iadului, cu masca pulberii și plînsetului; într-o bună zi, fiul meu, așteptarea ta va fi răsplătită, și zeul binelui și al fericirii va apărea din nou din spatele unei biserici sau al unei piramide, în mirajul vastului podiș mexican; dar nu se va întoarce decît dacă de pe acum te pregătești să-l reincarnezi tu, tu însuți, fiul meu, fiu de tîrfă; tu va trebui să fii șarpele cu pene, pămîntul cu aripi, pasărea de lut, fiu batjocorit și insultat al Mexicului și Spaniei; tu ești singura mea moștenire, moștenirea lui Malintzin, zeița, a Marinei, tîrfa, a lui Malinche, mama . . .

CORUL: Malintzin, Malintzin, Malintzin; Marina, Marina, Marina; Malinche, Malinche, Malinche . . .

BĂRBATUL 1: Cortés . . .

BĂRBATUL 2: Moctezuma . . .

BĂRBATUL 3: Spania . . .

BĂRBATUL 4: Mexic . . .

MARINA *(strigînd)*: Nu, nu, nu mai vreau să aud nume; nu mai vreau să aud nume; acum e nevoie numai de oameni, oameni, oameni, oameni, reali, răi, buni, oameni de lumină, oameni de umbră, cruzi, oameni și oameni blînzi, războinici și generoși: nu mai vreau să aud de eroi, de tirani, de Cortés, de individuale, ci numai de destinul comun pe care-l va întruchipa fiul născut din trupul meu . . .

Pauză.

Tu, fiul meu, vei fi victoria; victoria femeii . . .

CORUL: Malinaxochitl, zeița zorilor . . . Tonantzin, Guadalupe, mamă . . .

MARINA: Voi fi din nou zeiță; tîrfa va fi iar tîrfă; fiii tîrfei purificate vor fi oameni.

Toți tac. Rămîn nemișcați. În cercul alb își face apariția Cihuacoatl, în zdrențe, orb, ciupit de vărsat. Se învîrtește în loc cu brațele desfăcute. Un călugăr franciscan apare în spatele lui. Îl ia de mînă.

CĂLUGĂRUL: Fiul meu . . .

CIHUACOATL: Îmi ești tată? Minciună. În țara asta n-au rămas decît orfani.

CĂLUGĂRUL: Cine ești?

CIHUACOATL: Un prinț decăzut. Un preot cerșetor.

CĂLUGĂRUL: Și eu sînt preot și cerșetor. Rămîi cu mine.

CIHUACOATL: Ce nouă boală o să iau de la tine? Uită-te cu atenție la trupul meu: orb și ciupit de vărsatul pe care neamul tău l-a adus aici, semănînd printre ai mei urîta moarte, în chinuri groaznice, pricinuită de bubele negre.

CĂLUGĂRUL: Mă doare sufletul cînd te văd lipsit de orice sprijin.

CIHUACOATL: Pe mine mă doare sufletul cînd mă gîndesc la viața mea, căci am văzut moartea regelui și a poporului meu, pe care în cele din urmă prăbușirea i-a făcut o apă și-un pămînt.

CĂLUGĂRUL: Vreau să te îngrijesc . . . Hai să sădim împreună un pom urlaș, un laur din aceia care cresc numai aici; vom merge din sat în sat, sădind și așteptînd ca laurul să crească și să ne răcorească pe toți cu umbra lui . . .

Călugărul îl ia de mînă pe Cihuacoatl; acesta înaintează cu greu, gemînd.

CIHUACOATL: Fie-vă milă . . . de un biet orb . . . fie-vă milă . . . pentru numele lui Dumnezeu . . .

MARINA *(strigînd)*: Nu mai crede în zei, neghiobule! Silește-i pe zei să creadă în tine! Demască-i pe zei, neghiobule, și sub fiecare mască vei da peste chipul unui asupritor! Nu le mai cere zeilor cerul; cere-le asupritorilor pămîntul! Orbilor, priviți chipurile pe care v-au interzis să le priviți. Visătorilor, luați

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

coşmarurile drept realităţi. Îndrăgostiţilor, urîţi tot ce vi s-a spus să iubiţi. Revoltaţilor, distrugeţi tot ce vi s-a spus să construiţi. Hoţilor, furaţi ce vi s-a furat! Mexicani . . . să ne prefacem în ruine şi să renaştem din ele.

Luminile din cercul al doilea se sting. Se aprind cele din cercul roşu, al treilea. Cortés stă în jilţ, cu spatele la public. Lîngă el se află un glob pămîntesc. La picioarele lui, un pitic de la curtea lui Moctezuma, ţinînd în mîini o minge de cauciuc. Ceva mai încolo, o masă plină de hîrtii răvăşite. Într-o zonă slab luminată apar trei judecători regali; toţi trei sînt îmbrăcaţi în negru, cu gulere plisate, ochelari şi pălării înalte; toţi trei au aer de avocaţi clănţăi.

JUDECĂTORUL 1: Ei bine, domnilor magistraţi, vă place această Nouă Spanie?

JUDECĂTORUL 2: Se vede cît de colo că e foarte nouă, domnule magistrat, căci nicăieri nu poţi duce aici traiul bun din vechea Spanie.

JUDECĂTORUL 1: O să găsim noi o soluţie pentru asta, căci la urma urmei sînt destui indigeni ca să muncească şi să ne slujească.

JUDECĂTORUL 3 *(cu un gest de scîrbă)*: Indigeni ciupiţi de vărsat şi spanioli atinşi de boala franţuzească . . .

JUDECĂTORUL 1: Păstrează-ţi calmul, domnule magistrat, căci cuceririle nu pot fi făcute decît de soldaţi de rînd. Acum vom face ordine şi vom restabili bunele moravuri în colonia asta. Aţi pregătit reclamaţiile împotriva lui Hernán Cortés?

JUDECĂTORUL 3: Desigur, domnule magistrat: sînt aici.

Desface un sul de hîrtie. Citeşte cu glas îngălat:

Item unu: numit, prin voinţa Majestăţii sale regelui, guvernator al acestei Noi Spanii, căpitanul Fernando Cortés a părăsit printr-un gest neloial sediul funcţiei sale, pentru a se hazarda într-o expediţie nechibzuită în ţinutul Hibueras, unde n-a găsit nici aur, nici oraşe mari, nici loc de trecere spre Marea Sudului, şi unde şi-au aflat moartea soldaţii care-l însoţeau şi s-au cheltuit fără nici un folos banii regelui . . .

JUDECĂTORUL 2: Asta se cheamă trufie! Nu i-a fost de ajuns că a cucerit regatul lui Moctezuma? Ce vroia? Să cucerească întreaga lume?

JUDECĂTORUL 1: Nici Mexicul nu l-ar fi cucerit fără ajutorul indigenilor trădători!

JUDECĂTORUL 3: Item doi: Punînd stăpînire pe tezaurul lui Moctezuma, căpitanul Cortés l-a cheltuit pe tot felul de nimicuri şi a dosit o mare parte din comori, astfel încît a cincea parte, care se cuvenea Majestăţii noastre Sacre, Auguste şi Catolice, n-a ajuns niciodată neştirbită la destinaţie.

JUDECĂTORUL 1: Păi ce credea căpitanul Cortés? Îşi închipuia că expediţiile astea de descoperire, cucerire şi colonizare se pot face în numele şi în folosul lui personal?

JUDECĂTORUL 2: Nu, expediţiile sînt făcute în numele şi în folosul Domnului Nostru regele Don Carlos, prin graţia lui Dumnezeu suveran peste Castilia, León, Aragón, Regatul celor două Sicilii, Ierusalim, Navarra, Granada, Toledo, Valencia, Galicia, Mallorca, Sevilla, Sardinia, Córdoba, Corsica, Murcia, Jaén, Algarve, Algeciras, Gibraltar, Insulele Canare, Indii, Insulele şi teritoriile de peste ocean . . .

JUDECĂTORUL 1: Conte de Barcelona, Protector al Vizcayei şi Molinei, duce de Atena, Conte de Roussillon, Marchiz de Oristán şi de Gociano, Arhiduce de Austria, duce de Bourgogne şi de Brabant, Conte de Flandra şi de Tirol . . .

JUDECĂTORUL 2: Etcetera, etcetera, etcetera, etcetera . . .

JUDECĂTORUL 1: Pe rege îl slujim, şi nu pe noi înşine . . .

JUDECĂTORUL 2: Pe rege, care e suveram prin moştenire şi drept divin . . .

JUDECĂTORUL 3: Item trei: căpitanul Fernando Cortés a poruncit să i se ridice palate şi case de piatră, mari cît un sat de oameni cuprinşi . . .

JUDECĂTORUL 1: Ca şi cum el ar fi regele acestei ţări.

JUDECĂTORUL 2: Dispreţuind pe nenumăraţii trimişi ai regelui, reprezentanţi ai puterii sale . . .

JUDECĂTORUL 1: Inspectori şi furnizori, militari, comandanţi de garnizoane, visciernici, emisari cu împuterniciri speciale, notari, Tribunalul Regal, Inchiziţia . . .

JUDECĂTORUL 3: Item patru: căpitanul Fernando Cortés a pledat cauza indigenilor din Noua Spaniei, pe motiv că sînt de obîrşie nobilă şi mult mai înzestraţi decît cei din insule, susţinînd că trebuie să li se dea pămînt şi că nu trebuie să fie siliţi să-i slujească pe spanioli, şi numai în urma unor lungi discuţii şi ameninţări a acceptat regimul şerbiei, prin care sînt reglementate muncile prestate de indigeni pe moşiile şi în casele noastre.

JUDECĂTORUL 2: Asta din pricină că trăieşte cu indigene care se închină la idoli.

JUDECĂTORUL 1 *(rîzînd)*: Păi ce credea căpitanul ăsta prăpădit din Extremadura: că e într-adevăr zeul bunătăţii, aşa cum i-au spus păgînii ăştia sălbatici?!

JUDECĂTORUL 2: Zeu? E un nimic! Praful s-a ales din micul nobil de ţară din Medellín, după ce a cucerit Noua Spanie! Nimic mai mult! Şi niciodată nu se va mai ridica de la pămînt! O singură şansă i-a dat istoria!

JUDECĂTORUL 3: Item cinci: pe lîngă aceste delicte, căpitanul Fernando Cortés e acuzat că a sugrumat-o pe soţia sa legitimă, Catalina Juárez, pe care a adus-o în Cuba după ce a cedat-o pe indigena Marina soldatului Juan Xaramillo, şi că a asasinat cu mîncăruri otrăvite pe trei din rivalii lui la funcţia de guvernator, toţi trei magistraţi veniţi în această ţară după ce s-a terminat cucerirea.

JUDECĂTORUL 1: Din toate aceste motive, numitul Fernando Cortés e scos din funcţia de guvernator al Noii Spanii şi condamnat să trăiască în surghiun, cît mai departe de această cetate a Mexicului . . .

Judecătorul 3 înfăşoară pergamentul; cei trei magistraţi dispar în umbră.

CORTÉS *(cu spatele la public)*: Surghiunit dintr-un oraş cucerit şi reconstruit de mine. Surghiunit de cei care nu sînt vrednici să stea în el.

Se ridică de jos şi se întoarce cu faţa spre public. E un bărbat bătrîn, cu părul şi barba încărunţite, îmbrăcat în negru şi cu o tichie de catifea neagră pe cap. Piticul se joacă cu mingea de cauciuc.

PITICUL: Cînd ne întoarcem în Mexic, domnule căpitan? Mai rămînem mult la Madrid?

CORTÉS: Rămînem pînă cînd regele va binevoi să mă primească şi să-mi facă dreptate.

PITICUL: Lumea s-a cam plictisit de noi; nici jocul meu cu mingea nu mai atrage atenţia; iar ţie şi soldaţilor şi căpitanilor tăi, care bat treptele palatului cerînd să li se facă dreptate, vă spun indieni, tuciurii, ţopîrlani îmbogăţiţi şi alte vorbe de ocară . . .

CORTÉS: Căpitanii mei . . . cei care n-au murit la timp, m-au trădat . . . Ambiţiosul Alvarado, necredinciosul Ordás . . .

Mîhnire a lui Cortés. Se îndreaptă spre masă, răvăşeşte hîrtiile.

Hîrtii, hîrtii şi iarăşi hîrtii . . . Cel puţin pe Moctezuma l-au omorît cu pietre; în mine aruncă cu hîrtii, hîrtii şi iarăşi hîrtii . . . tribunale, surghiun, domiciliu forţat . . .

Rîde ca un bătrîn.

Domiciliu . . . Dar cine şi-ar putea stabili domiciliul în Mexic, dacă nu l-aş fi cucerit eu?

Se apropie de globul pămîntesc.

Pentru cine am cucerit o lume de douăzeci de ori mai mare decît Spania?

Face să se rotească globul în jurul axei sale.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Pentru conțopiști . . . pentru magistrați . . . pentru niște omuleți care ar fi dat bir cu fugiții în fața unei fortărețe a indigenilor . . . pentru cei ce spun că respectă legea, dar nu o pun în faptă . . . pentru cel ce și-au luat doctoratul la Salamanca . . .
Rîde amar. Își reia ținuta mîndră dinainte. Coboară. Vorbește cu demnitate.
Sacră, Augustă și Catolică Maiestate, am crezut că după ce m-am ostenit din greu în tinerețe voi avea parte de o bătrînețe liniștită, și sînt patruzeci de ani de cînd ocupațiile mele au fost să nu dorm, să mănînc prost, să port arme în spate, să-mi pun viața în primejdie, să-mi cheltuiesc averea și să-mi pierd cei mai frumoși ani din viață, toate astea prin țări foarte depărtate de emisfera noastră, sporind și răspîndind peste tot faima regelui meu, cîștigînd și aducînd sub sceptrul lui multe și întinse regate și triburi de neamuri barbare, cucerite de mine, cu multe riscuri și pe cheltuiala mea, fără să fiu ajutat cu nimic, ba dimpotrivă avînd de luptat cu o mulțime de invidioși, care au plesnit ca niște lipitori după ce mi-au supt sîngele . . .

PITICUL: Domnule căpitan, trebuie să te odihnești; în fiecare zi ții același discurs și nimeni nu-l ascultă în afară de mine . . .

CORTÉS: Taci, stîrpitură . . . Sacră, Augustă și Catolică Maiestate, acum sînt bătrîn și sărac, plin de datorii, servitorii mă dau în judecată cerîndu-mi să le plătesc leafa, croitorul mă obligă să-i plătesc cu dobîndă, am șaizeci și trei de ani, și asta nu-i o vîrstă la care să fiu nevoit să trag la hanuri, ci ar trebui să pot culege roadele muncii mele, să mă întorc în Mexic, de îndată ce mi se va face dreptate, și să mă pot ruga liniștit la Dumnezeu . . . Vreau să mă întorc în Mexic, Maiestate; vreau să mor în Mexic . . . Vă rog din suflet încă o dată, Maiestate, să binevoiți a porunci judecătorilor . . .
Își întrerupe minios discursul.
Nu cer decît o mică parte din lumea pe care am cucerit-o. Mulțumită mie, Maiestatea voastră stăpînește o lume nouă, fără ca sacra voastră persoană să fi trecut prin vreo primejdie și să fi depus vreo osteneală! Iertați-mă pentru păcatele mele, care au fost ale timpului; recunoșteți-mi calitățile, care au fost ale tuturor timpurilor . . . V-am depus la picioare o lume nouă, Maiestate . . .
Cade în genunchi, îngîndurat. Piticul se joacă cu mingea. Pauză lungă.
Marina . . . Marina . . . o lume nouă . . . o lume mai bună . . . noi doi unul lîngă altul . . . o Nouă Spanie . . .
Reacționează cu mînie.
Spanie nerecunoscătoare, mamă vitregă și rea, bătrînă zgîrcită . . . ți-am dăruit o lume . . . te-ai închis în castelul tău de tămîie și piatră înghețată ca să numeri aurul pe care ți l-am oferit noi . . . Ai întors spatele lumii pe care am cucerit-o pentru tine . . .
Pauză.
Un om singur împotriva unui imperiu. Nu. Un om care a cucerit un imperiu ca să-l dăruiască altui imperiu. Eu, un om care nu avea nimic, am strivit un imperiu . . . și propriul meu imperiu m-a strivit pe mine, un om care nu are nimic. Privește-mă, Marina; am fost victima celor două puteri: a celei învinse și a celei biruitoare . . . Marina, Marina . . . am pierdut țara ta . . . și n-am reușit s-o cîștig pe a mea. Privește-mă, Moctezuma, privește-l pe zeul venit dinspre soare răsare . . . Moctezuma, rege atotputernic, privește-l pe cuceritorul imperiului tău, privește-l.
Pauză.
N-am fost decît oameni care s-au luptat între ei . . . oameni . . .

PITICUL: Stăpîne, te rog, odihnește-te . . .

Piticul îl ajută pe Cortés să se ridice. Îl conduce spre ieșire, în timp ce Cortés șoptește:

CORTÉS: . . . Oameni, oameni, oameni . . .
Scena rămîne goală o clipă. Apoi începe să se umple. Dintr-o parte intră cîțiva penitenți, în genunchi, cu frunze de nopal pe piept; poartă o icoană a Sfintei Fecioare din Guadalupe; intonează un imn religios. Din partea cealaltă, cîntînd din flaute, intră un grup de indigeni de pe podișul peruan și bolivian. În timp ce ei intonează un cîntec de jale, se aprind cîteva reclame luminoase: FORD, COCA COLA, PANAM, HILTON, KOTEX, MINIMAX etc. Apar Negustorul și Ciobanul, îmbrăcați în piei de oaie și încălțați cu opinci, cu saci în spinare, acoperindu-și tot timpul ochii cu mîna, pentru a se feri de lumina reclamelor de neon; preoții din Cholula, îmbrăcați ca niște chelneri de restaurant; soldații, îmbrăcați în uniforme de polițiști; părintele Olmedo, cu veșminte de episcop; Cihuacoatl, un cerșetor orb; Sandoval, Alvarado, Olid, Ordás și Portocarrero, ca niște oameni de afaceri din zilele noastre, cu mape de scris și costume elegante, încheiate la trei nasturi; Marina, în chip de patroană de cabaret; Cortés, în chip de general din Armata Statelor Unite; e însoțit de Marinar, în uniforma de infanterie a Marinei Statelor Unite. Apare Moctezuma, îmbrăcat în negru, cu o eșarfă prezidențială neutră pe piept. Intră Cuauhtémoc, ca un tînăr la modă; e însoțit de două din Tinerele fete din suita lui Moctezuma, îmbrăcate cu minijupe; muzica de rock (grupul Rolling Stones cîntînd Let it bleed) *acoperă cîntecele indigene; piticii, albinoșii și cocoșații apar în haine de paiațe confecționate din foaie de cort, fac piruiete etc. Toți poartă ochelari de soare, în afară de Negustor și de Cioban.*

CORUL:

Nu te uita-n ochii mei,
Soarele-n America-i prea tare.

ALVARADO: Riiosule, din fața mea piei.
OLID: Ce spectacol, ce duhoare!
ORDÁS: Neam de indigeni stricați.
SANDOVAL: Pe stăpîn să-l respectați.
CORUL: Vai, ce progres, ce progres, ce progres,
Vai, ce progres, ce abces ce-ți dă ghes.
Vai ce dulce alianță,
Dă-mi un dolar, ia un ban și-o chitanță.
CIOBANUL și NEGUSTORUL:
Nu te uita-n ochii mei,
Soarele-n America-i prea tare.
PREOȚII:
Dolarita nu-i de loc dureroasă.
Să vină turiștii, le vindem lumină.
CORUL:
Vai ce alianță delicioasă.
OLMEDO:
Asemenea cruce o porți fără vină.
SOLDAȚII:
Tăceți, cine o vorbă mai scoate
Capătă-un dos de ciomag.
CORTÉS:
De cîrtești, la ocnă te bag.
MOCTEZUMA:
Pentru cîrtitori am gratii late.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARINA:
Nu te uita-n ochii mei,
Soarele-n America-i prea tare.
ALVARADO:
Capitaliști cu capital sîntem noi.
OLID:
Căpătuim căpătuiala.
PORTOCARRERO:
Împărțim împărțeala.
ORDÁS:
Iată-ne ai rației eroi.
CORUL:
Vai, ce progres, ce progres, ce progres.
Vai ce progres, ce abces ce-ți dă ghes.
SANDOVAL:
Cine dă mai mult? Sîntem de vînzare.
MARINA:
Treizeci de bani — o sărutare.
CORTÉS:
Din Rio Bravo pînă-n Columbia.
MOCTEZUMA:
Din Haiti pînă-n Panamá.
OLMEDO:
Din Perú pînă-n Patagonia.
ALVARADO:
Și de la Quito la Paraná.
ORDÁS:
Stai ca pe jar. E timpul! La fapte!
SOLDATUL 1:
Așterne peste mort flori presate.
CIHUAUCOATL:
Și nu uita că-n fiece noapte
negre-s pisicile toate.
CORUL:
Nu te uita-n ochii mei,
Soarele-n America-i prea tare.

Toți fac-o plecăciune în fața publicului. Atunci, din fundul sălii, tînărul sacrificat în Cholula aleargă spre scenă, gîfîind, urmărit; e îmbrăcat ca un student; urcă pe rampă; soldații trag în el; tînărul cade mort la picioarele lui Moctezuma și Cortés. Tăcere. Nemișcare. Marina îngenunchează lîngă tînărul mort, îl mîngîie pe creștet, pe urmă își ațintește privirea, prelung și intens, asupra unui punct din sală. Toate luminile se îndreaptă spre acest punct: apare, răspîndind raze de lumină, Quetzalcóatl, șarpele cu pene: panaș de albastre și albe, lung pînă la pămînt, tunică cu solzi, sandale de aur, tălăngi și clopoței, picioarele și brațele vopsite în albastru, la urechi apărătoare din pene albastre. Pe scenă cade de sus o ploaie de vulturi morți.

Durango, Mexic, 1970

În românește de ANDREI IONESCU

Mumie incasă ▶

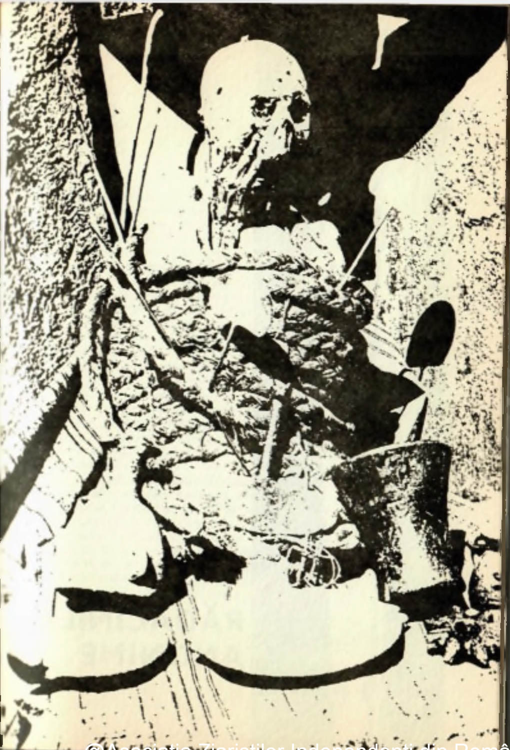

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RĂDĂCINILE ANONIME

LEGENDE DIN GUATEMALA

Dragul meu prieten, îți mulțumesc pentru prilejul ce mi l-ai dat de a citi aceste ***Legende din Guatemala*** ale domnului Miguel Angel Asturias. Ca scriitor are noroc, fiindcă traducerea lucrării sale e desfătătoare și prin aceasta excelentă; adică frumoasă, dar fidelă. O bună traducere are virtuțile unei soții romane: *egregia coniux*.

În ceea ce privește legendele, m-au fermecat. Nimic nu mi s-a părut mai straniu — vreau să spun mai straniu pentru spiritul meu, pentru facultatea mea de a atinge neprevăzutul—decît aceste povești-visuri-poeme, în care se confundă cu atîta grație credințele, basmele și toate vîrstele unui popor cu o ordine diferită, toate produsele caracteristice ale unei țări bogate și veșnic convulsionate, în care diversele ordine de forță care au generat viața, după ce a fost înălțat decorul de rocă și humus, sînt încă amenințătoare și fecunde, dispuse să creeze, între două oceane, cu lovituri de catastrofă, noi combinații și noi teme de existență.

Ce amestec, acest amestec de natură toridă, de botanică confuză, de magie indigenă, de teologie de Salamanca, unde Vulcanul, călugării, Omul-Mac, Negutătorul de giuvaieruri fără de preț, « stoluri de papagali duminicali», «maeștrii-magi care vin la sate ca să arate cum se fabrică țesăturile și valoarea Colinei » compun cele mai delirante dintre visuri !

Lectura mea a fost ca un filtru, pentru că această carte, cu toate că e mică, mai mult se bea decît se citește. Pentru mine a fost agentul unui vis tropical, trăit cu o deosebită desfătare. Am crezut că absorb sucul unor plante de necrezut sau o cocțiune din acele flori care capturează și digeră păsările. « Cucul-Viselor se trezește în suflet ».

Stendhal își recomanda sie însuși să citească în toate diminețile puțin din Codul Civil. E un sfat care își păstrează valoarea. Dar o farmacopee trebuie să fie completă. După tonice se simte nevoia balsamurilor și a rășinilor îmbătătoare. O doză din cînd în cînd din acest elixir guatemalez este excelentă împotriva atîtor lucruri . . .

Al dumitale,

PAUL VALÉRY

Scrisoare către Francis de Miomandre.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIGUEL ANGEL ASTURIAS

LEGENDA VULCANULUI

A fost într-un secol o zi care a durat multe secole.

Șase oameni au populat Țara Arborilor: cei trei care veneau cu vîntul și cei trei care veneau cu apa, cu toate că nu se vedeau decît trei dintre ei. Trei erau ascunși în fluviu și îi vedeau numai cei care veneau cu vîntul, cînd coborau de la munte să bea apă.

Șase oameni au populat Țara Arborilor.

Cei trei care veneau cu vîntul hoinăreau în voie prin cîmpiile semănate cu minuni.

Cei trei care veneau cu apa se agățau de ramurile arborilor oglindiți în apele fluviului ca să muște din fructele proaspete, sau să alunge păsările, care erau multe și de toate soiurile și culorile.

Cei trei care veneau cu vîntul deșteptau pămîntul, ca păsările, înaintea răsăritului soarelui, iar pe înserat cei trei care veneau cu apa se întindeau ca peștii, pe fundul fluviului, pe ierburile palide și elastice, prefăcîndu-se cuprinși de o mare oboseală: se culcau pe pămînt înainte de scăpătatul soarelui.

Cei trei care veneau cu vîntul, ca păsările, se hrăneau cu fructe.

Cei trei care veneau cu apa, ca peștii, se hrăneau cu stele.

Cei trei care veneau cu vîntul își petreceau noaptea în păduri, sub frunzele pe care șerpii le mișcau de îndată, sau sus pe crengi printre veverițe, rîși, maimuțe de tot felul, și alte viețăți.

Și cei trei care veneau cu apa, ascunși printre florile din mlaștini sau în vizuinile caimanilor, se luptau cu visele sau ancorau să doarmă cu pirogile.

Și în arborii care veneau cu vîntul și în arborii care treceau cu apa, cei trei care veneau cu vîntul, cei trei care treceau cu apa, își potoleau foamea fără să deosebească roadele bune de cele rele, pentru că primilor oameni le-a fost dat să creadă că nu există fructe rele; toate sînt sîngele pămîntului, îndulcit sau acrit, după pomul care le produce.

— Nido !

Ciripi Monte en un Ave

Unul din cei ai vîntului începu să vadă, și tovarășii lui îl numiră Nido (Cuib).

Monte en un Ave era amintirea mamei sale și a tatălui său, namila de culoarea apei de ploaie pe care au ucis-o pe mare pentru a cîștiga pămîntul, cu pupile aurite ce păstrau pe fundul lor două cruciulițe negre, cu miros de pește, feminină ca degetul cel mic de la mînă.

La moartea ei apăru coasta umedă, ivindu-se în peisajul litoralului, care avea o anumită tonalitate de vrajă: plopii negri, pădurile, munții, fluviul care în panorama din vale rămăsese nemișcat . . . Țara arborilor !

Înaintară fără greutate pe întinderea țărmului, fină ca lumina diamantelor, pînă la cununa verde a pomilor, și apropiindu-se de fluviu pentru prima oară, ca să-și potolească setea, văzură că trei oameni au căzut în apă.

Nido îi liniști pe ai săi, plante ciudate mișcătoare, care își priveau chipurile în fluviu fără să poată vorbi.

— Sînt măștile noastre, după ele se ascund chipurile noastre. Sînt dublurile noastre, cu ele putem să ne travestim. Sînt mama noastră, tatăl nostru, Monte en un Ave, pe care l-am ucis ca să căpătăm pămîntul. Nahual al nostru.

Pădurea prelungea marea pe pămîntul ferm. Aer lichid sticlos aproape, sub crengi, cu transparențe albastre în clar-obscurul de la suprafață și verde crud, în adîncimi.

După ce marea se retrase definitiv, se văzu apa prefăcută în lumină în fiecare frunză, în fiecare liană, în fiecare reptilă, în fiecare floare, în fiecare insectă . . .

Pădurea se întindea spre Vulcan, umflată, deasă, crescută, fremătînd, de viață cu fecunditate sterilă de viperă, ocean de frunze verzi spărgîndu-se de stînci sau înecat în pășuni, unde urmele plantigradelor desenau fluturi și leucocite pe sol.

Ceva ce se rupse în nori scoase pe cei trei oameni din orbirea lor.

Doi munți își mișcau pleoapele la un pas de fluviu:

Cel care se numea Cabrakán, un munte în stare să frîngă în brațele sale o pădure și să ridice un oraș pe umerii săi, scuipa foc pînă aprinse pămîntul.

Și-l incendie.

Cel care se chema Hurakán, munte de nori, se urcă spre vulcan ca să-i curețe craterul cu unghiile.

Cerul, pe neașteptate înnourat, ziua rămasă fără soare, speriate păsările, de-abia se auzea strigătul celor trei oameni care veneau cu vîntul, lipsiți de apărare, ca și arborii pe pămîntul fără vlagă.

În negură fugeau maimuțele, rămînînd din fuga lor doar ecoul pierdut printre ramuri. Ca fumurile treceau cerbii. Fugeau lupii, arătîndu-și colții, cînd se ciocneau unii de alții. Fugeau cameleonii schimbîndu-și culoarea de frică, maimuțele, iguanele, iepurii, liliecii, broaștele, racii, șerpii, chinchintores a căror umbră ucide.

Fugeau marii șerpi cantil, urmați de viperele cu clopoței, care laolaltă cu șerpii șuierători lăsau de-a lungul munților impresia sălbatică a unei fugi în diligență. Șuieratul pătrunzător se unea cu clinchetul clopoțeilor și plesniitul cozilor cu care în unele locuri loveau în dreapta și în stînga pentru a-și deschide drumul.

Fugeau cameleonii, fugeau tapirii, fugeau reptilele « basilisco » care pe atunci ucideau cu privirea; jaguarii (frunziș stropit cu soare), pumele, șopîrlele, sobolii, broaștele țestoase, șoarecii, jderii, porcii spinoși, muștele, furnicile . . .

Și, în salturi mari, începură să fugă pietrele, lovind arborii care cădeau ca găinile moarte, și în goana mare, apele, ducînd în gingii o mare sete albă, urmărită de sîngele vinos al pămîntului, lava fierbinte, care ștergea urmele lăsate de cerbi, de iepuri, de pume, de jaguari, de lupi; urmele peștilor în apele clocotitoare ale fluviului; urmele păsărilor în spațiile care împrejmuiau un fir de lumină arsă, de cenușă de lumină. Stelele căzură, fără să-și moaie genele în viziunea mării. Căzură pe mîinile pămîntului, cerșetor orb, care, neștiind că sînt stele, ca să nu ardă le stinse.

Nido văzu cum îi dispar tovarășii luați de vînt, și dublurile lor smulse de foc de-a curmezișul porumbiștilor, care cădeau din cer ca fulgerele, și cînd rămase singur luă naștere Simbolul. Spuse Simbolul: A fost un secol într-o zi, care a durat multe secole.

O zi care a fost toată numai amiază, o zi de cristal intact, foarte luminoasă, fără amurguri și fără aurore.

— Nido, îi spuse inima, la sfîrșitul acestui drum . . .

Și nu termină, pentru că o rîndunică trecu foarte aproape, pentru a auzi ceea ce spunea.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Și în zadar așteptă apoi vocea inimii sale; se aprinse, în schimb, ca o altă voce a sufletului său, dorința de a merge spre o țară necunoscută.

Auzi că îl chema. La sfîrșitul unui drumuleț, zugrăvit în peisaj ca un «pan de culebra» îl chema o voce adîncă.

Praful drumurilor, cînd trecea el, se prefăcea în aripi și era minunat să vezi cum la spatele lui se ridică la cer o panglică albă, fără a lăsa urme pe pămînt.

Merse și merse . . .

Înainte, un dangăt de clopote înconjura spațiile. Între nori, clopotele îi repetau numele:

Nido ! Nido ! Nido ! Nido !
Nido ! Nido ! Nido ! Nido !

Arborii se umplură de păsări. Și văzut un sfînt, un crin și un copil. Sfînt, o floare și copil, trinitatea care îl primea. Și auzi:

— Nido, vreau să-mi ridici un templu.

Vocea se desfăcu ca un buchet de trandafiri ce se scutura în vînt și înfloriră crinii în mîna bătrînului, surîsul pe buzele copilului.

Dulce întoarcere din cea țară îndepărtată în mijlocul unui nor de mărgele. Vulcanul își stingea focurile din măruntaie — în el plînse cu nemiluita pămîntul lacrimi culese dintr-un lac, și Nido, care era tînăr, după o zi care durå multe secole, îmbătrîni, ne mai rămînîndu-i timp decît pentru întemeierea unui sat cu o sută de căsuțe în jurul unui templu.

LEGENDA TATUANEI

Maestrul Almendro are barba trandafirie și a fost unul din sacerdoții pe care oamenii albi l-au cercetat în de-aproape crezîndu-l de aur, atîta bogăție aveau vestmintele lui. Stăpînește taina plantelor care vindecă orice boală, vorbirea obsidiană—piatra care vorbește — și tălmăcește hieroglifele constelațiilor cerești.

Este arborele care răsare într-o zi în pădurea unde e plantat, fără ca cineva să-l fi semănat, parcă l-ar fi adus ielele. Este arborele care umblă. Arborele, care socotește anii de patru sute de zile, care a văzut multe Lumi, ca toți arborii și care a venit îmbătrînit din Locul Abundenței.

Împlinindu-se luna Bufniței-Pescar (numele unei luni din cele douăzeci ale anului de patru sute de zile), maestrul Almendro își împărți sufletul între drumuri. Patru erau drumurile. Și fiecare se îndrepta în direcții opuse, către una din cele patru extremități ale cerului. Extremitatea întunecată: Noaptea vrăjitoare. Extremitatea verde: Furtuna primăvăratecă. Extremitatea albă: Făgăduiala de noi pămînturi. Extremitatea roșie: Guaxamayo, sau extazul tropical. Patru erau drumurile.

— Drum, drumuleț, spuse drumului alb o porumbiță albă, dar Drumul Alb nu o auzi. Voia să-i dea sufletul maestrului, cu care se vindeca de vise. Porumbeii și copiii suferă de acest rău.

— Drum, drumuleț, spuse drumului roșu o inimă, dar Drumul Roșu nu o auzi. Voia să-i abată atenția, ca să uite de sufletul maestrului. Inima, ca și tîlharii, nu mai dă înapoi lucrurile uitate.

— Drum, drumuleț, spuse drumului verde o boltă de viță verde, dar Drumul Verde nu o auzi. Voia să se despăgubească cu sufletul maestrului pentru datoria de frunze și umbră.

— Cîte luni trecură de cînd începură să umble drumurile?

Cel mai repede dintre ele, Drumul Negru , căruia nimeni nu-i vorbi în drum, se opri în oraș, traversă piața și, în cartierul negustorilor, pentru o clipă de odihnă, dărui sufletul maestrului Neguțătorului de Giuvaieruri fără de preț.

Era ora pisicilor albe. Se hîrjoneau dintr-o parte în alta. Minunăție a trandafirilor ! Norii păreau rufe întinse pe frînghia cerului.

Aflînd de cele făcute de Drumul Negru, Maestrul își reluă înfățișarea omenească, desbrăcîndu-se de forma vegetală într-un pîrîiaș, care curgea sub luna sfioasă ca o floare de migdal, și luă drumul orașului.

Sosi în vale după o zi de mers, la prima umbră a înserării, în ceasul cînd se reîntorceau turmele de vite, întreținîndu-se cu păstorii, care răspundeau monosilabic la întrebările lui, uimiți, ca în fața unei arătări, de tunica lui verde și de barba lui trandafirie.

În oraș se îndreptă spre apus. Bărbați și femei se aflau în jurul fîntînilor publice. Apa suna ca sărutările cînd umplea ulcioarele. Și, orientîndu-se după umbră, în cartierul negustorilor își află partea din sufletul său vîndută de Drumul Negru. Neguțătorul de Giuvaieruri fără de preț o păstra pe fundul unei cutii de cristal cu încuietori de aur.

Fără să piardă timp, se apropie de neguțător, care fuma într-un colț, și-i oferi pentru ea o sută de arrobe de perle.

Negustorul rîse de nebunia maestrului. O sută de arrobe de perle ! Nu, giuvaerurile lui nu aveau preț !

Maestrul mări oferta. Negustorii refuză pînă ajung la ceea ce și-au pus în gînd. O să-i dea smaralde mari, din sută în sută de almuzi, pînă se va forma un lac de smaralde.

Neguțătorul rîse de nebunia maestrului. Un lac de smaralde ? Nu, giuvaierurile sale nu aveau preț !

O să-i dea amulete, ochi de namih pentru a chema apa, pene împotriva furtunii, marijuana pentru tabac.

Negustorul refuza.

I-ar da pietre prețioase să construiască la mijlocul lanului de smaralde un palat ca în basme.

Neguțătorul refuza. Giuvaierurile lui nu aveau preț, și apoi, ce să mai vorbească ? părticica aceea de suflet, o păstra ca s-o schimbe, într-un tîrg de sclavi, cu sclava cea mai frumoasă.

Și totul fu în zadar, în zadar ca maestrul să ofere și să-și arate, așa cum a făcut-o, dorința de a-și redobîndi sufletul. Negustorii nu au inimă.

O șuviță de fum de tabac despărțea realitatea de vis, pisicile negre de pisicile albe și pe neguțător de straniul cumpărător, care își scutura sandalele de prichiciul ușii. Praful aduce blesteme.

După un an de patru sute de zile — continuă legenda — traversa drumurile munților neguțătorul. Se întorcea din țări îndepărtate, însoțit de sclava cumpărată cu sufletul maestrului, de pasărea-floare, care scotea cu ciocul picăturile de miere din zambile și de o suită de treizeci de servitori călări.

— Nu știi, îi spuse Neguțătorul sclavei, ținîndu-i de frîu calul, ce bine o să trăiești în oraș ! Casa ta va fi un palat și la ordinele tale vor fi toți servitorii mei și eu ultimul, dacă așa o să-ți poftească inima !

Acolo, continuă el, cu fața pe jumătate scăldată în soare, totul va fi al tău. Ești un giuvaer, și eu sînt neguțătorul de giuvaieruri fără de preț ! Valorezi o bucată de suflet pe care n-am schimbat-o cu un lac de smaralde ! În hamac, împreună, vom vedea apusul soarelui și răsăritul lui, fără să facem nimic, ascultînd povestiri spuse de o bătrînă vicleană, care își cunoaște soarta. Destinul meu, zice ea, se află în degetele de la o mînă uriașă și o să-l știe și pe al tău, dacă o să-i ceri.

Sclava se încadra în peisajul cu culori diluate în albastru, pe care distanța le mai dilua și ea la rîndul său. Arborii țeseau de-a lungul drumului o capricioasă ornamentație de giiipil. Păsările lăsau impresia că zboară adormite, fără aripi, în liniștea cerului și în tăcerea de granit, gîfîitul animalelor care urcau la deal căpătau accente aproape omenești.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Sclava era goală. Peste sini, pînă la genunchi îi fluturau pletele negre învelind-o într-un mănunchi, ca un șarpe. Neguțătorul era îmbrăcat în aur, cu spatele acoperit cu o manta de lînă de capră. Bolnav de friguri și îndrăgostit, la frigul bolii sale se adăuga tremurul inimii. Și cei treizeci de servitori călări defilau pe retină, ca figurile dintr-un vis.

Dintr-o dată, picături mari și răzlețe de ploaie căzură pe drum, suindu-se de departe de pe povîrniș, strigătul păstorilor care își adunau turmele de teama furtunii. Caii își grăbiră pașii pentru a găsi un refugiu, dar nu avură timp; după picăturile de ploaie, vîntul biciui norii, zgudui pădurile pînă în văile munților și primele fulgere luminară peisajul întocmai ca blitz-urile unui fotograf nebun care ar fi luat instantanee ale furtunii.

Între caii care fugeau ca nălucile, cu frîiele scăpate, cu coama în vînt și cu urechile date spre spate, o poticnire a calului făcu pe neguțător să se rostogolească la poalele unui arbore care, lovit în aceeași clipă de trăznet, îl prinse cu rădăcinile, ca o mînă care apucă o piatră, și îl aruncă în prăpastie.

În această vreme, maestrul Almendro, care rămăsese în orașul pierdut, hoinărea ca un nebun pe străzi, speriind copiii și vorbind cu asinii, boii, cîinii fără stăpîn, care pentru el formau împreună cu omul colecția de ființe cu privirea tristă.

— Cîte luni au trecut bătînd drumurile? întreba din poartă în poartă lumea care îi închidea ușa, fără să-i răspundă, uimită ca în fața unei stafii, de tunica sa verde și de barba sa trandafirie.

Și după ce trecu mult timp, întrebînd pe toți, se opri în fața porții Neguțătorului de giuvaieruri fără de preț ca s-o întrebe pe sclavă, unica supraviețuitoare din acea furtună:

— Cîte luni au trecut bătînd drumurile?

Soarele, care își scotea capul din cămașa albă a zilei, ștergea în poarta împodobită cu ținte de aur și de argint spatele maestrului și fața oacheșă a celeia ce era o părticică din sufletul său, giuvaier pe care nu l-a putut cumpăra cu un lac de smaralde.

— Cîte luni au trecut bătînd drumurile? . . .

Între buzele sclavei se ghemui răspunsul și se împietri ca dinții ei albi. Maestrul tăcea cu intensitatea unei pietre misterioase. Creștea luna plină a Bufniței-Pescar. În tăcere își spălară fața cu ochii, în același timp, ca doi amanți care au fost absenți și se întîlnesc pe neașteptate.

Scena fu tulburată de zgomote insolente. Veneau să-i aresteze în numele lui Dumnezeu și al Regelui, ca vrăjitor pe el și ca posedată de diavol pe ea. Între cruci și spade, coborîră în închisoare. Maestrul cu barba trandafirie și tunica verde și sclava cu carnea atît de tare că părea de aur.

Șapte luni după aceea, fură condamnați să moară pe rug în Piața Mare. În ajunul execuției, Maestrul se apropie de sclavă și cu unghiile îi tatuă pe braț o mică barcă, spunîndu-i:

— Cu ajutorul acestui tatuaj, Tatuana, ai să poți să fugi întotdeauna, cînd ai să te afli în primejdie, așa cum ai să fugi și astăzi. Voința mea e să fii liberă ca gîndurile mele; desenează această barcă pe zid, pe pămînt, în aer, oriunde vrei, închide ochii, intră în ea și du-te. . .

Du-te, fiindcă gîndul meu e mai puternic decît orice idol!
Fiindcă gîndul meu este mai dulce decît mierea albinelor care sug floarea de suquinay
Fiindcă gîndul meu este cel care o face invizibilă!

Fără să piardă o clipă, Tatuana făcu ceea ce maestrul îi spuse: desenă barca, închise ochii și intră în barcă — și aceasta se puse în mișcare — scăpă de închisoare și de la moarte.

A doua zi, în dimineața execuției, temnicerii găsiră în celulă un arbore uscat, care ținea între ramurile sale uscate două sau trei floricele de migdal, trandafirii, neveștejite încă.

LAURENȚIU SILVIAN

Reevaluarea unei viziuni magice

Existența unei literaturi indigene precolumbiene a fost ignorată pînă în secolul al XIX-lea. Dacă în scrierile lor cronicarii spanioli din perioada colonială au inclus, cîteodată, și mostre de poezie și imnuri religioase ale indienilor, gîndirea autentică a acestora n-a putut să fie cunoscută decît atunci cînd investigatorii moderni le-au descoperit cîntecele și legendele, care se mai păstrează încă și acum în diverse țări latino-americane. Remarcabile prin calitatea lor superioară au fost și sînt considerate narațiunile mayașilor din Yucatán și cele ale vechilor aborigeni din Guatemala.

Dacă arta nu a putut înlocui niciodată cunoașterea științifică, ea a adus în schimb de-a lungul istoriei numeroase și variate completări la cunoașterea lumii, de acord cu modul în care fiecare epocă percepe și concepe realitatea. În Europa, unde a și luat naștere, în condițiile create după primul război mondial, suprarealismul a acționat, între altele, și în direcția obținerii unei noi cunoașteri, a unui adevăr mai complet și a unei arte care să spună mai mult oamenilor, făcînd accesibilă poeziei în acest sens lumea visului, a subconștientului și a manifestărilor spontane ale sufletului, prin eliberarea artei de conformism, rutină, jocuri și tabu-uri, pînă la punctul de fuziune a tuturor antinomiilor.

Apropierea suprarealiștilor europeni și a altor grupuri de avangardă, inclusiv a expresioniștilor germani, de America Latină — încă din perioada interbelică — nu a fost însă opera hazardului sau a capriciului. Îi mîna dorința de a depăși limitele visului la care îi constrîngea conformația lor individualistă, precum și necesitatea de a căuta un cîmp mai amplu și mai conform cu o concepție colectivistă, dorința de a afla noi elemente și conținuturi în magia și mitul țărilor din această zonă. În ambianța bogată și neexplorată a vechilor culturi din Mexic, Guatemala și Peru, de la tropicul Americii Centrale, Anzii sud-americani și selva amazonică, ei au descoperit surse sugestive, pentru exigențele lor de inspirație renovată, creații literare și artistice abundente, vii și necontaminate încă de civilizația europeană. Care poet dadaist sau suprarealist nu ar fi dorit oare să fie autorul unei asemenea interpretări halucinant cosmogonice ca aceea din poezia tribului caxinana din Amazonia braziliană, despre crearea lunii? Acolo se aflau neatinse în eleaguri neverosimile și locuitori fără de prihană, care trăiau în concepțiile lor mitice originale create de marile culturi din America, întru nimic asemănătoare cu mitologiile convenționale ale vechilor greci și germani.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

André Breton, Antonin Artaud și Benjamin Péret au vizitat și rămas în Mexic și în alte țări din America Latină, timp de luni de zile, între anii 1937—1950. În aceste regiuni din America de Sud, Artaud, Roussel, Péret, Henri Michaux, la fel ca și expresioniștii germani ca Döblin, Edschmid și alții au întîlnit răspunsuri la multe dintre problemele și neliniștile care îi preocupau pe atunci, iar unii dintre ei au adus contribuții însemnate la difuzarea cunoștințelor despre arta precolumbiană. Benjamin Péret traduce un fragment din cartea *Chilam Balam*, expresie strălucită de conținut mitic al culturii vechilor mayași, colecționează și publică, totodată, legende și povestiri populare, alcătuind o antologie care cuprinde creații din toată America, de la eschimoși pînă la indienii tehuelches și din Țara Focului. La rîndul său, Henri Michaux a colindat America de Sud între 1927 și 1929, de la Quito la vulcanii andini și de acolo în selva amazonică. Impactul produs de măreția Anzilor în sensibilitatea sa e oglindit în poemul *La Cordillera de los Andes* (tradus și în românește de Vasile Nicolescu), unde se pare că a reușit să capteze esența relației peisaj-om.

Fuga după suprarealități, aventuri romantice și exotice, ca în cazul lui Paul Morand sau Valery Larbaud, ori peisagismul sentimental al lui Pierre Loti, nu au nimic comun cu atitudinea suprarealiștilor. Căutările acestora pentru revelarea și divulgarea conținutului culturilor mitice nu pot fi asemuite nici cu atitudinea romantică a unui Schlegel sau a unui Herder, care urmăreau să descopere vraja creațiilor poetice ale unor popoare îndepărtate în timp și în spațiu. Ceea ce îi atrăgea pe suprealiști spre America Latină era ceva mai mult decît un evazionism exotic. Erau elementele noi pe care voiau să le descopere în izvoarele mitului și ale magiei de acolo, nevoia acută de căutări și de regenerare a artei, de ieșire dintr-o atmosferă de negativism steril și artificiozitate.

Interesul constant al suprarealiștilor pentru elementele magice și umane latino-americane se face remarcat de altfel și de lucrările publicate în « Almanach surréaliste du demi-siècle » editat de Breton și Péret (în 1959 la N.E.F. — Sagittaire). Cercetătorii suprarealiști au constatat că, în creațiile precolumbiene, limbajul are un rol de cea mai mare însemnătate. Cuvîntul apare acolo ca o emanație naturală, inexplicabilă și spontană ca reînverzirea pădurilor, ca mutațiile apei și pietrei. Limbajul în totalitatea lui e o lume de chemări și de răspunsuri. Indianul a fost și este foarte laconic. Pentru el cuvîntul e sacru. Are o dimensiune complet diferită de cel folosit în alte limbi. În *Popolo Vuh* și în vechile texte indigene, cuvintele nu numai că au o valoare rituală, dar constituie în același timp și substanța cultului. Într-un interviu publicat cu ani în urmă, Miguel Angel Austurias arăta că, în credința mayașilor, acestea sînt alimentele zeilor, care se hrănesc numai cu ele. « Pentru indieni cuvintele sînt elemente fundamentale și magice, dotate nu numai cu puteri de vrajă, ci de asemenea cu miraculoase puteri de vindecare ».

Pentru indieni — relata în continuare Asturias — cuvintele au și astăzi un conținut seminal, captînd întotdeauna și exclusiv esența lucrurilor. « A fi capabil să dai un nume exact la ceva, înseamnă, în concepția indienilor, a revela acel ceva, a-l dezbrăca, a-l despuia de misterul său. De aceea, în satele din Guatemala, toți bărbații răspund la numele de Juan și toate femeile la numele de Maria. Nimeni nu cunoaște adevăratul lor nume. Cel care ar cunoaște numele unei femei sau al unui bărbat ar putea să pună stăpînire pe ei, chiar dacă aceștia s-ar împotrivi ».

Pentru mulți cititori, Asturias și-a cîștigat faima prin critica sa acerbă împotriva oricărei forme de represiune a libertății, precum și prin arta sa inegalabilă de a interpreta lumea magică și mitologică a indienilor.

În *Legendele din Guatemala*, Asturias a elaborat cu imagini proprii viziunea magică a mayașilor, într-o originală și fermecătoare poezie — transfigurînd amintirile din copilărie și din viața sa de familie — povestirile auzite de el pe atunci.

BENJAMIN PÉRET

Suprarealism și mitologie în America Latină

Această antologie[1] nu are ambiția să reprezinte în totalitatea ei, din timpurile precolumbiene și pînă în zilele noastre, producția literară, primitivă și populară, a semințiilor Americii.

Ea nu dorește să ofere decît imaginea cît mai pregnantă a operei lor poetice, dînd la iveală textele cele mai caracteristice risipite prin cronicile cuceritorilor, călătorilor și misionarilor pe de o parte, iar pe de altă parte prin lucrările etnografilor și folcloriștilor. Orice intenție de încălcare a domeniului etnografiei îi e străină, căci unicul criteriu care a dictat alegerea textelor ce o compun a fost criteriul poetic, mod de selecție ce nu poate fi decît arbitrar din punct de vedere al oricărei științe. Aceasta nu înseamnă însă neapărat că o asemenea inițiativă nu poate prezenta interes și pe un alt plan. Dimpotrivă, înfățișînd primii pași făcuți de om pe calea cunoașterii, prezenta antologie indică limpede drumul urmat de gîndirea poetică încă din zorii umanității: inițial sub forma limbajului — aspect care nu ne-a preocupat aici —, mai tîrziu sub aceea a mitului ce prefigurează știința, filozofia, și care reprezintă deopotrivă primul stadiu al poeziei, dar și axul în jurul căruia continuă ea să se rotească cu o viteză din ce în ce mai accelerată.

Așa cum pasărea zboară, așa cum peștele înoată, omul inventă, căci e singurul care dispune în univers de o imaginație veșnic iscoditoare, stimulată neîncetat de o mereu altă necesitate. El știe că somnul îi e cutreierat de vise ce-l împing să-și ucidă chiar a doua zi dușmanul sau care, tălmăcite conform regulilor, îi prezic viitorul. Dar aceste vise sînt manifestările propriului său « spirit », sau ale spiritului unui strămoș care-l apără sau care-i cere răzbunarea vreunei insulte? Primitivul nu știe încă ce-i acela un vis; toată misterioasa activitate a spiritului în trupul inert dovedește că « dublul » său îl ocrotește, că un strămoș îi hotărăște destinul sau, mai tîrziu, că un zeu — Viracocha, la incași, Huitzilopochtli la azteci — acordă poporului fericire în schimbul unui tribut de adorație. Și, cunoscîndu-și slăbiciunea fizică, nu-i atît de orgolios încît să se creadă singurul posedînd în univers acest spirit care-l sălășluiește și care-l animă noapte și zi. Soarele, luna, stelele, tunetul, întreaga

[1] Publicăm, sub acest titlu, fragmente din *Introducerea* la *Anthologie des mythes, légendes et contes populaires d'Amérique* alcătuită de Bejamin Péret (Albin Michel, Paris, 1960).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

natură îi seamănă căci, dacă în contactul cu ele ca de la materie la materie puterile lui sînt neînsemnate, aceleași puteri sînt compensate în acela de la spirit la spirit de o forță pe care o crede fără margini. Îi e de ajuns să descopere doar mijlocul potrivit de a intra în contact cu spiritul pe care trebuie să-l îmbuneze. Dar dacă natura pare ostilă, sau cel puțin indiferentă față de existența oamenilor, lucrurile nu au stat totdeauna așa. Animalele, plantele, fenomenele meteorologice și aștri sînt de fapt strămoși gata să-l ajute sau să-l pedepsească. Ei au fost la vremea lor buni sau răi și s-au văzut transformați în semn de răsplată sau de osîndă într-un element util sau dăunător omului, doar dacă nu cumva această metamorfozare e determinată de un accident imaginar ce explică fenomenul natural dar surprinzător. Spunînd că plouă cu grindină pentru că « diavolul își bate nevasta », țăranul breton dovedește că această concepție despre lume nu-i e cu totul străină și că știe încă să privească natura cu un ochi de poet. Încă ! pentru că societatea barbară care-i obligă pe oameni — în imensa lor majoritate — să trăiască (să trăiască ?) din conserve și conservîndu-l în cutii — în locuințe de dimensiunile unui coșciug —, tarifîndu-le soarele și marea, caută să-i și readucă, din punct de vedere intelectual, într-o epocă imemorială, anterioară cunoașterii poeziei. Mă gîndesc la existența de damnați impusă muncitorilor de această societate, așa cum ne-a revelat-o — așa cum ne-a subliniat-o chiar, prin umorul scînteietor — filmul lui Charlie Chaplin *Temps modernes*. Pentru acești oameni, poezia își pierde fatalmente orice semnificație, lor nemairămînîndu-le nimic altceva decît limbajul. De care stăpînii nu i-au privat căci au prea mare nevoie ca muncitorii să și-l păstreze. L-au secătuit însă, pentru a-l lipsi de orice veleități de evocare poetică, reducîndu-l la limba degenerată a lui « trebuie » și a lui « a avea ».

Dacă e indiscutabil că dezvoltarea limbii vorbite, produs implicit al nevoii de comunicare reciprocă dintre oameni, tinde să satisfacă o exigență socială, nu este mai puțin adevărat că, pentru a se exprima, oamenii folosesc formularea poetică îndată ce au reușit, pur inconștient, să-și organizeze limbajul, să-l adapteze celei mai urgente necesități și cînd i-au intuit toate posibilitățile ascunse. Altfel spus, odată satisfăcută nevoia primordială căreia îi corespunde, limbajul devine poezie.

În zilele noastre, așa-zisul primitiv, chiar cel mai înapoiat, a depășit de mult epoca îndepărtată de constituire a limbajului. Abea dacă, ici, colo, ne-o mai amintește poetic cîte un fragment de legendă. Dar bogăția și varietatea interpretărilor cosmosului inventate de primitivi atestă vigoarea și strălucirea imaginației acestor popoare, dovedindu-ne că ele nu se îndoiau de faptul că « limbajul a fost dăruit omului pentru ca acesta să-i confere o utilizare suprarealistă » [1], întru deplina satisfacere a tuturor dorințelor. De fapt, omul din vechimi nu știe să gîndească decît poetic și, în ciuda ignoranței sale, intuitiv se cufundă mai adînc în el însuși și în natura de care abea se deosebește, decît gînditorul raționalist care o disecă pornind de la cunoașterea exclusiv livrescă.

Nu vrem să facem aici apologia poeziei în detrimentul gîndirii raționale, ci să ne ridicăm împotriva disprețului manifestat față de poezie de adepții logicii și ai rațiunii, domeniu în descoperirea căruia, însă, tot inconștientul a constituit punctul de pornire. Inventarea vinului nu l-a determinat pe om să renunțe la apă pentru a se spăla în dulcea licoare și, de altfel, nimeni nu va putea afirma că, fără ploaie, vinul ar fi putut exista. Tot astfel, fără revelația inconștientului, logica și rațiunea, rămase în Limburi, n-ar mai fi tentate să denigreze poezia. Iar dacă știința s-a născut dintr-o interpretare magică a universului, ea seamănă în orice caz foarte mult cu copiii hoardei primitive, care, așa cum susținea Freud, și-au ucis tatăl. Ei cel

[1] André Breton, *Manifeste du surréalisme*.

puțin au făcut din părintele lor, prin aceasta, o temută divinitate. Generațiile viitoare vor trebui să restabilească armonia dintre rațiune și poezie. Este nefiresc să fie veșnic opuse una alteia, să fie voit ascunsă sub un pudic văl originea lor comună. I s-ar putea reproșa gîndirii raționale, atît de sigură pe forțele ei, că nu ține seama, în general, de rădăcinile sale pornind din inconștient, că separă în mod arbitrar conștientul de inconștient, visul de realitate. Atît timp cît nu vor fi recunoscute, fără nici un fel de reticență, rolul fundamental al inconștientului în viața psihică, efectele sale asupra conștientului și reacțiile acestuia din urmă asupra celui dintîi, oamenii vor continua să gîndească dogmatic, vreau să spun ca niște dualiști sălbatici, cu rezerva că sălbaticul rămîne un poet, în timp ce raționalistul refuzînd să recunoască *unitatea* gîndirii constituie un obstacol pentru evoluția culturii. Cel ce știe să vadă această unitate se dovedește un revoluționar care, fără să-și dea seama, năzuiește de fapt să regăsească poezia. În fond, trebuie anulată odată pentru totdeauna opoziția artificială creeată de spiritele sectare grupate de o parte și de cealaltă a baricadei — pe care au înălțat-o de comun acord —, dintre gîndirea poetică — odinioară calificată drept prelogică — și gîndirea logică, între gîndirea rațională și irațional.

Cu un secol înaintea lui Freud, Goethe confirmă intuiția populară care vede în poeți pe precursorii savanților și precizează că « omul nu poate rămîne multă vreme în starea conștientă; el trebuie să se cufunde din nou în inconștient, căci acolo pulsează adevăratele rădăcini ale ființei sale ».

La oamenii din vechimi, gîndirea conștientă abia începe să mijească din negurile unui inconștient ce nu se deosebește încă prin nimic de instinctul animalic. Chiar la « primitivul » de astăzi, aportul gîndirii conștiente rămîne fără îndoială foarte slab și strict limitat la necesitățile practice ale vieții cotidiene. Nu mai e nevoie să demonstrăm că activitatea inconștientă și viața onirică, asociate înclinației către joc, astăzi aproape dispărută, domină în mod evident. Dar, din acest punct de vedere, indiferent de ceea ce afirmă sau presupune, este omul civilizat atît de departe de fratele său « inferior » ? În orice caz, putem fi siguri că explicațiile date de primitiv despre originea lumii și propria sa origine și natură sînt creații ale purei imaginații[1] și în care contribuția reflexiei conștiente este inexistentă sau aproape inexistentă. Așa se face că, scăpînd delimitărilor sau comentariilor rigide, aceste creații aparțin întotdeauna fantasticului poetic. Desigur, unii se așteaptă să-i dau, în continuare definiția. Mă voi feri însă de o asemenea greșeală. Substanța incandescentă din care este plăsmuit nu rezistă prezenței soarelui: ea risipește bezna, dar soarele îi întunecă strălucirea. Firește, dicționarul se limitează să indice o etimologie seacă în care fantasticul mai poate fi tot atît de greu recunoscut ca și o orhidee presată într-un ierbar. Eu nu voi încerca decît să-l sugerez.

Gîndul mă poartă la păpușile indienilor hopi din Noul Mexic, al căror cap închipuie uneori un castel medieval. În acest castel voi încerca eu să pătrund acum. Ușă nu există, iar meterezele sale poartă povara celor o mie de secole. Nu e-n paragină, așa cum am fi tentați să-l credem. Începînd cu romantismul, zidurile lui s-au înălțat din ruină, reconstituite ca rubinul, dar, la fel de dure cu el, au, acum cînd mă lovesc cu creștetul de ele, și toată limpezimea acestuia. Și iată-le dîndu-se în lături, aidoma ierburilor înalte în calea fiarei ce înaintează prudentă, iată că, printr-un fenomen de osmoză, mă aflu înăuntru, împrăștiind în jur sclipiri de auroră boreală. La intrare, armurile strălucitoare înalță vîrfurile veșnic ninse ale spadelor

[1] A. H. Krappe (*La Genèse des mythes*, Payot, Paris) amintește afirmația lui Th. Mommsen: « Imaginația este maica poeziei ca și a istoriei ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și, cu brațele ridicate, îmi dau onorul; degetele lor sînt păsări împletindu-și zborul — dacă nu chiar stele căzătoare contopindu-se ca să obțină din împreunarea culorilor lor nuanțele delicate ale penajului păsării paradisului și colibriului. Deși aparent singur, sînt înconjurat de o mulțime ce mă ascultă orbește: ființe cu un contur mai nehotărît decît al unui fir de pulbere într-o rază de soare. Ochii ca niște vîlvătăi li se rotesc în cap în toate direcțiile și cele douăsprezece aripi terminate cu gheare le ajută să se miște cu repeziciunea fulgerului pe care-l și tîrăsc acum ca pe o trenă. Poposite în palma mea, încep să ciugulească ochiurile colorate ale penelor de păun și, cînd le string între arătător și degetul mare, pot răsuci lesne o țigară; zvîrlită între pintenii unei armuri, ea capătă îndată forma unei verze timpurii.

Dar fantasticul se află pretutindeni, ascuns privirilor mulțimii însă gata să explodeze ca o bombă cu efect întîrziat. Sertarul pe care-l deschid acum dezvăluie privirii mele, printre bobine de sîrmă și compasuri, o cupă cu absint. Prin găurile ei îmi iese în întîmpinare un mănunchi de lalele mărșăluind în pas de gîscă. Din corolele lor se ivesc profesori de filozofie perorînd despre imperativul categoric. Ca niște monede vechi, fiecare cuvînt al lor zornăie pe pardoseala presărată cu nasuri care le proiectează în aer preschimbate în rotocoale de fum. Topirea lor lentă rodește minuscule cioburi de oglindă reflectînd răcoarea unui strat de mușchi.

Dar, un moment ! De ce să mai deschid sertarul dacă scorpionul, care tocmai a căzut din tavan pe masa mea, îmi spune: « Amintește-ți, sînt bătrînul care aprindea felinarele. Bineînțeles, piciorul de lemn l-am lăsat pe un maidan unde se năruie rămășițele unei uzine incendiate demult și al cărei coș, rămas încă în picioare, croșetează acum pulovere scînteietoare. Ei, piciorului meu de lemn i-a mers din plin! Privește-i numai pîntecul de ministru, acest « mamajuns » ce-i stă scris pe frunte, giuvaericalele nenumăratele și. . ., dar văd că ai recunoscut cu ușurință în toate acestea un papă ascunzînd repede în mîna stîngă un monoclu putînd fi tot atît de bine o ostie otrăvită în timp ce, cu dreapta, face în aer semnul crucii pe dos. La gestul lui, soba se crapă de sus în jos ca un mulaj, oferind privirii cele șaisprezece nivele interioare în care balerine aproape goale, doar puțin mai consistente decît un vîrtej de polen, repetă — reflectate în ochiul unei pisici — niște pași lascivi și complicați ». Și scorpionul, înfigîndu-și în trup propriul ac, se topește în tăblia mesei împodobind-o cu o pată de cerneală în care citesc cu ajutorul unei oglinzi: « Călăule » !

Primitivul constituie pentru el însuși un tărîm încă necunoscut, în curs de explorare. Tărîm în care omul de azi s-a rătăcit. Omul de mîine va trebui în primul rînd să se regăsească, să se recunoască, să se înțeleagă, contradictoriu, pe sine. Mijloacele nu-i vor lipsi. Le are poate și acum, dar nu se poate folosi de ele căci, înlănțuită, gîndirea lui nu poate prinde aripi. Dacă omul de odinioară, necunoscînd în calea gîndirii sale alte zăgazuri decît acelea ale propriei dorinți, a putut zămisli în lupta împotriva naturii aceste legende extraordinare, cîte nu va putea creea omul de mîine conștient de natura sa și dominînd din ce în ce mai mult universul cu un spirit eliberat de orice constrîngere ?

Așa cum miturile și legendele sunt produsul colectiv al societăților în care inegalitățile materiale, încă slab marcate, nu reușiseră să determine o exploatare evidentă, practica poeziei nu poate fi concepută colectiv decît într-o lume lipsită de orice tip de exploatare, în care gîndirea poetică va deveni pentru om un lucru la fel de firesc ca văzul sau ca somnul. Va veni vremea « poeziei universale progresive » despre care vorbea Friedrich Schlegel acum aproape o sută cincizeci de ani. Această gîndire poetică crescînd liberă de orice constrîngere va creea mituri impresionante, de sorginte pur miraculoasă, căci miraculosul nu-l va mai înspăimînta pe om, așa

cum îl înspăimîntă astăzi. Consolarea religioasă va fi absentă — fiind lipsită de obiect într-o lume concentrată în dobîndirea mereu ațîțătoarei himere a perfecțiunii veșnic inaccesibile. . .

Mexico, noiembrie 1942

Zadarnic am căuta să descoperim o societate în care mitul e inexistent. Iată de ce trebuie să vedem în el o expresie a gîndirii populare, iar nu « produsul unui singur om sau cel mult a doi sau trei oameni » — așa cum îl socotea A.H. Krappe [1].

E ca și cum, contemplînd un fluture, am uita de larvă și de crisalidă. Forma ultimă sub care orice mit ajunge pînă la noi succede, de fapt, unor multiple stadii atestînd existența unei activități intelectuale întreținută de colectivități întregi, de-a lungul secolelor. S-ar zice că asistăm la un tip de proliferare în jurul unui nucleu central reprezentat de personajul principal al mitului, ca și cum acest personaj ar provoca o frămîntare generală în mintea creatorilor săi. Numeroasele variante ale aceluiași mit dovedesc, la rîndul lor, amploarea transformărilor ce s-au produs, relevă în același timp faptul că, de-a lungul unei întregi perioade, mitul a fost parcă așteptat, că a absorbit aspirațiile unui întreg popor căruia îi ilustrează cunoștințele.

Dacă, de pildă, Quetzalcoatl își păstrează înfățișarea de șarpe cu pene și, deopotrivă, esența rolului său de civilizator al întregului Mexic, aceasta nu înseamnă că povestea sa nu a suferit, de la un capăt la altul al țării, o serie de transformări evidente. Americaniștii recunosc existența istorică a unui anume Topiltzin, născut în ziua sărbătorii de *Ce acatl* (prima trestie) a anului 935 sau 947 (Wigberto Jiménez Moreno) care, devenit la Tula mare preot al lui Quetzalcoatl ar fi adoptat — așa cum pare să fi fost obiceiul — numele divinității pe care o slujea, întreprinzînd o reformă religioasă — eșuată — care consta în suprimarea sacrificiilor umane. De unde și atribuirea acțiunii preotului divinității civilizatoare. . . Pe atunci, agricultura reprezenta deja activitatea tradițională prin excelență, în sensul că ea necesita veșnica repetare a acelorași acțiuni, în aceleași perioade ale anului și, implicit, existența unui calendar solar. Dar alături de agricultori, popoarele precolumbiene cuprindeau și o castă a războinicilor. Or, soarele este « războinicul întotdeauna învingător » al nopții (A. Caso: *La religión de los aztecas*), acela care, în calitate de războinic, aduce moartea, în timp ce ploaia este aducătoare de fertilitate și de viață. Așadar, trebuie să vedem în reforma întreprinsă de Quetzalcoatl o proslăvire a vieții împotriva morții și poate și o încercare a preoților servind cultul șarpelui cu pene de a supune zeului lor celelalte divinități. De asemenea, se poate admite, despre Quetzalcoatl, că și-a păstrat de-a lungul secolelor forma de șarpe cu pene pentru că însăși crearea sa exprimă un moment de echilibru, fără îndoială precar, între tendințe opuse și activități umane contradictorii. Sub acest aspect, el simboliza, într-adevăr, sfîrșitul luptei dintre vultur și șarpe. Și sîntem tentați să credem că sfîrșitul acestei lupte legendare trebuie să fi corespuns și unei perioade de-a lungul căreia poporul care a creeat această divinitate nu s-a simțit amenințat de niciun mare pericol, așa încît războinicii, plecați divinităților solare, și-au văzut rolul diminuat în favoarea adoratorilor zeilor protejînd agricultura. În orice caz, distrugerea Tulei — care încheie această perioadă — pare să confirme interpretarea noastră.

[1] *La Genèse du mythe*, Payot, Paris.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Scurta prezentare a mitului lui Quetzalcoatl ne permite să întrevedem cîteva din curentele de idei din care s-a închegat. În fond, orice mit presupune o întrebare adresată unei întregi colectivități umane și la care aceasta din urmă încearcă să răspundă. Totuși, pentru omul de atunci, nicio întrebare nu îmbrăca aspectul sub care ne apare nouă astăzi, căci în mintea sa obiectivul și subiectivul erau două elemente la fel de strîns legate între ele ca hidrogenul și oxigenul în apă. Poate tocmai pentru că această stare mentală persistă la poporul mexican — în conflict declarat cu necesitățile practice ale vieții moderne —, cei ce aparțin păturilor desmoștenite nu sînt, de cele mai multe ori, capabili să răspundă la cea mai clară și mai simplă întrebare altfel decît prin «cine poate ști ! » sau lansîndu-se într-una din acele digresiuni pe cît de lungi pe atît de confuze și pe care marele comic mexican Cantinflas le-a popularizat pe toate ecranele țărilor de limbă spaniolă. Ai zice că mexicanul sărac (și se pare că lucrurile se prezintă aproape la fel într-o mare parte a Americii Latine) se joacă cu ideile ca pisica cu ghemul de lînă, încurcîndu-se în labirintul frazelor și împotmolindu-se în sensul, adeseori foarte elastic, pe care-l dobîndesc cuvintele de cealaltă parte a Atlanticului. Dar nu cumva această divagație verbală există doar pentru noi, europenii, nu cumva acest flux de cuvinte are pentru autorii lui un sens intim pe care vocabularul lor — odată pierdută orice tensiune afectivă — nu reușește să-l mai exprime ? N-am putea oare conchide că mexicanul simplu oferă un exemplu de supraviețuire a unei stări mentale generatoare de mituri (cu atît mai mult cu cît limbajul său e aproape psalmodiat) ? Și n-am putea oare distinge încă, în toate acestea, urmele unui anumit joc verbal al cărui sens s-a pierdut astăzi și din care locuitorii de pe malul Orinocului ne oferă, încă, o versiune amuzantă dar coerentă ?

Pe cursul inferior al acestui fluviu, băștinașii — în majoritate metiși — pornesc în expediții împotriva « nălucirilor », de fapt împotriva apelor și a faunei ce sălășluiește pe aceste meleaguri. « Nălucirile » de care vorbim — între care gimnotul este eroul principal — sînt întotdeauna o manifestare a fantasticului. Nu reprezintă oare toate aceste lucruri ce se petrec chiar sub ochii noștri, primele elemente ale unui mit ? Nu sîntem oare martorii începutului unui proces de sedimentare la capătul căruia principalele trăsături ale mitului vor deveni perceptibile, fără însă ca cineva să mai poată ști cum se vor fi constituit ? În fond nu există altă diferență evidentă între un mit și o poveste animalieră decît aceea că jivinele, constituind personajele acesteia din urmă, fără a fi încă divinizate, nu mai sînt nici animale oarecare. Cine ar putea susține, despre corbul din poveștile indienilor Columbiei britanice, că este pasărea pe care o cunoaștem cu toții sau că reprezintă pasărea-tunet, tot o creație a lor dar de astă dată pur mitică ?

În general, acesta e modul în care trebuie să ne reprezentăm crearea, dezvoltarea și extinderea mitului lui Quetzalcoatl și, de altfel, a tuturor miturilor. Din divinitate bucurîndu-se de credință, alături de multe alte divinități, îl vedem într-o bună zi apărînd în prim plan, datorită forței energetice conferită tocmai de eșecul marelui său preot. Căci doar în urma acestui eșec dobîndește el facultățile de extindere care-i lipseau: simbolurile ce stăteau pînă atunci ascunse par să țîșnească deodată la lumină, vizibile pentru toți. Ceea ce nu înseamnă că sensul acestor simboluri devine brusc evident, ci doar că fiecare a intuit că șarpele cu pene are o semnificație profund legată de viața întregului trib. E limpede că simbolul unui mit nu rezultă din gestul cugetat al uneia sau mai multor persoane, căci rolul lor în formarea mitului rămîne secundar. Elementele constitutive ale acestui simbol apar puțin cîte puțin, printr-o dublă mișcare automată, centrifugă și centripetă, pînă cînd, datorită unor factori favorabili, opalul se desprinde curățat de impurități. . .

São Paulo, august 1955

Mituri, legende, povești populare

Pentru majoritatea triburilor primitive din America, toți aștri au o origine terestră și între ei s-au stabilit probabil, într-un trecut fabulos, relații omenești. Această concepție animistă despre fenomenele cerești a fost extinsă asupra întregului univers. Dacă soarele, luna și stelele au fost cîndva oameni, de ce să nu fi avut aceeași soartă și fenomenele atmosferice, ba chiar pămîntul însuși? Indienii bororos din Matto-Grosso au descoperit un permanent:

Du-te vino între pămînt și cer

Cît vedeai cu ochii era numai apă; pămînt era foarte puțin. Se născu șarpele boa: avea forma unui om. El scoase din apă o femeie albă, pe *Navenebanegua*. Din unirea lor s-au născut întîi tutunul, apoi o femeie, *Matchoutahemegua*, apoi luceafărul, care a avut-o de soție pe *Navene*. Luceafărul, *Mekheretchicieko*, s-a născut sub apă. Șarpele boa își avea sălașul pe o palmă de pămînt, lîngă apă. El trăiește și umblă totdeauna sub apă.

Boa a însămînțat și, fumînd tutun, a descoperit cum să-ți lași grea nevasta. A zămislit întîi soarele ca să aibă căldură pentru semănături. . . La început, soarele a trăit aici, jos, pe pămînt. S-a înălțat pe cer ca să aducă vara, anotimp uscat, căci înainte ploua fără încetare și totul era acoperit de apă. Cînd a avut ce mînca, el și-a luat femeie pe fiica egretei care era și ea tot om. Cît despre tulpinile nerodnice de tutun ,ele erau de fapt copii orfani, victime ale soarelui. Acesta a avut mai mulți copii : ananasul, planta *pifayo*, etc. . . Unul din copiii lui a trăit cu luna. Luna este astrul albilor, căci indienii nu au decît soarele. Luna tot dintr-un șarpe boa s-a născut.

Ploaia vine de la stele. Soarele își trimite nevasta să-i gătească maniocul și cînd ea întinde aluatul, începe să plouă. Stelele au fost oameni pașnici ca și noi, indienii. Doar luna e antropofagă.

Apa coboară cît poate de jos, apoi urcă din nou și se evaporă. Norii sînt vapori ce se formează din aer.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Vîntul a fost cîndva șoim, iar fulgerul tutun care țîșnește ori de cîte ori e pus într-un vas și care produce tunetul și trăznetul atunci cînd vrăjitorul începe să tragă din pipă. Curcubeul e de fapt un șarpe. El e cîrmaciul pirogilor. Indienilor nu le e teamă decît dacă-l văd apărînd pe neașteptate. Fulgerul e pașnic: devine dușmănos doar cînd se mîniază.

Un om a mîncat o pasăre. A frînt un os și din pămînt a țîșnit apă. Omul a vrut să astupe gaura, dar au apărut altele în loc. Apele au inundat pămîntul și i-au omorît pe oameni. Toți au pierit, numai el a scăpat. O pasăre muscă zări locul în care se strîngea apa. Ea distruse stăvilarul și apa s-a putut scurge. Ca să poată ajunge pînă la stăvilar, pasărea intrase într-o coajă de nucă și o întîlnise pe fiica celui care împiedicase scurgerea apei. Acesta zărise pasărea, pe cînd apa se scurgea, și coborî. Fiica lui luă pasărea și o așeză lîngă cuptor. Pasărea fură o scînteie pe care o duse tatălui ei, omul care scăpase cu viață. De atunci avem noi focul. Patru membri ai familiei sale reușiseră și ei să scape; cei care astupaseră locul pentru scurgerea apei erau oamenii răi.

Aumékouhéméguo, sora păsării muscă, a supraviețuit. Iar numele ei era Pavio. Din ea purced oamenii care s-au înmulțit.

Cînd mor, vrăjitorii se duc în cer. Sufletul lor se preschimbă în jaguari, boa, tapiri, căprioare, etc. . .

Căprioara, ca și tapirul, a fost cîndva diavol: era vrăjitorul care aducea malaria.

Sora lunii e cea care i-a înnegrit chipul. Vrăjitorul i-a spus: « Nu mă atinge », dar ea i-a atins fața cu mîna pentru că voia să i-o deseneze, dar el se împotrivea. Atunci ea s-a năpustit și și-a trecut peste fața lui mîna muiată în *wito*. Apoi sora ei a coborît pe pămînt și a făcut să se răspîndească meșteșugul picturii.

Pasărea care cîntă « Ka-ha-goua » a fost cîndva o femeie ce și-a ucis fratele. De atunci, în nopțile cu lună, ea plînge ascunzîndu-se de lume.

Mama lor a fost bufnița, care i-a legănat cîntînd. Și-a părăsit copiii, dintre care unul și-a mîncat fratele. Erau de fapt diavoli.

Un om, pe numele său *Poucourou* s-a certat, aici pe pămînt, cu nevastă-sa, *Kokhamoeguo*. De mînie, omul a plecat în cer. Nevastă-sa, rămasă pe pămînt, se jeluia și, îndată ce a putut, s-a dus după el. Bărbatul a primit-o rău, căci nu o mai voia; de aceea, ea a trebuit să coboare din nou pe pămînt unde s-a preschimbat în pasăre care plînge tot timpul. La căderea serii, ea și-a căutat adăpost și s-a oprit la întîmplare, plîngînd și strigînd « dji-i-o », ca să-și cheme tatăl.

Un om avea o fată care căzuse grea. Nici un bărbat n-o voia de nevastă crezînd c-a păcătuit cu tatăl ei, cînd, de fapt, păcătuise cu un vierme. Toți cei care trăiau împreună cu ei i-au părăsit. Tatăl rămase acolo, singur, plin de rușine. Culese împreună cu fiica sa fructe și semințe. Se cățără într-un copac din care culese fructe și le aruncă jos. Fructele căzură pe pîntecul fetei și se născu atunci un pește «mirikou». Fata îi dădea să mănînce. Dar într-o zi, își lăsă copilul în leagăn și se duse pe cîmp să culeagă manioc.

Tatăl ei zări copilul și-l aruncă în apă. La întoarcere, ea găsi leagănul gol și plînse. Tatăl îi spuse: « Nu e copilul unui om. De aceea mi-e rușine ». Fata se duse la rîu și căzu din nou grea, dar de astă dată născu un topor. Trimise tatălui ei toporul și niște fructe pe care le culesese, spunîndu-i că ea coboară pentru totdeauna sub apă și-i trimite darurile acestea drept mulțumire pentru tot ceea ce făcuse pentru ea. De atunci, ea trăiește sub apă ademenind oamenii. Familia ei o disprețuia; singur taică-său îi trimitea mereu de-ale gurii, printr-un crocodil.

(Marquis de Wavrin, *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, nouvelle série, t. XXIV)

Mitul lui Quetzalcoatl comportă numeroase versiuni privind faptele săvîrșite la Tula de marele preot al « Șarpelui cu pene ». Textele ce se referă la dispariția sa cunosc și ele o serie de variante, dar absolut toate consemnează metamorfozarea lui în planeta Venus:

Sacrificiul lui Quetzalcoatl

. . . Și cînd toate au fost gata, pe deplin conștient, el (Quetzalcoatl) s-a aruncat pe rug și acolo, se spune, a ars, vîntul i-a spulberat apoi cenușa și cele mai minunate păsări au venit să-i primească jertfa; au venit și *Tlauhquechol*, *Tizinzcan*, *Azocuan* și *Tozneneme*, *Alome*, *Cochome* și *Yztquich*, *Nocsequi* și *Tlasoteme*.

Și coborînd Quetzalcoatl pe rug, din inima sa preschimbată în cenușă ieși spiritul lui în formă de stea și se înălță către cer: intră în cer; iar bătrînii spun că dimineața, steaua aceasta aduce bucurie în casele oamenilor. Se mai spune că, înainte de a muri, Quetzalcoatl se chema, pe numele său adevărat, Tlauitzcalpan; după moarte, el nu apăru de îndată pe cer căci s-a dus să viziteze întîi infernul. Dar opt zile mai tîrziu el s-a ivit ca o lumină orbitoare și se spune că de atunci a și rămas divinizat. În timpul zilei, el apărea și o pornea pe urmele fiecărui astru, rănindu-l ca să-l întreacă în strălucire.

Transformat în stea luminoasă și aducătoare de veselie, el rănește stelele bătrîne și palide, și o pornesc apoi cu toate în pîlcuri ce-nchipuie flori și rănesc toate stelele neînsemnate; iar dacă vreo stea apare purtînd o trestie — însemnul puterii — el o face să dispară, așa cum face să dispară și norii, oprind ploaia. Cînd soarele rănește tinerele stele, începe să plouă.

(*Anales de Cuauhtitlán*, compiladas por José Fernández Ramirez y traducidas por los señores Faustino Galicia Chimalpopoca, Gumesindo Mendoza y Felipe Sanchez Solis, México, 1885).

În credința locuitorilor tarahumares *din Sierra Nayarit, omul avea la început o viață efemeră, lumea fiind supusă, de altfel, unor distrugeri succesive:*

Efemeritatea vieții

Înaintea acestei lumi, au mai existat încă multe altele care au dispărut una după cealaltă. Înainte de-a fi lumea distrusă pentru ultima oară, toate rîurile se îndreptau spre locul în care soarele răsare, dar acum apele merg și înspre apus.

Urșii — pe care locuitorii *tarahumares* îi numesc umúlis—adică bunici — s-au hotărît să dea formă lumii, care pe atunci nu era decît un teren nisipos.

În vremurile străvechi, existau o sumedenie de lagune în jurul lui Guachochic, dar pămîntul și-a schimbat înfățișarea, atunci cînd oamenii au venit în acele locuri și au început să danseze dansul *yumari*.

La început, stîncile erau mici și moi, dar au crescut pînă cînd au devenit înalte și dure. Dar în adîncul lor ele sînt vii.

Oamenii procreau pe sol, căci pămîntul era la fel de neted ca și cîmpul pregătit pentru semănat; pe atunci oamenii nu trăiau decît un an și mureau ca florile.

(Carl Lumholtz, *El México desconocido*, Ed. Ch. Scribner's Sons, New York, 1904)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Prețul existenței terestre e moartea, dar a existat o vreme cînd ea nu-i lovea pe oameni. De aceea a și fost necesar să fie inventată:

Inventarea morții

Soarele îmbătrînea. Era deacum un moșneag. Odinioară, căsătorindu-se cu luna, aceasta nu-i născuse decît animale. De aceea a și părăsit-o.

Într-o bună zi, soarele își spuse: « Cît am să tot trăiesc așa, fără să am cu cine schimba o vorbă? Sînt prea bătrîn ca să mă recăsătoresc. Dar am să-i creez pe oameni ».

Și soarele a creeat primii oameni pe care i-a trimis să trăiască și să se războiască în munți; într-o zi le-a spus: « Luna are mulți supuși. Porniți cu război împotriva lor și ucideți-i pe toți, dar cruțați femeile și aduceți-le aici. »

Primii oameni au pornit la luptă, dar nu au întîlnit alți oameni. În schimb, au găsit mulți lilieci. Au făcut cale întoarsă și i-au spus soarelui:

« De ce ne-ai trimis într-un loc unde nu există decît lilieci? »

Soarele le-a răspuns:

« De ce nu ați adus măcar unul ca să-l văd și eu? »

Oamenii au plecat, lăsînd soarele singur. Dar el îi iubea mult, așa că i-a chemat și le-a spus:

« Veți continua să trăiți, chiar dacă veți fi uciși. Chiar dacă, pentru o clipă, muriți, vă veți vindeca de fiecare dată ».

Atunci, însă, sosi și insecta pe care o cunoaștem sub numele de *amarundo*. Pe atunci, era om. Acum nu e decît o insectă rea și veninoasă. Veni și ea să-i vadă pe cei ce înviau și își înfipse acul drept în inima lor ca să-i facă să moară pentru totdeauna. Și oamenii n-au mai înviat. Iată de ce, astăzi, sîntem cu toții muritori.

(Marquis de Wavrin, *Los Jivaros réducteurs de têtes*, Ed Payot, Paris, 1941)

Natura nu a fost totdeauna generoasă cu oamenii. Pentru aceasta, a trebuit să intervină un geniu bun. Indienii uitotos din Columbia orientală consideră că a fost suficient visul acestui geniu pentru ca pămîntul să apară și să se acopere de munți și de păduri în care animalele să-și afle sălaș. « Tatăl », « Nainuema» reprezintă pentru ei deja un zeu al cărui vis zămislește universul »:

Fauna și flora

O fantomă: atît și nimic mai mult. Părintele atinse fantoma și reuși să prindă între degete un lucru misterios. Nu exista nimic. Cu ajutorul unui vis, tatăl, Nainuema prinse acel lucru și chibzui.

Baghetă nu avea ca să poată menține fantoma. O reținea cu propria lui suflare și cu un crîmpei de vis. Simți unde se afla baza himerei, dar nu exista nimic: « Voi înnoda neantul ». Căci nu exista nimic. Părintele căută mai departe, cercetă adîncul acestui lucru și bîjbîi ca să găsească miezul himerei. Părintele legă vidul cu un crîmpei de vis și-l fixă cu ajutorul cleiului magic *arebaike*. Și pentru că visul îi plăcea, Nainuema îl păstră cu ajutorul magicului *iseike* ce seamănă cu beția produsă de tutun sau cu scama de bumbac purtată de vînt.

Puse stăpînire pe adîncul himerei și începu să-l întindă călcîndu-l cu picioarele. Se așeză apoi pe pămîntul neted la care visase atît și-l întinse călcîndu-l în picioare. Dobîndise pămîntul himeric: scuipă de mai multe ori ca să se poată înălța pădurile. Zbură apoi înspre aceste locuri și așeză deasupra acoperișul cerului sau, mai exact, desprinse cerul de pămînt ca pielea de pe un animal. Punînd stăpînire pe pămînt, el îi așeză deasupra cerul albastru și cerul alb. Apoi, Rafuema (« Cel care cunoaște Istoria ») a creeat această poveste la poalele cerului, adică în lumea de jos, după ce se gîndise mult timp la el, ca să-l putem cobori aici, pe pămînt. Atunci, se înălțară copacii uriași ai pădurilor, iar palmierul *canaguche* legă rod ca să avem noi ce bea [1]. În apa creeată de Nainuema crescură toți copacii și toate lianele. Tot el a creeat și greierele și maimuța *choruco* care mănîncă fructele din copaci, și maimuța care mănîncă porumb și tapirul care se hrănește cu fructele de pe jos, adică fructele căzute din arbori, uriașii porci sălbatici, pe *guara*, pe *borugo* — care să mănînce pădurile—și toate celelalte animale, de exemplu pe tintín.

El a creeat tatuul ce se ivi purtînd o saltea în spinare, marele tatu și toate animalele care, asemeni vidrei, se hrănesc cu pește; a creeat lutria mică și toate celelalte animale: cerbul, cerbul *chonta* și ursul furnicar. În aer a creeat vulturul regal care se hrănește cu *chorucos*, pasărea *sidyi*, picón-ul, papagalul *kuyoda*, și ara roșie și toate păsările, găina sălbatecă și curcanul *eifoke* și *ferebeke*, *batika*, *chilanga*, vulturul și uliul. Toate păsările de el au fost creeate: ciocănitoarea, pasărea *sidyi*, pasărea *hokomaike*, cocorul, vulturul, lăstunul, pasărea *patilico*, papagalul *sarok*, pasărea *comejenero*, pasărea *buro*, ara verde, pasărea *kuikudyo*, porumbeii *ukugi* și *fuikanyo*, pe *siva* și pe *tudyagi*. A creeat de asemenea pe *garapatero*, pe *mariana* — care acum știe să mănînce pește — rața mirositoare, pasărea-vacă, rața, liliacul, pasărea-muscă, pe *dyivuise*, *hirimax* și *himegisinyo*. A creeat și broasca mică și broasca mare, care trăiesc azi în apă. Viespea ne-a mîncat cozile. Înainte, toate viețuitoarele aveau coadă; chiar și noi am avut odinioară coadă. La început, viespea a mîncat coada broaștei, apoi s-a apucat să mănînce și coada omului. Pînă la urmă, obosită de atîta ronțăit, cei rămași cu coadă s-au preschimbat în maimuțe *chorucos*, deși înainte fuseseră oameni.

(Konrad Theodor Preuss, *Textaufnahmen und Beobachtungen bei einem Indianerstamm in Kolumbien*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1921)

De la zapoteci — ca și de la ceilalți indieni din Mexic — nu s-au păstrat decît unele crîmpeie din vechile lor credințe. Între ele, poate și această poveste:

Mudubina și nufărul

Mudubina și nufărul nu au fost totdeauna niște flori acvatice: ele creșteau cîndva în pămînt. Trăiau în pădure, alături de « vara de San José » și de florile cîmpului, într-o nevinovată devălmășie.

Într-o zi, pe cînd se plimba, nufărul o zări pe *Mudubina*. Văzînd-o abea un boboc, întruchipare a însăși neîntinării și simbol al așteptării în ceremonialul iubirii zapotece, a înțeles că ea, și nu alta, i-a fost hărăzită de soție. Și toată ziua i-a cîntat dragostea lui.

Soarele l-a găsit la amiază cu capul întors către ea și, amurgind, tot așa l-a lăsat. Cîntă și turtureaua « Sola estoy » (Cît sînt de singură) cînd, la căderea serii, își aminti de-o altă seară, aidoma cu aceasta, în care își pierduse mama, dar *Mudubina* continua să tacă: nenumăratele ei buze nu se deschiseră să-nmiresmeze aerul — căci florile vorbesc în miresme. Cîntecul bătrînei păsări superstițioase *cuigo* prevesti

---

[1] Indienii *uitotos* prepară o băutură fermentată din fructele acestui palmier.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

apropierea nopții. Și deodată, lumina se preschimbă în întuneric; pe cea mai înaltă ramură a cerului înflori prima stea. Nufărul și-a plecat capul învins. Dar ultimul său cuvînt, așa cum se întîmplă întotdeauna, a fost și cel mai emoționant; înduplecată, *Mudubina* deschise pleoapele, încuviințînd. Răspunsul ei răsună, copleșitor, în tot codrul. Dar nufărul murise; *Mudubina* l-a privegheat toată noaptea și, la primul potop, s-a cufundat în apă. Odată cu venirea dimineții, ea se stinse asemeni unui astru. Și de atunci au rămas amîndoi alături, scăldați în lacrimi. Zapotecii au numit-o *Mudubina: mudu*, boboc; *bina*, plînge: bobocul care plînge.

De atunci, îndată ce noaptea își îmbracă mantia, *Mudubina* învolburează iazurile și lacurile, iar orăcăitul broaștelor devine cîntec: de parcă vocea mlaștinii ar îngîna la suprafața apelor. Iar în timpul zilei, nufărul strălucește ca o mie de făclii ce luminează trupul neînsuflețit al unei mirese.

(Andrés Henestrosa, *Los hombres que dispersó la danza*, México, 1940)

Povestea « știmei apelor » e răspîndită pe toată suprafața globului. Personajul central este cînd divinitate, cînd vrăjitoare sau duh al apelor. De aceea, variantele ei pot fi uneori complet diferite. Fapt dovedit și de această povestire ce provine din Brazilia. Yara reprezintă deacum aproape o divinitate pentru indienii din Amazonia, care au imaginat nenumărate versiuni ale isprăvilor ei:

Știma apelor

Era odată un om foarte sărac care avea o plantație de fasole pe malul rîului, dar cînd fasolea era coaptă nu izbutea să culeagă nici măcar un bob, căci dispărea toată în timpul nopții. Într-o bună zi, sătul să tot muncească pentru alții, se hotărî să păzească fasolea ca să vadă cine era hoțul.

Pe cînd stătea la pîndă, văzu deodată în mijlocul plantației o tînără fată, frumoasă ca soarele, culegîndu-i fasolea. Omul se apropie tiptil și o prinse în brațe:

« Deci tu-mi furi fasolea» Ei bine, ai să vii acum cu mine și ai să-mi fii nevastă. »

Fata țipa, luptînd să scape din mîinile bărbatului:

« Lasă-mă ! Lasă-mă ! N-am să-ți mai fur fasolea ».

Totuși, omul nu voia să-i dea drumul. În cele din urmă, fata spuse:

« Bine. Îți voi fi nevastă, dar să nu-i blestemi niciodată pe oamenii care trăiesc în adîncuri ».

Omul se învoi. A dus-o la el acasă și și-a făcut-o soție. Într-o clipită, ca prin minune, toată averea lui a sporit. A obținut curînd un mare cîștig, a cumpărat sclavi, multe turme, multe plantații, în sfîrșit s-a umplut de bani.

Dar după un timp, femeia a început să devină neînchipuit de indiferentă. S-ar fi zis că făcea dinadins ! Nu mai dădea de mîncare copiilor, care umblau murdari și zdrențăroși. În casă era veșnic dezordine și gunoi. Nesupravegheați, sclavii nu făceau altceva decît să se certe între ei. Iar ea, cu o rochie mereu mototolită, desculță și nepieptănată, își petrecea toată ziua dormind.

Bietul om n-avea liniște decît în stradă, alergînd după treburi, căci îndată ce trecea pragul casei o asemenea ploaie de necazuri cădea pe capul lui, încît puțin îi lipsea să nu înnebunească. Flămînzi, copiii plîngeau:

« Tată, mi-e foame. . . tată, mi-e foame. . . ». Iar sclavii, la rîndul lor:

« Stăpîne, cutare mi-a făcut așa. . . cutărică mi-a făcut pe dincolo. . . ». Ce mai, era un adevărat iad ! Lucrurile au ajuns acolo încît într-o zi, copleșit, omul murmură:

« Blestemați fie oamenii din adîncuri ».

Femeia, care atît aștepta ca să plece, căci era chiar « știma apelor » și se topea de dorul rîului, s-a ridicat pe dată și a ieșit din casă cîntînd:

Zão, zão, zão, zão,
Calunga,
Olha o munguelendo,
Calunga,
Minha gente toda,
Calunga,
Vamo-nos embora,
Calunga,
Para a minha casa,
Calunga,
De debaixo d'agua,
Calunga,
Eu bem te dizia,
Calunga,
Que nao arrenegasses,
Calunga,
De gente de debaixo d'agua,
Calunga.

Yara

Într-o bună zi, un tînăr *tapuyo* [1], fiul unui șef de trib, porni cu piroga pe micul rîu ce scaldă malurile Tarumanei [2]. Era un băiat frumos, cel mai frumos din tot tribul. Om mai iscusit și mai viteaz ca el nici că se mai văzuse. Nimeni nu mînuia cu mai multă dibăcie temuta sarbacană, a cărei săgeată nu dădea niciodată greș, nimerind pasărea din zbor. Nimeni nu învîrtea ghioaga și nimeni nu încorda arcul cu mai mult curaj. Iar în întrecerile organizate cu ocazia sărbătorilor, lui îi revenea întotdeauna victoria și chiar bătrînii i se plecau, plini de respect. Era mîndria tribului și demnul urmaș al bătrînului șef, care-i pusese de atîtea ori pe fugă pe fioroșii indieni *mundurucus* [3].

Dar într-o zi, tînărul *tapuyo* a pornit, într-o pirogă, pe micul rîu ce scaldă malurile Tarumanei. Era o după-amiază minunată, iar soarele, care apunea deacum în spatele colinei acoperită cu o pădure deasă, își reflecta ultimele raze în apele frumosului golf format de Rio Negro. Cerul era senin și, în zare, norii îl tiveau în roz-auriu. Iar piroga tînărului își croia drum, săltînd ușoară printre valurile agitate ale rîului. Dar chipul lui era trist, trist ca și cîntecul păsării *hiumara*.

Se întoarse foarte tîrziu din plimbare, legă piroga de trunchiul unui *mamaurana* și-și petrecu noaptea așezat pe pragul colibei sale, dus pe gînduri, tăcut, rostind doar din vreme în vreme cuvinte întretăiate și fără noimă.

Bătrîna *tapuya*, care-l iubea așa cum numai fiii pădurii știu să iubească, plîngea și ea în tăcere văzînd chipul fiului ei adumbrit de o tristețe adîncă.

« Ascultă mamă, spuse tînărul, ascultă-mă, căci doar ție îți pot destăinui jalea ce mă chinuie. . . Fata aceea era atît de frumoasă, atît de frumoasă. . . cum nu e

---

[1] Indieni civilizați din Amazonia.

[2] Cascada Taruman, la porțile orașului Manáos, pe care oamenii din partea locului o numesc Marea Cascadă.

[3] Trib de indieni tăietori de capete, din Amazonia.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nici o fată din Manáos. Seara era minunată, piroga plutea ușoară înspre țărmurile Tarumanei. . . cînd deodată, am auzit parcă un cîntec îndepărtat, o voce cristalină ce se împletea cu murmurul adierii șoptind printre frunzele de palmier. Și piroga își croia drum, ușoară, printre valuri, iar sunetele vocii care cînta îmi ajungeau la ureche din ce în ce mai clare. Și apoi am văzut-o. . . Cît era de frumoasă, mamă ! Cît era de frumoasă fata aceea. Stătea așezată pe malul rîului. Avea plete blonde, blonde ca aurul, prinse cu flori de *mururé*[1] și cînta, cînta. . . cum n-am mai auzit pe nimeni cîntînd. . . Apoi, m-a învăluit cu privirea ochilor ei verzi, a surîs o clipă, a întins brațele către mine de parcă ar fi vrut să mă cuprindă în îmbrățișarea lor și a dispărut în apele lui *igarapé* care se întredeschiseră ca s-o primească. . . Cît era de frumoasă, mamă, femeia pe care am văzut-o !. . . Și cît de minunat cîntecul ei ! »

Din ochii bătrînei *tapuya* căzură două lacrimi tăcute ce se prelinseră pe obrajii arămii : « Fiule, șopti ea, nu te mai întoarce la *igarapé*. Femeia pe care ai zărit-o este Yara !. . . Zîmbetul ei înseamnă moarte. . . Nu-i asculta cîntecul, căci vei cădea robit de farmecul ei. » Așezat pe pragul colibei, tînărul *tapuyo* își plecă fruntea, gînditor.

A doua zi, la asfințit, piroga își croia drum, săltînd ușoară printre valurile Tarumanei, purtîndu-l pe tînărul *tapuyo* ce nu ascultase de sfatul mamei sale.

Ce s-a întîmplat după aceea nu se știe, căci nimeni nu l-a mai văzut de atunci.

Dar cîțiva pescari spun că, vîslind noaptea pe *igarapé*, zăresc întotdeauna, în depărtare, chipul unei femei care cîntă și, alături, chipul unui bărbat. Iar cînd vreunul mai curajos se apropie, apele rîului se cască și cele două siluete se cufundă împreună în adîncuri !

(Bernardino de Souza)

În românește de Alina Ledeanu

[1] M. F. Gomes afirmă că *mururé* este o specie de nufăr, în genul Victoriei, dar mult mai mic.

ALINA LEDEANU

« Omul, un veșnic visător »

În istoria literaturii, sînt numeroase exemplele de școli, curente sau grupări literare care, în necesitatea lor firească de a-și justifica existența, au purces la un veritabil salt regresiv peste secole și continente, căutîndu-și predecesorii. Dintr-un asemenea gest de abolire a spațiului și a timpului, în 1922, Max Ernst îi chema să ia parte « La întîlnirea prietenilor », alături de corifeii suprarealismului, pe Dostoievski și pe Rafael Sanzio și, din aceeași nevoie de-a se justifica pe sine prin existența înaintașilor, Breton insera în textul primului *Manifest al suprarealismului* o trecere în revistă a tuturor precursorilor ce puteau fi asimilați, dintr-un motiv sau altul, noii grupări literare:

« *Nopțile lui Young sînt în întregime suprarealiste. . . Swift e suprarealist prin sarcasm. Sade e suprarealist prin sadism. Chateaubriand e suprarealist prin exotism. Constant e suprarealist prin politică. Hugo e suprarealist cînd nu e răsuflat. . .* »

Punțile aruncate astfel pentru iscodirea unor timpuri de mult trecute și a unor tărîmuri la fel de îndepărtate au însemnat de multe ori adevărate surprize. Acesta trebuie să fi fost sentimentul încercat și de André Breton sau de Benjamin Péret, veniți în contact cu folclorul băștinașilor Americii. El a însemnat nu atît confruntare fertilizantă — pentru cel dintîi —, cît întîlnire surprinzătoare, prin anumite similitudini, între cele două creații. Iată de ce *Antologia miturilor, legendelor și poveștilor populare ale Americii* alcătuită de Péret e traversată, parcă, de exaltanta bucurie a unui poet ce s-a regăsit esențialmente într-un gen de creație care nu bănuia că-i este atît de apropiată. Realizînd această antologie, Péret a operat cu un material ce, de fapt, nu-i era cu nimic străin, căci începînd cu numele autorului ei și terminînd cu ultimul text antologat, volumul s-ar putea numi tot atît de bine « Antologie de texte suprarealiste ».

Text prin excelență suprarealist e în primul rînd *Introducerea*, scrisă în cea mai « clasică » manieră bretoniană. E aproape ispititoare — pentru că deosebit de concludentă — o lectură paralelă a *Introducerii* lui Péret și a *Manifestelor suprarealismului*. De-a lungul paginilor ei vin și revin cu insistență toate ideile predilecte ale acelora care au vrut să dinamiteze cu ajutorul visului și al absurdului literele franceze, în primele decenii ale acestui secol.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Este pusă în discuție funcția poetică a limbajului, a doua ca importanță după aceea denotativă și, în continuare, problema raporturilor dintre realitate și vis, dintre rațiune și inconștient. Deși inconștientul e considerat ca sorginte a gîndirii raționale, poeții drept « precursori ai savanților », iar știința ca avîndu-și rădăcinile în magie, singura cheie cu care se poate pătrunde în universul poeziei este unitatea dintre rațional și irațional, « *unitatea* gîndirii » — adică împletirea conștientului cu inconștientul —, grație anulării opoziției dintre poezie și rațiune. O împăcare a două contrarii amintind de o alta, aceea dintre vis și realitate, prin care Breton definea de fapt suprarealismul, atunci cînd se mărturisea încredințat în «concilierea — pe viitor — a acestor două stări, în aparență atît de contradictorii, care sînt visul și realitatea, într-un fel de realitate absolută, de suprarealitate ». Și, alături de pagini pur teoretice despre originea, dezvoltarea și răspîndirea mitului, sînt prezente alte pagini, — de astă dată despre fantastic, pe care însă, ferindu-se să-l propună cititorului cu ajutorul ucigătoarelor definiții, Péret ni-l oferă în cea mai pură mostră de proză suprarealistă. Rîndurile acestea par să pregătească, de altfel, atmosfera pentru textele ce structurează *Antologia*. Așa încît trecerea de la paginile mai mult sau mai puțin teoretice ale *Introducerii* la acelea cu valoare ilustrativă ale miturilor, legendelor și poveștilor populare se face pe nesimțite, în primul rînd pentru că, de fapt, e vorba de trecerea de la un text de poetică suprarealistă la texte selecționate de autor tocmai pentru virtuțile lor de asemeni suprarealiste.

Nebulosul, oniricul, fantasticul și misterul de care sînt pătrunse creațiile semințiilor nordice, preluate apoi la un nivel superior de romanticii germani, au făcut ca aceștia să figureze la loc de cinste printre « geniile tutelare » ale suprarealiștilor. De aceea, mai poate fi considerată drept întîmplătoare prezența în antologie a poveștilor despre Știma apelor, despre Yara? Acest personaj aproape mitic din folclorul brazilian amintește în mod izbitor de Undine și de blonda Lorelei din creația populară sau cultă germană.

Iar dacă *Mudubina și Nufărul* nu e încă decît o foarte frumoasă legendă amintind de altele, asemănătoare, din folclorul diverselor popoare, în fragmentul din mitul lui Quetzalcoatl, în *Efemeritatea vieții* sau în *Inventarea morții* încet, încet, contactul cu realul, cu concretul începe să se topească, dispărînd cu desăvîrșire în acel soi de Biblie primitivă prezentată de Banjamin Péret sub titlul *Du-te vino între pămînt și cer*. Odată cu ea, pătrundem adînc pe tărîmul fantasticului, al magicului, al cuvîntului incantatoriu. Pentru ca în *Fauna și Flora* și în *Visul unei vrăjitoare araucane* — model perfect de scriere automatică — explozia imaginarului să fie totală, iar visul atotstăpînitor. Și ce exemplu mai bun de proză suprarealistă se poate găsi decît acesta, al universului zămislit dintr-un vis, din visul « părintelui Nainuema » și contribuind într-o și mai mare măsură la rotunjirea, la omogenizarea Antologiei ca imagine a dialogului dintre două creații poetice care par să se întîlnească în ciuda distanței spațiale și temporale ce le desparte, sub semnul binecunoscutelor cuvinte ale lui André Breton: « L'homme, ce rêveur définitif. . . »

Artă Columbiană ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MAURICE SAILLET: . . . Frații Guillot Muñez, care au consultat la arhivele Statului Major al armatei uruguayene lista voluntarilor francezi combătînd, în 1847, alături de naționali, scria: « Legiunea franceză reunise în rîndurile ei pe Jean Davezac, unchiul lui Lautréamont, Louis Lacolley, bunicul lui Jules Laforgue, și sub-ofițerul Munyo, bunicul lui Supervielle ».

Se cuvine să reamintim aci vicisitudinile orașului natal al lui Lautréamont. Între 1843 și 1851, Montevideo, « nouă Troie », trebuie să suporte asediul trupelor dictatorului Rosas. Războiul cu Argentina sfîrșește în 1852, dar un *pronunciamento* al generalului Pacheco, în 1853, îl obligă pe președintele Republicei să se refugieze la Consulatul Franței: revoltă în noiembrie 1855; răscoale în februarie 1856 și, în primăvara lui 1857, epidemie de ciumă. Toate acestea, și chiar cancelarul (François Ducasse, tatăl poetului), transpar în acel soi de *curriculum vitae* care încheie *Cîntul întîi al lui Maldoror*: *«Sfîrșitul veacului al nouăsprezecelea își va vedea poetul său; el s-a născut pe țărmurile americane, la îmbucătura fluviului La Plata, acolo unde două popoare, altădată rivale, se străduie acum să se întreacă în propășirea materială și morală. Buenos-Aires, regina Sudului, și galeșa Montevideo își întind o mînă prietenă peste apele argintii ale marelui estuar. Dar războiul necontenit și-a întins puterea lui nimicitoare peste cîmpii fără de număr. Adio, bătrîne, și gîndește-te la mine, dacă m-ai citit».*

O mărturie de prim ordin o constituie declarațiile colegului său de clasă Paul Lespes: *«Era de obicei trist și tăcut și ca aplecat asupra lui-însuși. De două sau de trei ori, el mi-a vorbit cu o anume însuflețire despre țările de peste ocean unde se trăia o viață liberă și fericită. Adesea, în sala de studii, petrecea ore întregi, cu coatele sprijinite pe pupitru, cu mîinile pe frunte și ochii plecați pe o carte clasică pe care n-o citea; se vedea că era cufundat într-o reverie. Gîndeam, cu prietenul meu Minvielle, că era cuprins de nostalgie și că părinții lui n-ar fi putut face altceva mai bun decît să-l recheme la Montevideo».*

Pictorul chilian MATTA: «Peisagiile Europei nu sugerează nici o idee despre ostilitatea funciară a celor mai multe dintre ținuturile Americii, violate dar nu supuse de către omul modern, cu climatele lor catastrofice și geografia lor necuprinsă, cu plantele lor zdrobitoare sau perfide, cu insectele lor înverșunate și fiarele lor veninoase, fără a mai vorbi de ființele umane dintre care cele mai reductabile nu sînt întotdeauna cele « sălbatice ». Latentă sau explozivă, tocmai această atmosferă e cea care scaldă de la un capăt la celălalt cartea lui Lautréamont». (în relatarea lui Marcel Jean și Arpad Mezei).

MARCEL JEAN și ARPAD MEZEI: Această atmosferă, care uneori încă, și în anumite circumstanțe, e cea a Americii Latine, va fi trebuit să apese într-o măsură sigură, s-a notat adeseori, asupra spiritului lui Ducasse, copil și adolescent, și să pregătească multe din scenele terifiante ale *Cînturilor*. Căci Lautréamont e un scriitor depeizat în literatura europeană. Pentru europeni, Lautréamont rămîne un autor în cel mai înalt grad exotic, nu în maniera superficială a lui Chateaubriand, sau la modul « turistic », dacă vreți, al lui Byron, ci în profunzime sau, spre a spune mai bine, în gîndire. De aci se naște una din sursele principale ale straniului său. E un aerolit, cu adevărat, venit din Lumea-Nouă. El scrie în franțuzește, dar e un American.

Note biografice prezentate de *T. GH.*

LAUTRÉAMONT

CÎNTURILE LUI MALDOROR

Cîntul al șaselea

Tu al cărui calm de invidiat nu poate decît să-ți înfrumusețeze faciesul, să nu crezi că mai am de gînd să scot, în strofe de paisprezece sau cincisprezece linii, asemeni unui elev dintr-a patra, strigăte care vor trece drept nelalocul lor și cotcodăceli sonore de găină cochinchineză, atît de caraghioase cît i-ar sta cuiva în putință să-și închipuie, oricît de puțină trudă și-ar da; dar e mai bine să dovedim cu fapte gîndurile ce arătăm că ne mînă. Ai spune, dar, că fiindcă voi fi atacat, pe om, pe ziditor și pe mine-însumi, în justificatele mele hiperbole, datoria mea ar fi deplină? Nu: partea cea mai însemnată a lucrului meu nu e mai puțin în vigoare, ca sarcină ce rămîne de făcut. De-aci înainte, sforile romanului vor surchidi cele trei personaje numite mai sus: li se va transmite, astfel, o putere mai puțin abstractă. Tăria vieții se va răspîndi falnic în torentul aparatului lor circulator, și vei vedea cît de uimit vei fi să întîlnești, acolo unde la început nu crezuseși că vezi decît esențe nedeslușite ținînd de tărîmul speculației pure, de o parte, întocmirea celor trupești cu încrîngăturile nervoase și membranele ei mucoase, de cealaltă, principiul spiritual care

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

călăuzește funcțiunile fiziologice ale cărnii. Sînt ființe înzestrate cu o puternică viață care, cu brațele încrucișate și pieptul încremenit, vor poza prozaic (dar sînt sigur că efectul va fi foarte poetic) în fața voastră, așezate doar la cîți-va pași de voi, astfel ca razele soarelui, lovind mai întîi olanele acoperișului și chepengurile ogeacurilor, să se răsfrîngă bine apoi pe pieile lor pămîntești și materiale. Dar nu vor mai fi anateme, iscusite posesoare ale darului de a stîrni rîsul; personaje fictive care ar fi făcut bine să rămînă în creierul autorului; coșmare așezate cu mult mai presus de viața obișnuită. Luați seama că, tocmai prin aceasta, poezia mea nu va fi decît și mai frumoasă. Veți atinge cu mîinile voastre ramuri suitoare de aortă și capsule suprarenale; și, pe urmă, sentimente! Cele cinci povestiri dintîi n-au fost nefolositoare; ele erau frontispiciul lucrării mele, fundamentul clădirii, lămurirea dinainte a poeticei mele viitoare: și eram dator față de mine-însumi ca, înainte de a-mi închide valiza și a porni la drum spre tărîmurile închipuirii, să înștiințez pe sincerii iubitori de literatură de scopul pe care hotărîsem a-l urmări. Ca atare, părerea mea e că, acum, partea sintetică a operei mele e deplină și îndeajuns parafrazată. Și prin ea ai aflat că mi-am pus în gînd să atac pe om și pe cel ce l-a creeat. Pentru moment și pentru mai tîrziu n-ai nevoie să știi mai mult! noi priviri mi se par de prisos, căci ele n-ar face decît să repete sub o altă formă, mai amplă, e adevărat, dar identică, enunțul tezei căreia sfîrșitul acestei zile îi va vedea întîia dezvoltare. Reiese, din observațiile ce premerg, că am de gînd să încep, de-aci înainte, partea analitică; asta e atît de adevărat că nu sînt decît cinci minute de cînd rostii dorința fierbinte ca tu să fii întemnițat în glandele sudoripare ale pielii mele spre a te încredința de buna credință a celor ce afirm, în cunoștință de cauză. Trebuie, știu, sprijinită cu un mare număr de dovezi argumentarea care se găsește cuprinsă în teorema mea: ei bine, aceste dovezi există, și voi știți că eu nu atac pe nimeni fără să am motive temeinice! Rîd cît mă ține gura cînd mă gîndesc că mă mustrați că năvălesc cu amare învinuiri asupra omenirii, al căreia unul din membri sînt (această observație numai și mi-ar da dreptate!) și asupra Proniei: nu-mi voi retrage cuvintele; dar povestind cele ce voi fi văzut, nu-mi va fi greu, fără altă rîvnă decît adevărul, de a le îndreptăți. Azi, voi plăsmui un mic roman de treizeci de pagini; această măsură va rămîne pe urmă staționară. Nădăjduind a vedea repede, într-o zi sau alta, consacrarea teoriilor mele literare, acceptate prin cutare sau cutare roman, cred a fi găsit în sfîrșit, după cîteva dibuiri, formula mea definitivă. E cea mai bună: fiindcă e romanul! Această prefață hibridă a fost înfățișată într-un fel care nu va părea poate destul de firesc, în sensul că ea nedumerește și miră, spre a spune astfel, pe cetitor, care nu vede prea bine la început unde vrea să-l îndrepte; dar acest simțămînt de meritorie încremenire, de la care trebuie îndeobște să căutăm a-i scăpa pe cei care-și

petrec timpul cetinind cărți sau broșuri, mi-am dat toată silința să-l isc. Într-adevăr, mi-era cu neputință să fac altceva, cu toată bunăvoința mea: și doar mai tîrziu, cînd cîteva romane vor fi apărut, vei înțelege mai bine prefața renegatului cu chip de funingine.

Înainte de a intra în subiect, mi se pare stupid că trebuie (cred că fiecare nu va fi de părerea mea, dacă mă-nșel) să așez lîngă mine o călimară deschisă și cîteva file de hîrtie nemîzgălită. În felul acesta, îmi va fi cu putință să încep cu patimă, șirul poemelor instructive pe care sînt nerăbdător să le dau la iveală. Dramatice episoade ale unei nepotolite osîrdii! Eroul nostru își dădu seama că trăind prin văgăuni și adăpostindu-se prin locuri neumblate călca regulile logicei și făptuia un cerc vicios. Căci dacă, pe deoparte, el înlesnea astfel dezgustul său față de oameni, prin despăgubirea singurătății și surghiunului, și își circumscria pasiv orizontul său mărginit printre arbuști, piperniciți mărăcini și viță sălbatică, pe de alta, zeul lui nu mai găsea nici un fel de hrană spre a nutri minotaurul instinctelor lui perverse. Prin urmare, el hotărî să se apropie de forfotele omenești, încredințat că printre atîtea victime gata pregătite, patimile sale felurite ar găsi belșug cu ce să se potolească. Știa că poliția, acest scut al civilizației, îl căuta cu îndîrjire de mulți ani, și că o adevărată armată de agenți și de spioni era necontenit pe urmele lui. Fără ca, totuși să dea de el. Atît de bine dejuca nemaipomenita lui iscusință, cu o supremă eleganță, șireticurile cele mai neîndoielnice din punct de vedere al izbutirii lor și întocmirea celei mai savante urzeli. El avea o putere anumită de a-și lua chipuri de nerecunoscut chiar și ochilor celor mai încercați. Deghizări superioare, dacă vorbesc ca artist! Travestiri de un efect cu totul mediocru, cînd mă gîndesc la morală. În această privință, el atingea aproape geniul. N-ați zărit cumva gingășia unui greier drăgălaș, cu mișcări sprintene, prin jgheaburile Parisului? Cine să fie altul: era Maldoror! Magnetizînd înfloritoarele capitale cu un fluid pernicios, el le aduce într-o stare letargică în care ele nu mai pot să se supravegheze cum ar trebui. Stare cu atît mai primejdioasă cu cît ea nici nu e bănuită. Astăzi e la Madrid, mîine va fi la Sanct-Petersburg; ieri se găsea la Peking. Dar să spui hotărît locul de acum pe care îl umplu de groază isprăvile acestui poetic Rocambole, e o treabă mai presus de tăria cu putință a greoaiei mele judecăți. Acest bandit e, poate, la șapte sute de leghe de locurile acestea; poate e la cîțiva pași de voi. Nu e ușor să faci să piară oamenii cu totul, și legile veghează; dar poți, cu răbdare, să extermini, una cîte una, furnicile umane. Or, din zilele mele, cînd viețuiam cu cei dintîi străbuni ai seminției noastre, încă nedeprins să-mi întind capcanele; în vremile îndepărtate, aflate dincolo de istorie cînd, în subtile metamorfoze, pustiiam, la diferite epoci, ținuturile globului prin cuceriri și carnagiu, și răspîndeam războiul civil în sînul cetățenilor, n-am zdrobit eu sub călcî-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

iele mele, una cîte una, sau deavalma, generații întregi cărora n-ar fi greu să li se înțeleagă cifra fabuloasă? Trecutul falnic a făcut strălucitoare făgăduinți viitorului: el și le va ține. Pentru plivitul frazelor mele, voi folosi, nevoit, metoda naturală, dînd înapoi pînă la sălbatici, pentru ca ei să-mi dea lecții. Gentlemeni simpli și măreți, gura lor înnobilează tot ce le picură de pe buzele tatuate. Am dovedit că nimic nu e caraghios pe această planetă. Planetă năstrușnică, dar superbă. Însușindu-mi un stil pe care unii îl vor găsi naiv (cînd el e atît de profund), îl voi pune să răstălmăcească idei care, din nefericire, nu vor părea poate mărețe! Tocmai de aceea, desbărîndu-mă de aierele ușuratice și sceptice al obișnuitului taifas, și, destul de cu minte spre a nu voi să par . . . nu mai știu ce aveam de gînd să spun, căci nu mai țin minte începutul frazei. Dar să știți că poezia se află oriunde nu e zîmbetul nătîng batjocoritor al omului cu mutra de rățoi. Să-mi șterg, mai întîi, nasul, fiindcă simt nevoia; și pe urmă, puternic ajutat de mîna mea, voi lua tocul pe care degetele mele îl lăsaseră să cadă. Cum de fu în stare să-și țină bătrînul Pont du Carrousel tăria să nu sară, cînd auzi țipetele sfîșietoare ce părea să le scoată sacul!

I

Dughenile din strada Vivienne își arată bogățiile privirilor minunate. Luminate de becurile de gaz, besactelele de mahon și ceasornicele de aur împrăștie jerbe de lumină orbitoare. Opt ore au sunat la orologiul Bursei; nu e tîrziu! Abia a răsunat cea din urmă bătaie de ciocan, că strada, al cărei nume a fost citat, începe să tremure și-și zguduie temeliile din place Royale pînă în bulevardul Montmartre. Cei care se plimbă grăbesc pasul, și se retrag pe gînduri la casele lor. O femeie leșină și cade pe caldarîm. Nimeni nu o ridică: fiecare vrea să se depărteze cît mai repede de aceste locuri. Obloanele se trag cu furie și locuitorii se vîră în păturile lor. S-ar spune că, fără veste, ciuma asiatică și-a arătat venirea. Astfel, cînd cea mai mare parte a orașului se pregătește să se scalde în desfătările petrecerilor nocturne, strada Vivienne se află pe neașteptate înghețată de un fel de împietrire. Ca o inimă care încetează de a mai iubi, ea și-a văzut viața stinsă. Dar, curînd, știrea tainicului fapt se răspîndește și în celelalte pături ale populației și o tăcere mohorîtă plutește deasupra augustei capitale. Unde-au pierit becurile de gaz? Ce s-au făcut vînzătoarele de dragoste? Nimic . . . singurătate și beznă! O bufniță, zburînd în linie dreaptă, și a cărei labă e ruptă, trece pe deasupra Madeleinei și se avîntă către bariera Tronului, strigînd: «Vine o nenorocire». Or, în acest loc pe care pana mea (acest adevărat prieten care-mi slujește de complice) l-a și învăluit în mister, dacă priviți dinspre partea unde strada Colbert dă în strada Vivienne, veți vedea, în unghiul alcătuit de încrucișarea celor două căi, un personaj arătîndu-și silueta și îndreptîndu-și

pasul ușor înspre bulevarde. Dar, dacă te apropii mai mult, în așa fel încît să nu atragi asupră-ți luarea-aminte a acestui trecător, zărești, cu o plăcută uimire, că e tînăr! De departe, l-ai fi luat într-adevăr, drept un om în vîrstă. Numărul zilelor nu mai are însemnătate, cînd e vorba să cîntărești puterea minții unui chip grav. Știu să citesc vîrsta după liniile fiziognomonice ale frunții: el are șaisprezece ani și patru luni! E frumos ca retractibilitatea ghiarelor păsărilor răpitoare; sau, și mai bine, ca nesiguranța mișcărilor mușchilor în plăgile părților moi ale regiunii cervicale posterioare; sau, mai curînd, ca acea capcană de șoareci perpetuă, mereu reîntinsă de animalul prins, care poate prinde singură rozători la nesfîrșit, și să lucreze chiar ascunsă sub paie; sau, mai ales, ca întîlnirea întîmplătoare pe o masă de disecție a unei mașini de cusut și a unei umbrele! Mervyn, acest fiu al bălaiei Englitere, a luat la profesorul său o lecție de scrimă și, înfășurat în tartanul său scoțian, se întoarce la părinții lui. Sînt orele opt și jumătate și nădăjduiește să ajungă acasă la orele nouă: din partea lui, e o mare înfumurare să se prefacă a fi sigur că-i stă în putere să cunoască viitorul. Vreo piedică neprevăzută nu poate să-l supere în cale? Și această împrejurare s-ar petrece ea atît de rar, încît să-l împingă a o socoti ca o excepție? De ce nu privește el, mai degrabă, ca pe un fapt anormal, putința pe care a avut-o acum de a se simți lipsit de neliniște și spre a spune astfel fericit? Cu ce drept, într-adevăr, ar vrea el să ajungă nepăgubit acasă, cînd cineva îl pîndește și se ține după el ca după viitoarea-i pradă? (Ar însemna să-ți cunoști prea puțin meseria de scriitor de senzație, ca să nu pui, măcar, înainte, aceste restrictive interogații după care numaidecît fraza pe care sînt pe cale s-o sfîrșesc). Ați recunoscut pe eroul imaginar care, de timp îndelungat, zdrobește cu presiunea individualității sale nenorocita mea inteligență! Maldoror, cînd se apropie de Mervyn spre a-și întipări în minte trăsăturile adolescentului; cînd, cu trupul aruncat spre spate, el se trage îndărăt asupra lui-însuși ca boomerangul Australiei, în al doilea timp al saltului său, sau mai curînd ca o mașină infernală. Nehotărît cu privire la cele ce trebuie să facă. Dar conștiința lui nu încearcă niciun simptom al vreunei emoții din cele mai embriogenetice, cum, pe nedrept, ați crede-o. Îl văzui depărtîndu-se, o clipă, într-o direcție opusă; e copleșit de remușcare? Se întoarce înapoi cu o nouă îndîrjire. Mervyn nu știe de ce vinele tîmplelor îi zvîcnesc cu putere și grăbește pasul stăpînit de o spaimă căreia el și voi îi căutați în van pricina. Trebuie să vedem sîrguința lui de a dezvălui enigma. De ce nu se întoarce? Ar pricepe totul. Nu cauți întotdeauna mijloacele cele mai simple de a curma o stare neliniștitoare? Cînd o haimana de bariere străbate un cartier mărginaș, cu o oală de vin fiert în gîtlej și cămașa în zdrențe, dacă în colțul unei borne, zărește un bătrîn cotoi bine legat, contemporan cu revoluțiile la care au luat parte părinții noștri, contemplînd cu melancolie, razele lunii care se revarsă pe cîmpia adormită, el o ia pe ocolite,

11* 331

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

într-o linie curbă, şi face semn unui cîine jigărit care se aruncă. Nobilul animal al rasei feline îşi aşteaptă vrăjmaşul fără teamă, şi îşi vinde scump viaţa. A doua zi vreun boccegiu va cumpăra o piele electrizabilă. De ce nu fugea, deci? Era atît de lesne. Dar, în împrejurarea care ne frămîntă acum, Mervyn măreşte şi mai mult primejdia prin propria-i ignoranţă. El are ca nişte licăriri peste măsură de rare, e adevărat, cărora nu mă voi opri a le arăta vagul care le învăluie; cu toate acestea, îi e cu neputinţă să ghicească realitatea. El nu e profet, nici nu spun altminteri, şi nu-şi recunoaşte darul de a fi. Ajuns pe marea arteră, coteşte la dreapta şi traversează bulevardul Poissonière şi bulevardul Bonne-Nouvelle. În acest punct al drumului său, o ia prin rue du Faubourg-Saint-Denis, lasă în urma lui staţia trenului de Strasbourg, şi se opreşte în faţa unei porţi înalte, înainte de a fi ajuns la suprapunerea perpendiculară din rue Lafayette. Pentru că mă sfătuiţi să sfîrşesc în acest loc întîia strofă, vreau, de data aceasta, să mă supun dorinţei voastre. Ştiţi că, în clipa cînd mă gîndesc la veriga de fier ascunsă sub piatră de mîna unui maniac, un nestăpînit fior îmi trece prin păr?

II

Trage de inelul de aramă şi poarta modernului palat se răsuceşte în ţîţîni. Străbate curtea, presărată cu nisip mărunt şi urcă încet cele opt trepte ale peronului. Cele două statui, aşezate la dreapta şi la stînga, ca straje ale aristocraticei vile, nu-i împiedică trecerea. Cel care a renegat totul, tată, mamă, Providenţă, dragoste, ideal, spre a nu se mai gîndi decît la el singur, nu s-a codit a se ţine după paşii care-l precedau. El l-a văzut intrînd într-un larg salon de la parter, căptuşit cu tăblii de cornalină. Băiatul de familie se aruncă pe o sofa şi emoţia îl împiedică să vorbească. Mama lui, în rochie lungă şi cu trenă, îl înconjoară cu grijă şi-l îmbrăţişează. Fraţii lui, mai mici decît el, se adună în jurul mobilei, îngreuiată acum de o povară; ei nu cunosc viaţa îndeajuns spre a-şi face o ideie lămurită despre scena care se petrece. În sfîrşit, tatăl îşi ridică bastonul, şi coboară asupra celor de faţă o privire plină de autoritate. Sprijinindu-şi mîna de braţele fotoliului, el se depărtează de jilţul lui obişnuit şi înaintează cu nelinişte, deşi slăbit de ani, spre trupul nemişcat al întîiului născut. Vorbeşte într-o limbă străină şi fiecare îl ascultă într-o tăcere smerită: « Cine-a adus băiatul în starea asta? Valurile ceţoasei Tamise vor mai tîrî încă o bună grămadă de noroi, înainte ca puterile să mă lase cu totul. Legi ocrotitoare nu prea par să existe prin aceste locuri neospitaliere. Ar simţi el vigoarea braţului meu, dacă l-aş cunoaşte pe vinovat. Cu toate că sînt în retragere, departe de bătăliile maritime, spada mea de comodor, atîrnată de perete, nu e încă ruginită. De altfel, nu e greu s-o dai la tocilar. Mervyn, linişteşte-te; voi da porunci servitorilor mei să afle urma celui pe care, de-acum înainte, îl voi căuta spre a-l face să piară

chiar de mîna mea. Femeie, ia-te de-aici şi du-te de te strînge-n vreun ungher; ochii tăi mă înmoaie şi ai face mai bine să închizi canaua glandelor tale lacrimale. Fiule, te rog, vino-ţi în fire şi recunoaşte-ţi familia; e tatăl tău care-ţi vorbeşte . . . ». Mama se ţine de-o parte şi spre a asculta de poruncile stăpînului ei, a luat o carte şi se străduie să rămînă liniştită în faţa primejdiei ce ameninţă pe cel pe care matca ei îl zămisli. « . . . Copii, duceţi-vă şi vă jucaţi în parc şi băgaţi bine de seamă, admirînd înotul lebedelor, să nu cădeţi în lac . . . » Fraţii, cu mîinile atîrnînd, stau muţi; toţi, cu toca purtînd o pană zmulsă din aripa rîndunicii de Carolina, cu pantalonul de catifea oprindu-se la genunchi şi ciorapii de mătase cîrmezie, se iau de mînă şi se retrag din salon, avînd grijă să nu apese parchetul decît din vîrful picioarelor. Sînt sigur că nu se vor juca şi că se vor plimba gravi prin aleile de platani. Mintea li s-a copt înainte de vreme. Cu atît mai bine pentru ei. « . . . Deşarte străduinţi, te legăn în braţe, şi tu rămîi nesimţitor la rugile mele. Vrei să ridici capul? Iţi voi îmbrăţişa genunchii, dacă trebuie. Dar nu . . . el cade fără viaţă. » — « Bunule stăpîn, dacă îngădui roabei tale, mă voi duce să caut în odaia mea un clondir plin cu esenţă de terebentină, şi de care mă slujesc ori de cîte ori migrena îmi podideşte tîmplele, după ce m-am întors de la teatru, sau cînd cetirea unei povestiri răscolitoare, consemnată în analele britanice ale cavalereştii istorii ale strămoşilor noştri îmi cufundă mintea visătoare în mlaştinile aţipelii. » — « Femeie, nu ţi-am dat cuvîntul, şi tu n-aveai dreptul să-l iei. De-a lungul legitimei noastre uniri, nici-un nor nu s-a pus între noi. Sînt mulţumit de tine, n-am avut niciodată să-ţi aduc vreo mustrare; şi reciproc. Du-te şi caută în odaia ta un clondir umplut cu esenţă de terebentină. Ştiu că e unul în sertarele comodei tale, şi n-o să vii să mi-o spui tu. Grăbeşte-te să urci treptele scării în spirală, şi întoarce-te să mă afli cu o faţă mulţumită ». Dar sensibila londoneză nici n-a apucat să ajungă la cele dintîi trepte ale scării în spirală, că una din domnişoarele de suită a şi coborît dela catul dintîi, cu obrajii împurpuraţi de sudoare, cu clondirul care, poate, cuprinde licoarea dătătoare de viaţă în pereţii ei de cristal. Domnişoara se înclină cu graţie, înfăţişînd ploconul şi mama, cu mersul ei regal, a înaintat către ciucurii ce mărginesc sofaua, singurul lucru care-i absoarbe dragostea. Comodorul, cu un gest falnic, dar binevoitor, acceptă clondirul din mîinile soţiei sale. O năframă de India e muiată în el şi capul lui Mervyn e înfăşurat în meandrele orbiculare ale mătăsii. El respiră săruri; el mişcă un braţ. Circulaţia reînvie, şi se aud strigătele voioase ale unui papagal de Filipine, cocoţat pe pervazul ferestrei. « Cine-i acolo?. . . Daţi-mi drumul . . . Unde sînt? E, oare, un mormînt, pe care-mi sprijin mădularele amorţite? Scîndurile îmi par gingaşe . . . Medalionul în care se află portretul mamei mele, îmi mai e prins de gît? . . . Îndărăt, tîlharule, cu părul vîlvoi. N-a izbutit să mă prindă, a rămas în mînă cu o pulpană a tunicii mele. Daţi drumul buldogilor din

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

lanțuri, căci, la noapte, un hoț cunoscut se poate introduce în casă prin efracție, în timp ce noi vom fi cufundați în somn. Tată și mamă, vă recunosc și vă mulțumesc pentru grija ce mi-ați arătat-o. Chemați pe frățiorii mei. Lor le cumpărasem praline și vreau să-i îmbrățișez.» La aceste cuvinte, el cade într-un profund somn letargic. Doctorul, care-a fost chemat în mare grabă, își freacă mîinile și strigă: «Criza a trecut. Totul merge bine. Mîine, feciorul vostru se va trezi bine dispus. Duceți-vă, toți, în paturile voastre respective, vă poruncesc, spre a rămîne singur lîngă bolnav, pînă la ivirea aurorii și a cîntecului privighetorii». Maldoror, ascuns după ușă, n-a scăpat nici-un cuvînt. Acum, el cunoaște caracterul celor din palat, și va acționa în consecință. Știe unde stă Mervyn și nu dorește să afle mai mult. Și-a însemnat într-un carnet numele străzii și numărul casei. Asta în primul rînd. E sigur că n-o să le uite. Înaintează ca o hienă, fără a fi văzut, se furișează de-a lungul curții. Sare grilajul cu agilitate și se-ncurcă o clipă în vîrfurile de fier; dintr-un salt e pe șosea. Se depărtează cu pași de lup. «Mă lua drept răufăcător, strigă: el, e un nătărău. Aș vrea să găsesc un om care să fie scutit de învinuirea ce mi-a zvîrlit-o bolnavul. Nu i-am zmuls o pulpană din haină cum a spus. Simplă halucinație hipnagogică pricinuită de spaimă. Nu mă gîndeam, azi, să pun mîna pe el; căci am alte planuri pentru mai tîrziu cu adolescentul ăsta sfios.» Îndreptați-vă spre partea în care se găsește locul lebedelor; și, vă voi spune mai tîrzui pentru ce în cîrdul lor se află una cu totul și cu totul neagră și al cărei trup, susținînd o nicovală care poartă cadavrul în putrefacție al unui crab gros de mare, inspiră pe bună dreptate neîncredere celorlalte soațe acvatice ale ei.

III

Mervyn e în odaia lui; el a primit un răvaș. Cine-i scrie lui o scrisoare? Tulburarea l-a împiedicat să-i mulțumească factorului poștal. Plicul are chenar negru, și cuvintele sînt trase cu o scriere grăbită. Se va duce să-i arate această scrisoare tatălui său? Și dacă semnatarul i-o interzice cu desăvîrșire? Cuprins de neliniște, el deschide fereastra ca să respire mirezmele adierii; razele soarelui își răsfrîng prizmaticele iradieri pe oglinzile de Veneția și perdelele de Damasc. El aruncă răvașul de o parte, printre cărțile cu cotoare aurite și albumele cu scoarțe de sidef, împrăștiate pe pielea în zarfuri care acoperă fața pupitrului lui de școlar. Deschide pianul și își lasă degetele-i lungi și subțiri să alerge pe clapele de ivoriu. Coardele de alamă nu răsunară. Această prevenire nevăzută îl îndeamnă să ia iar hîrtia velină; dar aceasta se trase îndărăt, ca și cum ar fi fost jignită de șovăiala celui căruia îi era trimisă. Prinsă în această capcană, curiozitatea lui Mervyn sporește și el deschide bucata de hîrtie ce i-a fost pregătită. Nu văzuse pînă-n clipa asta decît scrisul lui. «Tinere, țin mult la dumneata; vreau să te fac fericit. Doresc să te iau cu mine ca însoțitor și vom face lungi călătorii prin ostroavele Oceaniei. Mervyn, tu știi că mi-ești drag și n-am nevoie să ți-o dovedesc. Îmi vei dărui prietenia ta, sînt încredințat. Cînd mă vei cunoaște mai bine, nu te vei căi de încrederea ce-mi vei fi arătat. Te voi apăra de primejdiile de care se va lovi nepriceperea ta în viață. Voi fi pentru tine ca un frate, și bunele sfaturi nu-ți vor fi precupețite. Pentru mai îndelungi lămuriri, te rog să fii, poimîine dimineață la orele cinci, pe Pont du Carruosel. Dacă n-am sosit încă, așteaptă-mă; dar sper să fiu acolo la ora fixată. Tu, fă aceleaș lucru. Un englez nu va pierde lesne prilejul de a vedea clar în trebile lui. Tinere, te salut și pe curînd. Nu arăta această scrisoare nimănui.» — «Trei stele în loc de orice semnătură, — strigă Mervyn — și o pată de sînge în josul paginei!» Lacrimi șiroiesc pe ciudatele fraze pe care ochii lui le-au sorbit cu nesaț și care deschid sufletului său cîmpul nemărginit al zărilor necuprinse și noi! se pare (și numai de la cetirea pe care abia a sfîrșit-o) că tatăl său e puțin prea aspru și maică-sa prea semeață. Are îndeptățiri care nu mi-au ajuns la cunoștință și pe care, prin urmare, nu vi le-aș putea trece, spre a strecura că frații lui nu-i mai plac. El ascunde această scrisoare la piept. Profesorii lui au simțit că în ziua aceea el nu mai semăna cu el-însuși; ochii i s-au întunecat peste măsură și vălul îngîndurării copleșitoare s-a coborît pe regiunea periorbitară. Fiecare profesor a roșit de teamă că nu se află la înălțimea minții elevului său, și, totuși, acesta, pentru întîia oară, nu și-a văzut de lecții și n-a lucrat. Seara, familia s-a strîns în sufrageria împodobită cu portrete străvechi. Mervyn privește cu încîntare piatăncile încărcate de cărnuri suculente și fructele aromitoare, dar nu mănîncă; policromele scînteieri ale vinurilor de Rin și rubinul spumos al șampaniei se prind ca în inele în strîmtele și înaltele cupe din piatră de Boemia, și îi lasă pînă și privirea nepăsătoare. Își sprijină cotul pe masă și rămîne cufundat în gîndurile lui ca un somamnbul. Comodorul, cu fața tăbăcită de spuma de mare, se apleacă la urechea soției sale: «Ăsta mai mare și-a schimbat firea din ziua crizei; era și-așa destul de pornit spre tot felul de idei absurde; astăzi, e dus pe visuri și mai rău ca de obicei. Bine, dar n-arătam așa, eu, cînd aveam vîrsta lui. Fă-te că nu vezi nimic. Aici, doar un leac nimerit, material sau moral, și-ar găsi lesne folosul. Mervyn, ție, căruia-ți plac cărțile de călătorii și de istorie naturală, o să-ți citesc o povestire care n-o să te plictisească. Să fiu ascultat cu luare aminte; fiecare va folosi dint-asta, eu, cel dintîi. Și voi, copii, învățați, prin luarea-aminte pe care veți ști să o dați cuvintelor mele, a vă desăvîrși alcătuiala stilului vostru și a vă da seama și de cele mai mici gînduri ale autorului». Ca și cum această droaie de mucoși ar fi putut să priceapă ce e retorica! Zise și, la un gest al mîinii sale, unul din frați se îndreaptă spre biblioteca părintească și se întoarce cu un volum sub braț. În acest timp, tacîmul și argintăria sînt ridicate și tatăl ia cartea. La numele electrizator de călătorii,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mervyn a ridicat capul și a încercat să pună capăt meditărilor lui nepotrivite. Cartea e deschisă pe la mijloc și glasul metalic al comodorului dovedește că e încă în stare, ca în zilele glorioasei sale tinereți, să comande furiei oamenilor și furtunilor. Cu mult înainte de sfîrșitul acestei lecturi, a recăzut pe brațul său, în neputință de a urmări mai departe cumpănita desfășurare a frazelor trecute prin filiera și săpuneala obligatoriilor metafore. Tatăl strigă: « Asta nu-l interesează; să cetim altceva. Citește, nevastă: vei fi mai fericită ca mine, în a goni mîhnirea zilelor feciorului nostru ». Mama nu mai are nici o nădejde; cu toate acestea, ea a luat o altă carte și timbrul vocii ei de soprană răsună melodios în urechile rodului zămislirii sale. Dar, după cîteva cuvinte, descurajarea o cuprinde și ea își curmă singură interpretarea operei literare. Primogenitul spune deodată: « Mă duc să mă culc ». Se retrage, cu ochii rece ațintiți în pămînt, și fără să mai adaoge nimic. Cîinele începe să urle lugubru, căci purtarea aceasta nu i se pare firească și vîntul de afară, răbufnind cu furie prin crăpătura longitudinală a ferestrei, face să tremure făclia ferită de două cupole de cristal trandafiriu, a lămpii de bronz. Mama își apasă mîinile pe frunte, și tatăl își ridică ochii la cer. Copiii aruncă priviri speriate înspre bătrînul marinar. Mervyn închide ușa odăii sale cu cheia de două ori, și mîna îi aleargă repede pe hîrtie: « Am primit scrisoarea voastră la amiază și mă veți ierta dacă am întîrziat cu răspunsul. Nu am cinstea să vă cunosc personal și nu știam dacă trebuia să vă scriu. Dar cum necuviința nu salășuiește în casa noastră, m-am hotărît să iau pana și să vă mulțumesc călduros de grija ce aveți pentru un necunoscut. Domnul să mă ferească de a nu-mi mărturisi recunoștința pentru simpatia cu care mă copleșiți. Îmi cunosc imperfecțiunile și nu mă arăt mai mîndru decît atît. Dar, dacă se cade a primi prietenia unei persoane mai în vîrstă, se cade de asemeni, a o face să înțeleagă și că firile noastre nu sînt aceleași. Într-adevăr, păreți a fi mai bătrîn decît mine, devreme ce îmi spuneți tinere, și, cu toate acestea, păstrez îndoieli asupra vîrstei voastre adevărate. Căci, cum să împac răceala silogismelor voastre cu pasiunea ce se desprinde din ele? Firește că nu voi părăsi lăcașul care m-a văzut nascîndu-mă, spre a vă însoți în îndepărtatele ținuturi; lucru care n-ar fi cu putință decît cu condiția de a cere mai întîi autorilor zilelor mele o învoire cu nerăbdare așteptată. Dar, cum voi mi-ați prescris a păstra secretul (în sensul cubic al cuvîntului) asupra acestei afaceri spiritual tenebroase, mă voi grăbi a mă supune înțelepciunii voastre netăgăduite. Precît se pare, ea n-ar înfrunta cu plăcere lumina zilei. Pentru că păreți a dori să am încredere în propria voastră persoană, fiți bun, vă rog, a dovedi, în ceea ce mă privește, o încredere analogă și a nu avea deșarta închipuire că voi fi atît de străin de mesajul vostru încît poimîine dimineață, la ora arătată, să nu fiu punctual la întîlnire. Voi sări peste zidul care înconjoară parcul, căci poarta grilajului va fi închisă și nimeni nu va fi martor la plecarea mea. Ca să vorbesc deschis, ce n-aș face pentru voi, a cărui dragoste de neînțeles a știut să se dezvăluie atît de repede ochilor mei înmărmuriți și mai cu osebire uimiți de o atare dovadă de bunătate, la care m-am încredințat că nu m-aș fi așteptat. Fiindcă nu vă cunoșteam. Acum vă cunosc. Nu uitați făgăduiala ce mi-ați făcut-o de a vă preumbla pe Pont du Carrousel. În împrejurarea că trec pe acolo, am credința, niciunei alteia asemuită, de a vă întîlni și a vă atinge mîna, de n-ar fi numai cu pornirea aceasta nevinovată a unui adolescent care, ieri încă, se înclina în fața altarului pudorii, să nu vă jignească prin respectuoasa ei familiaritate. Or, familiaritatea nu este ea îndrituită dacă e vorba de o vie și arzătoare intimitate, cînd pierzania este gravă și necunoscută? Și ce rău ar fi, la urma urmei, vă întreb pe voi chiar, în faptul că o să vă spun adio din treacăt, poimîine, cînd dacă vă ploua sau nu, cinci ore vor fi bătut? Veți prețui voi înșivă, gentleman, tactul cu care mi-am conceput scrisoarea; căci nu-mi îngădui într-o foaie volantă, ce s-ar putea rătăci, să vă spun mai mult. Adresa voastră din josul paginii e un rebus. Mi-a trebuit aproape un sfert de ceas ca s-o descifrez. Cred că ați făcut bine scriindu-vă cuvintele într-un chip microscopic. Îmi iau libertatea de a nu semna și în aceasta vă imit: trăim într-o vreme prea bizară, spre a te mai mira o clipă de ce s-ar putea întîmpla. Aș fi curios să știu cum ați aflat locul unde sălășuiește încremenirea mea glaciară, înconjurată de un lung șirag de săli deșarte, imunde bolnițe ale ceasurilor mele de urît. Cum să spun asta? Cînd mă gîndesc la voi, pieptul mi se zbuciumă vuind ca prăbușirea unei împărății în decădere; căci umbra iubirii voastre trădează un zîmbet care, poate, nu există: ea e atît de neguroasă și își joacă solzii atît de întortochiat! Între mîinile voastre îmi abandonez sentimentele mele impetuoase, tăblițe de marmoră noi, și încă neprihănite de vreo atingere muritoare. Să avem răbdare pînă la întîile licăriri ale zorilor și, în așteptarea clipei care mă va arunca în încolăcirea hidoasă a brațelor voastre ciumate, mă închin umil la genunchii voștri, pe care îi string. » După ce a scris această scrisoare vinovată, Mervyn o duce la poștă și se întoarce să se întindă iarăși în pat. Să nu vă așteptați să dați aici de îngerul lui păzitor. Coada de pește nu va zbura decît timp de trei zile, e adevărat; dar, vai! bîrna nu va rămîne neарsă; și un glonte cilindro-conic va străpunge pielea rinocerului, în ciuda fetei de zăpadă și a cerșetorului! Pentru că nebunul încununat va fi spus adevărul asupra fidelității celor paisprezece pumnale.

IV

Am băgat de seamă că n-aveam decît un singur ochi în mijlocul frunții! O, largi oglinzi de argint, încleștate în tăbliile coridoarelor, cîte slujiri mi-ați adus prin puterea voastră reflectoare! Din ziua în care o mîță angora îmi roase, timp de o oră, bossa parietală, ca un trepan care perforează cre-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

erul, aruncîndu-mi-se fără veste în spinare, fiindcă-i opărisem puii într-un hîrdău cu spirt clocotind, n-am încetat să zvîrl împotriva mea însăşi săgeata chinurilor. Azi, sub simţirea rănilor pe care trupul meu le-a primit în felurite prilejuri, fie prin ursita naşterii mele, fie prin faptul însuşi al greşelii mele; copleşit de urmările căderii mele morale (cîteva au fost săvîrşite: cine le va prevede pe celelalte?); rece privitor al monstruozităţilor dobîndite sau înnăscute care ornează aponevrozele şi intelectul celui ce vorbeşte, arunc o lungă privire de mulţumire asupra dualităţii care mă alcătuieşte . . . şi mă socotesc frumos! Frumos precum viţiul de conformaţie congenitală a organelor sexuale ale bărbatului, constînd în scurtimea relativă a canalului uretrului şi a diviziunii sau absenţei peretelui inferior, astfel încît acest canal se deschide la o distanţă variabilă de glandă şi sub penis; sau, tot aşa, precum caroncula cărnoasă, de formă conică, brăzdată de riduri transversale destul de adînci, ce se înalţă pe baza pliscului superior al curcanului; sau, mai curînd, precum adevărul ce urmează: «Sistemul gamelor, al modurilor şi înlănţuirea lor armonică nu se întemeiază pe legi naturale invariabile, ci e, dimpotrivă, consecinţa principiilor estetice care s-au schimbat odată cu desfăşurarea progresivă a omenirii, şi care se vor schimba» şi, mai ales ca o corvetă cuirasată cu turele! Da, păstrez cuvînt cu cuvînt cele ce-am spus. N-am închipuiri trufaşe, şi mă laud cu asta. Şi n-aş găsi nici un folos în minciună; aşa dar, ceea ce am spus, nu puneţi nici o şovăială în a o crede. Căci pentru ce mi-aş inspira mie-însumi scîrbă, cînd am în faţă mărturiile elogioase ale cugetului meu? Nu pizmuiesc nimic din ce-i al Ziditorului; dar, să-mi îngăduie să cobor rîul ursitei mele, de-a lungul unui şir crescînd de crime glorioase. De nu, ridicînd la înălţimea frunţii sale o privire întărîtată de orice stavilă, îi voi face să înţeleagă că nu e singurul stăpîn al lumii; că o mulţime de fenomene care purced nemijlocit dintr-o cunoaştere mai adîncită a firii lucrurilor, depun în favoarea părerii contrarii, şi opun o hotărîtă desminţire cu privire la trăinicia inimii puterii. Pentru că sîntem doi care ne măsurăm din priviri, vezi tu . . . şi ştii bine că, nu numai o dată, a răsunat în gura mea fără buze goarna biruinţei. Adio, luptător de faimă, încumetarea ta în rău insuflă respect duşmanului tău cel mai înverşunat; dar Maldoror te va găsi curînd încăodată spre a-ţi smulge prada care se numeşte Mervyn. Astfel se va înfăptui proorocirea cocoşului, cînd întrezări viitorul în fundul candelabrului. Îndure-se cerul ca uriaşul crab de mare să ajungă la timp caravana pelerinilor şi să le spuie în cîteva cuvinte povestea peticarului din Clignancourt!

V

Pe o bancă de la Palais-Royal, în partea stîngă şi nu departe de lac, un ins, ieşind din rue de Rivoli, s-a aşezat de cîteva clipe. Părul îi e răvăşit şi

hainele-i dezvăluie puterea corozivă a unei sărăcii îndelungate. A săpat o gaură în pămînt cu o aşchie de lemn ascuţită şi şi-a umplut cu ţărînă căucul mîinii. A dus această hrană la gură a şi zvîrlit-o repede jos. S-a ridicat şi, proptindu-şi capul de bancă şi-a îndreptat picioarele-n sus. Dar, cum această stare funambulescă e în afara legilor greutăţii care cîrmuiesc centrul de gravitate, el a căzut din nou greoi pe scîndură, cu braţele atîrnînd, cu şapca ascunzîndu-i jumătate din faţă, şi picioarele bătînd pietrişul într-o stare de echilibru instabil, din ce în ce mai puţin liniştitoare. Rămîne timp îndelung în felul acesta. Înspre intrarea de la nord a zidului despărţitor, lîngă rotonda în care e o cafenea, braţul eroului nostru stă sprijinit de grilaj. Privirea lui străbate suprafaţa dreptunghiului, astfel încît să nu-i scape nici o perspectivă. Ochii i se întorc asupra lor înşişi, după ce-a sfîrşit cercetarea, şi el zăreşte în mijlocul grădinii un om care face gimnastică împleticită cu o bancă pe care se străduie să se ţină, dezvăluind minuni de putere şi de iscusinţă. Dar ce poate şi cea mai bună pornire, pusă în slujba unei cauze drepte, împotriva deşucherilor descreierării? S-a îndreptat spre nebun, l-a ajutat cu bunăvoinţă să-şi pună din nou demnitatea într-o poziţie normală, i-a întins mîna şi s-a aşezat lîngă el. El îşi dă seama că nebunia nu răbufneşte decît la răstimpuri; atacul a trecut; omul răspunde logic la toate întrebările. E nevoie să dau înţelesul cuvintelor sale? De ce să redeschidem la o pagină oarecare, cu o grabă blasfematoare, tristul in-folio al mizeriilor omeneşti? Nimic nu e de o mai rodnică învăţătură. Cînd n-aş avea, chiar, nici o întîmplare adevărată să vă dau să ascultaţi, aş născoci povestiri închipuite, să le pritocesc în creierul vostru. Dar bolnavul n-a ajuns el, aşa, de plăcerea lui şi sinceritatea spuselor lui se îmbină de minune cu uşoara crezare a cetitorului. «tata era un dulgher din rue de la Verrerie . . . Moartea celor trei Margherite să-i cadă pe cap, şi pliscul canarului să-i roadă veşnic axa bulbului ocular! Luase patima băuturii; în acele clipe, cînd se întorcea acasă, după ce se frecase de toate tejghelele cîrciumilor, furia lui întrecea aproape orice măsură şi lovea fără să mai ia în seamă lucrurile ce i se iveau înainte. Dar curînd, în faţa mustrărilor prietenilor lui, el se îndreptă pe deplin, şi se făcu tăcut la fire. Nimeni nu-i mai putea vorbi, nici chiar mama noastră. Păstra o tainică ură împotriva ideii de datorie care-l împiedica să trăiască după cheful lui. Cumpărasem un canar pentru cele trei surori ale mele; pentru cele trei surori ale mele cumpărasem eu un canar. Ele îl puseseră într-o colivie, deasupra porţii, şi trecătorii se opreau de fiecare dată, să asculte cîntecele păsării, să-i admire graţia fugară şi să-i studieze formele savante. De nenumărate ori, tatăl meu poruncise să fie scoasă colivia cu ce avea înăuntru, căci îşi închipuia că micuţul canar îşi bătea joc de el, aruncîndu-i jerba cavatinelor aeriene ale talentului lui de vocalist. El vru să desprindă colivia din cui şi alunecă de pe scaun, orbit de furie. O uşoară zgîrietură la genunchi fu vrednicul trofeu al atacului

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

său. Rămase cîteva clipe să-și apese partea umflată cu o surcea, își coborî pantalonul, apoi, cu sprîncenele încruntate, hotărît să pună multă grijă, luă colivia sub braț și se îndreptă spre fundul atelierului. Aici, cu toate strigătele și rugămințile familiei (țineam mult la această pasăre care era pentru noi ca un înger păzitor al casei), zdrobi cu tocurile lui ferecate cutia de trestie, în timp ce o rîndea, învîrtindu-se în jurul capului său, ținea la distanță pe cei de față. Din întîmplare, canarul nu muri pe dată; acest boț de pene mai trăia, cu toate că era mînjit în întregime de sînge. Dulgherul plecă și trînti ușa după el. Mama și cu mine ne străduirăm să oprim viața păsării, gata să fugă; se apropia de sfîrșit, și zvîcnetul aripilor ei nu mai arăta vederii decît ca o oglindă a celei din urmă zvîrcoliri a agoniei. Estimp cele trei Margherite, cînd își dădură seama că orice nădejdie avea să fie pierdută se luară de mînă, toate într-un gînd, și lanțul viu se duse să se așeze, după ce împinseră la cîțiva pași un butoiaș de ulei, după scară, lîngă cotețul cățelei noastre. Mama nu-și încetase truda și ținea canarul între degete, spre a-l încălzi cu răsuflarea ei. Eu alergam năuc prin toate odăile, lovindu-mă de mobile și de scule. Din cînd în cînd, una din surori își arăta la piciorul scării capul, spre a avea știre de soarta sărmanei păsări, și și-l trăgea înapoi cu tristețe. Cățeaua ieșise din coteț, și, ca și cum ar fi înțeles mărimea pierderii noastre, lingea cu limba sterpei mîngîieri rochițele celor trei Margherite. Canarul nu mai avea decît cîteva clipe de trăit. Una din surori, la rîndul ei, (era cea mai mică) își ivi capul în penumbra lăsată de rărirea luminii. Ea o văzu pe mama pălind și pasărea, după ce, ca-ntr-o străfulgerare, își înălță gîtul, prin vădirea cea de pe urmă a sistemului ei nervos, căzîndu-și iar între degete, înțepenită pe veci. Spuse vestea surorilor ei. Ele nu făcură să se audă vaierul niciunei plîngeri, nici unui murmur. Tăcerea domnea în atelier. Nu se auzea decît troznetul întretăiat al frînturilor de colivie care, sub puterea mlădierii lemnului, își reluau în parte starea dinainte a întocmirii lor. Cele trei Margherite nu lăsau să se scurgă nici o lacrimă, și obrajii lor nu-și pierdeau frăgezimea lor împurpurată; nu . . . stăteau numai nemișcate. Ele se tîrîră pînă înlăuntrul cotețului, și se întinseră pe paie, una lîngă alta; în timp ce cățeaua, martor nevolnic al faptei lor, le privea în lucrul acesta cu uimire. De cîteva ori, mama le strigă; ele nu dădură sunet niciunui răspuns. Istovite de zguduirile dinainte dormeau, pe semne! Ea căută prin toate ungherele casei fără să le găsească. Se luă după cățea, care o trăgea de rochie înspre coteț. Femeia se aplecă și-și vîrî capul la intrare. Priveliștea al cărei martor avu putința să fie, lăsînd de o parte exagerările nesănătoase ale spaimei materne, nu putea fi decît sfîșietoare, după socoteala minții mele. Aprinsei o lumînare și i-o dădui; în felul acesta, nici un amănunt nu-i scăpă. Ea își trase afară capul, acoperit cu fire de paie, din mormîntul pretimpuriu și-mi spuse: « Cele trei Margherite au murit. » Cum nu le puteam scoate afară de acolo, căci, țineți bine minte asta, ele erau strîns înlănțuite laolaltă, mă dusei să caut în atelier un ciocan, ca să sparg căsuța cîinească. Mă pusei, numaidecît, la treaba asta de dărîmare, și trecătorii putură să creadă, oricît de puțină închipuire ar fi avut, că la noi munca nu lîncezește. Maică-mea, nerăbdătoare de toate întîrzierile astea, își rupea unghiile de podele. În sfîrșit, truda slobozirii tăgăduite se sfîrși; cotețul spart se despică din toate părțile; și traserăm afară, din dărîmături, una după alta, după ce le despărțiserăm cu greu, fetele dulgherului. Mama părăsi ținutul. Pe tata nu l-am mai văzut. Cît despre mine, se spune că sînt nebun, și cer de pomană. Ceea ce știu e că micuțul nostru canar nu mai cîntă. » Ascultătorul încuviințează în sinea lui această nouă pildă adusă în sprijinul dezgustătoarelor sale teorii. Ca și cum, din pricina unui om, bețiv altădată, ai fi îndrituit să învinovățești întreaga omenire. Acesta e, cel puțin, gîndul paradoxal pe care caută să și-l strecoare în cuget; dar el nu poate alunga învățămintele înalte ale gravei experiențe. El mîngîie pe nebun cu o compătimire prefăcută și îi șterge lacrimile cu batista lui. Îl duce într-un birt și mănîncă la aceeași masă. Se duc la un croitor al protipendadei și protejatul e îmbrăcat ca un prinț. Bat la poarta unei palat din rue Saint-Honoré și nebunul e instalat într-un bogat apartament de la catul al treilea. Banditul îl silește să primească punga lui, și, luînd oala de noapte de sub pat, o așează pe capul lui Aghone. « Te încununez rege al deșteptăciunilor, strigă el, cu o emfază precugetată; la cea mai mică chemare, voi alerga către tine; ia din aurul meu cu amîndouă mîinile; sînt al tău cu trup și suflet. Noaptea, vei pune coroana de albastru la locul ei obișnuit cu îngăduința de a te sluji; dar ziua, de cum aurora va ilumina orașele, așeaz-o iar pe fruntea ta, ca simbol al puterii tale. Cele trei Margherite vor retrăi în mine, fără a mai socoti că voi fi mama ta. » Atunci nebunul se trase cîțiva pași îndărăt ca și cum ar fi fost pradă unui insultător coșmar; trăsăturile fericirii se zugrăviră pe fața sa, brăzdată de suferinți; el îngenuchie, plin de umilință, la picioarele ocrotitorului său. Recunoștința pătrunse ca o otravă în inima nebunului încoronat! Vru să vorbească, și limba i se opri. Își aplecă trupul înainte și căzu iar pe lespezi. Omul cu buzele de bronz se depărtează. Ce scop urmărea? Să-și cîștige un prieten nestrămutat, destul de simplu ca să asculte și de cea mai neînsemnată dintre poruncile lui. El nu poate întîlni altceva mai bun și întîmplarea îi fusese prielnică. Cel pe care l-a găsit, culcat pe bancă, nu mai știe, din vremea unui fapt din tinerețe, să deosebească binele de rău. Aghone e tocmai ceea ce îi trebuie.

VI

Atotputernicul trimisese pe pămînt pe unul din arhanghelii săi, spre a scăpa pe adolescent de la o moarte sigură. Va fi nevoit să coboare el însuși! Dar n-am ajuns încă la această parte a povestirii noastre, și mă văd silit să-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mi închid gura, fiindcă nu pot să spun totul dintr-odată: fiecare truc de efect se va arăta la locul lui, cînd urzeala acestei născociri nu va vedea într-asta niciun neajuns. Spre a nu fi recunoscut, arhanghelul luase înfăţişarea unui crab gros de mare, de mărimea unei oi peruviene. El se ţinea pe colţul unui podmol, în mijlocul mării şi aştepta clipa prielnică a mareei, spre a-şi face coborîrea pe coastă. Omul cu buze de jasp, ascuns după o clină a ţărmului, pîndea lighioana, cu o bîtă în mînă. Cine-ar fi rîvnit să citească în gîndurile acestor două fiinţe? Cel dintîi nu-şi tăinuia că avea o sarcină grea de îndeplinit: «Şi cum să izbutesc, striga el, în timp ce valurile, umflîndu-se, izbeau vremelnicu-i adăpost, acolo unde stăpînul meu şi-a văzut sfărîmîndu-i-se nu numai odată puterea şi încumetarea? Eu nu sînt decît o esenţă mărginită, pe cînd celălalt nimeni nu ştie de unde vine şi care e scopul său cel de pe urmă. La numele lui, oştile cereşti se înfioară; şi nu numai unul povesteşte, prin treptele pe care l-am părăsit, că Satan el-însuşi, Satan, întruparea răului, nu e atît de temut.» Cel de-al doilea, clocea gîndurile următoare; ele îşi întinseră ecoul pînă la bolţile azurii pe care le spurcară: «Pare ageamiu de tot; o să-i fac repede de petrecanie. Vine, fără îndoială, de sus, trimis de cel care se teme atît să vie el însuşi! O să-l vedem, la treabă dacă e tot atît de semeţ, precît arată; nu e un locuitor al casei pămînteşti; îşi trădează obîrşia-i serafică prin ochii rătăciţi şi şovăitori.» Crabul de mare care, de la un timp, îşi plimbă privirea pe o întindere anumită a coastei, îl zări pe eroul nostru (acesta se ridică, atunci, cu toată înălţimea staturii sale herculeene) şi îl certă cu vorbele ce urmează: «Nu încerca lupta, şi predă-te. Sînt trimis de cineva care e mai presus de noi, spre a te arunca în lanţuri şi a pune cele două mădulare complice ale gîndirii tale în neputinţă de a se mişca. Să strîngi cuţite şi pumnale între degetele tale, asta trebuie de-aci înainte să-ţi fie oprit, crede-mă: spre binele tău ca şi al celorlalţi. Mort sau viu, te voi avea; am poruncă să te aduc viu. Nu mă sili să mă folosesc de puterea ce mi-a fost dată. Mă voi purta cu grijă; de partea ta, nu pune nici o împotrivire. Numai astfel voi recunoaşte, cu grăbire şi bucurie, că vei fi făcut un întîi pas spre căinţă». Cînd eroul nostru auzi această dojană, plină de o sare atît de profund comică, cu greu putu să-şi păstreze gravitatea pe asprimea trăsăturilor sale arse de soare. Dar, în sfîrşit, oricine va fi mirat dacă adaog că pînă la urmă izbucni în hote de rîs. Era mai presus de puterile lui! Nu punea într-asta vreun gînd rău! Nu voia, fireşte să-şi tragă asupră-i mustrările crabului! Cîtă străduinţă nu puse spre a-şi alunga rîsul! De cîte ori nu-şi strînse buzele una de cealaltă, spre a nu avea aerul că-şi jigneşte convorbitorul uimit! Din nenorocire, firea lui ţinea de natura omenească, şi el rîdea aşa cum fac oile! În cele din urmă se opri! Era şi timpul! Era cît pe-aci să se înece! Vîntul duse acest răspuns arhanghelului de pe podmol: «Cînd stăpînul tău nu-mi va mai trimite melci şi raci spre a-şi rîndui trebile, şi va binevoi să ducă

el însuşi tocmeli cu mine, se va găsi, n-am nici o îndoială, un mijloc de a ne învoi, de vreme ce sînt mai prejos decît cel care te trimise, cum cu atîta dreptate ai spus-o. Pînă acum, gîndurile reîmpăcării mi se păreau pretimpurii şi în stare să dea numai un himeric fruct. Sînt cu mult prea departe de a nesocoti ceea ce e cu mine în fiecare dintre silabele tale; şi, cum ne-am putea osteni zadarnic glasul, făcîndu-l să străbată o întindere de trei kilometri, mi se pare că te-ai purta cu înţelepciune dacă ai coborî din fortăreaţa ta de neînvins şi ai veni pe pămîntul tare, înot: vom căuta mai în tihnă tocmelile unei predări care, oricît de legitimă ar fi, nu e, pînă la urmă, pentru mine o perspectivă mai puţin neplăcută». Arhanghelul nu se aştepta la această bună voinţă, îşi trase cu o treaptă capul din adîncurile crăpăturii şi răspunse: «O, Maldoror, venit-a, în sfîrşit, ziua cînd mîrşavele tale porniri vor vedea strîngîndu-se facla neîndreptăţitului tău orgoliu care le poartă către veşnica afurisenie! Eu, dar, voi fi cel care, întîiul, voi povesti această vrednică de lăudat schimbare falangelor de heruvimi fericiţi de a regăsi pe unul de-al lor. Tu însuţi ştii, şi n-ai uitat că a fost o vreme cînd aveai locul tău dintîi printre noi. Numele tău zbura din gură în gură; eşti acum pricina singuratecelor noastre convorbiri. Vino, dar ... vino să faci cu vechiul tău stăpîn o pace trainică; el te va primi ca pe un fiu rătăcit şi nu va lua în seamă nemăsurata vinovăţie pe care, precum un munte de coarne de elan înălţat de indieni, ai îngrămădit-o pe inima ta». Zice, şi îşi trage toate părţile trupului său din fundul deschizăturii întunecate. El se arată, strălucind în bucurie, pe faţa stîncii asemeni lui, un preot al credinţelor cînd e încredinţat că întoarce o oaie rătăcită. El e gata să facă un salt pe apă, spre a se îndrepta înot către cel mîntuit. Dar omul cu buze de safir a socotit cu mult înainte o vicleană lovitură. Bîta lui e azvîrlită cu putere; după cîteva sărituri pe valuri, ea va izbi în ţeasta arhanghelului binefăcător. Crabul, lovit de moarte, cade în apă. Mareea aduce la ţărm epava plutitoare. El aştepta mareea spre a-şi face mai uşoară coborîrea. Ei bine, mareea a venit; l-a legănat cu cîntecele ei şi l-a aşternut lin pe plajă: crabul nu e mulţumit; ce-i mai trebuie? Şi Maldoror, aplecat peste nisipul prundurilor, primeşte în braţele lui doi prieteni, strîns uniţi de jocurile undei: stîrvul crabului şi bîta omucidă! «Nu mi-am pierdut încă iscusinţa, strigă el; ea nu cere decît deprindere; braţul îşi păstrează puterea şi ochiul agerimea». Priveşte animalul neînsufleţit. Se teme să nu i se ceară socoteală de sîngele vărsat. Unde-l va ascunde pe arhanghel? Şi-n acelaşi timp, se întreabă dacă nu cumva moartea n-a fost fulgerătoare. Şi-a aruncat în spinare o nicovală şi un stîrv; se îndreaptă spre un larg eleşteu, ale cărui maluri sînt acoperite şi ca zidite de un încîlcit hăţiş de trestii înalte. Voia mai întîi să ia un ciocan, dar era o unealtă prea uşoară, pe cînd cu un lucru mai greu, dacă stîrvul dă semne de viaţă, îl va pune jos şi-l va preface în pulbere cu lovituri de ilău. Nu tăria îi lipseşte braţului său, hai;

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

și nu-și face el o grijă dintr'asta. Ajuns în fața lacului, vede că e plin de lebede. Își spuse că e o ascunzătoare bună pentru el; folosindu-se de o metamorfoză, fără a-și lăsa povara, el se amestecă în cîrdul celorlalte păsări. Deosebiți mîna Providenței, acolo unde te-ai fi așteptat s-o vezi că lipsește, și trageți folos din minunea de care o să vă vorbesc. Negru ca pana corbului, de trei ori înotă el prin ceata palmipedelor orbitor de albe; de trei ori își păstră această culoare care îl asemuia unui bulgăre de cărbune. Pentru că Dumnezeu, în dreptatea sa, nu îngădui ca viclenia lui să poată înșela nici măcar un cîrd de lebede. În așa fel, încît rămase pe față înlăuntrul lacului; dar fiecare se feri de o parte și nici o pasăre nu se apropie de penetul lui rușinos, spre a-i ține de urît. Și atunci, el își restrînse cufundăturile într-un golf depărtat la marginea lacului, singur printre locuitorii văzduhului, cum singur era și printre oameni ! Astfel suna preludiul nemaipomenitului deznodămînt din place Vendôme !

VII

Corsarul cu părul de aur, a primit răspunsul lui Mervyn. El urmărește în această pagină singulară, dîra tulburărilor cugetului celui care scrie, lăsat în voia slabelor puteri ale propriei sale insuflări. Acesta ar fi făcut cu mult mai bine dacă și-ar fi întrebat părinții înainte de a răspunde prieteniei unui necunoscut. Nici un folos nu va reieși pentru el din faptul că se vîră, ca principal actor în această echivocă intrigă. Dar, în sfîrșit, el a vrut-o. La ceasul arătat, Mervyn, de la poarta casei sale, a pornit drept înaintea lui, mergînd pe boulevard Sebastopol pînă la fîntîna Saint-Michel. O ia pe quai des Grands-Augustins și taie prin quai Conti; în clipa cînd trece pe quai Malaquais, el zărește mergînd pe quai du Louvre, paralel cu drumul lui, un individ, purtînd un sac sub braț și care pare că-l cercetează cu luare aminte. Aburii dimineții s-au risipit. Cei doi trecători ies în același timp, de fiecare parte, în pont du Carrousel. Cu toate că nu se văzuseră niciodată, ei se recunoscură ! Într-adevăr, era mișcător să vezi acest două ființe, despărțite prin vîrstă, apropiindu-și sufletul prin măreția simțămintelor. Cel puțin, asta ar fi fost părerea celor care s-ar fi oprit în fața acestei priveliști, pe care nu numai unul, înzestrat chiar cu un spirit matematic, ar fi găsit-o înduioșetoare. Mervyn, cu fața scăldată în lacrimi, se gîndea că întîlnește, spre a spune astfel, în pragul vieții, un sprijin prețios în viitoarele-i încercări. Fiți încredințați cît despre celălalt, că nu-și spunea nimic. Iată ce făcu: el desfăcu sacul, îi deschise gura, și, apucîndu-l pe adolescent de cap, vîrî întregu-i trup în învelitoarea de pînză. Înnodă cu batista lui capătul la care se găsea deschizătura. Cum Mervyn scotea țipete îngrozitoare, el ridică sacul ca pe o boccea de rufe și-l izbi de cîteva ori de parapetul podului. Atunci victima, simțind cum îi crapă oasele, tăcu. Scenă unică, pe care nici un romancier n-o va mai întîlni! Un casap trecea, așezat pe carnea cotigii lui. Un ins alergă la el, îl îndemnă să oprească și-i spune: « Uite un cîine, legat în sacul ăsta; are rîie; ucideți-l cît mai repede.» Omul se arătă binevoitor. Celălalt, depărtîndu-se, zărește o copilă în zdrențe care îi întinde mîna. Pînă unde merge, dar, culmea cutezanței și nelegiuirii? El îi dă de pomană ! Spuneți-mi dacă vreți să vă duc, cîteva ore mai tîrziu, la poarta unui abator depărtat. Casapul s-a întors, și le-a spus tovarășilor, aruncînd o povară la pămînt: « Hai, repede, să omorîm cîinele ăsta rîios. » Sînt patru și fiecare pune mîna pe ciocan ca de obicei. Și, cu toate astea șovăiau, fiindcă sacul se zbătea cu putere. « Ce tulburare mă prinde? » strigă unul din ei, lăsîndu-și brațul încet în jos. » « Cîinele ăsta scoate, ca un copil, vaiete de durere, spuse un altul; s-ar zice că-și dă seama de soarta care-l așteaptă. » « Așa fac ei, răspunse un al treilea; chiar cînd nu sînt bolnavi, cum e cazul aici, e destul ca stăpînul lor să lipsească de-acasă cîteva zile, ca să se pornească pe urlete care, într-adevăr, sînt greu de îndurat. » « Opriți-vă ! . . . opriți-vă ! . . . strigă al patrulea, înainte ca toate brațele să se fi ridicat în cadență spre a lovi cu hotărîre de data asta, în sac. Opriți, vă spun; e un fapt aici care îmi scapă. Cine vă spune că în această pînză e închis un cîine? Vreau să mă încredințez. » Atunci în ciuda rîsetelor tovarășilor lui, desfăcu balotul și trase afară unul după altul membrele lui Mervyn! Era aproape înăbușit de felul chinuitor în care fusese nevoit să stea. Leșind cînd văzu iar lumina. Cîteva clipe după aceea, el dădu semne neîndoioase de viață. Mîntuitorul spuse: « Învățați-vă, altădată, să puneți prevedere pînă și în meseria voastră. Era cît pe-aci să vă dați seama, prin voi înșivă, că nu slujește la nimic a deprinde nepăzirea acestei legi. » Casapii dispărură. Mervyn, cu inima strînsă și plin de presimțiri funeste, se întoarce acasă și se închide în odaia lui. E nevoie să stărui asupra acestei strofe? Eh! cine nu va deplînge faptele petrecute ! Să așteptăm sfîrșitul, spre a da o judecată și mai aspră. Deznodămîntul se va precipita; și, în aceste soiuri de povestiri, în care o pasiune, de orice fel ar fi ea, fiind dată, aceasta nu se teme de nici o piedică spre a-și croi un drum, nu e locul de a dilua într-un borcan tușul a patru sute pagini banale. Ce poate fi spus într-o jumătate de duzină de strofe, trebuie spus, și pe urmă taci.

VIII

Spre a construi mecanic creierul unei povești somnifere, nu e destul să diseci prostii și să aiurești foarte tare, cu doze reînoite, mintea cetitorului, în așa fel încît să-i paralizezi puterile pentru tot restul vieții, prin legea infailibilă a oboselii; trebuie, pe lîngă aceasta, să-l pui, dibaci, cu un bun fluid magnetic, în neputința somnambulică de a se mișca, silindu-l să-și întunece ochii împotriva firii sale prin fixitatea alor tăi. Vreau să spun, spre a nu mă face mai bine înțeles, ci numai spre a-mi dezvolta gîndirea care învăluie și întărîtă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în acelaşi timp printr-o armonie din cele mai pătrunzătoare, că nu cred să fie nevoie, spre a-ţi atinge ţinta pe care ţi-o propui, de a inventa o poezie cu totul în afara mersului rînduit al naturii, şi al cărei suflu vătămător pare să zdruncine chiar şi adevărurile absolute; dar să te bucuri de asemenea roade (potrivite, de altfel, cu regulile esteticei, dacă ne gîndim bine), asta nu e chiar atît de uşor precît se crede: iată ceea ce voiam să spun. E pricina pentru care mă voi sili din răsputeri să izbutesc! Dacă moartea va înţepeni uscăciunea fantastică a celor două braţe lungi ale umerilor mei, folosite la zdrobirea lugubră a gipsului meu literar, vreau, cel puţin, ca, îndoliat, cetitorul să-şi spună: « Trebuie să fiu drept, ce-i al lui. M-a cretinizat destul. Ce n-ar fi făcut, dacă i-ar fi fost dat să mai trăiască! e cel mai bun profesor de hipnotism pe care-l cunosc! » Se vor săpa aceste cîteva cuvinte mişcătoare pe marmora mormîntului meu, şi manii mei vor fi mulţumiţi! — Merg mai departe! Era o coadă de peşte care se zbătea în fundul unei găuri, lîngă o cizmă scîlciată. N-avea nici o noimă să te întrebi: « Unde-i peştele? Nu văd decît coada, care zvîcneşte. » Căci, de vreme ce, tocmai, recunoşteai în mod tacit că nu zăreşti peştele, înseamnă că în realitate el nu era. Ploaia lăsase cîteva picături de apă în fundul acestei pîlnii, săpată în nisip. Cît despre cizma scîlciată, unii s-au gîndit de atunci că ea venea din vreo părăsire de bună voie. Crabul de mare, prin puterea dumnezeiască, avea să renască din atomii lui dezlegaţi. El trase din puţ coada de peşte şi-i făgădui să şi-o atîrne de trupul pierdut, dacă va vesti Ziditorului neputinţa trimisului său de a stăpîni valurile furioase ale mării maldororiene. Îi dădu două aripi de albatros, şi coada de peşte se avîntă în văzduh. Dar ea zbură spre locuinţa renegatului spre a-i povesti ce se petrecea şi a-l trăda pe crabul de mare. Acesta ghici planul spionului şi, înainte ca a treia zi să fi ajuns la capătul ei, străpunse coada de peşte cu o săgeată înveninată. Gîtlejul spionului scoase un ţipăt slab şi-şi dădu cel din urmă suspin înainte de a atinge pămîntul. Atunci, o bîrnă seculară aşezată pe creasta unui castel, se ridică în toată lungimea ei, ţopăind pe ea însăşi, şi ceru răzbunare cu mari strigăte. Dar Atotputernicul, preschimbat în rinocer, îi înştiinţă că moartea aceasta era meritată. Bîrna se potoli, se duse să se aşeze la temelia castelului, îşi luă iarăşi poziţia culcată şi chemă păianjenii speriaţi să-şi ţeasă mai departe pînza prin colţurile lui. Omul cu buzele de pucioasă află de slăbiciunea aliatei lui; fapt pentru care el porunci nebunului încordat să ardă bîrna şi s-o prefacă în cenuşă. Aghone îndeplini această poruncă aspră. « Fiindcă, după domnia-voastră, clipa a sosit, m-am dus să iau veriga pe care o îngropasem sub piatră şi am legat-o de unul din capetele otgonului. Uite legătura. » Şi îi dădu o funie groasă, înfăşurată pe ea însăşi, de şaizeci de metri lungime. Stăpînul lui îl întrebă ce făceau cele paisprezece pumnale. El răspunse că rămîneau credincioase şi erau gata oricînd pentru orice împrejurare, dacă era nevoie. Tîlharul dădu din cap în

sens de mulţumire. El arătă uimire, şi chiar nelinişte, cînd Aghone adăogă că văzuse un cocoş despicînd cu pliscul un candelabru în două, afundîndu-şi rînd pe rînd privirea în fiecare din părţi şi care striga, bătînd din aripi cu o însufleţire turbată: « Nu e atît de departe precît se crede, din rue de la Paix pînă în Place du Panthéon. Se va vedea în curînd jalnica dovadă! » Crabul de mare, călare pe un armăsar aprig, gonea în galop pe drumul care ducea la podmol, martorul azvîrlirii bîtei de către braţ tatuat, adăpostul celei dintîi zile a coborîrii lui pe pămînt. O caravană de pelerini era în drum spre locul acesta, sfinţit de aici înainte ca loc de închinare, de o moarte augustă. Nădăjduia s-o ajungă spre a-i cere ajutoare grabnice împotriva uneltirii ce se urzea, şi de care avea ştire. Veţi vedea, cîteva rînduri mai departe, cu ajutorul tăcerii mele glaciale, că ajunse la timp spre a le povesti ce-i dezvăluise un petecar, ascuns, după schela apropiată a unei binale, în ziua în care bătrînul pont du Carrousel, încă lins de jilava rouă a nopţii, simţi cu groază cum zarea gîndirii i se lărgeşte înceţoşat în cercuri concentrice, la iscarea dis-de-dimineaţă a ritmicei frămîntări a unui sac icosaedru de parmalîcul lui de calcar. Înainte de a le îmboldi compătimirea, prin amintirea acestui episod, ar face bine să stîrpească în ei sămînţa nădejdii . . . Spre a vă înfrînge lenea, slujiţi-vă de ajutoarele unei bună-voinţi, mergeţi alături de mine şi nu pierdeţi din vedere pe acest nebun, purtînd pe cap o oală de noapte, care împinge înaintea lui, cu mîna înarmată de o bîtă, pe cel pe care cu greu l-aţi recunoaşte, dacă n-aş avea grija să v-o spun, şi de a vă reaminti la ureche cuvîntul care se rosteşte Mervyn. Cît e de schimbat! Cu mîinile legate la spate, păşeşte înaintea lui, ca şi cum ar merge la eşafod şi, cu toate acestea, el nu e vinovat de nici o nelegiuire. Am ajuns în incinta circulară a pieţii Vendôme. Pe antablamentul coloanei masive, sprijinit de balustrada pătrată, la peste cincizeci de metri înălţime de sol, un om a aruncat şi desfăşurat un otgon, care cade pînă la pămînt la cîţiva paşi de Aghone. Cu obişnuinţa, se face repede un lucru; dar pot spune că acesta n-a avut nevoie de mult timp spre a lega picioarele lui Mervyn de capătul funiei. Rinocerul aflase de cele ce aveau să se întîmple. Scăldat în sudoare, el se ivi gîfîind în colţul străzii Castiglione. N-avu nici măcar mulţumirea de a începe lupta. Individul, care cerceta împrejurimile din înaltul coloanei, îşi încărcă revolverul, ochi cu grijă şi apăsă pe trăgaci. Comodorul, care cerşea pe străzi din ziua în care începuse ceea ce credea el a fi ne-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

bunia fiului său, și mama, căreia i se spunea fata de zăpadă, din pricina paloarii ei neobișnuite, își traseră piepturile înainte spre a apăra pe rinocer. Zadarnică grijă. Glonțul îi găuri pielea ca un sfredel; s-ar fi putut crede cu o logică de suprafață, că moartea trebuie să vie negreșit. Dar noi știm că, în acest pachiderm, se strecurase ființa Domnului. El se trase înapoi cu mîhnire. De n-ar fi bine dovedit că nu fu prea bun față de una din făpturile sale, l-aș plînge pe omul de pe coloană ! Acesta, cu o smucitură scurtă a pumnului, trage la sine funia astfel îngreuiată. Aflată în afara normalei, oscilațiile ei îl leagănă pe Mervyn, al cărui cap privește în jos. El prinde, cu mîinile, o lungă ghirlandă de imortele, care unește două unghiuri consecutive ale bazei, de care își izbește fruntea. Și duce cu el în aer, ceea ce nu era un punct fix. După ce și-a îngrămădit la picioare, sub formă de elipse suprapuse, o mare parte din odgon, astfel ca Mervyn să rămînă atîrnat la jumătatea înălțimii obeliscului de bronz, ocnașul evadat, dă cu mîna dreaptă adolescentului o mișcare de rotație uniformă, într-un plan paralel cu axa coloanei, și strînge cu mîna stîngă colacii șerpuitori ai funiei, care-i zac la picioare. Praștia șuieră prin aer; trupul lui Mervyn o urmează pretutindeni, tot timpul depărtat de centru prin forța centrifugă păstrîndu-și mereu poziția mobilă și echidistantă, într-o circomferință aeriană independentă de materie. Sălbatecul civilizat slobozește puțin cîte puțin, pînă la celălalt capăt, pe care îl ține cu un metacarp puternic, ceea ce pe nedrept seamănă cu o bară de oțel. El începe să alerge în jurul balustradei, ținîndu-se cu o mînă de rampă. Această manevră are drept urmare că schimbă planul primitiv al revoluției cablului și-i sporește forța de tensiune, și-așa destul de mare. De-aici înainte, el se rotește majestuos într-un plan orizontal, după ce, printr-un mers insensibil, a trecut rînd pe rînd, prin mai multe planuri oblice. Unghiul drept alcătuit de coloană și de firul vegetal își are laturile egale ! Brațul renegatului și unealta ucigătoare sînt contopite în unitatea lineară ca elementele atomistice ale unei raze de lumină pătrunzînd în camera neagră. Teoremele mecanicei îmi îngăduie să vorbesc într-astfel; vai! se știe că o forță, adăogată unei alte forțe, generează o rezultantă compusă din două forțe primitive ! Cine-ar îndrăzni să susție că funia lineară nu s-ar fi rupt curînd fără vigoarea atletului, fără buna calitate a cînepei ? Corsarul cu părul de aur, năprasnic și în același timp, îi oprește viteza cîștigată, deschide mîna și dă drumul cablului. Contra-lovitura acestei operații, atît de contrară celor precedente, face balustrada să pîrîie din încheieturi. Mervyn, urmat de funie, seamănă cu o cometă tîrîndu-și după ea coada strălucitoare. Veriga de fier a nodului ce se strînge și se întinde fără a se desface, scînteind în razele soarelui, te îndeamnă să-ți împlinești amăgirea. În traiectoria parabolei sale, osînditul la moarte spintecă atmosfera pînă la malul stîng, îl depășește în virtutea forței de impulsie pe care o bănui infinită, și trupul său va izbi domul Pantheonului în timp ce funia strînge în parte, cu șerpuiturile ei, peretele superior al imensei cupole. Pe suprafața ei sferică și convexă, care nu seamănă cu o portocală decît ca formă, se vede, la orice oră din zi, un schelet uscat, rămas spînzurat acolo. Cînd vîrful îl leagănă, se povestește că studenții din Cartierul Latin, de teama unei asemenea sorți, fac o scurtă rugăciune: sînt zvonuri neînsemnate, în care nu ești silit să crezi, și bune numai de stîrnit spaima copiilor. El ține, între mîinile zgîrcite, un fel de panglică mare de veștede flori galbene. Trebuie ținut seama de distanță, și nimeni nu poate spune cu tărie, oricît de bună i s-ar dovedi vederea, că ar fi, cu adevărat, acele imortele de care v-am vorbit, și pe care o luptă nedeopotrivă, desfășurată lîngă noua Operă, le văzu desprinzîndu-se de pe un piedestal falnic. Nu e mai puțin adevărat că draperiile în formă de corn de lună nu mai iau aici expresia simetriei lor definitive în numărul cuaternar: duceți-vă să vedeți voi-înșivă, dacă nu vreți să mă credeți.

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TENTAȚIA UNUI CONTINENT

BLAISE CENDRARS

ÎN PICIOARE

Noaptea-i pe ducă
Zorile se aprind
Se deschide-o fereastră
Din pervaz un om s-apleacă fredonind
E doar în cămașă privește spre lume
Vintul murmură domol ca un zumzet prin cap

ORAȘUL SE TREZEȘTE

Trec primele tramvaie cu muncitori
Un om vinde ziare în mijlocul pieței
Gesticulind printre foile mari de hirtie ce zbat ca din aripi execută singur un fel de balet însoțit de strigăte guturale . . .
Îi răspund claxoanele
Și-n goană trec primele mașini

STADO . . . ERCIO . . . EIO . . .

◀ Siluete decupate în foaie de mică, artă precolumbiană

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CLAXOANE ELECTRICE

Aici nu s-a auzit de Liga Tăcerii —
Ca în orice ţară nouă
Bucuria de a trăi şi de a face bani e exprimată prin trimbiţa claxoanelor şi
răpăiala eşapamentelor deschise

LUME MĂRUNTĂ

Cerul albastru crud
Zidul din faţă alb crud
Soarele crud mă bate în creştet
Pe mica terasă o negresă prăjeşte peştişori pe o lampă meşterită
dintr-o fostă tinichea de biscuiţi
Doi copilaşi tuciurii ronţăie dintr-un cocean de trestie de zahăr

PEISAJ

Zidul Pensiunii Milaneze vopsit în ulei e în chenarul ferestrei mele
Am înaintea ochilor o felie din Avenida Sao-Joao
Tramvaie maşini tramvaie
Tram-tram-tram-tram
Catîri gălbui înhămaţi cîte trei trag de cărucioare goale
Uriaşă deasupra arborilor de piper răsare firma de a şchioapă

CASA TOKIO

Soarele inundă strada cu luciu de lac.

SAO PAOLO

Ador oraşul ăsta
Sao Paolo croit după inima mea
Nici datini
Nici prejudecăţi aici
Nici vechi nici noi
De preţ e singur zelul furibund absoluta încredere
optimismul îndrăzneala munca speculaţia înălţînd
zece case pe oră în toate stilurile — ridicole
groteşti frumoase mari mici nord sud egiptean yankeu cubist
Fără altă grijă decît aceea de a urmări statisticile de a prevedea viitorul confortul
Utilitatea plus-valoarea şi îmbierea imigranţilor
Toate ţările
Toate popoarele

Îmi plac
Cele două trei case portugheze rămase în picioare sînt de faianţă albastră

PLECARE

Străbat pentru ultima oară pe Caminho do Mar
Dar fără plăcere căci Oswald e trist
S-a posomorît de inimă albastră
Serra-i înecată în ceaţă
Maşina piriie
Motorul tuşeşte

PE CHEI

La revedere prieteni dragi la revedere
Întoarceţi-vă grabnic spre Sao Paolo mai înainte de căderea nopţii
Mai vorbim acum ultima oară de mitralierele revoluţiei
Rămîn de unul singur pe acest transatlantic olandez plin de nemţi
olandezi argentinieni copilăroşi spilcuiţi pomădaţi
de doi trei englezi părelnici
Emigranţii spanioli se întorc la casele lor
Şi-au agonisit biletul pentru întoarcere
pare că n-au de ce plînge
Un cuplu dansează în sunet de acordeon
Este tot o jota

CABINA 2

E-a mea
E albă
bine-mi va fi
Singur
Lucrînd
Răscumpărînd nouă luni de soare
Nouă luni braziliene
Nouă luni cu prietenii
Lucrînd acum pentru Paris
Mi-e drag aşadar transatlanticul ticsit unde n-am cu cine schimba
Două vorbe.

RIO DE JANEIRO

O lumină orbitoare inundă văzduhul
Lumină atît de colorată şi fluidă încît orice
Stîncile trandafirii

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Farul alb din creştetul lor
Semnalele semaforului par toate lichefiate
Şi iată acum cunosc numele munţilor care încing acest golf minunat
Uriaşul culcat
Gavéa
Bico de Papagaio
Corcovado
Căpăţina de zahăr botezată de camarazii lui Jean de Léry
Borcanul cu Unt
Şi voi piscuri stranii ale lanţului Orgilor
Bună ziua

MASĂ ÎN ORAŞ

Domnul Lopart nu-i la Rio a plecat de sîmbătă cu «Luteţia»
Am prînzit în oraş cu noul director
După ce am semnat contractul pentru 24F/N tip Grand Sport l-am luat cu mine într-o bombă din port
La un prînz de crevete prăjite
Limbi de dorade în maioneză
Tatu
(Carnea de tatu are gustul cărnii de ren care-i plăcea lui Satie)
Fructe de pe-aici mamane banane portocale de Bahia
Am băut fiecare un fiasco de chianti

DIMINEAŢA-I A MEA

Soarele răsare la şase fără un sfert
Vîntul s-a înăsprit
Dimineaţa puntea-i a mea pînă la 9
Privesc mateloţii ce spală spardekul
Valurile înalte
Un vapor brazilian pe care îl ajungem din urmă
O pasăre singuratică albă cu negru —
Cînd apar primele femei clătinîndu-se în vînt şi fetiţele cărora le ridică rochiţele dezvelindu-le fundul înfiorat cobor în cabină
Şi mă apuc iar de lucru

SCRIU

Maşina mea bate cadenţat
Ţiriie la capătul fiecărui rînd
Angrenajele zuruie
Din cînd în cînd mă rezem de fotoliul de răchită şi pufăi din ţigară
Veşnic aprinsă

Trag cu urechea la rostogolirea valurilor
La gîlgîitul firului de apă prin ţevăria lavaboului
Mă scol şi-mi cufund mîna în apă rece
Sau mă parfumez
Am acoperit oglinda dulapului ca să nu mă văd scriind
Hubloul este un rotocol de soare
Cînd cuget
Răsună cu puterea unei tobe
Şi-mi vorbeşte cu glas tare

SMOKING

Doar sărăntocii nu au smoking la bord
La bord doar oamenii prea bine crescuţi au smoking.
Îmbrac un costum de şeviot englezesc — marea-i uniformă albastră ca hainele mele de albastru tropical

NOAPTEA CREŞTE

Am observat atent tot ce se întîmplă
După asfinţit
Întîi se întunecă marea
Cerul rămîne luminos multă vreme
Noaptea urcă din ape şi cuprinde zarea treptat
Fără grabă, se întunecă firmamentul apoi
Bezna
Pe urmă întunericul apei şi întunericul cerului dau înapoi
Se inscăunează o transparenţă de fildeş cu reflexe în apă şi pungi întunecate pe cer
Apoi Sacul de Cărbuni sub Crucea Sudului
Apoi Calea Lactee

TRAVERSARE BANALĂ

Olanda Olanda Olanda
De fum plin e fumoarul
De ţigani orchestra
De fotolii salonul
Familii familii familii
De găuri plini ciorapii
Şi femeile ţes ţes într-una

ZĂDUF

Din la Plata la Pernambuco faci şase zile cu transatlanticul rapid

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Vezi ades coasta dar nici țipenie de pasăre
Așa cum în hotarele imensului stat Sao-Paolo colinzi zile întregi
pe drumuri de praf
Fără să stîrnești măcar o zburătoare
Atît e de cald

CAP FRIE

La ușa mea am auzit azi noapte un glas de copil
Suav
Modulat
Pur
Mi-a răcorit inima

VIAȚĂ PERICULOASĂ

Astăzi poate-s omul cel mai fericit din lume
Am tot ce îmi doresc
Și spre unicul lucru la care țin în viață mă duc treptat
învîrtiturile elicei
Deși la sosire poate că voi fi pierdut totul

GREȘELI DE TIPAR

Greșelile de ortografie și tipar mă încîntă
Sînt zile cînd le-aș face înadins
Aș trișa însă
Ce mult îmi plac greșelile rostirii șovăielile limbii graiurile
de pretutindeni

VA VENI O ZI

Va veni o zi
Tehnica modernă-i depășită
Fiecare traversare costă un milion
Cu avioane și baloane costul se va înzeci
Cablurile submarine cabina mea de lux timonele amenajările din
porturi industriile uriașe înghit milioane
Activității prodigioase cu care ne mîndrim
Mașinile nu-i mai fac față
Faliment
Iov pe mormanul său de gunoi ajunge să-și maseze fața cu un aparat electric
Are haz

APUS DE SOARE

Se zărește coasta
Asfințitul a fost extraordinar

În învăpăierea serii
Nori uriași și verticali de înălțimi amețitoare
Himere, grifoni și o gigantică victorie înaripată au stăruit toată noaptea
peste zare
În zori întreaga turmă galbenă și roz se îngrămădise peste
Bahia ca o tablă de șah

BAHIA

Lagune biserici palmieri case cubice
Bărci mari cu două vele dreptunghiulare răsturnate
aducînd a uriașe picioare de pantaloni umflați de vînt
Bărcuțe cu aripi de rechin săltînd printre valuri de fund
Nori mari și perpendiculari umflați colorați ca niște oale smălțuite
Galbene și albastre

HIC HAEC HOC

Mi-am cumpărat trei maimuțe botezate Hic Haec Hoc
Doisprezece colibri
Una mie țigări de foi
Și o mînă de bahiana mare cît un picior
Și mai iau cu mine amintirea celui mai frumos hohot de rîs

PERNAMBUCO

Victor Hugo îl numește Fernandbouc aux Montagnes Bleues
Iar un scriitor de pe vremuri Ferdinandburg cel cu o mie de biserici
În limba indienilor înseamnă Gură crăpată
E ceea ce văd azi venind din larg pentru o escală de o oră și jumătate
Pămînturi scunde nisipoase
Un mol de beton armat și o mică macara
Al doilea mol de beton armat și o macara uriașă
Al treilea mol de beton armat pe care se ridică magazii
din beton armat
Cîteva cargouri stau la chei
Și un lung șir de bărci numerotate
Din spate răsar cupole și cîteva clopotnițe un observator
astronomic
Mai se zăresc cisternele « American Petroleum Co » și « Caloric »
Soare zăpușeală și tablă ondulată

ADRIENNE LECOUVREUR ȘI COCTEAU

Am mai cumpărat doi pui de maimuță
Și două păsărulci cu pene ca hîrtia moarată
Maimuțele poartă cercei

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Păsările ghioare polite
Am botezat maimuțica mai mică Adrienne Lecouvreur pe cealaltă Jean
Am dat o păsăruică fetei amiralului
E proastă și privește cruciș din amîndoi ochii
Spală de poleială picioarele păsăruicii
Cealaltă zburătoare îmi cîntă în cabină peste cîteva zile va imita toate zgomotele
familiare și va scoate sunete ca mașina mea de scris
Cînd scriu maimuțele mă privesc
Le distrez mult
Își închipuie că mă țin în cușcă

O DUNGĂ

O dungă ce se estompează
Adio
E America
Și deasupra o coroană de nori
În noaptea ce vine o stea de toată frumusețea
Acuma ne-ndreptăm spre est și începînd de mîine piscina va fi instalată
pe puntea superioară

MAISTRUL LEMNAR

Hic Haec Hoc sînt la lemnar
N-am păstrat în cabină decît păsărica și maimuțele Adrienne și Cocteau
La lemnar e plin de papagali de maimuțe de cîini de pisici
E bătrîn și pufăie din lulea
Are ochii suri ai băutorilor de vin alb
Cînd îi vorbești îți răspunde trăgînd mai tare la rindeaua care scuipă talași
Răsuciți
Îl poreclesc Robinson Crusoe
Atunci binevoiește să zîmbească

CRISTOFOR COLUMB

Ceea ce piere azi în zare cînd mă îndrept spre răsărit e ceea ce descoperea Columb
mergînd către apus
Pe aci a zărit pasărea albă și neagră dintîi — cea care l-a făcut
să-ngenuncheze și să mulțumească Domnului
Cu evlavie
Improvizînd ruga baudelairiană păstrată în jurnalul lui
de bord
Unde-și cere iertare pentru c-a mințit zi de zi pe tovarășii săi de aventură
indicîndu-le o poziție greșită
Ca nimeni să nu știe calea întoarcerii

COMANDANTUL E OM DE TREABĂ

Zău că-i om de treabă comandantul
Ieri a pus să se instaleze piscina numai pentru mine
Azi ca să-mi facă plăcere
Face-un ocol
Și trece atît de aproape de Fernando de Noronha încît mai c-aș putea culege un
buchet

FERNANDO DE NOROHNA

De departe ai zice că-i o catedrală scufundată
De aproape
O insulă cu culori atît de vii încît verdele ierbii este auriu
tot

PEȘTERA

E o peșteră care străbate insula dintr-o parte într-alta

PISC

E un pisc și nimeni n-a știut să-mi spună numele
Seamănă cu vîrful Cervin — e ultimul stîlp al Atlantidei
Ce emoție cînd mi se pare că văd în ochian vestigiile unei terase atlante

PLAJĂ

Într-un golf
După un promontoriu
O plajă cu nisip galben și palmieri de sidef

ÎNCHISOAREA

Un zid alb
Înalt cît un zid de cimitir
Poartă cu litere uriașe următoarea inscripție vizibilă
cu ochiul liber « Locuința deținuților »

CIVILIZAȚIE

Cîteva vestigii de cultură
Cîteva case

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O stație de Radiotelegrafie doi piloni și două turnuri Eiffel în construcție
Un vechi port portughez
O cruce
Cu binoclul zăresc pe zidul temniței un om gol fluturind o zdreanță albă
Nopțile sînt mai frumoase fără lună și cu stele uriașe pe cînd zăduful crește
Elicele fac mai fosforescentă apa nocturnă-n urma noastră

DE CE

Pasărea fluieră
Maimuțele o privesc
Măiestrie
Lucrez surîzînd
Tot ce se întîmplă mi-e absolut indiferent
Cu ochii urmăresc pe cineva absent
Scriu stînd cu spatele la mersul navei
Soare-n ceață
Înaintare
Întîrziere
Da

BAL

Un cuplu american dansează dansuri apașe
Tinerele argentiniene s-au supărat pe orchestră și disprețuiesc cordial pe tinerii de la bord
Portughezii încep să aplaude îndată ce aud un cîntec portughez
Francezii fac opinie separată rîd zgomotos și-și bat joc de toată lumea
Numai doicile în rochiile lor frumoase au chef de dans
Am poftit-o la dans pe doica neagră spre indignarea unora și hazul celorlalți
Cuplul american dansează dansuri apașe

PODOMETRU

Cînd măsori puntea la pas ca timpul să treacă. . .

DE CE SCRIU?

Pentru că. . .

1924

Din ciclul «*Du monde entier au coeur du monde*»
În românește de MICAELA SLĂVESCU

JULES SUPERVIELLE

PAMPA

Trapul mărunt de gauchos mă modelează,
urechile fixe ale calului m-ajută să știu unde sînt.
Regăsesc în toată plenitudinea tot ce nu mai cutezam să închipui,
nici măcar prin lucarna unei ipoteze,
toată Pampa întinsă la picioarele mele ca și-acum șapte ani
O Moarte! iată-mă iarăși aici.
Și eu care crezusem că nu vei îngădui să revăd aceste pămînturi,
o voce mi-o spusese ce semăna cu vocea ta, o voce care era a ta, căci tu nu semeni decît cu tine însăți,
și astăzi sînt precum nechezatul acesta care nici nu știe că exiști;
Ce comic mi se părea că mă-ndoiam atît de mine și iată acum mă îndoiesc de tine, o mult prea temuto,
chiar și atunci cînd calul meu calcă pe osemintele de bou frumos albite de vulturi,
sau cînd o duhoare de vită abia înjunghiată îmi strîmbă nasul cînd trec.
Sînt una cu Pampa care nu cunoaște mitologia,
cu deșertul orgolios pentru că-i deșert din trupurile cele mai abstracte
și-i ignoră pe zeii din Olimp care și azi mai ritmează vechea lume.
Mă afund în cîmpia fără istorie care-și întinde pretutindeni pielea scorțoasă de vacă ce-a dormit mereu sub cerul liber,
singurul ei decor vegetal fiind doar tufele de talas celbos, pitas care nu cunosc nici greaca nici latina

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

dar știu să-i reziste vîntului înfometat de la pol
cu toată străvechea lor viclenie barbară
opunîndu-i crupa concentrată de rămuriș cu puzderie
de țepi și frunzele lor ca un tăiș de secure.
Mă amestec cu un pămînt ce nu dă socoteală
nimănui și nu vrea să semene cu peisajele
manufacturate ale Europei însîngerate de
amintiri
cu natura vlăguită și răsuflarea înecată de crizele
de tusă-ale luminii,
ștergînd, pocăită, iarna, tot ce-a făcut în timpul verii.
Înaintez sub un soare neînfricat de intemperii,
risipindu-și darnic ulcelele cu culoare
locală proaspătă pentru ceruri vîntoase
care țîșnesc vertiginos pînă-n zenit,
și apucînd în lasoul razelor sale, un
gaucho vine cu călăreț cu tot.
Norii nu-s pentru el pretextul unei melancolii
distinse,
ci prieteni aspri dintr-altă rasă, cu alte obiceiuri,
cu care poate sta la taclale,
iar furtunile scurte sînt neașteptate serbări comune
la care cer, soare și nori
se duc bucuros și se desfată din desfătarea lor
și-a celorlalți,
unde Pampa,
se rostogolește beată criță în glodul murdar
ce îneacă depărtările,
pînă la ceasul rîndunelelor
și-al ultimilor nori, cu spinarea rotundă
spre vîntul de sud,
cînd pămîntul, pe tot cuprinsul orizontului
temeinic agățat, își usucă băltoacele,
și vitele și păsăretul
în cer răsunînd înjurăturile soarelui care-ncearcă
să-și adune razele risipite.

DINCOLO DE CERUL STINS

Dincolo de cerul stins și de această mare cenușie
în care etrava scobește o dîră umilă,
dincolo de orizontul acesta închis
e Brazilia cu palmierii ei,
banani uriași amestecîndu-și frunzele precum elefanții
mișcătoarele trompe,
rachete de bambus care-și dispută cerul,
blîndețe-n adîncime, un hățiș de blîndețe,
și pure ovale feminine cu memoria Voluptății

Iată cum încet orizontul se descoase,
și pămîntul și-a alungit o fîșie subțire.
Creste răsar amestecate încă în neant,
dar care dobîndesc numaidecît în ciuda reticenței depărtărilor
prestigiul și responsabilitatea munților.
De-a lungul foșnitoarelor spărturi de plajă
casele-au și început să sticlească;
în lunecarea peisajului, pe un plan uleios,
a și apărut o femeie așezată într-un gingaș cîmp de trestie,
și pînă la mine răzbește
gratitudinea humusului roșu după tropicalele ploi.

ÎN SPAȚIU ȘI ÎN TIMP

Sîntem aici amîndoi în fața mării
în fluxul salin al amintirilor.

De la pălăria ta aeriană și pînă la tocurile ascuțite
ești atît de ușoară și-atît de sensibilă
de parcă atrase de lumina patriei tale păsările
ar urca pe curentul viselor tale;
Ah ! ai vrea să arunci poduri de soare între țări despărțite de oceane și climate,
și care se ignoră veșnic.
Serile de la Montevideo nu vor fi încununate
de celestele cîmpuri de trandafiri din Pirinei,
munții de la Janeiro veșnic în flăcări și niciodată mistuiți nu vor păli sub degetele gingașe
ale zăpezii
franceze,
și nu vei putea auzi, fără decît în inima ta,
mareea ovăzurilor argentiniene,
și nici nu vei putea face o singură iubire din toate aceste iubiri care-și împart sufletul tău,
și-ale căror nenumărate fumuri nu se vor uni niciodată în vălătucul unui singur fum.
Resemneze-se pleoapele tale iuți, o deznădăjduită a Spațiului?
Nu te-ntrista, tu al cărei chin nu urcă precum al meu, pînă la erele ce tremură
dincolo de zări,
tu nu știi ce înseamnă un val care-a murit acum trei mii de
ani și renaște în mine ca să piară din nou,
nici ciocîrlia imobilă de multe zeci de ani care devine
acum în mine o ciocîrlie nouă,
cu inima iute, iute,
grăbită să termine odată;
Nu te-ntrista, tu, care vezi în noapte o prietenă înminunată de surîsul tău ascuțit de
căderea zilei,
în noaptea înarmată cu puzderie de stele și colcăind de veacuri,
și care mă silește să-i măsor violența
răsturnînd capul pe spate
precum morții, iubito,
precum morții.

Din volumul *Débarcadères*, 1922

În românește de MODEST MORARIU

13* 321

HENRI MICHAUX

COLIBA INDIANULUI DN ANZII CORDILIERI

Coliba indianului nu e nici măcar o cocioabă. Ci un lucru absolut respingător. Dar după ce ai locuit în ea cîteva luni nu te mai poți gîndi să-ți cauți alt sălaș, într-atît îți devine de apropiată.

Pentru omul alb, coliba indianului e o dovadă a prostiei acestuia. Căci ea nu are horn. Și nu e singurul lucru care-i lipsește. Dar absența unui lucru înseamnă implicit existența altuia. Iată de ce în coliba indianului unele lucruri există din belșug. Făcînd-o pur și simplu abundentă. Intri în ea dînd parcă în lături o pîclă deasă. Ea abundă de întuneric, un întuneric capitonat și care, la rîndu-i, abundă de fum . . . Nu există horn. În schimb, fum din belșug. Sălașurile albilor nu au mijloc: ci doar ferestre.

Coliba indianului însă, nu primește nimic, absolut nimic din afară: ea își ajunge sieși. Fumul vine de la știuleții de porumb copți pentru prînz. Fumul te îneacă și se-ncolăcește-n jurul tău, apoi iese încet pe ușă lăsînd în urma lui tot fum, acela al vreascurilor abea aprinse.

Belșug de mirosuri amețitoare, de gunoaie și de oameni.

Belșug.

Se pare că Armata Salvării intenționează să trimită acolo cîțiva misionari idioți care să-l învețe pe indieni cum să-și sfredelească hornuri. Dar ce-i va mai rămîne atunci indianului? El vrea să se simtă bogat.

Una e să cunoști pămîntul stînd în picioare, supunîndu-l cu talpa, și cu totul alta să-l cunoști lungit, cum de fapt îl și poți cunoaște cu adevărat.

Și mai este coliba lui un loc deosebit de propice pentru muzică. Indienii suflă într-un fel de nai și se-mbată la auzul unei singure fraze muzicale repetate la nesfîrșit, și care-i definește mai bine decît orice alt obicei, îndeletnicire sau meșteșug.

Iată din ce este ea formată: La început, dintr-un grup de trei note din care prima nu e prea înaltă (la arabi, mai pasionați, notele se înalță mult mai sus), a doua ceva mai înaltă, a treia mai joasă, tot atît de joasă pe cît este cealaltă de înaltă — interval care e adeseori acela al unei terțe — apoi dintr-un alt grup de trei note mai joase, dar asemănătoare, avînd prima notă ca pivot, a doua mai înaltă, iar ultima mai joasă, și apoi din alte grupuri de trei, cu foarte rare și nesemnificative fiorituri, și totul — după cîteva încercări de înălțare, care constituie variațiile frazei muzicale — recade și merge către acea notă profundă ce reprezintă finalul, sau mai curînd sinuciderea, sau, și mai bine, epuizarea mortală: Apa întredeschisă în care trebuie să se cufunde.

TATUAJE

Indienii din pădure nu folosesc tatuajul propriu-zis. Ei nu-și brăzdează pielea cu tăieturi adînci.

Își fac pe față un desen atunci cînd se duc să ia masa cu prietenii, desen pe care și-l șterg odată întorși acasă. Toată lumea a observat ce mult înfrumusețează acest

gen de tatuaj. Există culori care pur și simplu urlă. Turcii au observat, cu rafinament cît de indecent este chipul omenesc. El izbucnește deasupra veșmintelor iar privirile, la rîndul lor, țîșnesc necontrolate. Dar imoralul și animalicul întipărite pe fața noastră dispar îndată ce desenăm pe ea cîteva linii mai mult sau mai puțin complicate. Chipul devine nu atît inteligent, cît intelectualizat, devine spirit. Lucru deosebit de odihnitor. Cînd indienii pe care i-am cunoscut se tatuau, aveam totdeauna impresia că din acel moment vom putea în sfîrșit sta de vorbă, bineînțeles cu excepția situației în care desenul urma în mod stupid — îngroșîndu-le — contururile feței și al elementelor ce o compun.

Nu sînt profet cînd afirm că rasa albă va adopta, nu peste mult timp, tatuajul. Mi se explică însă că starea de spirit actuală e net opusă acestei tendințe și încă multor altor lucruri. Profeții spun însă « veți vedea » și asta le e de ajuns, ca de altfel și mie.

Vreau să adaug numai că tatuajul, ca orice ornament, după cum poate scoate în evidență o suprafață, poate încă și mai ușor să o estompeze, așa cum o tapiserie face să dispară suprafața unui perete. Or, e timpul să facem să dispară figura omenească. Căci este absolut imposibil să ai un aer modest cu un chip ca al nostru, doar dacă nu cumva el a fost conceput înadins în acest scop.

ANZII CORDILIERI

Iată soarta pămîntului: a fost răvășit și acoperit din toate părțile, iar în Europa el dispare din ce în ce mai mult. Și cine poartă vina? Ei. Oamenii și plantele. Lucru pentru care pămîntul n-are nici un motiv să se mîndrească. Iată de ce e emoționant acest spectacol de protest care străbate America și care-ți prezintă, la 4000 de metri înălțime, enorma îngrămădire de pămînt care sînt Anzii, alunecînd ca o omidă din nordul pînă-n sudul acestui prelung semicontinent, fără să se surpe pe nicăieri, cu spinarea potrivit de lată, și care nu te întîmpină cu nimic altceva decît cu pămînt, și care nu se sfiește că nu te poate-ntîmpina decît cu pămînt.

— « Bine, dar asta e tot ce există aici? »

— « Întocmai: pămînt, pămînt, pămînt. »

La început îți vine foarte greu, căci omul se poate lipsi de animale, dar de plante are nevoie. Iubește în vegetal o anume sevă și culoarea verde.

Cît de deosebită a fost soarta Oceanului. Desigur, toată lumea l-a străbătut: și fenicienii, și chinezii; au trecut pe aici și galerele romane și Mauretania — chiar acum o oră. Desigur . . . dar fără să lase urme. Căci tîrfa asta e hărăzită să rămînă veșnic fecioară.

Monotonia e dăruită cu o virtute din păcate subapreciată, căci repetarea unui lucru valorează cît orice varietate a lucrurilor, ea se bucură de o măreție aparte și care vine, fără-ndoială, de la aceea că poate fi cu greu prinsă în cuvinte sau deslușită de ochi. E mai ușor să descrii un copac decît o pădure; dificultatea stă tocmai în descrierea atîtor copaci diferiți ce ar necesita o enormă acumulare de atenție, de timp și de efort, în fond nemeritată dacă-l comparăm cu celelalte lucruri care ne populează existența, care ne solicită la fel de mult atenția și cu care ne împărțim în aceeași măsură timpul; într-o asemenea măsură, încît ele nu-ți dau răgazul să poți contempla, un an întreg, o pădure. Ea se impune totuși poate chiar prin această superioritate dobîndită asupra noastră, de-a nu se lăsa descifrată.

Ce meleaguri ar putea lăsa o imagine mai impresionantă decît acelea, de exemplu, acoperite numai cu felinare; cît ai vedea cu ochii numai felinare identice. Și cum ar arăta Prusia acoperită în întregime doar cu butoaie? Dar greșesc exemplificînd cu obiecte încă relativ complicate.

Dacă o ființă atotputernică și-ar fi propus să născocească, din cîțiva stropi de apă, un lucru pasionant pentru privire, tovarășii săi, presupunînd că l-ar fi avut, și-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ar fi rîs cu siguranță de el. Căci, într-adevăr, apa înseamnă prin excelență nimicul și inconsistența. Și totuși din ea a fost creeat Oceanul. Oceanul nu este decît repetarea cîtorva stropi de apă, dar o repetare de proporții colosale . . . Or, pe planeta noastră, nimic nu e mai pasionant ca marea. Ne consacrăm mării cum ne-am consacra unei religii. Elveția, însă, sau altă țară aidoma ei, s-ar putea făli cu o asemenea devoțiune ?

Tot astfel, viața cea mai obișnuită și mai monotonă ar trebui să fie și cea mai pasionantă.

Cît de emoționat se simte schimnicul întoarcîndu-se pentru a cincizeci de mia oară la coliba sa: ea dobîndește importanța unei colibe de 50 000 ori prezentă în sufletul său și rămînînd totuși una și exterioară și . . . acolo.

Poate că măreția se ascunde tocmai în pasiunea pentru obișnuință.

E de prisos să mai observăm cît de lipsiți de măreție sînt călătorii atunci cînd își notează impresiile (cauzele și efectele contribuind aici în egală măsură) și cît de frecventă este ea la filozofi, care nu cunosc nimic din viața obișnuită. Există printre ei unii atît de pătrunși de această pasiune a repetării, încît au sfîrșit prin a nu mai vedea decît ființa în fiecare ființă, chiar dacă au ajuns la acest final mînați de cea mai bună credință. Soția, un cîine, o bufniță sau o salcie : în toate ființa, ființa, ființa. Filozoful discerne diferența dintre ele, dar multiplicarea ființei îl îmbată mai presus decît orice diferență.

OSPITALITATE

Ecuadorul e una din țările pe care le poți străbate fără altă avere decît aceea de a fi caballero. Ecuadorianul nu este numai ospitalier mergînd pînă la ciudățenie. Lui îi place să dăruiască.

Într-o călătorie, ecuadorianul face cinste cu băutură tuturor pasagerilor de pe vas și ar vrea să poată invita și celelalte vapoare, avînd aceeași rută — avertizate de T.S.F. — să se alăture vasului său, punte lîngă punte.

Am văzut nu un singur ecuadorian, cîndva multimilionar, ruinat tocmai de pasiunea de-a dărui. Unul, mai ales, mi-a reținut atenția: modest, politicos, șters, nepătimaș. Avea șase milioane de sucre (un sucre = 5 franci) și simțea nevoia să dăruiască ceva oricărui om pe care-l întîlnea. Un cal ? un covor ? un pian ? un inel ? dacă nu-i răspundeai imediat: « nu, mulțumesc », îți spunea: « Știam eu c-o să vă facă plăcere», și din acel moment nici măcar o insultă nu l-ar fi făcut să revină asupra hotărîrii luate. Dacă din neatenție sau din abilitate apreciai cu voce tare frumusețea unui obiect, îți răspundea: « e al dumitale ». Nimeni nu ieșea vreodată din casa lui cu mîna goală, și devenise obișnuită expresia: « Vine de la M.D . . . » ori de cîte ori vedeai pe stradă pe cineva urmat de mai mulți hamali sau șarete încărcate.

Există sfinți specializați în « dăruit ». Pentru ei, acesta era sensul religiei. Cel care dăruie își formează, pe măsură ce o face, o concepție din ce în ce mai închegată despre fericire.

Dăruind un lucru pe care-l posedăm—devenit pentru noi neutru, cenușiu — cuiva care are nevoie de el, valoarea sa ne este restituită prin expresia de fericire a celuilalt.

Or, tot ceea ce posezi are valoarea fericirii. E suficient să găsești săracul, copilul, ființa care să-ți releve acest lucru: Ca să te-mbogățești cu spectacole de fericire; Ca să devii o uzină care fabrică fericire. Pasiunea aceasta e atît de puternică, încît sînt mulți aceia care au cerșit ca să poată apoi dărui. Soluție indirectă, desigur, dar oamenii au atîta nevoie de imagini, încît un om fericit dar lipsit de imaginile exterioare ale fericirii ar fi probabil, prin acest singur motiv, foarte nefericit . . .

În românește de ALINA LEDEANU

COLUMBIA, mască din jad și sidef ▶

DE LA MARTÍ LA NERUDA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARTÍ JOSÉ

POMONA

O, ritm al cărnii, melos, filtru dulce,
Licoare, tu, de vlagă dătătoare
A formelor vrăjite ! Nu-i minune
Pilda lui Lazăr, dacă la mormîntu-i
O frumusețe-și duse chiar Christos.

Ce-s eu ? Ea, cine-i ? Doar Memnon, în care
A Universului lumină cîntă,
Umilă matcă-n care curg întoarse
Eternele torente ale vieții.
Eram ca un pîrîu ce, ostenit
Să ude aspre plante, seacă tot
Și, mort de dragul nobilului Soare,
Sub focul lui în aburi se preschimbă.
Eram ca un urcior pe care-l crapă
Licoarea fermentînd ușor,
Ce-l părăsește-n șiroiri tăcute:
Ca un gladiator ce, neluptînd,
Cu teafăr scut își apără obrazul,
Lăsîndu-și trupu-n neștiută-arenă.
. . . Dar, brusc, noi forțe tinerești tresaltă
Din altă mare; umplu, umflă pieptul
Să-l spargă: afilita strălucire
Mai arde-odată — și văzduhul reavăn
De muzică suavă-i populat
Și de miros de-mbălsămată miere !
Spre ochii mei înmiresmate brațe
În gest armonic a-nălțat Pomona.

HIRSUTĂ COAMA

Cum coama unui raib înspăimîntat
Ce-ntre uscate trunchiuri vede stînd
La pîndă colți de lup și crunte gheare,
Așa se-nalță versul meu distrus ?
Da, dar se-nalță ! Tot așa precum
Cînd un jungher se-mplîntă în grumazul
Cornutei — izvodind șuvoi de sînge.
Doar dragostea-i izvor de melodii.

Din «VERSURI SIMPLE»

XXIX

Chipul regelui, prin lege,
Poartă-a Statului hîrtie.
Puștiul fu-mpușcat să fie
Prin puști date tot de rege.

Să-l serbezi pe-un sfînt e lege
Da la rege; -n ziua sfîntă
Surioara plînsă cîntă-n
Fața chipului de rege !

ÎN MINE

Un leu ținut în frîu trăiește-n mine:
Din inima-mi i-am făurit căpestre;
Iar inima mi-ai sfîșiat-o tu — și-atunci
Aflai că-i bine să-i pun frîul fiarei.

Ca flacăra ce papura cuprinde
Îmi fulgera și se stingea mînia:
Acum se-ncinge precum leul junglei
Care — orbit — se liniștește-ndată.

Dar, gata ! Eu l-am strîns în frîu — și-acum
Stă judecata mea pe leu călare,
Tenace. Nu mai poți să-i faci nimic.
Un leu ținut în frîu trăiește-n mine.

DOUĂ PATRII

Am două patrii: Cuba mea — și noaptea.
Sau amîndouă-s una ? Căci abia
Slăvitul soare maiestos apune,
Și iată că, în văluri lungi, tăcută,
Cu o garoafă-n mînă, mi se-arată
Precum o văduvă mîhnită, Cuba.
Eu știu ce e garoafa-nsîngerată
Ce-i tremură în mînă: mi-i pustiu,
Pustiu, distrus de tot îmi este pieptul
În locul inimii . . . E ceasul cînd
Se cere să încep să mor. Iar noaptea-i
Propice pentru-a spune bun rămas.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Lumina te-amuţeşte. Universul
Grăieşte mai cu rost.
Precum un steag
Chemînd la luptă, roşia văpaie
A luminării fîlfîie. Deschid
Fereastra, strîns în mine tot . . . Şi, mută,
Rupînd petalele garoafei mele,
Precum un nor ce-ntunecă Tăria,
Ca văduvă-ntristată trece Cuba.

Din «FLORILE EXILULUI»

În româneşte de AUREL COVACI

JOSÉ ANTONIO PORTUONDO

«MARTÍ şi DARÍO poli ai modernismului»

1. — În 1899, în prologul celei de a doua ediţii a « Prozelor profane », Rodó se autoproclama « modernist », dînd totodată şi o autentică definiţie acestui curent.

> « Şi eu sînt un « modernist » (scria el) ; aparţin cu trup şi suflet acestei mari reacţii ce dă caracter şi semnificaţie evoluţiei gîndirii din ultimii ani de existenţă a acestui secol : reacţie care, pornind din naturalismul literar şi din pozitivismul filozofic, le conduce, fără a le lipsi de meritul fecundităţii lor, la dizolvarea în nişte concepţii mai nobile. Şi nu încape nici o îndoială că opera lui Rubén Darío răspunde, ca atîtea alte manifestări, acestei semnificaţii superioare : Arta este una din formele personale ale anarhicului nostru idealism contemporan. »

Acest « anarhic idealism » era tocmai reacţia provocată în cea mai mare parte a intelectualităţii hispano-americane de la sfîrşitul secolului, de fenomenul care, pentru ea, a constituit ceea ce Julius Petersen ar numi « experienţa sa ca generaţie » : imperialismul. Înainte de 1898, imperialismul s-a manifestat ca o pătrundere de capitaluri, în special engleze şi nord-americane, dar şi germane şi franceze, pe teritoriile subdezvoltate dintre Rio Grande şi Patagonia. Această abundenţă de capitaluri determină naşterea unei noi burghezii autohtone, a unei stirpe de noi bogătaşi, a regilor burghezi — ca cel descris de Darío în *Albastru* (1888), inspirat fiind de personalitatea milionarului chilian Eduardo Mac Clure, directorul ziarului *La Epoca* din Santiago, după cum i-a explicat poetul lui Armando Donoso. Merită făcut efortul de a reciti aceste pagini în care sînt descrise măreţia şi fastul, inclusiv bunul gust şi rafinamentul regelui burghez, al cărui palat adăpostea bogăţii şi opere de artă minunate.

> « Într-o zi îi fu adusă o specie rară de om în faţa tronului, în care stătea înconjurat de curteni, de retori şi de maeştri de călărie şi dans.
> — Ce-i asta ? — întrebă.
> — Sire, un poet.
> Regele avea lebede pe lac ; canari, vrăbii şi alte păsări în colivii ; un poet era ceva nou şi ciudat.
> — Lasă-l aici.
> Iar poetul :
> — Sire, sînt flămînd.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Și regele:

— Vorbește și vei mînca.

Începu:

— Sire, e mult de cînd cînt cuvîntul viitorului. Mi-am întins aripile în uragan, m-am născut pe vremea aurorei; sînt în căutarea razei alese ce trebuie să aștepte, cu imnul pe buze și cu lira în mînă, apariția marelui astru. Am abandonat inspirația orașului nesănătos, alcovul atît de înmiresmat, muza de carne ce-ți umple sufletul de micime și fața de pudră de orez. Am sfărîmat harpa lingușitoare cu coarde debile de cupele de Bohemia și de ulcioarele în care spumegă vinul ce te îmbată fără să-ți dea vigoare; am zvîrlit mantia ce mă făcea să semăn cu un histrion sau cu o muiere și m-am îmbrăcat cu haine sălbatece și splendide: zdrențele mele sînt de purpură... Am mîngîiat marea Natură și-am căutat căldura idealului, versul ce se află în astru, în profunditatea cerului, și pe cel din perlă, din adîncul Oceanului. Am vrut să fiu puternic! Căci se apropie vremea marilor revoluții, cu un Mesia de lumină, de zbucium și forță, și trebuie să-l primesc duhul cu un poem care să fie arc de triumf, din strofe de oțel, din strofe de aur, din strofe de dragoste...

Regele îl întrerupse:

— Ați auzit cu toții. Ce facem?

— Cu permisiunea dumneavoastră, Sire, și-ar putea cîștiga hrana cu o flașnetă; îl putem duce în grădină, în apropierea lebedelor, pentru cînd vă veți plimba.

— Da — zise regele și, adresîndu-se poetului: O să învîrți manivela flașnetei. Îți vei pecetlui buzele. Vei face să răsune o caterincă ce cîntă valsuri, cadriluri și galopuri, în caz că nu preferi să mori de foame. Un cîntec — o bucată de pîine. Fără subterfugii, fără idealuri. »

Aici este conturat destinul intelectualului hispano-american care n-a știut sau n-a îndrăznit să se revolte împotriva regelui burghez. Darío este figura sa cea mai proeminentă. Darío, în a cărui operă, după cum observa Pedro Salinas, preocuparea politică și socială constituie prima din sub-temele sale — tema principală fiind erotismul —, a cunoscut și a denunțat imperialismul. Să ne amintim, printre alte multe exemple, de atît de des citata sa *Odă lui Roosvelt*, deși nu-l putem trece cu vederea nici capitularea exprimată în *Salutul către acvilă* (Salutación al Aguila). Darío este încarnarea exemplară a acelei părți a intelectualității hispano-americane care, în fața dezvoltării imperialismului, percepută și denunțată de ea, — și care, cum va semnala mai tîrziu Lenin, impune despotismul în noile colonii — a capitulat în schimbul unei bucăți de pîine, nu atît din servilism, cît din lipsa de încredere în propriul popor, în indienii exploatați, în negri, în mulțimile înfometate, pe care nu le-a crezut capabile să se revolte împotriva invadatorului atotputernic, aliat cu micii tirani locali. Uneori, așa cum s-a întîmplat și în prologul *Cîntecelor de viață și speranță* (Cantos de vida y esperanza) (1905), poetul pare să înțeleagă că exprimă o dorință colectivă: « Dacă în cîntecele acestea există politică » — spune el — « e pentru că ea apare pretutindeni: » « Și dacă dați peste versuri închinate vreunui președinte, e pentru că ele sînt un strigăt continental. Mîine s-ar putea să fim yanchei (lucrul cel mai probabil); oricum, protestul meu rămîne înscris pe aripile imaculatelor lebede, tot atît de ilustre ca Jupiter ».

Iată cea mai clară și mai elocventă expresie a pesimismului fatalist; a acelui « anarhic idealism » pe care l-a semnalat atît de bine Rodó și care a afectat cea mai mare parte a intelectualilor hispano-americani și îndeosebi pe poeți.

Aceste prăbușiri se compensează cu tristețea permanentă pentru ceea ce era americanism înrădăcinat, pentru prezența de netăinuit a « picăturii de sînge african sau de indian chorotega sau nagrandano », pentru preocuparea sa față de eternele teme esențiale în care apare atît de evidentă, cu încruntarea gravă a lui Quevedo, moștenirea senechistă. Și totdeauna ne aflăm în fața acelei meșteșugiri extraordinare, a acelei arte neîntrecute a versificatorului care a redat poeziei spaniole toată splendoarea și vioiciunea ei.

2. — « Modernismul » mai are, însă, și o altă fațetă, care-l completează și care exprimă atitudinea vitală a intelectualilor — puțin numeroși, dar tot atît de bogați în echipamentul formal, — care s-au opus imperialismului. Figura eponimă o constituie José Martí. Și tocmai lui Martí îi datorăm expunerea acestei contradicții de atitudini poetice, contradicție ce exprimă niște divergențe sociale cu mult mai profunde. În 1893, la moartea lui Julián del Casal, Martí făcu o pauză în combativa sa proză zilnică și dedică poetului, în ziarul *Patria*, o pagină admirabilă, în care, referindu-se la viața și opera lui Casal, trasează cu o mînă de artist dramatica dicotomie a mișcării moderniste.

> « A murit (scria Martí) din cauza trupului slăbit sau a regretului de a trăi cu fantezia elegantă și îndrăgostită, în mijlocul unui popor servil și diform. Se poate spune despre el că, răsplătit fiind de artă, — pentru că a disfrutat de cea din Franța într-atît de aproape —, i-a luat poezia nulă și de dezgust fals și inutil, cu care porii versului parizian i-au menținut, în ultimii ani, vidul ideal al epocii sale de tranziție. În lume, dacă știi să fii demn, mai găsești încă multă poezie; contează numai valoarea morală cu care înfrunți și domesticești nedreptatea aparentă a vieții; atîta timp cît mai există ceva bun de făcut, un drept de apărat, o carte sănătoasă și viguroasă de citit, un colț de munte, o femeie bună, un prieten adevărat, va mai găsi resurse și inima sensibilă să iubească și să laude frumusețea și ordinea vieții, odioasă uneori din cauza răutății brutale cu care răzbunarea și lăcomia obișnuiesc s-o urîțească. Iar triumful acesta este o pecete a grandorii. »

Dedesubtul antagonismului aparent al părților sale componente, Martí descoperă unitatea esențială a modernismului și se grăbește să-i semnaleze, cu simțul său ziaristic modern, caracterul generațional. Iată ce spune el: « În America, această generație literară formează un fel de familie, care a luat ființă printr-o căutare imitată și care a ajuns deja la eleganța degajată și concisă și la expresia artistică și sinceră, scurtă și șlefuită, a sentimentului personal și a înțelepciunii indiene atît de directe ». Nici că se poate defini într-un spațiu mai strîns și cu mai multă precizie și justețe, mișcarea modernistă. Martí întruchipează, ca nimeni altul, partea contrară acelei poezii a « aparenței » care exprimă « vidul ideal al epocii sale de tranziție », cum ar spune el însuși. Poezia sa, dimpotrivă, este o poezie a esenței, o poezie radicală, ce se îndreaptă spre rădăcini și, la rădăcină — cum scrie Martí coincizînd cu Marx — se află omul. O poezie extrem de umană care — tocmai pentru asta — cuprinde și învinge toate contradicțiile. De aceea, în articolul dedicat lui Casal, spune:

> « Așa pășim cu toții, pe acest sărman pămînt al nostru, despărțiți în două, cu energiile împrăștiate în lumea largă, trăind fără drepturi printre popoare străine și cu o persoană străină așezată în fotoliile propriului nostru popor! În loc să ne iubim, noi ne necăjim. În loc să ne croim un drum împreună, devenim geloși unii pe alții. Ne iubim ca printre gratiile unei închisori. A venit vremea să punem capăt acestor lucruri! »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JEAN CASSOU

RUBÉN DARÍO

Ca orice altă limbă, şi spaniola are muzicalitatea ei proprie, caracterizată printr-o sonoritate rotundă, viguroasă şi graţioasă, prin zgomote de furtună, prin fulgere brusc retezate şi printr-o concizie abruptă, sau, dimpotrivă, prin falduri ce se undulează într-o cădere majestoasă. Se poate întîmpla ca, datorită geniului poeţilor, muzicalitatea proprie unei limbi să fie violată şi depăşită. Cutare poet o va adapta imperios unor armonii care nu-i sînt comune, o va face să producă nişte efecte nemaiauzite pînă atunci. Aşa s-a întîmplat cu opera lui Rubén Darío, care a făcut ca muzicalitatea limbii spaniole să producă nişte frumuseţi unice, de care nu s-a crezut vreodată că va fi capabilă. Şi aceasta nu numai în cadrul registrului forţei şi elocvenţei — ce-i era natural şi în care a dat, după cît se pare, ce-a fost mai bun din ea —, ci şi în registrul suavităţii, al cuvintelor în doi peri ,al freamătelor şi suspinelor sufletului, al divagaţiilor din vis, al enigmelor subtile şi fragile ale vieţii sentimentale.

O astfel de ispravă a geniului, o atît de desfătătoare îmbogăţire a muzicalităţii limbii spaniole, sînt merite ce aparţin însăşi acestei limbi şi puterii sale de expansiune. Istoria i-a oferit o întreagă jumătate a globului ca să se împrăştie, un continent întreg. Şi trebuie să recunoaştem că această muzicalitate merita un asemenea spaţiu. Într-atît încît n-a răsunat în el ca în pustiu; dimpotrivă, a suscitat un răspuns, nişte ecouri armonioase. O nouă umanitate a fost creată în această atît de bătrînă Americă, în această atît de nouă Americă, o umanitate care, la timpul său, a ştiut să smulgă acestei muzicalităţi spaniole nişte rezonanţe uimitoare, nemaibănuite pînă atunci. Cînd nicaraguanul Rubén Darío începu să glăsuiască în această minunată limbă, o întreagă vegetaţie tropicală şi întregul trecut al Indienilor se treziră în limba lui Cervantes şi a lui Góngora.

Efuziuni ale inimii, nostalgii, visuri, deliruri, un univers spiritual nou, pe care universul geografic descoperit de spanioli îl adaugă tradiţiilor spirituale ale Spaniei. De-acum înainte Spania nu mai poate face poezie cum făcuse pînă la Rubén Darío: alte corzi măresc numărul canonic al corzilor lirei sale. Dar Rubén Darío nu aducea numai o îmbogăţire şi o amploare lirică civilizaţiei spaniole, el îi mai aducea şi un mesaj moral: mesajul Americii. Mesaj ce reprezenta un apel la orgoliul şi pasiunea americanilor, un strigăt de libertate, un imn de « viaţă şi speranţă ».

În glasul lui Rubén Darío, vechea, admirabila limbă spaniolă a găsit ecouri noi şi teme noi. A devenit limba Americii şi cîntă cîntecul Americii. Un cîntec al celor ce suferă şi luptă. Oamenii apăsaţi de probleme şi de contradicţii, de voinţe contradictorii, de aspiraţii poate uneori confuze, dar şi lucide alteori, şi care, toate laolaltă, tind către o stare de lucruri mai bună, mai frăţească. Noi, francezii, sîntem mîndri că vorbim în limba lui Voltaire şi a lui Victor Hugo, aceşti doi heralzi ai libertăţii, la soarele cărora lui Rubén Darío, cetăţean al Parisului, îi plăcea să se încălzească, dar cred, de asemenea, că este un privilegiu fericit pentru limba lui Cervantes şi a lui Góngora să fie şi limba Americii, cea în care este exprimată întreaga dorinţă de a trăi şi toate speranţele Americii.

În felul acesta, încărcată de istorie, de istorie trăită, încărcată de drama trăită, de epopeea trăită, de sufletul popular, de popor, da, de popor, — o limbă se preschimbă, găseşte noi accente, noi motive de a trăi, se recunoaşte într-o metamorfoză şi o multiplicare a ei însăşi.

Astfel, mesajul Americii răspîndeşte pe o suprafaţă mai vastă mesajul întregului umanism european. Şi, în special — să spunem şi asta —, a umanismului latin. Grecia antică şi zeii săi, Mediterana şi raţiunea sa, splendorile Italiei, Franţei şi Parisului, au jucat în gîndirea lui Rubén Darío, acest fiu al Atlanticului, un rol prea important pentru ca noi să nu vedem în el numai pe « poetul » Americii ci şi pe ultimul bard de idee latină. Această idee nu implică, slavă Domnului, — deşi o ştim prea bine şi deşi sîntem sătui s-o repetăm — nici o reclamaţie de exclusivism. Este o idee a a păcii, a dreptăţii şi a dragostei, o idee esenţialmente universalistă. Deci e normal, perfect normal şi în concordanţă absolută cu natura lucrurilor, adică cu raţiunea universală, s-o auzim răsunînd prin Rubén Darío într-o limbă latină. Strîmt era universul în care odinioară strălucea această idee latină. Universul pentru care fusese făcută a crescut. Astăzi, glasurile poeţilor Americii hispanice îşi împrăştie mesajul şi îl îndreaptă mai ales spre vecinii de pe continent, spre vecinii lor anglo-saxoni, în credinţa că nu toţi au dat uitării cînturile lui Walt Whitman, atît de apropiate de cînturile lui Rubén Darío. Şi îl mai împrăştie şi pe toată planeta căci popoarelor hispano-americane le place să se denumească pe drept cuvînt « o rasă cosmică ». Tot astfel, toate naţiile, cu diversităţile şi amestecurile lor, nu formează decît una şi aceeaşi rasă. Termenul acesta de «rasă» a cărui folosinţă abuzivă în acest abominabil secol al nostru, a fost adesea atît de funestă, ar trebui să jurăm cu toţii să nu-l mai folosim niciodată decît la singular. Acesta e sfatul pe care ni-l dă America latină, popoarele ei şi poeţii ei. Şi asta cît mai grabnic posibil.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CÉSAR VALLEJO

Din volumul ***HERALZII NEGRI*** *(Los heraldos...)*

HERALZII NEGRI
(Los heraldos negros)

Sunt lovituri în viaţă, atît de aspre. . . Nú ştiu !
Venite ca din ura lui Dumnezeu; de parcă
le-ar preceda talazul brizant al suferinţei:
resacul revărsat întreg pe suflet. . . Nú ştiu !

Puţine-s, totuşi, sunt. . . Trag dîre mohorîte
pe chipul brav, cerbici tari au de ele parte.
Sunt, poate, cazne vechi din barbarii atile,
heralzii negri nouă trimişi aici de Moarte.

Căderi profunde, poate,-ale Criştilor din suflet;
destinul hărăzit unei credinţi tenace.
Ori, crunte-aşa cum sunt, doar trosnetele pîinii
ce pentru noi la uşa cuptorului se coace.

Iar omul. . . Bietul. . . bietul ! Întoarce-a spaimă capul
de parcă-l bate unul pe umăr să se-ntoarcă;
roteşte ochi nebuni, şi-n ei, tot cursul vieţii,
ca un băltoc de culpe i se revarsă, parcă.

Sunt lovituri în viaţă, atît de aspre. . . Nú ştiu !

◀ Artă veche peruviană: vas de lut cu figură

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

VARĂ
(Verano)

Plec, Vară. Şi-ale-amurgurilor tale
supuse mîini micuţe mă-ntristează.
Vii, devotat răstimp bătrîn; şi-acuma,
n-ai să-ntîlneşti în sufletu-mi pe nimeni.

Vii, Vară ! Şi-ai să-mi umbli prin balcoane
c-un lung rozariu de-ametist şi aur,
ca un episcop trist ce de departe
ar fi venit spre-a binecuvînta
inelul rupt al unor morţi logodnici.

Plec, Vară. Însă dincolo-,n septembre,
un trandafir am, şi ţi-l las în grijă;
cu-aghiazmă să-l stropeşti în fiecare
zi de păcat şi de sepulcru tragic.

Iar de-o clipi — de cît ai să-mi plîngi cripta —
în marmura-i un licăr de credinţă,
răspuns înalţă: Domnului te roagă
pentru de-a pururi să rămîie moartă.
E totul prea tîrziu:
n-ai să-ntîlneşti în sufletu-mi pe nimeni.

Nu plînge, Vară ! Moare-n stratu-acela
un trandafir ce nesfîrşit renaşte. . .

ETERNELE ZARURI
(Los dados eternos)

Lui Manuel Gonzáles Prada, emoţia aceasta sălbatecă şi aleasă, una dintre cele pe care, cu mult entuziasm, distinsul maestru mi le-a elogiat.

Părinte,-mi plîng fiinţa în care-mi vieţui veacul;
din pîinea ta, mă sîcîie că-mbuc;
dar lutul ăsta gînditor, săracul,
nu-i coaja ce-a dospit în preajma ta:
tu nu mai ai Marii care se duc !

Om de-ai fi fost tu, Dumnezeul meu,
ştiai să fii un Dumnezeu acum;
dar ţie — care-ai fost comod mereu —
de ceea ce-ai creat nu-ţi pasă nicidecum.
Şi omul tot te rabdă: cînd el e Dumnezeu !

Azi, cînd îmi joacă ochii-n cap, ochi sprinteni
de osîndit coţcar,

* Poet peruvian (1848 —1918), precursor al modernismului în patria lui, om politic progresist, polemist, eseist, mai cu seamă valoros prozator.

Părinte, fă lumină pretutindeni,
şi să jucăm cu vechiul zar. . .
Mai ştii — of, jucătorul ! — cumva, din voia sorţii,
mizînd cu universul tot pe-o mînă,
joate-o să iasă cearcănele Morţii:
funebra dublă neagră de « unu », de ţărînă.

Părinte,-n noaptea asta de întuneric scund,
n-ai să mai poţi juca: Pămîntul tot un zar e,
un zar tocit la colţuri şi rotund
de-atîta dat de-a dura la-ntîmplare:
mai poate fi oprit numai de-un şanţ profund,
imensul şanţ al gropii funerare.

Din volumul TRILCE, *1922*

LVII

CRATÉRE-S CELE MAI ÎNALTE PISCURI . . .
(Craterizados los puntos más altos . . .)

Cratére-s cele mai înalte piscuri
— culmile patimei de-a fi majuscul —
beau şi postesc, iau heroină:
pentru mîhnire, pentru pulsul slab
şi-n ciuda bunei-cuviinţe.

Pot eu să spun că ne trădară? Nu.
Că toţi au fost de treabă? Nici gînd. Totuşi,
acolo-a existat un dram bunăvoinţă, fără doar şi poate,
şi, mai presus de toate, o fiinţă.

Se-adoră cineva prea mult ! Ce dacă ?
În propriul gînd mă caut, gîndul care
opera mea ar trebui să fie:
în van: n-ajunge nimeni a fi liber.

Cu siguranţă, cineva-mi dă ghes:
e cineva cui nu mă-ncumet eu
să-i abolesc fereastra-a cincea;
nici rolul drag de iubitor-de-sine
şi de statornic lîngă ore
şi lîngă ce e nepermis.

Şi-acesta e şi-acela.

Din volumul POEME UMANE *(Poemas humano)*
1923—1938, Paris, 1939

° Creaţie lexicală a lui César Vallejo: pură invenţie verbală, fără semnificaţie concretă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PARIS, OCTOMBRIE 1936
(París, octubre 1936)

Doar eu de toate astea sunt cel ce se desparte.
Abandonez și banca, și nădragii,
și acțiuni, și acte, și-apanagii,
matricula-mi tăiată, ce-n două se împarte:
doar eu de toate astea sunt cel ce se desparte.

Adieu, Champs Elysées, adio, vouă,
ciudate raite pe străduța Luna;
și nașterea mea pleacă, și moartea — amîndouă,
și, liberă, stingheră, cu inși ce-n jur veghează,
se-ntoarce omeneasca-mi ipostază
expediindu-și umbrele una cîte una.

Mă-ndepărtez de tot, fiindcă totul
de-un alibi să-și facă rost se zbate:
pantoful meu, și glodul ce-i murdărește botul,
și chiar tighelul descusut la cotul
cămășii mele încheiate.

PIATRĂ NEAGRĂ PESTE-O PIATRĂ ALBĂ
(Piedra negra sobre una piedra blanca)

Muri-voi la Paris cu ploaie multă:
va fi-ntr-o zi pe care-o și țin minte.
Muri-voi la Paris — și nu mă tulbur —
probabil într-o joi, ca azi, de toamnă.

Va fi-ntr-o joi, căci azi, joi, cînd prozific
aceste versuri, umerii-ncepură
să mă cam doară și, ca niciodată,
cu-ntregu-mi drum mă-ntorc să mă văd singur.

César Vallejo a murit, lovindu-l
toți căror el nimic nu le făcuse;
dădeau cu-o bîtă și, la fel, sălbatec,

dădeau în el cu-o funie; sunt martori
și joile și ciolănoșii umeri,
singurătatea, drumurile, ploaia . . .

PERECHI
(Yuntas)

În întregime. Și-n plus, viață !
În întregime. Și-n plus, moarte !

În întregime. Și-n plus, totul !
În întregime. Și-n plus, zero !

În întregime. Și-n plus, lume !
În întregime. Și-n plus, praful !

În întregime. Și-n plus, Domnul !
În întregime. Și-n plus, nimeni !

În întregime. Și-n plus, nicicînd !
În întregime. Și-n plus, pururi !

În întregime. Și-n plus, aur !
În întregime. Și-n plus, fumul !

În întregime. Și-n plus, lacrimi !
În întregime. Și-n plus, rîset ! . . .

În întregime !

CULME ȘI FLEACURI
(Altura y pelos)

Cine nu-și are haina lui albastră ?
Și cine nu prînzește, nu merge cu tramvaiul,
cu țigareta cumpărată și cu durerea-n buzunar ?
Eu, care-abia ce m-am născut !
Eu, care-abia ce m-am născut !

Cine nu scrie o scrisoare ?
Și cine nu vorbește de-o treabă importantă,
murind de obicei, plîngînd după ureche ?
Eu, care doar ce m-am născut !
Eu, care doar ce m-am născut !

Și cine nu se cheamă sau Carlos sau altminteri ?
Și cine pisicuței nu-i spune « pis-pis, pusi ! » ?
Vai ! eu, care abia ce m-am născut doar !
Vai ! eu, care abia ce m-am născut doar !

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MELON, MĂNUȘI, REFUGIU
(Sombrero, abrigo, guantes)

În fața Comediei Franceze — o intrare:
«Café Régence»: înuntru, mai retrasă,
o încăpere:-un singur fotoliu-n ea, și-o masă.

Cînd intru, praful static se scoală în picioare.

Cu buzele de gumă trag dintr-un muc, și-o plasă
de fum — captivă mă ține: în fum, mi se năzare
toracele locantei de fum, și-n el, mai tare,
alt fum: oxid feroce — tristețea care-apasă.

Contează-doar că toamna în toamne se include,
că toamna se-ntregește cu noi mlădițe crude,
și norii — cu semestre, cu zbîrcituri — pomeții.

Contează să presimți nebun, spunînd cît este
de sprintenă țestoasa, cît de fierbinți nămeții,
adverbul «cum» — ce simplu, «cînd» — cît de fără veste!

CATAGRAFIE DE NECAZURI
(Nómina de huesos)

Se cerea cu glasul mare:
— Arate-și mîinile-amîndouă deodată.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să i se ia, în timp ce plînge, măsura pașilor, măsura.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să cugete un gînd identic, în timp ce-un zero stă de geaba.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să facă-o nebunie.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să se strecoare, între el și un alt om asemeni lui, să se strecoare
o mulțime de oameni ca și el.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să fie comparat chiar cu el însuși.
Și asta n-a fost cu putință.
— Să i se spună, în sfîrșit, pe nume.
Și asta n-a fost cu putință.

MOMENTUL CEL MAI GRAV DIN VIAȚĂ
(El momento más grave de la vida)

Un om a spus:

— Momentul cel mai grav din viața mea
a fost în bătălia de pe Marna,
cînd am căzut, rănit în piept de-o schijă.

Alt om a spus:

— Momentul cel mai grav din viața mea
mi-a fost dat să-l trăiesc la Yokohama,
într-un cutremur ce-a stîrnit și marea,
din care am scăpat ca prin minune,
sub un oblon, al unei dughene cu vopsele.

Și alt om spuse:

— Momentul cel mai grav din viața mea
mi-e hărăzit atuncea cînd dorm ziua.

Și altul spuse:

— Momentul cel mai grav din viața mea
a fost răstimpul celei mai mari singurătăți.

Și altul spuse:

— Momentul cel mai grav din viața mea
a fost cînd mă întemnițară într-o-nchisoare din Perú.

Și altul, iar:

— Momentul cel mai grav din viața mea
a fost să-l văd pe tata din profil.

Și cel din urmă om a spus:

— Momentul cel mai grav din viața mea
nu, încă n-a venit, nu încă.

AM SĂ VORBESC DESPRE SPERANȚĂ
(Voy a hablar de la esperanza)

Nu sufăr de durerea asta în chip de César Vallejo. Eu nu mă plîng acuma ca artist, ca om și nici măcar ca o ființă vie. Nu sufăr de durerea asta în calitate de catolic, de musulman sau de ateu. Azi, sufăr pur și simplu. Chiar de nu m-ar chema César Vallejo, și tot aș suferi durerea asta. Chiar de n-aș fi artist, aș suferi-o. De n-aș fi om, și nici ființă vie măcar, și tot aș suferi-o. Catolic de n-aș fi, nici musulman, și nici ateu, și tot aș suferi-o. Azi, sufăr din mai mult decît adîncuri. Azi, sufăr pur și simplu.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mă plîng acuma fără explicații. Durerea mea e-atîta de adîncă, încît nici cauză n-are, nici nu-i lipsește cauza. Dar care i-ar fi cauza ? Unde-i temeiu-acela atît de important, încît să se lipsească a-i fi cauză ? Nimica nu-i e cauză, și n-a putut nimic a conteni să-i fie? La ce s-a mai născut durerea asta, la ce bun — doar pentru ea însăși ? Durerea mea-i din vîntul de nord, din cel de sud, ca ouăle neutre, pe care păsări rare le ouă sus, pe vînt. Dacă-mi murea logodnica, durerea aceeași mi-ar fi fost. Și tot aceeași, dacă-mi tăiau din rădăcină gîtul. Chiar dac-ar fi fost viața, în fine, de alt fel, durerea mea ar fi aceeași. Azi, sufăr mai presus de toate. Azi, sufăr pur și simplu.

Privesc durerea celui flămînd și văd că foamea se-ndepărtează-atîta de suferința mea, încît pînă la moarte de-ar fi să nu mănînc, și tot mi-ar răsări pe groapă-un fir de iarbă. La fel — îndrăgostitul ! Să-i sîngere durerea cea mai acut stîrnită, pentru a mea — lipsita de sursă și de debit.

Eu, pîn-acum, credeam că lucrurile toate în univers erau, în chip inevitabil, părinte sau odraslă. Dar, uite, că durerea-mi de azi nu e nici tată și nici progenitură. Nu are umeri tari, ca să-nnopteze, nici piept să-nfrunte dimineața, și de-ar lăsa-o-ntr-o-ncăpere,-n beznă, n-ar da lumină, cum n-ar face umbră, de-ar fi într-o-ncăpere luminată. Azi, fie ce-o fi, sufăr. Azi, sufăr pur și simplu.

DESCOPERIREA VIEȚII
(Hallazgo de la vida)

Azi, domnilor, e prima dată cînd îmi dau seama de prezența vieții ! Deci, domnilor, vă rog să mă lăsați o clipă liber, ca să pot gusta această formidabilă, spontană și proaspătă emoție a vieții, ce mă extaziază-ntîia oară, azi, și mă fericește pîn' la lacrimi.

Izvorul bucuriei mele e-n ineditul zisei mari emoții. Iar exultanța mea se datorează și faptului că mai-nainte nici nu simțeam prezența vieții. Nu, n-am simțit-o niciodată. Și minte cine spune c-a simțit-o. Da, minte, și minciuna-i mă rănește, așa fel că mă simt nenorocit. Sorgintea bucuriei e-n credință, credința mea statornică-n această descoperire personală-a vieții, și nu-i pe lume om să i se poată împotrivi credinței astea. Cui s-ar găsi — și limba i-ar cădea și i-ar cădea și oasele, și-apoi, l-ar mai pîndi primejdia să umble spre-a-și culege, altunde, mai departe, alte oase, ca să se poată ține pe picioare, cînd are să se-arate-n ochii mei.

Nu, niciodată, viața, pîn-acuma, n-a existat. Nu, oameni, niciodată pîn-acuma, n-au mai trecut. Nu, niciodată n-au mai existat clădiri și bulevarde, zări și aer. Dac-ar veni amicul meu Peyriet, i-aș spune-acum că nu-l cunosc și trebui' s-o cam luăm de la-nceput. Într-adevăr, cînd, cînd l-am cunoscut pe-amicul meu acesta, Peyriet ? Azi, ne-am cunoaște pentru prima oară. I-aș spune să se ducă; pe urmă, să se-ntoarcă; apoi să intre să mă vadă, de ca și cum nu m-ar cunoaște; adică, pentru prima oară.

Acuma, nu cunosc pe nimeni și nimica. Mă aflu într-o țară străină, cea în care, de-un relief de naștere e totul acoperit, și de-o lumină de bobotează neputrezitoare. Nu, domnule. Să nu-i vorbiți bărbatului acela. Nu-l cunoașteți și s-ar mira că-i adresați cuvîntul pe neașteptate. Piciorul să nu-l puneți pe-acea piatră: mai știți, nici n-o fi piatră și-o să cădeți în gol. Fiți, domnule, precăut, deoarece suntem cu toții într-o lume-absolut necunoscută.

Cît de puțin timp am trăit ! Mi-e nașterea atîta de recentă, încît nu-i unitate de măsură să-mi poată vîrsta socoti. De-aș isprăvi odată să mă nasc ! Și dacă încă n-aș fi trăit, totuși ! Sunt, domnilor, atîta de micuț, încît abia încape ziua-n mine.

Nu, niciodată pîn-acuma, n-am auzit bubuitorul zgomot de care care cară piatră pentru un mare edificiu, cel care e în curs de ridicare în susul bulevardului Haussmann. Nu, niciodată pîn-acuma, n-am mers pe-același pas cu primăvara, spunîndu-i: « Dacă moartea-ar fi fost alta . . . ». Nu, niciodată pîn-acuma, eu n-am văzut răsfrîngerea de aur a soarelui în sclipăt pe cupole, pe cele de la Sacré-Coeur, de pildă. Nu, niciodată pîn-acuma, nu s-a apropiat un țînc de mine, spre-a mă privi prelung cu gura. Nu, niciodată pîn-acuma, eu n-am știut că exista o poartă și că mai exista și-o altă poartă, și cordialul cîntec al marilor distanțe.

Lăsați-mă ! Acuma, am fost lovit de viață în toată moartea mea.

Din volumul
SPANIE, ÎNLĂTURĂ DE LA MINE PAHARUL ACESTA
/España, aparta de mí este cáliz)/1937—1938), 1940

MULȚIMEA
(Masa)

Cînd lupta s-a sfîrșit
— mort luptătorul — veni chiar lîngă el un om
și-i spuse: « Să nu mori: țin atît de mult la tine ! »,
Dar, vai ! cadavrul nu-nceta să moară.

Se-apropiară doi și-i repetară:
« Să nu ne lași ! Curaj ! Întoarce-te la viață ! ».
Dar, vai ! cadavrul nu-nceta să moară.

Dădură fuga douăzeci, o sută, o mie, cinci sute de mii,
strigînd: « Cîtă iubire, și n-are pic de forță contra morții ! ».
Dar, vai ! cadavrul nu-nceta să moară.

În juru-i, milioane de inși se adunară
cu-o rugăminte unanimă: « Rămîi, frate ! ».
Dar, vai ! cadavrul nu-nceta să moară.

Atunci, toți oamenii din lume
se strînseră în jurul lui; văzîndu-i, trist, emoționat,
cadavrul, încet-încet se ridică-n picioare
și-mbrățișîndu-și primul semen începu să plece . . .

10 *noiembrie* 1937

În românește de ROMULUS VULPESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

OANA PĂTRAȘCU

Dialectica durerii în poezia lui César Vallejo

La 19 mai 1892, într-un sat de munte din nordul Perului. Santiago de Chuco, se năștea César Vallejo, cel de-al unsprezecelea copil al familiei — ai căror bunici au fost « doi preoți spanioli și două indiene peruviene » — metisul care avea să fie unul din cei mai mari creatori de frumos ai Americii Latine, poet prin excelență, care și-a scris versurile așa cum se scrie marea poezie: cu durere, cu suferință, cu sîngele artei, înălțătoare și palpitîndă.

Viața lui César Vallejo a fost un șir neîntrerupt de suferințe și dezamăgiri, de ciocniri violente cu realitatea crudă și nedreaptă [1]; opera lui reflectă, cu o sinceritate cutremurătoare, condiția omului modern — nu trebuie să uităm condiția lui de metis — în continuă căutare a drumului propriu, zbaterea zilnică și adesea inutilă în marasmul unei vieți efemere pe care experiența proprie, dacă la început considerată ca o simplă aventură deconcertantă și absurdă, acum ridicată de suferință la rangul de simbol al luptei omului pentru libertate.

Primul volum de versuri, *Los Heraldos Negros*, publicat în 1918 la vîrsta de 25 de ani, este scris, așa cum arată și titlul, sub influența modernismului. Vallejo, mai realist poate decît Rubén Darío își situează poeziile, în special cele din primele patru cicluri ale volumului — *Plafones Agiles*, *Buzos*, *De la Tierra*, *Nostalgias Imperiales* (Plafoane agile, Scafandri, Despre pămînt, Nostalgii imperiale) — în decorul, în « scenografia », cum o numește Saúl Yurkievich, tipic modernistă. Și totuși, chiar din acest prim volum, începe să se contureze cu acuitate linia proprie pe care se va desfășura întreaga creație poetică a lui Vallejo; din spatele vestmintelor moderniste transpare clar neliniștea și durerea omului care, îndată ce a deschis ochii asupra vieții, a fost lovit și hăituit. Vallejo se dovedește a fi de la început un afectiv, un instinctiv și nu un cerebral, căci el așterne pe hîrtie propriile îndoieli, marile frămîntări, întrebările chinuitoare asupra condiției umane și tema predominantă a poeziei sale, durerea omenească, cu o sinceritate dezarmantă, ciudată, poate, pentru europeanul neavizat, care cutremură însă ca « . . . un organism omenesc din carne vie, cu nervii dezgoliți . . . » [2]

Poetul se zbate în cercul implacabil al nedreptății și durerii, în contorsiuni impresionabile, tragice, care rămîn fără răspuns acum, în anii tinereții. În acest prim volum, atitudinea lui Vallejo este și contradictorie și unitară în același timp; uneori se cufundă în deznădejdea înmormîntării propriilor lui iluzii:

[1] Suferința și mizeria l-au urmat pretutindeni și mereu: în anii petrecuți în Peru și pînă la plecarea definitivă la Paris în 1923, în perioada studiilor, în anii de cumplită mizerie pe care-i trăiește la Lima, unde publicarea primului volum de versuri *Los Heraldos Negros (Heralzii negri)* nu se bucură de succesul la care se aștepta; întemnițarea în satul natal, reîntoarcerea la Lima și publicarea celui de al doilea volum de versuri, *Trilce*, de un succes răsunător în rîndurile criticilor și cititorilor avizați, dar limitat în rîndul marelui public, frămîntat de zguduitoare probleme sociale și politice, apoi, în ultimii 15 ani de viață petrecuți la Paris, mizeria și umilințele îndurate, dublate de neîncrederea în valoarea propriei poezii, fac ca Vallejo să se îndepărteze de poezie și să se dedice luptei politice. Și, în sfîrșit, șocul produs de izbucnirea războiului civil din Spania în 1936 face să renască în el Poetul, care scrie febril, în trei luni, presimțindu-și sfîrșitul, excepționala Poezie care va fi reunită în volumul postum *Poemas humanos (Poeme umane)*. Moare în aprilie 1938.

[2] Luis Alberto Sánchez, *Escritores Representativos de América*. vol. II, Ed. Gredos, Madrid, 1957 p. 279.

Viziunea înmormîntării iluziilor mele/în groapa mortalei răni (*Salcie*)

În tristețea și resemnarea ancestrală a rasei sale, se ascunde — încă din *Los Heraldos Negros* — năzuința spre libertate, spre solidaritate cu semenii care suferă. Ultimele două cicluri ale volumului — *Truenos*, *Canciones del Hogar* (Tunete, Cîntece de-acasă) — cuprind tocmai acest nucleu al viitorului. Neputința și deznădejdea îl fac la început să caute un refugiu în imaginile copilăriei și satului natal:

Tata doarme. Chipul lui august/pare o inimă liniștită . . .
E singurătate-n cămin; se fac rugăciuni/și azi nu-s vești de la copii.
(*Pașii îndepărtați*)

Imaginea trecutului nu-l poate apăra de durerea și realitatea nedreaptă. Descumpănit, poetul începe să privească în jur, într-un geamăt de revoltă dar și de neputință, devenit de mult celebru: « *Hay golpes en la vida, tan fuertes . . . ! Yo no sé* ! (Sînt lovituri în viață, atît de puternice . . . ! Eu nu știu !)

Metisul Vallejo nu rămîne indiferent la suferința celor din jurul său; întinde miinile spre ei; nu-i înțelege încă, dar instinctul de solidaritate care-l va duce mai tirziu pe culmile artei, îl face de pe acum să se apropie de cei ce suferă și să împartă cu ei pîinea zilnică și moartea tragică:

Pînă cînd vom tot aștepta ceea ce / nu ni se cuvine ! . . . /
Pînă cînd îndoiala ne va oferi blazoane / fiindc-am suferit !
(*Cina mizerabilă*)

Chiar dacă în *Los Heraldos Negros* gestul de solidaritate, care în fond exprimă revolta poetului și năzuința de a se elibera și de a-și alina durerea pe care o lume absurdă a implantat-o în el de la început, rămîne timid, este clar că Vallejo optează încă de pe acum pentru orice formă de eliberare: continuarea evoluției sale ca artist, va înclina către ruperea de tradiție și de modele, prin căutarea neîncetată, febrilă și patetică a propriului destin, prin definirea tehnicii sale poetice inconfundabile a cărui strălucită împlinire o constituie cel de-al doilea volum de versuri: *Trilce* (1922) [3]. Salutat de conoscătorii avizați ai epocii și de majoritatea criticilor actuali ca o « revoluție » în opera lui Vallejo și în dezvoltarea literelor hispano-americane, *Trilce* își păstrează într-adevăr valoarea de moment crucial. Cît despre prima parte a afirmației, credem că nu este vorba de o « evoluție uimitoare » cum o numește Luis Monguió, ci de continuarea unor tendințe care se anunțaseră destul de clar încă din primul său volum și care constituie, după părerea noastră, constante ale poeziei vallejiene. « Continuitatea dintre unul și celălalt este dată tocmai de prezența (embrionară), în prima carte, a multor elemente trilciene » [4].

În *Trilce*, Vallejo continuă, ajungînd la o perfecțiune formală inimitabilă, tendința de a scoate concretul, cotidianul — care pentru el rămîne mereu același: Omul cu durerea lui implacabilă — din realitatea concretă și de a-l ridica la rangul de « simbol și sinteză abstractă, integrînd o nouă realitate, inedită, interioară, poetică; cuvintele sînt linii care trasează sentimentul fundamental al poemului, sentimentul care nu se descrie, ci se comunică » [5]; și, adăugăm noi, crud, dur, dezgolit, într-o exprimare îndrăzneață. Vallejo se ridică mult deasupra curentelor avangardiste — a căror influență este, fără îndoială, certă în *Trilce* — tocmai pentru

[3] *Trilce* este un cuvînt inventat de Vallejo din *triste* și *dulce*.

[4] Giovanni Meo Zilio, *Per fil de Vallejo*, în « Homenaje internacional a César Vallejo », Carlos Milla Batres, Lima, 1969, p. 27.

[5] Saúl Yurkievich, *Valoración de Vallejo*, Universidad Nacional de Nordeste, Chaco, Argentina, 1958, p. 15.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

că mînuiește forma « strălucitoare », cu scopul de a se cufunda cu mai multă pasiune, luciditate și durere în descifrarea sensurilor multiple ale vieții omului. Aceeași durere provocată de loviturile soartei este prezentă și în *Trilce*, dar viziunea pe care imaginile absurde, dezolante, devălmășite o dau asupra unei lumi care provoacă numai durere este mult mai sumbră, iar prăbușirea în neliniște și nesiguranță este mai dureroasă și mai dramatică:

Am prînzit singur acum, și n-am avut / nici mamă, nici rugăminți, nici servește-te, nici apă . . .
Nimeni nu mă caută, nici nu mă recunoaște / și chiar și eu uitat-am al cui voi fi . . .

În evoluția ascendentă a creației vallejiene, *Trilce* este o treaptă spre desăvîrșirea pe care o constituie ultimul volum *Poemas Humanos* (Poeme umane). Acest « cîntec al lebedei » este . . . « o sinteză mentală a . . . întregii drame a vieții sale; . . . este un cîntec al morții (și al vieții) așa cum nu mai existase niciodată în literele hispanice »[6]. Pe lîngă aceasta, ni se pare că însuși titlul acestui ultim volum ne dă cheia inegalabilei valori a operei lui Vallejo: umanismul ei exemplar, transpus în perfecțiunea adevăratei Poezii.

Pentru noi, evoluția creației lui Vallejo se confundă cu acea dialectică a durerii pe care o considerăm fundamentală pentru înțelegerea întregii sale poezii. Iar volumul *Poemas Humanos* credem că o ilustrează cu o indiscutabilă pregnanță.

Încă de la începutul creației sale, critica a înclinat să-l numească pe Vallejo « poet al durerii umane »; definiție care i se poate aplica, dar, sub această formă, ea nu ne oferă imaginea adevărată și deplină a importanței covîrșitoare a poeziei vallejiene în ansamblul literaturii universale. Fără îndoială că celebrele cuvinte ale lui Vallejo: « Déjadme doler » « Lăsați-mă să dor » — a căror genială originalitate este judicios detaliată de Corpus Barga — sînt răscolitoare și inimitabile; dar ele nu reflectă încă splendida desfășurare a sentimentului durerii, întreaga lui dialectică așa cum ne apare ea în *Poemas Humanos*.

După ani îndelungați de tăcere, apariția volumului *Poemas Humanos* (1938) constituie o revelație: a drumului împlinit, a găsirii și împăcării cu sine însuși și, mai presus de orice, a plenitudinii artistice. Anii de cumplită mizerie nu au trecut fără să lase urme; durerea a brăzdat și mai adînc sufletul poetului. Dar odată cu ea a venit și maturizarea, dobîndirea propriei conștiințe, răspunsul la marile probleme ale existenței umane. Între *Trilce* și *Poemas Humanos* nu există o ruptură; dimpotrivă, neliniștea și revolta concretizate în *Trilce*, în febrile căutări formale, capătă în *Poemas Humanos* noi valențe. Impulsul hotărîtor în mersul dialectic al sentimentului durerii în opera lui Vallejo a fost, de astă dată, izbucnirea dramei spaniole, în 1936, cu toate implicațiile ei tragice. În acest moment dramatic, poetul parcurge cu o uimitoare forță de pătrundere toate treptele cunoașterii. Acum Vallejo, privind în jur, își vede aproapele care suferă ca și el. Nu mai este doar « eu », ci și « tu », cel care ești lovit:

Tu știi ce te doare, / ceea ce porți în spate . . . / Tu, sărmane om, trăiești; nu o nega, / dacă mori . . .

(*Sufletul care a suferit c-a fost corpul lui*)

Trezirea nu este bruscă, este pregătită de ani îndelungați de suferință, în care dorința de cunoaștere, gestul de revoltă și, în primul rînd, geniul poetic presupuneau în mod necesar concretizarea într-o formă superioară a umanismului. Conștient că nu este singurul pe care-l doare realitatea absurdă și nedreaptă, Vallejo își depășește propria durere și se alătură celor mulți. A cînta durerea proprie este

[6] Francisc Păcurariu, *Scriitori latino-americani*, București, ELU, 1966, p. 263.

un act poetic obișnuit; mulți artiști au fost definiți ca poeți ai durerii umane. Dar gestul suprem de autodepășire, de dăruire umanității, de fuzionare cu durerea celor de aiurea este un act de care doar marii artiști ai lumii au fost capabili. Solidaritatea — sub orice formă a ei — presupune uitare de sine, rezerve sufletești nebănuite, înțelegerea deplină a esenței și existenței umane. Iată deci care este dialectica sentimentului durerii la Vallejo; acesta este cu adevărat marele Vallejo, cel care, asemenea necunoscutului Pedro Rojas, a fost « plin de lumea întreagă ».

Acest drum spre dăruirea totală, spre apoteoză, se confundă la Vallejo cu neîncetata și acît de angoasanta sondare a propriei personalități; este un drum ascendent, de multe ori în zig-zag, dar pe deplin împlinit:

La capăt, în fine, în sfîrșit, / mă întorc, m-am întors și mă sfîrșesc și vă gem, dîndu-vă / cheia, pălăria, scrisoarea aceasta pentru toți.

(*Despărțire amintind un adio*)

Dacă în *Trilce* Vallejo considera că revolta și nonconformismul se concretizează în special în spargerea canoanelor formale tradiționale și înclina spre « desprinderea înnoirilor formale de experiența umană » pentru a dovedi dezolarea existenței absurde a cărei împlinire se află doar în moarte, în *Poemas Humanos* poetul înclină spre cealaltă orientare, vizibilă încă din primul volum: solidaritatea oamenilor, autodepășirea propriei dureri și condiții umane și confundarea cu durerea și aspirațiile umanității.

Vallejo este și va fi un simbol al durerii, frămîntat de mari întrebări existențiale — indisolubil legate, în marea majoritate a cazurilor, de condiția ancestrală a rasei lui — , dar gestul spontan prin care întinde mîna celor din jur îl salvează, îi dă de multe ori răspunsul la căutările unei întregi vieți. Gestul nu mai este acum timid, este concret, dur uneori, năvalnic asemeni continentului latino-american, ca și cum trezindu-se el însuși, dorește să-și trezească și să-și smulgă și aproapele din tristețea veșnică și mizeria zilnică:

Nevoie-ai să mănînci, dar îmi spun, / nu-ți fie rușine, căci nu-s ale săracilor / rușinea, nici hohotul lîngă mormîntul lor; / cîrpește-te, amintește-ți, / ai încredere în firul tău alb . . .

(*Nenorociții*)

Atît de puternică este dragostea « îndureratului » Vallejo pentru semenii săi, încît în cele cincisprezece poeme dedicate războiului civil spaniol: *España, aparta de mi este cáliz* (Spania, îndepărtează de mine acest potir) oferă cititorului atent o concepție diferită și o viziune originală asupra morții și vieții. Cei morți vor supraviețui veșnic; ei vor fi nemuritorii, și nu adevărații supraviețuitori, deoarece idealurile pentru care au murit sînt nemuritoare. De fapt, concepția lui Vallejo — profund hispanică — vine să dovedească, chiar din ciclul amintit mai înainte, că poetul ajunsese la împlinire. Iar *Poemas Humanos* — scrise, după cum am spus, în ultimele trei luni de viață ale poetului — constituie pentru noi, indubitabil, momentul ultim al procesului dialectic al creației vallejiene. În ultimele clipe ale tragicei lui vieți, peruanul César Vallejo descoperă că există pe lume un sentiment mai puternic decît propria suferință: dragostea pentru cel care suferă lîngă tine.:

Hai să vedem, omule; povestește-mi ce ți se întîmplă, / căci eu, chiar dacă strig, sînt mereu alături de tine.

Așa cum arăta Luis Monguió într-un studiu recent[7], volumului *Poemas Humanos* i s-ar putea da doar subtitlul de « suflet dezgolit », în fața căruia « se pierde facultatea critică și este greu să vorbești despre aceste poeme ca despre literatură ».

[7] Luis Monguió, *La muerte y la esperanza en la poesía última de César Vallejo*, în « Homenaje internacional. . . », p. 30

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

POEZIA INVINCIBILĂ PABLO NERUDA

PABLO

Nu cu o mînă tremurînd îți scriu numele, ci cu o secure
pe copacul acestui veac șiroind de stele și de atîția viermi
Și nu te iau în brațe, ci te las să te scufunzi în marile oceane, pe care grelele tale pleoape închise le disloca
Locul pe care ți-l hotărăști tu singur este un jeț larg pentru trupul tău larg
larg pentru istoria pe care o scrii mai departe traversată de fulgerele ecourilor pironind Crima și de vuietul apelor neîmpăcate
Tu ești o greutate imensă care se lasă la fund pentru a disloca lumile apelor și pentru a elibera Omul de asasinii zorilor care vor învia . . .

EUGEN JEBELEANU
4 noiembrie 1973

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EUGEN JEBELEANU

Carte poştală netrimisă lui PABLO

Aş vrea să-ţi scriu cu vorbele graiului meu, pe care-l înţelegi cel puţin ca pe virgulele, şoaptele şi parantezele din palmă.

Sau să-ţi scriu cu ochii. Cu ochii unui om încă viu cum sunt eu.

Atunci ai înţelege că mi-e dor de tine ca de timpul care ne aruncă buchete din urmă. Ca de ziua aceea în care ne aflam cu toţii la Paris

cu tine, cu Matilda, cu Margot Bennaceraf (din Venezuela), cu Joris Ivens, cu Louis Aragon luminat de ochii-i de argint, cu Elsa, pare-mi-se cu acelaşi văl pe ochii plecaţi din lumea noastră

şi cu îngerul meu care nu mai este . . .

Îţi văd trombonul cu trompă de aur încolăcit după gît ca un pui de elefant tandru, cu care te-ai urcat triumfător în avion (un trombon cumpărat la « Marché aux puces »).

Îmi amintesc de-acel « adios » al tău nazalizat şi aud zgomotul motoarelor de avioane şi acel al motoarelor anilor.

Şi după aceea Bledul, revederea şi ochii tăi care, privindu-mă, răsfrîngeau insuportabilul meu scandal de lacrimi, şi lacrimile tale reţinute, o ploaie tristă şi liniştitoare

« Adios »

IANNIS RITSOS

Mînie şi durere

În asemenea clipe, în atîta neomenie organizată, cum să găseşti cuvintele simple, juste, drepte, ca să vorbeşti omeneşte, ca să faci rînduială, să apreciezi, să judeci sau chiar să plîngi ca un om. Mînie şi durere; durere şi mînie. Suferinţa înăbuşe cuvintele. Vaiete şi blesteme. Nu cuvinte. Şi iar această conştiinţă a neputinţei cuvîntului de a opri hoardele intereselor blindate, de a opri crima, măcelul, moartea. Şi dispreţul pentru această neputinţă, pentru neputinţa blestemului şi a vaietului şi pînă la urmă autodispreţuirea pentru că, în asemenea clipe, te gîndeşti la importanţa şi la « soarta » cuvîntului. Poate numai Neruda ar fi fost în stare să găsească glasul potrivit ca să vorbească despre Chile, despre Neruda, unul şi acelaşi lucru. Desigur numai cu glasul lui Neruda am putea să vorbim despre Neruda. Glasul acesta va lipsi acum şi se va auzi mereu că lipseşte. Tunător şi prezent. Cea mai largă respiraţie poetică a secolului nostru, alături de Maiakovski, imaginaţia lirică cea mai înaripată alături de Lorca şi de Eluard, tonul cel mai firesc de măreţie alături de Whitman, Palamas şi Sikelianos. Rămîi cu bine, fratele nostru, Pablo Neruda. Fără lacrimi. Fără vaiete. Scrîşnind numai din dinţi. Poeţii trăiesc şi ajută viaţa, umanizează lumea, contribuie şi ei la crearea istoriei şi poate cîndva (să sperăm) vor avea şi forţa să se răzbune — ei cei mai frumoşi, cei mai nevinovaţi sfinţi ai tuturor timpurilor, aceşti veşnic « nemîngîiaţi consolatori ai lumii ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EDGAR PAPU

Tîrziul Pablo Neruda

Poetul chilian își mai afirma încă în ultimele momente marea existență poetică. N-am putea spune, însă, că și-o și continua în registrul cunoscut. Era și totuși nu mai era acel Pablo Neruda, care stăruie în amintirea noastră. Ultimul său volum de versuri, *Geografia infructuoasă* (Buenos Aires, 1972), ne întîmpină cu un indiciu din cele mai prețioase pentru evoluția din urmă a poetului.

Există în titlu — și desigur în cuprinsul corespunzător — un element al permanenței sale poetice, noțiunea de *geografie*, factor definitoriu pentru acest călător, care trăiește toate cele văzute în peregrinările sale, și extrage dintr-însele cele mai nebănuite esențe. Se poate identifica aci, pe planul creației lirice, un echivalent al tipului de eseu latino-american, dirijat către desprinderea acelor sensuri adînci, pe care le ascunde unul din cele mai miraculoase pămînturi ale planetei. Acest teritoriu de nesfîrșite rădăcini, nu istorice, ci geologice, întinse pe un spațiu imens, se vede chemat să stimuleze într-un anumit fel gîndirea. Tocmai aici stilul reflecției își dezvoltă diferența specifică față de geniul iberic din care a ieșit, și de la care păstrează aceeași imaginativă factură barocă. Pe cînd, însă, eseul spaniol cuprinde o viziune existențială a istoriei și a sub-istoriei, cel latino-american dezvoltă aceeași viziune existențială a geografiei și a sub-geografiei — cu sondaje pînă la zona unui subconștient geografic — ceea ce deschide un cîmp ilimitat ideii. Așa a pătruns, bunăoară, argentinianul Martinez-Estrada întinderea Pampei sau chilianul Coloane, Țara de Foc și ținuturile dinspre Polul Sud.

Poezia lui Pablo Neruda, esențializată în al său *Canto general*, cuprinde și ea o asemenea factură eseistică, decantată pe plan liric. Acest « geografism » se vede peste tot străbătut de un gigantic fluid imagistic. Pămînturile frecventate de Pablo Neruda apar în întregime frămîntate de o necurmată viață în mișcare, de la o originară materie cosmică și pînă la evoluția sa excrescentă într-o floră potopitoare, cu infinite ramificații subpămîntene și aeriene.

Așadar, în actualul volum, prima parte a titlului ne relevă un Pablo Neruda de totdeauna. El însuși ne spune într-o scurtă notă, la urmă, că o mare parte din aceste versuri au fost scrise între Isla Negra și Valparaiso, precum și « pe alte drumuri din Chile, », iar altele s-au înfiripat « pe drumurile Normandiei franceze ». Aceste perpetui « drumuri » ale lui Pablo Neruda explică și « geografia » din titlu.

Unde, însă, el apare altul decît cel pe care îl știam, este în noul atribut cu care poetul asociază amintita sa permanență. « Geografia » sa, de o fecunditate invadantă în anii de odinioară, acum devine *nerodnică (infructuoasă)*. Ceva s-a schimbat în acest om, poate chiar un anumit dispozitiv din resortul fundamental al vieții.

Am spune că este vorba de un accident petrecut în însăși geografia sa interioară, de unde rezultă o nouă structură artistică și umană. Mai precis, recentul volum ne dă insistenta senzație că a dispărut, poate pentru totdeauna, acel bine cunoscut Pablo Neruda dinamic, frenetic, baroc, imagistic. Nu putem, desigur, nega că se mai continuă uneori aceleași îndrăznețe inflexiuni lirice. Și totuși, ne întîmpină

acum un Pablo Neruda înaintat în vîrstă, un Pablo Neruda reflexiv, aproape eclectic și clasic. Pînă în prezent, deschiderile infinite ale « drumurilor » sale îl răpeau și pe el într-un vîrtej orgiastic. Poetul însuși tindea să se identifice cu itinerariul unui torent dezlănțuit, care lasă în urma sa aluviuni de imagini amețitoare. Acum, dimpotrivă, poetul nu mai vrea să se integreze panteistic în această bacanală a stihiilor. « Drumurile » trec peste el fără să-l răpească. Ele nu mai ating un nucleu, de astă dată deziluzionat, al propriei ființe, în care primează o lucidă filozofie a senectuții, a omului ce a trecut prin viață și nu se mai lasă solicitat de beția ei amăgitoare. Imaginile s-au împuținat, au devenit cumpătate, tinzînd să se așeze în reflecții cu caracter gnomic, de înțelepciune străveche, acea înțelepciune asupra căreia magnetismul ademenirilor nu mai are putere.

Nu putem spune, totuși, că poetul ar fi devenit dezolat sau cu aripile tăiate. Dar nu mai este nici avîntat în felul cunoscut. A atins un fel de stoicism ferm, dincolo de bucurie și de dezolare. Și totuși, o undă resemnat-melancolică străbate din toată această ataraxie. Mai înainte strălucea într-însul euforia curgerii nesfîrșite de surprize și de comori ale lumii. Lucrurile, însă, își au acum un capăt, unde se sfîrșesc. Dar pînă și acest capăt este al fostului om fremătător, care nu-și proiectează viziunea *mormîntului*, unde se doarme veșnic, ci doar a *scaunului* pe care se așează cel obosit de îndelunga palpitație a vieții. Există, deci, un punct final, o țintă statică, pe care noi am numi-o a ciclului încheiat, a repaosului, a bătrîneții: *Omul înaintînd către scaun:/ de la acel orizont pînă la această noapte,/ de mai departe, de mai aproape /încă un pas ca să ajungi la el,/la scaun, să te așezi. . . (Toți așezați).* Ultimul vers al poemei, *altceva nu mai există, umblînd pe-această lume*, indica, pentru prima dată, desprinderea ființei sale de « drumurile » cu care se contopise mai-nainte. Nu numai că noul Pablo Neruda nu-l mai poate urma pe cel vechi și avîntat, dar el își și proiectează această trăire asupra întregii omeniri, asupra destinului uman.

Această vedere apare aproape literal exprimată în poema *Urmează același*, și anume în versul *totul e atît de trecător ca vîntul*. O asemenea viziune a lucrurilor trecătoare, a deșertăciunii, se aliază, în același poem, cu un substrat încremenit, eleatic, pe care se grefează trecerea și stingerea a tot ce există: *timpul neclintit își maschează/chipul inevitabil/ și se schimbă fără a-și schimba veșmîntul*. Nu mai întîlnim, ca înainte, acea relativitate infinită pe care o stăpînește spiritul omului. Acum, dimpotrivă, acest absolutism e cel ce ne stăpînește. Dar nu numai timpul ci și omul. Neruda se află investit acum cu această neclintire eleatică: *pierdut în veșmîntul meu/ de singurătate, privind/fără să văd departele cel mai departe/la distanța care topește florile/ acolo mă aflu neîncetat,/ ca și cum timpul ar fi țintuit/ în odinioară fotografia mea,/împătimită în neclintirea ei*. Desigur că mai există și aspecte de mult cunoscute în *Geografia infructuoasă*. Noi am semnalat, însă, ceea ce ne-a izbit ca noutate la un Neruda înaintat în vîrstă, care și-a găsit un popas și de-acolo își absolutizează trecutul și, odată cu el, întreaga ființă.

Dar tocmai în virtutea acestui trecut al său, Pablo Neruda nu se dezice în atitudinea sa generoasă și umanitară. El își continuă *cristalina propagandă*, susținînd că *nimeni nu are drept la mucenicie și la foame*. Vîrsta a așternut peste Pablo Neruda un ușor strat de zăpadă, fapt ce se relevă și în predilecția sa pentru cîntarea iernii, mai cu seamă pe drumurile Normandiei franceze. O atare afinitate coincide cu însuși anotimpul uman al poetului. Dar sub această încetinire a vieții bate, încă pentru oameni, aceeași inimă de om.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mască de mumie, artă peruviană

PABLO NERUDA

SOARELE

Plinei lumini a zilei îi urmează soarele,
Ziua-soare, tăcută pecetie
răspîndită pe cîmpurile drumului.

Eu sînt un om-lumină, cu atît belșug de trandafiri,
cu atîta risipă de claritate
încît voi ajunge să mor de strălucire.

Eu nu împart lumea în două jumătăți,
în două sfere negre sau galbene,
și o mențin în plină lumină
ca pe un strugure de topaz.

E mult de-atunci, acolo departe,
am pus piciorul într-un ținut atît de limpede,
că pînă și noaptea era fosforescentă,
mai am încă în auz murmurul acelei lumini.
rotund chihlimbar este întregul cer,
albastrul zahăr se-nalță din mare.

Iarăși, se știe de mult, și pentru totdeauna
adun și îngrămădesc lumină pentru patriotism:
îndatoririle mele sînt dure, diurne:
trebuie să predau și să deschid noi ferestre,
să statornicesc claritatea de neînvins,
și, deși nu sînt înțeles, să-mi continui
cristalina propagandă.

Nu știu de ce-l privește pe un îndoliat
de obîrșie, pe un produs al iernii,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe un provincial cu iz de ploaie,
această luminoasă profesiune de credinţă.

Uneori mă gîndesc să imit smerenia,
să cer să mi se ierte această bucurie,
dar nu am timp; este de trebuinţă
să ajung devreme şi să alerg în altă parte
fără alt motiv decît lumina de astăzi,
propria-mi lumină sau lumina nopţii;
şi cînd am răspîndit claritatea
în acest punct sau în altul oarecare,
mi se spune că e întuneric în Peru,
că n-a răsărit lumina în Patagonia.

Şi fără a putea să dorm, trebuie să plec.

Astăzi, această deschisă amiază zboară
laolaltă cu toate albinele luminii;
este o singură cupă depărtarea,
teritoriul limpede al vieţii mele.

Şi străluceşte soarele către Valparaiso.

TOŢI AŞEZAŢI

Omul înaintînd către scaun:
de la acel orizont pînă la această noapte,
de mai departe, de mai aproape;
încă un pas ca să ajungi la el,
la scaun, să te aşezi dezolat
sau fericit, să te aşezi în plină lumină
sau să mănînci şi tu între toţi cei aşezaţi.

O altă alegere nu mai există; vieţuieşte aerul
aşezat pe acest scaun al pămîntului,
şi fiece luminat de ziuă îi mînă pe toţi
către poziţia ce ţi-o dă un scaun,
un simplu scaun de lemn.

Din atîta trepădare, din atîta îndîrjire
şi din cîte iviri de zori s-au văzut,
ca vînători trăgînd să izbucnească ziua
în plină descărcare cînd pădurea-i întunecată,
totul sfîrşeşte cu scaunul şi ceremonia:
parabola se deschide ca să tot umble
pînă s-a închis pe un scaun.

Altceva nu mai există, umblînd pe-această lume.

TRUNCHIURI RETEZATE ÎNTR-UN CAMION PE UN DRUM DIN CHILE

Opt trunchiuri retezate
într-un camion, călătoresc;
de la munte vin,
vin din verdea asprime
de la Lonquimay, ţinuturi de cer şi de zăpadă,
incintele mele de lumină, singurătăţile mele.

O, păduri muribunde,
frunzişuri proaspete, vertebre penultime
al unui crîncen ieri:
al războiului spaniol şi araucan:
spade şi cai
sub surda ploaie înverşunată !

Opt trunchiuri întinse
pe spinarea camionului, în linie dreaptă
pe drumurile de la Santiago la Pol,
la Polul Sud, în alba depărtare.
Opt tovarăşi ai mei
cu rădăcinile retezate
în propria mea spiţă.

E soare, e un belşug
înflorit la soare, agricultura
unei veri năvalnice:
violet şi galben e drumul
albastru obeliscul
digitaliei,
pocnitura
macului, şi din toate părţile
tabără murele.

Este vara Cordilierilor.

Amiaza e un orologiu albastru,
extatic, rotund, străbătut
de zăbovnicul
zbor al unei păsări negre, ce pare
că însoţeşte trunchiurile în călătoria lor,
că urmează copacii destituiţi.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

MEREU PE DRUMURI

Înnourat m-am luminat de ziuă
între Matrenco și Villarica, mergînd
cu cîmpul în mine, stejari, animale,

și cu inima înnourată,
înțesat tot sub largi verzi nouri,
nouri ploioși, neagră geografie.

Trebuie să muști din tăcere
diminețile, pe aceste drumuri
cu cai deslănțuiți, transparenți
sub lumina piezișă,
în timp ce soarele de ieri, cel de mîine
sălășluiesc în altă parte,
prin alte meleaguri unde nu mă aflu,
în cealaltă jumătate a aceleiași zile.

Și am ales această cenușă
această dimineață cu ochi argintii
în mine însumi:
și am urmat pietroasele rîuri
și pîlpîirile luminii:
luminîndu-mă de ziuă
între soare și ochii-mi ce se deschideau,
între acest teritoriu și destinul meu
s-a statornicit cheia ploii.

Și iarna și-a deschis zăvoarele.

URMEAZĂ ACELAȘI

E seară și-i devreme în fiece clipă:
la orice strălucire, la orice umbră
ne luminează de ziuă orice înserare:
timpul neclintit
își maschează
chipul inevitabil
și se schimbă fără a-și schimba veșmîntul:
noapte sau gingașă auroră,
lungă tăcere a ghețarilor,
măr învăpăiat al verii:
totul e atît de trecător ca vîntul,
timpul așteaptă, neclintit,
fără culoare și căldură, fără de soare și de stea:
și acest absolutism e cel ce ne stăpînește:
rămas bun ! rămas bun ! și nu se schimbă nimic.

CĂTRE ATÎT DE DEPARTE

Către Insula Paștilor și către prezențele sale
mă îndrept, sătul de porți și de străzi,
să caut ceva ce-acolo n-am pierdut.

Luna lui ianuarie, uscată,
se aseamănă cu un spic:
să culeagă din Chile lumina sa galbenă
pînă cînd marea s-o șteargă
și eu din nou să mă înapoiez.

(Statui pe care le-a clădit noaptea
și le-a cules bob cu bob într-un cerc închis
ca să nu le vadă decît marea.)
Am călătorit ca să le recuperez, să le înalț
în dispărutul meu domiciliu
și aici împresurat de prezențe cenușii
de un alb spațial, de mișcare
albastră, de apă de mare, de nori, de piatră,
să reîncep viețile vieții mele.

PRIMA IARNĂ

Observ ziua ca și cum eu aș crea-o
ca și cum eu i-aș da lumina
de cînd sosește, întunecată, la fereastra mea
ca o pasăre neagră,
pînă ce preschimbată în zăpadă și lumină
prinde abea să palpite: trăiește.

Trăiește nehotărîtul soare: e soarta lui
să lumineze acești copaci despuiați,
să atingă apa neclintită
să graviteze fără măsură, fără cuvînt,
fără cîntar, pînă cînd gura
cerului îl înghite
fără să sclipească la lumina frigului
aripele care au zburat de ieri
ca să se întoarcă dimineața la fereastra mea.

Trăiesc acum într-o țară atît de dulce
ca pielea tomnatecă a strugurilor:
verde, alb și violet este acest timp:
soarele a dispărut de mult și nu se întoarce:
arborii goi se desenează
înălțînd ultima scînteiere în cupele lor,
glasul poeților trece peste covoare;
nimic nu se înfige în ochii tăi ca să te rănească
nimeni nu se împotrivește dulceții.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Eu locuiesc acum gingășia
marilor rîuri neclintite, a țărmurilor
pe care anii le pictează mai limpezi și mai dăinuitoare,
toate dramele s-au sfîrșit mai-nainte,
războaiele au fost îngropate printr-o înțelegere:
nimeni nu are drept la mucenicie și la foame,
e ceasul cînd intri în casa aurită a toamnei.

FERICIRE

Fără-ndoială, da, răspund
fără ca nimeni să întrebe și să mă întrebe:
ce-i bun e ca fără întrebări,
fără convenții, să răspundem
umbrei noastre lente și succesive.

Da, în acest timp al meu, în această istorie
cu pecetie personală, am acumulat
nu descumpănirea ci nostalgia,
și am îngropat-o într-o fortăreață de beton:
nici doliul nici durerea de ieri nu mă-nsoțesc
fiindcă nu mor numai oasele,
pielea, ochii, cuvîntul, fumul,
ci și plînsul, devorat
de cele șaizeci de guri ale vieții.

Așa că din ceea ce de la un loc la altul
am păstrat — tristețe sau amar neașteptat —
totul l-am înapoiat ca pe-un pește tremurător
mării, mării, și m-am apropiat cu mîinile goale.

Așa se deslușește povestea vieții mele:
Am somnul tare ca și-al pietrei.

UNDE SE ALEGE TRECUTUL

Se îndreaptă către înapoi acest astăzi, către amintire,
către un poate, către un poate n-a fost
cu tot ceea ce în trecut se pierde:
acel inel, acea mireazmă, acea
dulceață fără cuvinte pe care am pierdut-o

Căci dacă prind să-mi amintesc
străbat fără să știu o casă în beznă,
fără să văd, pierdut în vestibuluri,

coridoare, pereți, dormitoare,
și nu găsesc pe nimeni, totul e-n întuneric,
a fugit cineva din amintirile mele
și nu poate ieși din acele tenebre:
nu știu nici un meșteșug
care să-mi dezvăluie cu exactitate
o inimă, un trup care m-a iubit.

Așa că, din ceea ce prind,
dacă-i vorba de ieri
mîinile mele caută păduri sau ghitare
sau tobe din tristele serbări uitate,
sau serenadele lungi ale ploii
într-un port, la debarcader,
fără ca măcar să aștept pe cineva
sau să mă îmbarc pentru vreo țintă.

Ceea ce mi se-ntîmplă sau se întîmplă este că acest ieri
acest alaltăieri către care mă-ndrept
ca și cum aș intra într-o piață ce nu există,
nu are personaje și nici mere,
au dispărut toți, toți care au intrat:
cei ce au ieșit nu s-au mai întors
ca și cum ar fi un sorb, un ochi de apă adîncă
în care, plecînd din alaltăieri către astăzi,
au căzut toți, unul cîte unul.

Așa, dară, nu mai obișnuiesc
să intru pe uliți dispărute,
să caut în fiecare colț pe cei morți
sau pe femeile estompate de ploaie:
nu mai există trecut în acele edificii;
se înapoiază năvoadele din marea pustie,
orașele își strivesc amintirile
în piulița uitării
și nimeni nu lasă o sărutare spulberindu-se:
ascensoarele au înecat totul
măcinînd cu izbituri de moară
timpul cu tristețe năruit.

În schimb în acel loc
fără nimeni, cu ocean și nisipuri,
pierdut, în veșmîntul meu
de singurătate, privind
fără să văd, departele cel mai departe
la distanța care topește florile,
acolo mă aflu, neîncetat,
ca și cum timpul ar fi țintuit
în odinioară fotografia mea,
împătimită în neclintirea ei.

În românește de EDGAR PAPU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MARIO BENEDETTI

VALLEJO și NERUDA
două moduri de a influența

Pare a fi destul de limpede astăzi că, în poezia hispano-americană actuală, cele două prezențe tutelare se numesc Pablo Neruda și César Vallejo. N-am de gînd să hotărăsc acum ce este mai de preț: bogăția nesfîrșită, copleșitoare, a chilianului sau limbajul sec, uneori neregulat, intim și exploziv, vital pînă la suferință, al peruvianului. Dincolo de comparații discutabile sau gratuite, cred, totuși, că se poate vorbi de o diferență esențială în ceea ce privește influențele pe care unul sau celălalt le-a exercitat și le exercită asupra generațiilor posterioare care, în mod inevitabil, se recunosc îndatorate lor. În vreme ce Neruda a exercitat o influență mai degrabă paralizantă, secătuitoare aproape, ca și cum bogăția torentului său verbal ar permite doar o imitație fără scăpare, Vallejo, în schimb, s-a constituit ca un motor și un stimul al numelor celor mai autentic creatoare ale poeziei hispano-americane de astăzi. Nu degeaba opera lui Nicanor Parra, Sebastián Salazar Bondy, Gonzalo Rojas, Ernesto Cardenal, Roberto Fernández Retamar și Juan Gelman poartă, prin influență directă sau indirectă, marca vallejiană, nu degeaba fiecare dintre ei are, în ciuda acestei înrudiri datorate unei influențe comune, o voce proprie și de neconfundat. (Acestei liste ar trebui să-i adăugăm alte nume cum ar fi Idea Vilariño, Pablo Armando Fernández, Enrique Lihn, Caribel Alegría, Humberto Meffet sau Joaquín Passos, care, deși la o distanță mai mare de Vallejo decît cei amintiți anterior, se află, în orice caz, în atitudinea lor față de faptul poetic mai aproape de autorul *Poemelor umane (Poemas humanos)* decît de al *Reședințelor pe pămînt (Residencias en la tierra)*.

E destul de greu de găsit o explicație verosimilă acestui fapt ce mi se pare de netăgăduit. Și, deși sînt de acord că, în poezie, afinitățile aleg de la sine căile cele mai imprevizibile sau legăturile cele mai ezoterice, și unele și altele avînd de obicei puțin a face cu verosimilul, vreau să risc o interpretare personală a fenomenului amintit.

Poezia lui Neruda este, înainte de orice, cuvînt. Puține opere s-au scris, sau se vor scrie, în limba noastră, cu un lux verbal uluitor, așa cum e cel al primelor două *Reședințe* sau al unor pasaje din *Cîntul general (Canto general)*. Nimeni altul în afara lui Neruda n-a izbutit o insolită scînteiere poetică printr-o simplă întîlnire a unui substantiv cu un adjectiv ce înainte nicicînd nu fuseseră alăturate. Desigur că în opera lui Neruda aflăm și sensibilitate și atitudine și angajare și emoție, dar (chiar dacă poetul nu o vrea întotdeauna) totul pare să fie în serviciul verbului său. Sensibilitatea umană, oricît de mare, trece, în poezia lui, aproape neobservată în fața celei mai neînsemnate sensibilități a limbajului; atitudinile și angajările politice, oricît de răsunătoare ar părea, par mai puțin pregnante decît atitudinea și angajarea artistică pe care poetul și-o asumă față de fiecare cuvînt, față de fiecare reușită sau eșec poetic. Și tot așa se întîmplă și cu emoția, și cu celelalte. În acest sens, nu știu ce e mai creator în arhicunoscutele sale *Douăzeci de poeme (Veinte poemas)*: diferitele ipostaze ale iubirii care-i slujesc drept context, sau formidabila capacitate de a întîlni un limbaj original menit să cînte această iubire. O asemenea putere verbală poate deveni atît de hipnotizantă pentru orice poet, cititor al lui Neruda, încît dacă, ca orice paradigmă, îl împinge spre imitație, pe de altă parte, orbindu-l, îl constrînge la o zonă atît de specifică încît face aproape imposibilă renașterea originalității. Modul metaforizator al lui Neruda are atîta putere, încît printr-o serie nesfîrșită de acoliți, sau urmași, sau epigoni, reapare ca o genă ce nu poate fi nimicită, stîrpită.

Testamentul lui Vallejo, în schimb, ajunge la destinatarii săi pe alte căi și punînd în mișcare, poate, alte resorturi. Nicicînd, nici măcar în cele mai bune momente ale sale, poezia peruvianului nu dă impresia unei spontaneități torențiale. E evident că Vallejo (ca și Unamuno) cînd reușește pînă la urmă să impună cuvîntul rebel, nu poate face ca în el să nu apară cicatricile luptei. Dacă Neruda pune stăpînire, încet, pe cuvînt, cu deplinul consimțămînt al acestuia, Vallejo, în schimb, îl stăpînește violentîndu-l, făcîndu-l să exprime și să accepte cu forța un sens nou, neobișnuit. Neruda înconjoară cuvîntul cu valori insolite, dar nu-i violentează sensul inițial; Vallejo, în schimb, obligă cuvîntul să fie și să spună ceva ce nu figura în sensul lui strict. Neruda evadează rareori din dicționar; Vallejo în schimb, îl contrazice tot timpul.

Lupta pe care Vallejo o duce cu cuvîntul păstrează uimitoarea armonie a temperamentului său anarhic, aflat în permanentă contradicție cu tot ce-l înconjoară, dar aceasta nu înseamnă că are și o armonie literară, în sensul cel mai ortodox cu putință. Poezia lui Vallejo fascinează pe cititorii ei ca spectacol uman (și nu numai ca exercițiu pur artistic) dar odată ce a avut loc această primă uimire, tot restul devine ceva subsidiar, oricît de valoros și de indispensabil ar fi ca intermediar.

De vreme ce limbajul lui Vallejo nu este un lux, ci mult trudită necesitate, poetul-cititor nu se oprește acolo, nu rămîne orbit. Întrucît fiecare poem e un cîmp de bătaie, el trebuie să meargă mai departe, trebuie să caute fondul uman, să întîlnească omul, și odată întîlnit să-l sprijine în atitudinea lui, să participe la emoția lui, să se angajeze odată cu el, să sufere alături de el. Pentru poeții-cititori, adică pentru cei influențați de el, Neruda funcționează mai ales ca o paradigmă literară; Vallejo, în schimb, prin poemele sale, ca o paradigmă umană.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Poate de aceea influența lui, pe zi ce trece tot mai mare, nu dă naștere totuși la similitudini. În cazul lui Neruda, important este poemul în sine, în cazul lui Vallejo, important obișnuiește să fie ceea ce se află înainte (sau după) poem. În Vallejo există un fond de onestitate, de inocență, de tristețe, de rebeliune, de sfîșiere, de ceva ce am putea numi singurătate frățească, și aici, în acest fond, trebuie căutate rădăcinile adînci, motivațiile, nu întotdeauna limpezi, ale influenței sale.

Pornind de la un stil foarte personal, dar de evidentă stirpe literară, cum e cel al lui Neruda, vom întîlni firește urmași, mai ales literari, care nu reușesc să ajungă la propria lor originalitate, sau care vor ajunge mai tîrziu la ea pe alte căi, prin alte influențe. Pornind de la un stil ca cel al lui Vallejo, ce vădește cît se poate de puțin, ba dimpotrivă, preocupare pentru literar, și care e întotdeauna rezultatul unei agitate combustii vitale, vom întîlni, firește, nu simpli epigoni sau imitatori, ci mai degrabă autentici discipoli, pentru care influența lui Vallejo începe *înainte* de aventura sa literară, o traversează pe de-a-ntregul și se proiectează pînă în clipa de față.

Îmi face impresia că dintre toate cărțile lui Neruda, doar într-una, *Depline puteri (Plenos poderes)*, viața lui personală e strîns legată de expresia ei poetică. (Curios, dar e poate titlul cel mai puțin apreciat de critică, obișnuită să celebreze alte străluciri ale operei poetului; după părerea mea, această carte austeră, fără concesii, de armonie cu sine însăși, este una dintre cele mai autentice și mai valoroase din cîte a scris Neruda în ultimii ani. Supun judecății cititorului această neașteptată confirmare a tezei mele: dintre toate cărțile marelui poet chilian, *Depline puteri* este, după părerea mea, singura în care pot fi recunoscute anumite rezonanțe legitime ale lui Vallejo.) În celelalte cărți, meandrele vieții personale au mult mai mică importanță sau apar atît de transfigurate, încît puritatea metaforică face să se uite pe de-a-ntregul valoarea autobiografică. La Vallejo, metafora nu împiedică niciodată să se vadă viața, ba dimpotrivă, se pune în slujba ei. Poate ar trebui să conchidem că în influența lui Vallejo se înscrie o iradiere de atitudini, sau altfel spus, în ultimă instanță, un context moral. Știu că asupra acestui cuvînt se abat zilnic loviturile indignării științifice. Din fericire, poeții nu sînt întotdeauna de acord cu ultimele noutăți. Totuși, e un fapt demn de luat în seamă: Vallejo, care a luptat dezarmat cu cuvîntul dar a extras din sine o atitudine de netăgăduită calitate umană, e înrădăcinat într-un mod miraculos în prezentul nostru, și nu cred că vreo critică, sau snobism, sau rea credință e în stare să-l clatine.

În românește de ILEANA BUCURENCIU

PABLO NERUDA

ACUZ!

Pentru prestigiul Statului Chile

Mă adresez din nou Senatului, în dramaticele momente pe care le trăiește țara noastră, în legătură cu documentul trimis de mine personalităților americane, spre apărarea prestigiului chilian, document care face o scurtă istorie a sumbrei noastre panorame politice.

Președintele Republicii a mai făcut încă un pas în neîntreruptă persecuție politică ce-l va face celebru în trista istorie a acestor vremuri. Dînd curs unei acțiuni la Tribunalul de Justiție, el a cerut să-mi fie retras mandatul de senator, pentru ca în această incintă să nu mai răzbată criticile la adresa măsurilor de represiune ce vor alcătui singura amintire a trecerii sale prin istoria statului Chile.

Cele patru libertăți

Vorbind în această zi în fața Onoratului Senat, mă simt cuprins de o extraordinară și măreață amintire.

---

* Fragmente

În această toamnă am asistat indignați la sîngeroasele evenimente ce se petrec în Chile, unde răbufnirile de ură ale dușmanilor democrației, libertății și adevărului fac nenumărate victime.

În 1948 marele patriot și luptător pentru idealurile de dreptate ale poporului chilian, grandiosul poet Pablo Neruda a avut de înfruntat prigoana unui președinte tiranic. Încercînd să discrediteze Partidul Comunist, să-l scoată în afara legii, Gonzales Videla nu s-a sfiit să-l atace cu josnicie pe poetul și senatorul care îi era net superior prin loialitate, probitate și valoare umană.

Discursul din care am selectat cîteva fragmente nu este un răspuns, nu este o apărare sau o justificare, ci un act militant, o acuzație împotriva exponenților despotismului, o sentință pronunțată de Pablo Neruda, în calitate de senator.

Procesul prin care, în acea vreme, Președintele Republicii i-a retras lui Neruda mandatul de senator a fost însoțit de acțiuni mîrșave ce au culminat cu devastarea locuinței poetului. Din fericire, consecințele acestei fapte nu au fost atunci dintre cele mai grave. Doar numai o tentativă, fapta a rămas ca o dovadă a unei politici antidemocratice.

Ce tristă și înfricoșătoare coincidență a făcut să se împlinească acum un act de vandalism inițiat cu un sfert de veac în urmă! Îndurerat de cele ce se petreceau în jurul său, poetul, aflat pe patul de suferință, a suferit torturile unor călăi mai cruzi decît inchizitorii Evului Mediu. Casa i-a fost inundată, cărțile și colecția de artă arse. Neruda a plecat dintre noi, dar mesajul uman al versurilor sale va rămîne veșnic gravat în conștiința oamenilor. (N. tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Într-adevăr, tot într-o zi de 6 ianuarie ca și azi, la 6 ianuarie 1941, un titan al luptelor pentru libertate, un Președinte colosal, Franklin Delano Roosevelt a făcut cunoscut lumii întregi mesajul său, stabilind cele patru libertăți, temelii ale viitorului pentru care lupta și sîngera omenirea.

Acestea au fost:

1. Dreptul la libertatea cuvîntului
2. Dreptul la libertatea cultelor
3. Dreptul de a trăi eliberați de mizerie
4. Dreptul de a trăi eliberați de teamă.

Iată lumea promisă de Roosevelt.

Alta este lumea pe care o doresc președintele Truman și un Trujillo [1], Moríñigo [2], González Videla y Somoza [3]. În Chile nu există libertatea cuvîntului, nici nu sîntem scutiți de teamă. Sute de oameni care luptă pentru ca patria noastră să nu mai trăiască în mizerie sînt persecutați, maltratați și condamnați.

În această zi de 6 ianuarie 1948, exact la șapte ani după declarația lui Roosevelt, sînt persecutat pentru că am rămas credincios înaltelor aspirații umane. Și astfel am fost nevoit să apar pentru prima dată în fața unui tribunal, acuzat de a fi denunțat în fața Americii modul în care sînt încălcate aceste drepturi în Chile.

O poveste veche

Acuzația care mi se aduce e o poveste veche: nu există țară, nu există epocă în care cazul meu să nu aibă ilustre și cunoscute antecedente. Se datorează ea oare faptului că în toate țările se repetă periodic fenomenele de trădare și anti-patriotism? Nu cred; numele celor acuzați cu nesocotință sînt nume pe care azi toată lumea le respectă; o dată cu încetarea persecuției și a perfidiei, au dovedit că sînt conducători de seamă, și compatrioții s-au încrezut în cinstea și priceperea lor de a conduce destinul patriei. Persecuția la care au fost supuși ei și-au purtat-o totdeauna ca pe un titlu de onoare, ca pe cel mai de seamă titlu.

Acuzîndu-mă de a fi lezat prestigiul patriei atunci cînd am publicat în străinătate adevărul pe care în țara mea un regim de Puteri Extraordinare, un regim al cenzurii nu-mi permite să-l aduc la cunoștință, nu mie mi se aduce o jignire, ci celor mai mari personalități ale umanității, precum și Strămoșilor Patriei. E ciudat să te vezi socotit drept antipatriot pentru același lucru pe care l-au făcut din străinătate înaintașii noștri, luptători pentru independența țării, pentru formarea unei națiuni ce ar fi trebuit să fie veșnic liberă și democratică.

Puterea executivă nu e Patria

Nu cred că cineva din acest înalt Organism, nu cred că Onoratul senator Cruchaga Tocornal, care mă acuză, s-ar încumeta să susțină cu sînge rece că eu, criticînd deschis în această incintă acțiunile Puterii Executive, îndeplinindu-mi misiunea încredințată de poporul patriei mele, procedînd în conformitate cu normele Constituției Politice, manifestîndu-mi opiniile, și expunînd fapte asupra cărora Senatul trebuie să se pronunțe, aș fi uneltit împotriva patriei.

A acționa împotriva patriei înseamnă să accepți supus, să treci sub tăcere sau să aperi lucruri ce nu pot fi apărate. Înseamnă să accepți, fără să protestezi, ca o politică individualistă, nejustificată nici de lungile discursuri, nici de citatele confuze, să comită nedreptăți și nechibzuințe ce ne vor acoperi de rușine în fața lumii civilizate.

[1] Rafael Leonidas Trujillo, președinte al Republicii Dominicane între 1930—1928, și 1942—1952
[2] Higinio Moriñigo, general și om politic paraguian, președinte al Republicii între 1940—1948
[3] Om politic chilian, președinte al Republicii între 1946—1952.

Cine sînt dușmanii țării

Înseamnă ca anumite interese politice dinăuntru să primeze asupra acțiunilor internaționale. Astfel este trădată și atacată patria. Dacă patria nu e un concept arbitrar, pus în slujba celor interesați, dacă e ceva pur, nelegat de avantaje materiale, drept și frumos, interesele sale se confundă cu cele ale Adevărului, ale Dreptății și ale Libertății. Tot astfel sînt apărate și acele convingeri pentru care s-au sacrificat și au murit, de-a lungul multor veacuri, atîția oameni. Patria va fi însă primejduită de încercările de a o transforma într-un instrument al politicii individualiste; de a o confunda pe ea, suma tuturor chilienilor prezenți, trecuți și viitori, cu o singură persoană. Și chiar mai rău: cu atitudinea trecătoare a unei singure persoane, contradictorie în manifestări, lipsită total de o linie politică onestă și consecventă.

Cuvîntul și adevărul

Resping, așadar, nu în ceea ce mă privește personal, ci în calitate de senator, acuzația inacceptabilă, jignitoare pentru demnitatea noastră de reprezentanți ai poporului, de a fi uneltit împotriva patriei prin critica deschisă adusă aici, în Senat, acțiunilor Puterii Executive. Deplîng jignirea adusă, prin persoana mea, Senatului Chilian, fără ca acest lucru să mă determine să-l calific pe Onoratul Senator în chipul nedemn și samavolnic în care a procedat cu mine. Există o diferență între noi doi: pentru el, a-l considera pe unul dintre colegi « dușman al patriei » nu pare să fi însemnat mare lucru. Știa bine că această afirmație e o insultă pentru Senat și pentru Chile, e o jignire adusă dreptății. Cu toate acestea a făcut-o și a dovedit că nu nutrea mai mult interes și atașament pentru cuvîntul patrie decît pentru patria însăși. Eu, în schimb, deplîng profanarea inadmisibilă a acestui Organism și a democrației țării noastre. Căci, poate din cauza materialismului atît de disprețuit de Onoratul Senator, prefer să mă sacrific și să mă consacru în întregime patriei, așa cum e în realitate, în loc să o subordonez simplului cuvînt. Nu e prima dată cînd idealiștii, « antimaterealiștii », ca Onoratul Senator, manifestă atitudini paradoxale: ei, ființe de înalte și nobile gînduri, dezinteresați cavaleri ai unui ideal confundă în ultimă instanță o simplă autoritate politică și trecătoare, cum e șeful Puterii Executive, cu patria, care ne depășește în timp și în spațiu; subordonează înaltele principii ale Justiției și Constituției simplelor lozinci politice cerute de interesele momentului.

Trădare politică

Probabil că a fost considerată jignitoare denumirea dată de mine, în scrisoarea către prietenii din America, acțiunilor Puterii Executive, cărora Regulamentul mă împiedică să le spun pe adevăratul lor nume: trădare politică; abandonarea programului de la 4 septembrie, pentru care s-a depus jurămînt și la care s-a subscris solemn la 21 iulie 1946 — în aceeași zi eroicul popor din La Paz l-a spînzurat de un felinar pe tiranul Villarroel și pe Secretarul General al Guvernului, Roberto Hinojosa; război împotriva Partidului Comunist, factor decisiv în campania sa prezidențială; rea credință față de poporul chilian care a votat pentru el în speranța că procesul inițiat de marele Președinte Pedro Aguirre Cerda în 1938, continuat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în liniile sale fundamentale de Juan Antonio Rios, succesorul acestuia, va intra într-o fază superioară; ofensa adusă popoarelor Americii, care au văzut totdeauna în Chile avangarda lor, a tuturor; și în fine, dezertare de la marile idealuri pe care omenirea progresistă încearcă să le plăsmuiască în această epocă postbelică atît de plină de speranțe, dar și de obstacole, de afirmații, dar și de apostazii, de lecții de eroism civic, ca și de cele mai respingătoare oportunisme individualiste.

Salvatorii se rușinează

Onoratul Senat știe foarte bine că, datorită Puterilor Extraordinare acordate cu destulă larghețe și exercitate cum nu s-a mai întîmplat pînă acum, în prezent, în Chile nu există nici libertatea cuvîntului, nici a presei. Presa care ar putea menține privilegiile adevărului, singura care l-a sprijinit pe actualul Președinte al Republicii în campania prezidențială, a fost suprimată sau cenzurată. A fost respinsă pînă și o emisiune umoristică, acuzată de a fi afirmat că, « tonicul speranței », singurul remediu comestibil oferit poporului chilian pentru a compensa creșterea prețurilor a dispărut chiar și din farmacii. Cetățenii au fost închiși, exilați, împrăștiați pe tot teritoriul. Într-o declarație adresată conducătorilor feroviari și difuzată pe larg de presă și radio, Președintele a afirmat că membrii personalului căilor ferate au fost destituiți din posturile lor, nu din cauza unor delicte comise, ci pentru că erau comuniști. Ceea ce dovedește existența unei persecuții neconstituționale și ideologice. În acest fel, egalitatea tuturor chilienilor în fața legilor și libertatea de credință, asociere etc. au fost abolite. Pentru a-i neutraliza pe parlamentarii care îndrăznesc să nu fie de acord cu Guvernul și să dezvăluie fapte strict secrete, Președintele Republicii a cerut să-mi fie retras mandatul de senator. Motivul nu trebuie căutat în acuzațiile ce mi s-au adus, ci în faptul, de neiertat, că am încunoștiințat țara și lumea de acțiunile tăinuite cu cea mai mare grijă de o Putere Extraordinară care guvernează prin cenzură și detenție.

Și astfel, Puterea Executivă apare într-o ciudată situație. Pe de o parte afirmă că salvează țara, liniștea și cetățenia îndeplinind cu strictețe legile, afirmă că îi închide numai pe răzvrătiți și uneltitori; că a eliberat țara din grave pericole internaționale. Dar,pe de alta, se simte jignită și se înfurie ori de cîte ori sînt dezvăluite activitățile lor « binefăcătoare ». În realitate, țara nu-și poate explica de ce Președintele Republicii poate să fie atît de mîndru de procedeele sale și în același timp să se rușineze și să se teamă cînd sînt divulgate.

În fața campaniei de defăimare pe care o presă în întregime coruptă a întreprins-o împotriva unui membru al acestui Onorat Senat, ni se răpesc mijloacele de apărare, sîntem constrînși la tăcere chiar și în acest loc, numit de unii tribună. Dar, din gură în gură, adevărul se face auzit, și lumea știe cum stau lucrurile. De la bun început vreau să remarc că, de obicei, nechibzuința și nedreptatea îi fac pe oameni, chiar și pe cei mai impasibili, să se organizeze într-o clică izolată și să piardă din vedere înaltele interese naționale și umane. Conceptele de patrie și națiune nu pot fi rupte de conceptele fundamentale pe care se sprijină democratica și libera conviețuire umană. Cînd se opun, atunci nu încape nici o îndoială: problema a fost prost pusă, iar profitorii folosesc pe nedrept conceptele sacre de Patrie și patriotism. Cînd cuvîntul dat n-a fost îndeplinit; cînd guvernul e al celor puțini; cînd poporul e înfometat; cînd libertatea e suprimată; cînd presa e cenzurată; cînd domnește teama de adevăr; cînd faptele contrazic spusele; cînd prietenii sînt părăsiți; cînd cel ce și-a asumat sarcina de a guverna e incapabil să conducă; cînd se înființează lagăre de concetrare, iar Patria este aservită pas cu pas străinătății; cînd e tolerată invazia sigură și mereu mai mare de funcționari tehnici, G-men, membri

ai FBI-ului, care se infiltrează din ce în ce mai mult în viața noastră internă, atunci cuvîntul Patrie e deformat și trebuie să te ridici bărbătește, fără teamă, pentru a restabili lucrurile și a reda acestui cuvînt adevăratul său sens.

Și atunci?

Sînt acuzat că am adus la cunoștință ce se întîmplă în Chile sub Guvernul cu puteri extraordinare al Excelenței sale domnul Gabriel González Videla, în țara unde domnește cenzura presei; mi se aduce învinuirea că am uneltit împotriva Patriei deoarece n-am fost de acord cu hotărîrea luată de el. Mult Stimate domn, argumentul acesta e, în realitate, jalnic. Dacă a nu fi de acord cu Excelența sa domnul González Videla înseamnă a fi dușmanul patriei, ce ar trebui să spunem, de pildă, amintind că domnul González Videla, ca Președinte al Comitetului de Ajutorare a Poporului Spaniol, a sprijinit și apărat dreptul spaniolilor expatriați de a ataca, din străinătate, guvernul lui Franco, guvern cu care acum e în atît de bune relații? Nu le-a asigurat acestor spanioli libertatea pe care acum nu mi-o recunoaște mie, fost șef al campaniei sale prezidențiale și senator al Republicii?

Adevărul nu e jignitor

Vreau să mă refer la acuzația de a-l fi insultat grav pe Președintele Republicii. Avocatul Carlos Vicuña, strălucit apărător al cauzei mele în fața Plenului Curții de Apel, a subliniat că am adus acuzații politice Președintelui Republicii, acuzații ce nu pot fi considerate jignitoare, între altele, pentru că sînt perfect adevărate și sînt prezente în conștiința tuturor locuitorilor țării, a tuturor străinilor preocupați de problemele noastre. În scrisoarea către milioane de oameni, pentru care sînt învinuit, nimeni, nici măcar un judecător al vechii Inchiziții n-ar putea remarca altceva decît o sinceră și mare dragoste pentru pămîntul patriei, căreia, după puterile mele i-am adus și oarecare faimă, mai pură, mai dezinteresată, mai nobilă și de mai bună calitate, o afirm fără modestie, decît renumele politic sau diplomatic al Excelenței Sale domnul González.

Numai Chile

În acest moment istoric, în acest an nou atît de încărcat de prevestiri, Chile e singura țară de pe continent cu sute de deținuți politici și exilați, cu mii de ființe strămutate din căminele lor, amenințate de concediere, de mizerie și necazuri. În acest moment, Chile e singura țară unde domnește cenzura presei, unde grevele se rezolvă călcînd în picioare Codul Muncii, destituind în masă pe presupușii adversari politici ai guvernului.

Vinovat de aceste metode rușinoase pentru democrația noastră este numai Excelența sa domnul Gonzalez Videla.

Cine ne compromite?

Versiunile presei corupte și acuzația Președintelui Republicii încearcă să-mi impute compromiterea țării mele.

Cei ce comit aceste acțiuni reprobabile, cei ce au încălcat brutal prestigiul statului Chile încearcă să mă acuze, asumîndu-și rolul de apărători ai prestigiului național.

Cei ce au încătușat, au călcat în picioare și au dezbinat țara încearcă să fluture acum steagul prestigiului pe care tot ei l-au aruncat în praf.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În Pisagua

Există în Pisagua o femeie, închisă pentru că în anul 1941 a inițiat o grevă a gospodinelor. Acest act măreț, prin care cerea produse alimentare mai bune în băcănii, a fost singurul act politic din viața ei.

Un republican spaniol din Casablanca, expulzat, ne povestea că singurul act politic în timpul șederii în Chile fusese să contribuie cu modesta sumă de 1002 de pesos la Campania domnului González Videla.

Să nu aveți copii

Din listele pregătite pentru concedieri, detenții și exilări în masă, companiile de cupru și salpetru, i-au ales pe muncitorii cu familii mai numeroase, ca să poată economisi cîteva mii de pesos din alocația familială.

După acești speculanți ai teroarei, cu cît aveau mai mulți copii, cu atît muncitorii chilieni erau și mai comuniști.

Și astfel, cînd trenurile și camioanele opreau la destinație cu acea imensă încărcătură de suferință omenească, nu se auzea decît un zgomot. Era plînsul a sute și sute de copii, care, în brațele mamelor lor, plîngeau și gemeau totodată. În acest plînset se concentra toată durerea celor prigoniți și părăsiți.

Sentința mea

Deocamdată nici un tribunal nu-i va retrage mandatul Președintelui Republicii pentru faptele sale și nenorocirile aduse Patriei noastre. Dar eu îi las ca o sentință implacabilă, sentință pe care o va auzi toată viața: plînsul sfîșietor al acelor copii.

Acuz

De la această tribună îl acuz pe Președintele Republicii că folosește violența pentru a distruge organizațiile sindicale.

Acuz

Îl acuz pe Președintele Republicii de dezorganizarea și scăderea producției, consecința evacuării în masă a miilor de muncitori specializați în muncile cele mai grele din industria noastră.

Acuz

Îl acuz pe Președintele Republicii de a fi obligat forțele armate să participe la acțiuni polițienești, împotriva poporului. Îl acuz de a fi cheltuit în aceste activități străine de Armată sute de milioane de pesos ce ar putea fi destinate îmbunătățirii armamentului și procurării de arme moderne; în special în domeniul aviației. Aceste opinii au fost publicate chiar în revistele Armatei și au provocat brutala destituire a unor înalți ofițeri.

Acuz

Îl acuz pe Președintele Republicii pentru că, în timp de pace, menține pe teritoriul său baze militare străine, cu ofițeri și trupe active.

Acuz

Îl acuz pe domnul Gabriel González Videla de a se fi angajat într-un război inutil împotriva poporului și a gîndirii populare din Chile, urmărind dezbinarea artificială a chilienilor.

Acuz

Îl acuz pe domnul Gonzalez Videla că ia măsuri împotriva libertății de opinie, ca în cazul procesului meu, și că încearcă să reducă la tăcere, prin cea mai brutală cenzură, prin măsuri politice și financiare, ziarul « El Popular » și încă alte șapte ziare, printre care « El Siglo », organul oficial al campaniei sale prezindențiale și rodul multor ani de luptă a poporului chilian.

Acuz

Îl acuz pe Președintele Republicii de neîncredere în țara sa, îl acuz pentru că solicită și visează împrumuturi străine, « himeră de aur », chiar cu prețul umilirii, în loc să formuleze o politică mare, demnă și vastă, care să dea de lucru muncitorilor chilieni și întreprinderi industriașilor țării. Bogățiile se scot din adîncurile pămîntului patriei; Chile nu vrea să fie o țară care cerșește.

Deasupra unui vulcan

Vă întreb, Onorați Senatori, unde vom ajunge? Se prea poate ca starea anormală și de neliniște în care trăiește țara noastră să continue; ziariști mercenari aplaudă zilnic ceea ce ei numesc această domnie de « pace socială ». Dar nu există oare oameni de bun simț care să-și dea seama că, dimpotrivă, nu există pace socială că trăim deasupra unui vulcan, că această ură întreținută zi de zi de la Președinția Republicii nu consituie o bază posibilă pentru activitatea națiunii?

Pînă cînd?

Încotro vrea să ne ducă domnul Gonzalez Videla? Se vor mai menține Puterile Extraordinare, vor continua destituirile în masă, legea bîtei va mai înlocui legea muncii, va mai domni cenzura, sindicatele vor rămîne pe mai departe distruse, vor mai exista lagărele de concentrare din Pisagua, vor continua persecuția și denunțurile, cenzura telefonică, servilismul ziarelor apropiate guvernului?

Vor continua evacuările forțate, creșterea prețurilor, negocierile de care presa nu ne vorbește decît în surdină, drumul nestăpînit către dictatură, nu numai împotriva comuniștilor și democraților, ci și împotriva unor noi sectoare politice? Iar în acest timp vor mai fi acuzați cei ce, ca mine, explică țării și străinătății că faptele acestea nu afectează cu nimic demnitatea patriei noastre, ci pe cîrmuitorii incapabili?

Pînă cînd? se întreabă toți chilienii, din Senat și dincolo de el, de pe tot cuprinsul, din toate colțurile țării noastre dragi. Pînă cînd va dura acest coșmar? gîndesc nenumărați muncitori, artiști, intelectuali, industriași, politicieni, oameni de la orașe și sate.

Oare nu trebuie oprită această cursă neînfrînată, această descentralizare a vieții noastre publice și politice? Oare nu e evidentă, pentru milioane de chilieni, necesitatea de a reveni la echitate și decență?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Incendiatori

Onoratul Senat trebuie să afle de cît respect se bucură din partea autorităților reședințele senatorilor. Aseară au încercat să-mi incendieze casa. Focul a izbutit să distrugă o parte din ușa de la intrare. Cum telefonul mi-a fost controlat de Guvern, n-am putut anunța poliția, ceea ce, de altfel, ar fi fost inutil.

Casa mea a fost construită cu mari greutăți, și singurul lucru dureros ar fi să-mi văd arse colecțiile de artă și de cărți vechi pe care le-am hărăzit de multă vreme muzeelor țării.

E ușor de ghicit de unde provine acest ultraj. Vine din aceeași peșteră de unde au pornit criminalele persecuții împotriva Julietei Campusano, de unde au ieșit cei ce au furat și distrus hîrtii și mașini de scris la Comitetul de Apărare a Libertăților Publice.

Dacă acest atentat ar fi înfăptuit pînă la capăt, iar familia mea și cu mine am putea scăpa de flăcări, n-aș căuta dreptatea, ci pe ruinele cărților arse aș lăsa această inscripție: « Exemplu de democrație în timpul președinției lui Gonzalez Videla ».

Alvarez del Vayo

În ceea ce-l privește, unul din cei mai de seamă oameni ai democrației moderne, fostul Ministru al Afacerilor Externe al Republicii Spania, domnul Alvarez del Vayo, fără a avea cunoștință de scrisoarea mea, a scris următoarele rînduri, care ar trebui să-i pună pe gînduri pe mulți oameni din țara noastră.

« Ce să mai spun de o țară ca Chile, a cărei tradiție liberală a fost mîndrii celor două Americi ? Nu mai departe acum un an, alegerea lui Gabriel González Videla părea să fi adus la Putere — așa cum am mai spus-o la vremea potrivită — un om capabil să plăsmuiască o istorie prezidențială comparabilă cu cea a mexcanului Lázaro Cárdenas ».

« Într-o grevă împotriva companiilor miniere, fie ele chiliene sau nordamericane, m-aș fi așteptat ca González Videla să naționalizeze minele și nu să declare război miilor de muncitori al căror salariu mediu nu depășește un dolar pentru opt ore de muncă pe zi ».

Thomas Mann

Mă însoțesc, de asemenea, cuvintele lui Thomas Mann, care, fiind citat acum trei luni în fața inchizitorilor Americii de Nord a lui Truman, a declarat cu autoritatea sa de gînditor mai presus de orice palat, de orice tiranie:

« Ca cetățean american, german prin naștere, mărturisesc că sînt familiarizat cu anumite curente de intoleranță spirituală, inchiziție politică și slăbire a oricărei securități legale, și toate acestea în numele unei așa zise « stări de urgență ». Așa s-a întîmplat în Germania. Ceea ce a urmat a fost fascismul, iar fascismului i-a urmat războiul. »

Nu sînt singur

Mi s-au alăturat personalități atît de reprezentative, am primit invitația unor Guverne și instituții din America de Sud de a-mi căuta refugiu în fața prigoanei dezlănțuite, am primit zilnic sute de adeziuni din Chile și din America întreagă. Federația Studenților din Panamá mi-a oferit azil. Și astfel îmi voi continua lupta legală, aducînd în apărare probe care sînt în același timp acțiuni revendicate de întregul popor chilian.

O judecată politică

Am fost acuzat de calomnii și injurii la adresa Președintelui Republicii.

Resping și voi respinge aceste învinuiri pînă la sfîrșitul vieții.

Dacă aș vrea să-l insult pe Președintele Republicii, aș face-o în opera mea literară. Dar, dacă voi fi nevoit să vorbesc despre cazul lui în amplul meu poem intitulat « Canto General de Chile », la care scriu acum, o voi face cu cinstea și integritatea pe care le-am dovedit în acțiunile mele politice.

Inofensiv ?

În actul său de acuzare, pe care nu vreau să-l calific, Președintele Republicii pretinde că scrisoarea mea intimă este opera diabolică a Partidului Comunist și că a fost aleasă o persoană inofensivă din punct de vedere politic care s-o semneze. Cît sînt de inofensiv s-a văzut cînd i-am condus campania de propagandă prezidențială.

Sînt un militant

Îmi asum răspunderea pentru cuvintele mele, dar nu e nici o îndoială că au fost spuse cu sinceritatea și adevărul care definesc spiritul militant al marelui, al eroicuului Partid întemeiat de Recabarren.

Pe toți comuniștii din Chile, pe femeile și bărbații maltratați, hărțuiți și persecutați îi salut și le spun: « Partidul nostru e nemuritor. S-a născut din suferințele poporului și aceste atacuri nu fac decît să-l preamărească și să-i sporească rîndurile. »

O tristă victorie

Aseară am ascultat sentința care i-a asigurat Puterii Executive o tristă victorie și prin care Curtea de Apel îmi retrage mandatul de Senator.

Sînt sigur că această sentință va fi îngropată în uitare. Căci numai poporul îmi poate retrage mandatul de Senator.

Ei vor răspunde

Cînd vor trece aceste momente de ocară pentru Patria noastră voi pleca spre pampa, spre minele de salpetru și le voi spune bărbaților și femeilor care au văzut atîtea suferințe și atîtea trădări:

« Iată-mă, am promis să fiu leal față de viața voastră chinuită, am promis să vă apăr cu inteligența și cu viața mea dacă ar fi fost nevoie. Spuneți-mi dacă mi-am făcut datoria, și dați-mi sau luați-mi singurul drept de care am nevoie ca să trăiesc cinstit: încrederea, speranța, dragostea voastră.

Și voi intona iarăși cu ei sub soarele pampei, sub soarele lui Recabarren, Imnul nostru Național, căci numai cuvintele lui și lupta poporului vor putea șterge mîrșăviile acestor vremuri:

Dulce Patrie primește legămîntul
cu care Chile pe altarele tale a jurat.
Sau vei fi mormînt pentru cei liberi
Sau azil al celor asupriți.

În românește de SARMIZA LEAHU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Un dialog liric între două continente. Lamentație dar și strigăt de revoltă împotriva feloniei Pămîntului.

Versul are uneori darul de-a deveni profeție: trădînd pentru a doua oară Poetul, printr-o coincidență tragică, țărîna araucană a făcut să se năruie, în această toamnă, casa lui Pablo Neruda. Dar iată că, împletindu-și plînsul și durerea, două mari voci ale poeziei sfidează moartea—deși, aparent, una din ele a amuțit.

ELEGIE LUI PABLO NERUDA

Entre morir y no morir me decidí por la guitarra

P. N.

Argumentul poemului

În primăvara lui 1965, un cutremur de pămînt făcînd ravagii în Chili a distrus casa lui Pablo Neruda pe malul Pacificului. Cu această ocazie, Aragon se adresează prietenului său, amestecînd cu ale sale proprii versuri ale poetului chilian care l-a întrerupt pentru a-și rosti poemul său *Leneșul*, nimeni nu știe de ce ales dintre atîtea versuri.
Atunci autorul nu se poate reține de a da drumul marii tînguiri prin care pămîntul însuși e acuzat de trădare față de poeți, ceea ce nu se petrece fără o anumită ambiguitate a unor intenții nesigure. Și, fără îndoială luînd seama la ele, se încheie brusc poemul unui plîns împărțit între el și celălalt asemeni unui fruct nespus de amar.

I

Ca stelele să-și fi sfărmat de groază degetele prunci
Cu cine te iubeai pe cel din urmă spic al lumii undă
Nimic să n-o susțină cînd pereții vieții crapă-adînci
Cu cine te iubeai de-a fost o beznă-atîta de profundă
Ce amintire de cruzimi strîngi tu în brațe tors avid
Fată din port oval de-abia între picioarele viclene
Tu care afli voluptăți doar pe măsură ce ucid
Se zguduie de spasmul tău țara epavelor-sirene
Țărînă brună-ți voi rosti acuma numele deplin
Țărînă-araucană alături praf e totu-n preajma ta cenușă
Țărînă-a omului sleit precum paharul după vin
Țărînă-a setei fără saț de licăr ploaie jucăușă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Țărînă-n care moartea nu-i nici chin nici sînge-arzînd fertil
Ce stai nebună fără văl după urgia împlinită
Și cerului american i-arăți ca probă din profil
Pretext pe ultimul abis o casă de poet uimită

II

O casă ca un joc de cărți care-au căzut
Nu se citea în ea noroc cît aventură
Să dormi la viitor o casă de-alge sură
O casă ca o frază care spune tu

Ea deschidea spre larg ochi cruzi ca de pisică
Apropiați încît credeai că mișcă lin
Părea să-aștepte zi și noapte un străin
Prin vînătul pietriș pe care apa-l strică

Acolo zei străvechi și-aveau popasul lor
Noaptea se-asemăna cu niște-adînci cuvinte
Oprire pe un prag de muzici cînd fierbinte
Pe violine-lupi o mînă trece-n zbor

Ea pare-a ține-n frîu în fosa lor orchestre
Menite unei vagi adînci epilepsii
Ce forță zînă-i stă alăturea că vii
Sub talpa lui adorm mîinile terestre

Acest Orfeu
ce nu va căuta-n Infern
Femeia cu pas mut de grava-i nerăbdare
Matilda ca o Stea a Sudului apare
Cu ochi în care-argint și liniște se cern

Cu ochiul său tăcut și fix el pare-un pește
Adulmecă-un parfum de dincolo de cînt
De parcă-un echinox de vară arde-n vînt
Cum umbre și lumini în gură-adăpostește

Sub talpa-i peșteri mari Oceanul a constrîns
El descifrează-ncet ruina-n ziduri sure
Un portativ savant de tainice murmure
În care se-ntîlnesc o pasăre și-un plîns

Nisip abecedar imperiu ce nu piere
Semne plutind pe guri care-ntreţin un gînd
Nici un vulcan scuipînd nu va goni nicicînd
Acest lung freamăt scris de-o vîrstnică durere

Nimica nici taifun din Asia scrumit
Nimic nici foc rozînd planeta noastră-n pîntec
Nu zădărește vis și nu sugrumă cîntec
Pe care poezie mai simplu le-am numit

Auzi într-un alt timp albinele-ți cum zboară
Și navele-n alt port pierdute cum ajung
Ideile ce-n vers ca fulgerul străpung
Îmbujorați genunchi dau zorilor de pară

O, strigăt de pe țărm și primăveri cerești
Vor da-n cireși cum tu femeilor răsuflet
Iubirile vor fi frunzișul tău din suflet
Inexplicabil pom ce totuși înflorești

Un poet un poet unde coboară sorii
Cunosc ca el acest moment de-adînc fior
Cu pescărușii lui pe cer înalț în zbor
Cîntări ce după noi alți Anzi rîvnesc și zorii

Între-a muri și-a nu muri acest bărbat
Ales-a socotind că nu e încă seara
Între-a trăi sau nu a preferat ghitara
Spre-a-l auzi mai clar cuvîntu-a-ngenunchiat

IV

Ce putem face Viața chiar a noastră-i ca o pusă masă
Abia îți varsă-un strop de vin și pleci silit în alte părți
Pablo viața tot ce ai deci și a vieții noastre casă
Chiar în picioare tu o știi e numai un castel de cărți

Ciudat e tocmai faptul că mai stă-n picioare zid inert
Și după toate cîte-au fost ferestre stăruie să caște
Liniștea laptelui pe foc o clipă de te-ntorci a fiert
Și pentru casă pentru om a se surpa e a se naște

O poartă care bate-n piept sau tusa-ntr-un oblon pustiu
Clădirea vîntul ca un hoț îi dă tîrcoale și cutează
Femeie ancoră și șerpi obsceni desene bleu o-nscriu
S-ar zice umbletul ușor al venelor ce ne lucrează

Noi ne prefacem că suntem Ajunge să atingi un zid
Sau jucătorul mînios să surpe micul edificiu
Cînd moare-o casă sau un om trecutu-ntreg dispare-n vid
Să credem că în viitor stă prețu-acestui sacrificiu

V

Tu imprudent spuneai la joc
Cîndva dar astăzi nu-ndrăznești
Că mult mai bine te-odihnești
Cînd chiar în axa unui foc
Apar adesea scrise șire
Care te dor la recitire

Da e adevărat că-n pară
Tu te așezi în chip și fel

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Focul ţi-e drag cu cît în el
Mai aspre flăcările zboară
Şi-ţi varsă-n piept un cîntec greu
Flăcăra-i elementul tău

La tine focul e acasă.
E locul tău Tu nu dispari
Ca marinarii ce se lasă
Cuprinşi adesea de gheţari
Prea leneş prin această iată
Un fleac te-a obosit de-odată

Eu care fur dar nu cerşesc
Şi mă prefac că-alerg cu tine
O, leneşule-ţi semăn bine
Îţi iau cuvîntul şi-l jertfesc
Spre-a-mi încălzi mîna-amorţită
Un pai în flacăra-nteţită

VI

Neruda cîntă:

LENEŞUL

Vor sărui să umble lucruri
metalice sus printre stele
oameni vor obosi urcînd
să violeze luna blîndă
să-şi nalţe-acolo farmacia

În timpu-acesta de culesuri
vinul la noi începe-a fierbe
din mare la Cordilieri
În Chili dănţuiesc cireşii
nelămurite fete cîntă
şi apa licăre-n ghitare

Soarele cîntă-n orice poartă
şi fulgeră minuni în grîne
Vinul dintîi e porfiriu
e dulce ca un fraged prunc
Al doilea vin este puternic
ca vocea unui marinar
Al treilea este un topaz
încendiu purpuriu ca macul
Am mare şi pămînt în casă
Femeia mea în ochii-i mari

aprinde-alune de pădure
apoi cînd vine noaptea marea
se- mpodobeşte-n alb şi verde
şi luna-n spumă se visează
ca o logodnică sub ape

De ce să ne schimbăm planeta

Iar eu murmur:

VII

Pablo prietene odată în graiul tău de spaime plin
Spuneai ciudate mari cuvinte
Nu-i univers decît de sînge nu-i spaţiu larg decît de chin
Oriunde-aş merge-i ca nainte

Cunosc această suferinţă a tot ce varsă tînguiri
Amare ca un solz de peşte
În orice strigăt şi cuvînt în orice pas şi rătăciri
În care-un suflet se ghiceşte
Pablo prietene-aparţinem acestui secol clătinat
În care toate sunt pe moarte
Şi cînd ne pare sus pe culme că noii zori s-au înălţat
E un lămpaş de car departe

Suntem locuitorii nopţii ce ducem soarele în noi
Fiinţa cu văpăi ne-o paşte
Noi am umblat prin întuneric cu glezne sîngerînd şi moi
Spre lumea care se va naşte

Pablo prietene trec zile şi glasul ni-e aproape mut
O inimă măcar nu bate
Numai ce-a fost e oare totul totul e doar ce s-a văzut
Aceste măşti mereu purtate
Oare-n climatele cruzimii putem să fim noi mulţumiţi
Că izbutim să trecem vama
Că o să fim cei mult ca nişte amăgitori dezamăgiţi
Cîntînd drept aur doar arama

Pablo am iubit ce-am îngăduit
Umbra creşte creşte către astre
Ce-am îngăduit Pablo am iubit
Pablo dragă visurile noastre

VIII

Se face dintr-odată-n cer o atît de mare tăcere de simboluri că numai zborul păsărilor mute se-aude aşezîndu-şi plumbul penelor pe priveliştea neagră şi albă fără rime nici tăieturi în crîngul des al prozei el

Atît de mare tăcere a lucrurilor a naturii a născocirilor omului cu toate că nu e deloc răsuflarea amiezii atît de mare tăcere

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

De noțiuni abstracte și fructe coapte de astre și de șopîrle de ape și gînduri slomnind atît de mare

Tăcere

Numără pînă la o mie inima mea pînă la de o mie de ori o mie atît de

Mare tăcere că nu mai găsești obiecte cu care să jonglezi nici comparații posibile nici ecouri stîrnite în ochi sau amintire nici antistrofa vieții răspunzînd tăcerii într-o atît de mare tăcere că nu mai atîrnă nici umbra unei umbre de brațul ridicat nici mînecă de gest nici vis de privire nici ipoteze de parfum nici imagini

Nici o imagine a imaginii un deșert de imagini peste tot nici măcar o imagine ca să exprime tăcerea atît de marea tăcere în afara numelui ei oribil de tăcere

O atît de mare tăcere că a înnebunit de ea sufletul urechii și mă sufoc o de lipsă de cuvinte și atîta nevoie am de aerul limbii că însuși tîlcul acestei lipse decolorează tăcerea atîta nevoie atît de mult că faptul de a fi în mine mă gîtuie atît de mult că mă asfixiez o, mîinile timpului asupra mea degetul mare al timpului implacabilul deget mare al timpului pe cartilagiile gîtlejului meu

Ce spuneam într-o atît de mare tăcere nimic fără îndoială nimic fără îndoială e tocmai acest nimic pus de-a curmezișul gîtlejului pe care-l sfîșie cu mișcări mărunte de știucă-ntr-o vîrșă ascultă nimic nimic nici cel mai mic suspin nici embrionul unui strigăt măcar nici palpitul vestitor al ploii înaintea zorilor nimic de-

Cît gura moartă a unei atît de adînci tăceri că irezis-

Tibil mă-nfund mă-nfund în ea mă înghit mă înec în ea înfășurat în ierburi fără zgomot impercep-

Tibil pe loc unde rapița albastră a numitei tăceri ondulează și în acest abis fără glas iată-

Ne față-n față cu trădarea țărînii

Țărîna doborîtă la pămînt și doborîtoare da țărîna sau despre cine credeți că vorbeam despre ce pasăre gata oricînd să se-ntoarcă în fața căreia într-adevăr rezist o, țărîna aspră țărîna elementară

Despre cine alta sub culorile ei țărîna despre

Ea vorbesc care n-are nevoie de metafore nici lumînare fiind tăcerea însăși înăbușitoarea tăcere în care se citește fără oglindă patul nostru din urmă destinul nostru de certitudini și despre țărînă vorbesc în tăcerea plămădită de ea despre nimic altceva decît despre ea fiind eu însumi țărînă numai și nimic altceva decît țărînă

Eu nu vorbesc aici despre mine care sunt un pumn de țărînă cîntătoare ci despre ea care este tăcerea din care mă ivesc țărîna înainte de a fi plămădită enormă și neagră mamă vitregă cu pletele ei de păduri cu umerii ei de noapte cu brațele ei grele vorbesc de tandrețea țărînii cel puțin de ceea ce părea tandrețe din partea ei cînd ne rostogolea ca pe niște iezi roșcovani în poala ei sumbră țărîna care ne alipește de pîntecul ei mamă și femele totodată pentru care cîntecul țîșnește din noi cîntecul sare ca o panteră

Această țărînă a tuturora din care plec și la care mă întorc

Vorbesc de țărîna din care plec ca o săgeată de foc ca un vînt de frunze răvășite toamna din mine însumi vorbesc de țărîna cu puternic iz de viață și moarte această învinsă pădure acest lung suspin de mistreț acest amestec de ură și dragoste această iulire a mîinilor mele această mușcătură de lutră

Țărîna pentru care vorbesc și numai ei îi vorbesc furtuna mea singura pentru

Care îmi pierd stăpînirea de mine și ceea ce zace în mine se stîrnește și se-nvîrtește în mine se-nvîrtește și cîntă olăritul meu căutîndu-și ieșirea ici și colo ceea ce iese scapă țîșnește și sfidează dincolo de arborii goi cerul țărîna pentru care

M-am făcut strigăt

Vorbesc încă o dată despre țărîna care ne-a

Trădat

Bine-nțeles bine-nțeles ce-am fi noi fără ea pe care se-așează piciorul ce ne poartă în care se scufundă rădăcina spiritului din care spiritul își soarbe muzica și avîntul din care se naște cîntecul și se formează tîlcul însuși al cîntecului bine-înțeles dar oare trebuia să ne trădeze încă o dată

Încă o dată încă o dată și de fiecare dată o iert uit ah, uit și apoi

Iată că ea începe din nou să se răsucească să se miște să zvîcnească să se întorcă să se clatine să tremure din toate mădularele sale sub mîna unui căruțaș în trecere și de dragul unui sărut sucit și mursecat reîncepe să-și renege copiii ce cîntă amanții ce cîntă încă o dată mărturisind că nu simte plăcere decît cu acest aventurier la primul lui semn care se dedă unei lucrări obscene vreun oțel din fier de plug și tremură tremură v-o spun încet aruncînd pe jos arhitecturile sufletului

Iată că tremură această țărînă de tremurici tremură și moare fără să moară tremură și trepidează ca pe moarte în măruntaiele-i străpunse

Tremură de plăcere tremură și se zguduie de-o plăcere fără iertare de-mbrățișarea unui vagabond o, pradă oferită primului hoinar o,

Tremurătoare și tulbure țărînă tresăritoare țărînă

Care scoate triluri și guruie ca o pasăre-n stufui unei mlaștini

Țărînă care încă o dată a trădat un poet

Despre țărînă vorbesc vă spun și despre acest fel al ei de-a trăda

Pentru o clipă de fericire viitorul însuși de a trăda

Nu numai un poet pe țărmul oceanului împopoțonat în batjocură cu un nume pacific ci

Orchestra întreagă a celor ce-au fost aripa vieții ei și strigătul însuși în ea al viitorului

De a trăda cîntecul în chiar izvorul lui încă bolborosit

Despre țărînă vorbesc care ne vinde de fiecare dată ca pe o turmă la abator primului vizitiu venit care n-are limbă și bici

Despre țărînă vorbesc și uitați-vă la ea cum se culcă înainte măcar de a fi fost îndoită

Și ce te-a apucat s-o iubești și să suferi atîta din pricina ei și s-aștepți de la ea nu știu ce minunăție

Care va face din tine mereu un copil scos la mezat victima sosită la țanc

Ca să plătească cu sîngele ei crima de a cînta

Vorbesc despre țărînă și nu cumva să înțelegeți altceva decît cuvintele pe care le rostesc nu cumva să substituiți țărînii vreun concept sau altul altceva decît țărîna cu mania voastră de a abuza de cuvinte de a face din ele oglinzi de a face din ele iad de a lua țărîna drept altceva decît țărîna și de a vă sparge capul ghicind de a încerca să ghiciți în mine mai știu ce secret ce dramă ascunsă un pește al adîncurilor ajunge să știți țărîna pe care o atingi cu umerii

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cu spatele cu şalele cu braţele desfăcute cu mîiinile căzute ţărina şi-acest gust de înnăbuşire pe care-l are în gură ce

Ce vă-ncăpăţînaţi să-nţelegeţi un cuvînt în locul altuia şi-n loc de lucru reflexul lui ţărînă strig acest horst ultimul în faţa mării ţărînă strig acestui invers decît un naufragiu şi asta nu-nseamnă altceva decît ţărînă

Acest port această carne acest pat adînc acest trib al nostru această familie ţărîna aşadar nu vă ajunge cuvîntul care-o numeşte această ţărînă vreţi să fie sudoare şi lacrimi braţe trudite de generaţii zadarnic una după alta istorie interminabilă istorie de oameni ce mor şi nu simplu ţărîna şi nu ţărîna numită cu numele ei de ţărînă ce

Ce nu mă auziţi vorbesc despre ţărînă şi vă conjur să nu căutaţi aiurea vre-o alegorie

Despre ţărînă numai despre ţărînă şi nimic altceva să nu-i substituiţi o fiinţă sau un milion de fiinţe cu care văd că-i încreţiţi părul nu

Uitaţi că în tăcere nu mai există oglindă împreunare de cuvinte nu-i cu putinţă pahare nu se mai ciocnesc nici un toast nimănui nimic nu e nimic nu face nici o inagine nimănui iar dacă-i peste putinţa voastră şi ţărîna în gura mea amară m creierul vostru dă un alt înţeles decît ţărîna atunci

Blestemaţi să fiţi voi dar nu eu nu eu care vorbesc despre ţărînă numai despre îţărînă şi nicidecum despre altceva

Despre trădarea ţărînii vorbesc chiar despre trădarea ţărînii şi nu despre altceva ah, nu mă forţaţi ca pe un cerb în cuvîntul meu în vizuina mea căci ţărîna ea

Ea astfel mereu gata să predea pe omul luminii bănuielilor mereu gata să se întoarcă spre obscur să poruncească imaginarului să restabilească regnul animal suveran sălbatic care nu vrea decît supuşi surzi vite oarbe ereb de obişnuinţe străvechi tiranii regină care se oferă mereu jugului smuls

Ţărîna şi nu mă mai priviţi cu ochii îndoielii şi cu capul clătinat încă o dată în căutarea unui termen pentru metaforă

O, ţărînă totuşi ţărîna mea iată o lovesc cu piciorul ţărîna mea la care nu pot să renunţ ţărîna mea de umbră tăcerea mea o, ţărînă din care mi-am zămislit durerea mea carnea mea de suferinţă ţărînă în mine care nu-şi recunoaşte deloc propria-i rană o,

Ţărînă a orbirii pentru care caut scuze şi care nu maschează nimic ţărînă pentru care inventez totodată cuvintele echivocului şi ale luminii

Ţărînă pentru care inventez lumina şi ard în zadar de un foc zămislit chiar de mine ţărîna pe care o iubesc asemenea mie tremurătoare rătăcită

Ţărînă a poporului duşman nelămurit al său însuşi

Şi n-am să trăiesc destul ca să văd împrăştiindu-se această noapte

Ţărînă a poporului care de-odată tremură şi noaptea mereu în clipa
cînd crezi că în sfîrşit au venit zorile în momentul cînd înfloreşte lumina

Datorită nouă

Mereu ţărîna cu mîinile legate ne predă amantului ei căruţaşul tocmai cînd

Cerul departe şi atît de aproape totuşi îşi desface pentru noi buzele palide

Ţărînă a poporului pe care genunchii mei se sprijină ţărînă a poporului în care-mi rănesc această frunte orgolioasă ţărînă a poporului fără iertare ţărînă a poporului patria mea

Surdă la cîntecul meu surdă la inima mea la cuvîntul meu o iubită la fel ca toate iubitele

Surdă la dragostea faţă de tine pe care umilit ţi-o aduc

Pablo dă-mi mîna mă pierd între aceste cuvinte la fel şi diferite care par nişte false porţi

Ce spuneai Pablo despre acele picioare în vin

Despre acele picioare care călcau strugurii toamnei
Vinul care se naşte din picioarele poporului

IX

Ah, nu vinul se naşte din picioarele poporului
Prietene ci sîngele nostru
Pipăie noaptea pipăie ploaia pipăie-ţi plînsul
Suntem zăpadă de aur născînd
O, poezie

Suntem acest fel cumplit al culesului
Suntem cîntecul sugrumat
Suntem acest sfîrşit al lumii acest dans
De septembrie
O, teasc, o, tobă crudă o, milă a pîntecelui meu
Şi nici un vers nu e altceva decît strigăt

Tu te-ai născut undeva ca furtuna
Tu ai amintiri de fulger în perla ochilor tăi
Tu n-ai ales nici ora nici plaja
Ca să suferi
Chiar dacă vei suferi o mie de morţi va fi tot locul tău
Va fi mereu locul rănii tale

Gură ispăşitoare ca să geamă pentru altul menită
Ce-am venit să facem în istoria oamenilor
Dacă nu să suferim
Ce-am venit să căutăm în nebunia lor
De ce ne-am aruncat între ei vită de sacrificiu
Oare ce crimă puteam să fi comis aparent

Cu gîndul sau cu vorba
Tu spui că nu vrei să te gîndeşti nici să ştii
Tu întrebi de cel ce te învaţă să nu fii
Să trăieşti fără a continua să fii viu
Tu care neîndoios mai mult ca oricare altul exişti mereu
Între cele două săbii a trăi şi a muri

O, poete
Încă n-ai terminat Durere alăturată durerii
Nici eu umbră-soră a ta-ndepărtată
Care te-ascultă şi se face ecou al tău
Ca plînsului meu fîntîna
În care luna zvîrle un cuţit

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

VALORI ALE PROZEI

ANDREI IONESCU

Conștiința propriului destin artistic

Efervescența politică fără precedent a « continentului vulcanic », numit astfel cu îndreptățire deopotrivă geologică și socială, a fost însoțită în ultimele decenii de o impetuoasă dezvoltare și maturizare a celor circa douăzeci de literaturi latino-americane. Complexele de inferioritate de altădată au fost depășite pe bună dreptate, și audiența internațională a scriitorilor latino-americani a crescut considerabil. Exprimînd conștiința orgolioasă a valorilor proprii, scriitorul argentinian Julio Cortázar își mărturisea recent preferința netă pentru César Vallejo și Pablo Neruda în comparație cu Saint-John Perse și Paul Eluard, cu toată admirația pe care o nutrește pentru cei doi poeți francezi. « Ce țară, ce continent — se întreabă el — se poate mîndri, în ultimele decenii, cu poeți ca Vallejo și Neruda? Răspunsul nostru cultural e al nostru, autentic, ca al oricărei literaturi de sine stătătoare. Așa cum Fidel Castro și Che Guevara sînt primii oameni politici care ne-au făcut să vedem limpede ce destin ne este rezervat, tot astfel Vallejo și Neruda ne-au ajutat să vedem care este destinul nostru artistic ».

În cercurile literare de stînga, are loc în momentul de față un proces de radicalizare și de recuperare (sau pur și simplu de cucerire) a demnității condiției de intelectual și de artist. Exemplul cel mai pregnant îl oferă cîțiva scriitori latino-americani care s-au stabilit în Cuba după triumful revoluției din 1959 și s-au grupat în jurul prestigioasei reviste de cultură *Casa Americilor*. Ei își asumă « cu indignare și luciditate » — cum spune argentinianul Martinez Estrada — condiția de intelectual al unei lumi în curs de dezvoltare, printr-o încercare de definire a propriei identități.

În majoritatea țărilor latino-americane, literatura se simte datoare să preia sarcini pe care politica propriu-zisă nu le-a rezolvat încă. Pentru scriitorul latino-american, problema răspunderilor politice s-a pus permanent cu acuitate. « America aceasta, căreia îi aparțin, oferă lumii spectacolul unui univers în care angajarea a fost întotdeauna inseparabilă de viața intelectuală », constata romancierul cubanez Alejo Carpentier într-o conferință pe care a ținut-o la Paris în calitate de ambasador al țării sale. Generația lui Carpentier simte necesitatea imperioasă de a împărtăși destinul Americii latine, după îndemnul marelui poet și revoluționar cubanez José Martí, căzut pe cîmpul de luptă în 1895, în războiul de independență de sub stăpînirea spaniolă. Celebrul său articol *America noastră*, scris cu cîteva luni înainte de moarte, a devenit o adevărată Carta Magna a atitudinii demne și cutezătoare a popoarelor asuprite. Dacă, pe de o parte « în spațiul culturii patria este umanitatea », și izolarea devine sinucigașă, pe de altă parte, pentru a intra cu valoare independentă în circuitul universalității, țările Americii latine trebuie să afirme

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

creator propriul fond spiritual, care este « metis ». « Să se altoiască lumea pe republicile noastre » — preconizează el subliniind necesitatea deschiderii rodnice « dar — și aici cade accentul principal — trunchiul trebuie să fie al republicilor noastre. Căci nu există nici o patrie în care omul să se simtă mai mîndru decît în îndureratele noastre țări latino-americane ».

În momentul de față, comandamentul angajării politice este afirmat cu insistență în Cuba, unde au apărut cîteva probleme specifice literaturii dintr-o țară socialistă, cum ar fi, bunăoară, integrarea artistului în efortul colectiv și necesitatea criticii constructive. Sintetizînd preocupările actuale ale scriitorilor cubanezi, poetul Roberto Fernández Retamar le exprimă în următoarea formulă: « Trebuie să facem o artă de avangardă într-o țară în curs de dezvoltare economică și socială și care se află în plină revoluție. » Fără a renunța la tradiția mișcărilor de avangardă, care este foarte puternică în America latină (e de ajuns să ne amintim că Asturias, Carpentier, Uslar Pietri și mulți alții s-au format în atmosfera suprarealistă a Parisului din anii 30), scriitorul are în față sarcina enormă de a exprima toate contradicțiile pe care le implică ceilalți doi termeni: lichidarea înapoierii și progresul revoluției. Conștient de dificultatea unei asemenea întreprinderi, poetul Roque Daltón consideră că « cel mai important lucru este să înțelegem că într-o țară în curs de dezvoltare scriitorul adevărat scrie în mod necesar pentru viitor, iar efectul operei sale asupra contemporanilor este limitat de factori multipli, în primul rînd de racilele moștenirii istorice, care trebuie să fie eliminate mai întîi din viața socială, nu din literatură, chiar dacă eliminarea lor este condiția ca această literatură să-și dobîndească deplinul înțeles literar, social și moral. »

Constatînd că prestigiul în continuă creștere de care se bucură scriitorul latino-american îi sporește răspunderile față de cititor, romancierul Mario Benedetti (autor, între altele, și al unei antologii de proză românească), susține, în cuvinte pline de patos, necesitatea de a veghea în momentul de față atît asupra libertății de creație cît și asupra mersului evenimentelor politice: « Atitudinea noastră este consecința faptului că nu sîntem europeni, cu alte cuvinte n-am dobîndit încă acea capacitate de a contempla lumea prin prisma unei oboseli îngăduitoare. Sîntem latino-americani, și de aceea anumite fenomene tipic europene, cum ar fi noul roman sau noua critică, ni se par o formidabilă risipă de talent, un muzeu prematur de noi retorici. Nu exclud posibilitatea ca eu să mă înșel profund: s-ar putea ca actualele fenomene artistice europene să constituie într-adevăr o etapă de progres, ba chiar o revoluție pentru care nu sîntem pregătiți. Dar cît timp America latină va fi un vulcan, cît timp jumătate din populația ei va fi analfabetă, cît timp foamea va constitui cea mai bună armă de șantaj în mîna celui puternic, cît timp America latină își va căuta cu disperare și violență propriul său destin și propria sa fericire, fie-mi îngăduit să cred că scriitorul are o dublă răspundere: față de arta sa și față de mediul în care trăiește ».

Această dublă angajare, artistică și politică, s-a manifestat pregnant în ultimii ani, îndeosebi în roman, cu rezultate extrem de valoroase. Desigur, angajarea nu poate fi apreciată numai după reflectarea exactă, fotografică, a contextului social-politic imediat, ci în primul rînd după gradul de asumare a răspunderilor morale față de acest context. O conștiință clară a răspunderilor politice poate produce atît opere de un realism social strict, cum ar fi romanele venezuelanului Miguel Otero Silva, ale argentinianului David Viñas sau ale cubanezului Lisandro Otero, cît și opere ale realismului fantastic, magic, mitic, asemeni celor mai importante romane din ultimul deceniu, care nu sînt din această cauză mai puțin responsabile, mai puțin angajate și mai puțin legate de realitatea latino-americană. Fiindcă pe continentul american, după opinia unora dintre scriitorii cei mai autorizați (Asturias,

Carpentier, Rulfo, Cortázar, García Márquez), realitatea însăși are un caracter magic, mitic și miraculos. Carpentier a scris chiar o serie de eseuri despre « realul miraculos » latino-american și a acreditat ideea că America latină este departe de a-și fi epuizat rezervele mitologice; Asturias a declarat în repetate rînduri că mentalitatea lui este foarte apropiată de gîndirea magică a indigenilor din America centrală, descendenți ai civilizației maya, pentru care există permanent două realități: o realitate palpabilă și o realitate a visului, iar García Márquez spunea recent despre romanul său *Un secol de singurătate* că este o carte fantastică și extrem de realistă totodată: « Cred că sînt un scriitor înspăimîntător de realist, deoarece consider că în America latină, unde au loc prefaceri radicale, se poate afirma că totul este posibil, totul este real. Cred că trebuie să încorporăm în cărțile noastre această realitate fantastică latino-americană și să facem astfel ca literatura să corespundă vieții noastre, unde se întîmplă în fiecare zi lucrurile cele mai extraordinare. » Nutrindu-se din realitatea socială, proza fantastică a lui García Márquez o îmbogățește și o potentează printr-o alianță strînsă între critica socială și imaginația investigatoare, capabilă să surprindă conexiunile nebănuite și profunde ale lucrurilor în adevărul lor artistic etern. Așa se explică declarația făcută de mai mulți critici columbieni că abia după lectura romanului *Un secol de singurătate*, grație viziunii estetice totalizatoare ce guvernează opera, au putut înțelege cu adevărat istoria Columbiei și a întregii Americi latine.

Abordînd problema realismului în lumina acestor realizări artistice excepționale, Julio Cortázar observă că « poemul cel mai abstract, narațiunea cea mai delirantă și fantastică nu se pot lipsi de o legătură obiectivă cu realitatea », bineînțeles așa cum o înțelege și o trăiește autorul acestor ficțiuni, cu alte cuvinte o realitate care în multe privințe poate depăși contextul social cultural strict, rezervîndu-și dreptul de a-l spori semnificațiile.

Depășind faza mimetismului față de literaturile europene, cei mai reprezentativi scriitori latino-americani nu mai au nici un complex de inferioritate față de culturile străine și tocmai de aceea sînt capabili să inventeze și să perfecționeze tehnicile cele mai variate cu naturalețe și autenticitate. Ba mai mult, cîteva din romanele latino-americane apărute în ultimii ani aduc inovații considerabile în comparație cu tehnicile franțuzești sau latino-americane. « Nu m-ar surprinde deloc — scrie Cortázar — să aflu că în acest moment un scriitor suedez sau italian lucrează pornind de la structura temporal-spațială din *Casa verde* de Vargas Llosa, așa cum cîțiva scriitori francezi au recunoscut influența pe care a exercitat-o asupra lor mecanismul mental și prozodic al lui Jorge Luis Borges.

Atrăgînd atenția că scriitorul nu este scriitor numai prin faptul că este critic, ci și prin faptul că este creator, Cortázar observă că în timp ce funcția critică este exercitată de scriitor la fel cum este exercitată și de omul politic și de oricare cetățean responsabil, în schimb funcția creatoare îi este specifică, și tocmai această funcție face din el un poet, un romancier sau un dramaturg. Referința la concret se face prin *selecție*, cu alte cuvinte prin alegerea unui plan în care scriitorul se simte creator de viață, și prin *invenție*, pornind de la contextul social-cultural, invenție care se naște, așa cum s-au născut animalele fabuloase, din facultatea de a făuri noi relații între elementele disociate ale contextului.

« Realitatea literaturii — precizează Cortázar — este omul însuși, în măsura în care noi nu scriem pentru arbori, nici pentru maimuțe, ci pentru el. Scriitorul latino-american, cu alte cuvinte, scriitorul din lumea a treia, știe că acest om este omul istoric, înstrăinat și stigmatizat de subdezvoltarea în care îl ține imperialismul. Dar, în perspectiva creației literare, omul istoric nu este numai atît, nu este numai un om pierdut în această lume a treia, care îi înăbușe destinul autentic. Semnul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

oricărei mari creații este că se naște în mintea unui scriitor care a rupt aceste bariere și scrie cu o altă optică, chemîndu-i după el pe cei care, din diferite motive, n-au putut încă să treacă barierele, incitîndu-i, cu armele sale specifice, să aspire la acea libertate profundă care poate izvori numai din realitatea celor mai înalte valori ale fiecărui individ. Societatea, așa cum o concepe socialismul, nu numai că nu poate anula pe individ, dar aspiră să-l dezvolte într-un asemenea grad, încît întreaga parte « negativă », demonică, pe care o exploatează societatea capitalistă, să poată fi depășită, atingîndu-se un nivel al personalității la care individul și colectivul să nu se mai înfrunte și să nu se mai frustreze. Realitatea cuprinde pe fiecare om și pe toți oamenii, omul luptător, omul pe drumul spiralei istoriei, *homo sapiens* și *homo faber* și *homo ludens*, erotismul și răspunderile sociale, munca rodnică și odihna rodnică; de aceea, o literatură în deplinul înțeles al cuvîntului este cea care abordează omul din toate unghiurile, care îl exaltă, îl incită, îl schimbă, îl justifică, îl scoate din inerțiile lui, îl face mai real, mai om, așa cum Homer i-a făcut mai reali, adică mai oameni pe greci, așa cum Marti și Vallejo și Borges i-au făcut mai reali, adică mai oameni, pe latino-americani. »

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

Prolegomene la o teorie a romanului hispano-american

La orice nivel existențial și oricărui decupaj real s-ar aplica, definiția și mai cu seamă forma ei superioară, teoria, echivalează cu dăltuirea unei statui. Din blocul zgrunțuros al multiplicității faptice, teoreticianul, asemeni artistului, îndepărtează materia inutilă — accidentalul, nesemnificativul —, conturează și articulează formele — sistemul de concepte — și dă ansamblului rezultat sens și coerență — valoare explicativă. Exegeții romanului hispano-american nu au ajuns încă la o astfel de teorie statuară. Atît înlăuntrul lumii hispanice, cît și în afara ei, criticii au preferat fie să sfărîme blocul narațiunii hispano-americane prin cercetări speciale, analitice, fie să îl păstreze mai mult sau mai puțin intact, sub forma de prezentări și comentarii panoramice.

În prima direcție, fragmentaristă, s-au realizat utile culegeri de studii critice despre un singur autor, cum sînt acelea dedicate lui Gabriel García Márquez, Juan Rulfo și Juan Carlos Onetti, din colecția cubaneză *Valoración múltiple* sau volume omagiale care reunesc uneori articole cu strălucire eseistică, precum cunoscutul caiet *L'Herne*, publicat în 1964 în cinstea lui Jorge Luis Borges, iar alteori investigații serioase, dar foarte diferite ca poziție și metodă, ca recentul *Homenaje a Julio Cortázar*[1]. Caracterul de mozaic se accentuează și mai mult cînd se abordează întreg romanul hispano-american actual în cadrul meselor rotunde[2] sau al congreselor internaționale[3]. Diversitatea părerilor, în astfel de cazuri, poate ajunge la contrazicerea violentă înlăuntrul aceleiași culegeri[4]. Desigur, efortul de cercetare în adîncime al unor studii speciale, de felul celor publicate în volumul *La novela hispanoamericana actual*[5], nu trebuie pierdut. Subordonate unui punct de vedere unitar, fundamentat filozofic și ideologic, aceste investigații analitice pot servi drept prețioase materiale de construcție pentru o cuprinzătoare și sistematică teorie a romanului hispanoamerican.

În ceea ce privește prezentarea panoramică, o primă categorie de critici, de pildă Luis Harss[6], păstrează în comentariile lor ordinea « în cuiburi » — expunerea pe autori — ceea ce înseamnă în fond lipsa efortului de ordonare pe probleme. Teh-

[1] Apărut sub îngrijirea lui Helmy F. Giacoman, în editura Anaya, New York, 1972, 488 p.
[2] Cele mai importante au fost publicate de *Casa de las Américas* sub titlurile: *Actual narrativa latino americana*, La Habana, 1970 și *Panorama de la actual literatura latinoamericana*, La Habana, 1969.
[3] Lucrările celui de al XIII-lea Congres de literatură iberoamericană publicate în *La novela iberoamericana contemporanea*, Caracas, 1969.
[4] Elogiul hiperbolic și negarea totală a lui Cortázar și Fuentes în *Coloquio sobre la novela hispanoamericana*, Mexic, 1968.
[5] Ed. Anaya, New York, 1971, sub îngrijirea lui A. Flores și Raul Silva Cáceres.
[6] *Los nuestros*, ed. Sudamericana, Buenos Aires, 1968.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nica reportajului și a interviului, mînuită cu agilitate de autorul citat, nu poate compensa absența conceptualizării critice.

Începuturi interesante de conceptualizare pot fi aflate în schimb la a doua categorie de critici, care practică o prezentare panoramică *direcționată*: ei așează blocul narațiunii hispano-americane sub o anumită perspectivă și îl parcurg cu privirea într-un anume sens, între două puncte opuse, puternic marcate. Este ceea ce face Alberto Zum Felde[7], cînd definește traiectoria romanului hispano-american prin trecerea de la teluric la intelectual, de la tematica pădurii devoratoare, a frenezie vitale și a faptelor sîngeroase, la aceea a conștiinței morale, metafizice, estetice. În mod asemănător, dar în cadrul unei viziuni mai ample și mai critice, Carlos Fuentes[8] consideră fundamental pentru narațiunea hispano-americană procesul de depășire a orizontului local și a pitorescului folcloric spre o viziune universalistă, spre explorarea condiției umane. Avînd parțial dreptate, acești autori folosesc un instrument insuficient și ca atare rezultatele lor necesită elaborări și întregiri ulterioare. Este, într-adevăr, neîndestulător a opera cu o simplă opoziție de concepte (teluric-intelectual sau particular-universal) și aceasta la un singur nivel: acela tematic în cazul lui Zum Felde și acela al orizontului și perspectivei narative în cazul lui Carlos Fuentes. Ambii rămîn la o gîndire liniară, fără să se ridice în planul gîndirii sistematice, singura capabilă de a cuprinde fenomenul romanului, de a-i determina structura și funcțiile. Prezentările panoramice cu indicații de direcție pot fi utilizabile numai atunci cînd, după definirea narațiunii hispano-americane ca sistem, se pune problema mutațiilor care se petrec actualmente în lăuntrul lui. În prealabil este însă necesar a determina structura acestui sistem, stabilind tipologia și nivelele ei de manifestare.

Teoria romanului hispano-american pe care o propunem se întemeiază pe considerația că literatura în genere și genul narativ în special alcătuiesc un sistem sui generis care prin structura lui stabilește o corelație între un ansamblu de situații solicitatoare și un corpus de răspunsuri cu implicații rezolutive, iar prin funcția lui modelează exemplar condiția umană. Considerăm de asemenea important faptul — pus în lumină de structuralismul genetic — că între situație și răspuns relația nu este directă, ci mediatizată printr-o serie de factori dintre care importanța primordială o are sentimentul existenței care va străbate și susține operele narative.

Înainte de a examina pe aceste baze sistemul romanului hispanoamerican, să-l caracterizăm pe scurt în raport cu alte forme narative romanești din lumea de azi. Potrivit celor două puncte fundamentale de referință menționate mai sus, se poate afirma că romanul hispano-american se definește prin vehemența situațiilor și prin caracterul deschis, dătător de speranță al răspunsurilor. Este un fapt cunoscut că, în țările dintre Río Grande și Tierra del Fuego, narațiunea s-a constituit și dăinuiește, de la *Amalia* lui José Mármol pînă la *Redoble por Rancas (Bat tobele morții la Rancas)* a lui Manuel Scorza, ca o reacție la o serie de împrejurări de neobișnuită violență: delirul puterii dictatoriale, brutalitatea privilegiilor, voracitatea bogăției acumulate, impactul puterii economice străine. Provocarea umană inerentă acestei fenomenologii sociale s-a dovedit a fi mai gravă și mai profundă decît în părțile nordice ale Americii și occidentale ale Europei unde literatura se îngrijorează îndeosebi de reificare și alienare, deci de pericolul ca persoana umană să devină un obiect, să-și piardă atributele superioare de autonomie, decizie, creație, iar răspunsul scriitorilor ia de cele mai multe ori forma dezbaterii de idei, devine o problemă de intelecție și

---

[7] *La narrativa hispanoamericana*, Guarania, Mexic, 1958.
[8] *La nueva novela hispanoamericana*, Juaquin Mortiz, Mexic, 1969

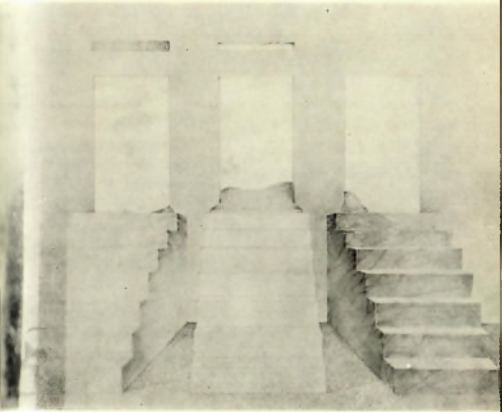

UN ARTIST SUD-AMERICAN

CESAR COFONE

Actualmente Cesar Cofone lucrează la Paris; desenele lui sînt arhitecturi riguros ascendente, și trupuri legate magic, amintind ritualurile solare ale continentului său.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

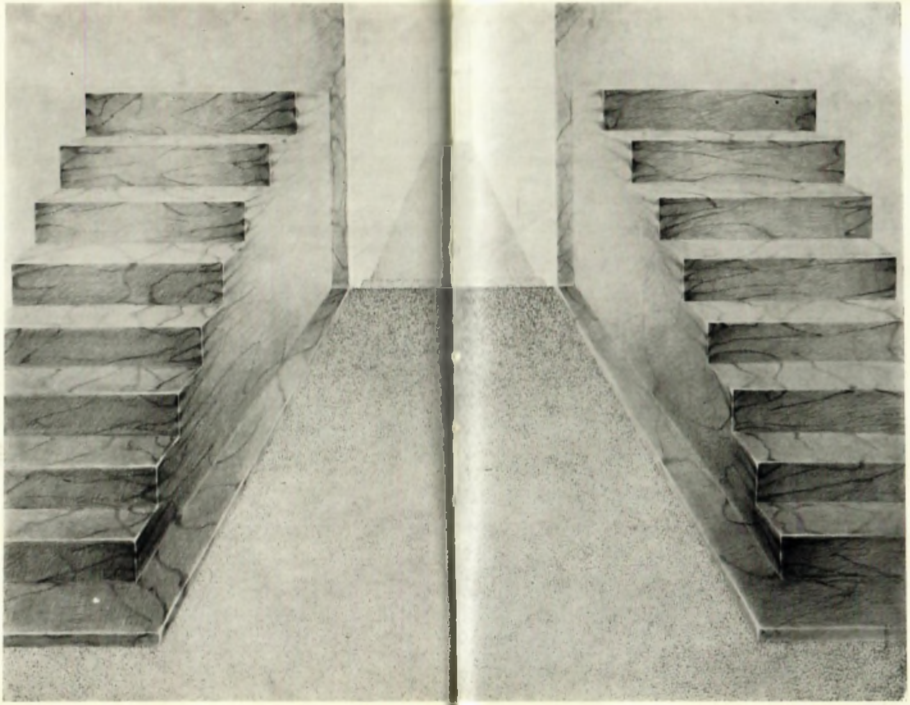

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

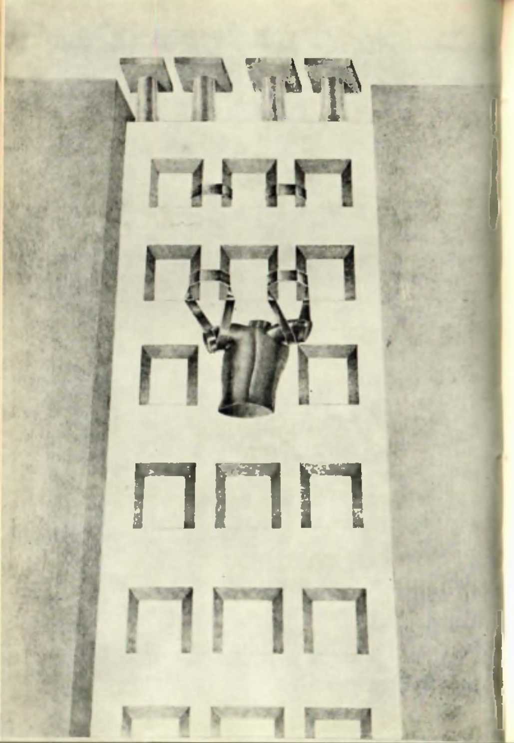

opţiune. În « continentul vulcanic », primejdia era radical-vitală, îmbrăcînd multiplele aspecte ale mizeriei şi silniciei, la care se adaugă în ultimul timp noi forme de presiune şi represiune, mai subtile, datorită contaminării exercitate de comportamentele societăţii de consum. Alimentată de aceste două surse, nefericirea reprezentată de romanul hispano-american este mai crudă şi mai intensă decît în alte literaturi şi alte genuri literare, dar tocmai de aceea răspunsul romancierilor din această parte a lumii asumă un caracter pasional unic, dobîndeşte o neîntrecută vibraţie în afirmarea umanului. Naraţiunea hispano-americană este departe de a simţi oboseala şi renunţarea, plictisul şi oboseala la modă pe alte meridiane. Sentimentul că totul a fost spus şi că nu mai este posibilă decît reluarea, cînd agresivă, cînd elegantă, cînd parodică, a trecutului nu caracterizează operele celor mai de seamă romancieri hispano-americani. Ele vădesc, dimpotrivă, puterea de a dori şi lupta, păstrează şi sporesc speranţa, nu cunosc ciudata plăcere de a zădărnici voinţa de mai bine. Răspunsul rezolutiv dat de naraţiunea hispano-americană se află la antipozi faţă de voluptatea descompunerii, faţă de demisia rafinată din viaţă, faţă de mîndria propriei neputinţe sau abuliei.

Înlăuntrul acestor caracteristice care îl situează faţă de narativa contemporană, romanul hispano-american vădeşte o considerabilă varietate care se cere ordonată tipologic. Romancierii hispano-americani diferenţiază corelaţia « situaţie-răspuns » în cadrul a trei tipuri principale pe care le vom determina pornind de la criteriul situaţiei dominante.

Primul tip al romanului hispano-american traduce în planul reprezentării artistice *situaţia telurică*, altfel spus confruntarea omului cu nesfîrşitele întinderi ale subcontinentului şi cu o natură mirifică şi ameninţătoare în acelaşi timp. Răspunsul literar se articulează într-o narativă viguroasă şi strălucitoare, mediatizarea datorindu-se unui nou sentiment al spaţiului : vastitatea copleşitoare, splendoarea care răneşte sau ucide. Tipul de naraţiune care răspunde acestei situaţii solicitatoare şi acestui sentiment mediatizator este perfect ilustrat de romanul *La vorágine (Vîltoarea)* al scriitorului columbian José Eustasio Rivera. Aşa cum se arată în prefaţa la versiunea românească, încleştarea cu înspăimîntătorul « infern verde » care este pădurea ecuatorială dă aventurii măreţie epică, iar personajelor, statură eroică. Desigur, din confruntarea cu natura dezlănţuită nu lipsesc elementele sociale — primejdia sălbăticirii omului, nevoia de a zăgăzui forţele răului —, dar despre ele va fi vorba mai ales cînd vom trata despre funcţia modelatoare a sistemului. Oricum, răspunsul romanesc la solicitarea telurică amplifică şi eroizează.

La al doilea tip al structurii romanului hispano-american, situaţia stimulatoare o constituie relaţiile cu fondul indian, respectiv cu massa negrilor, conflictele ascuţite şi adînci, manifestate proteic, de la revoltele de tipul aceleia conduse de Tupac Amaru, în 1780, pînă la cerinţele actuale — satisfăcute integral numai de Cuba socialistă — de a desfiinţa discriminările rasiale, făţişe şi disimulate, şi de a transforma pe indieni şi negri din elemente marginalizate în factori activi în viaţa naţiunilor hispano-americane. În această situaţie etnică a apărut un sentiment mediatizator complex : amestecul de fascinaţie şi culpă, faţă de populaţia de culoare, concretizat în plan narativ în romanul indianist, de felul lui *Cumandá* şi *Caramurú* în secolul trecut. Răspunsul romanesc al lui Juan León de Mera şi al lui Alejandro Magariños Cervantes era generos, dar suferea de mărginirile sentimentalismului naiv şi idealizării. Mai tîrziu, romancierii făcînd parte din curentul indigenist — Jorge Icaza, Ciro Alegria, în multe privinţe Miguel Angel Asturias — au conferit sufletului indian o aură magică în care intra demnitatea, suferinţa mută, puterea de vis şi poate reverberaţia tainelor străvechi. În zilele noastre, pe măsură ce procesul de fuziune rasială duce la fixarea profilului metis al majorităţii naţiunilor latino-americane, răspunsul romanesc trece

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

de la patetismul durerii la acela al speranței. El reflectă fenomenul admirabil al integrării umane cu luciditatea și originalitatea stilistică a unor opere ca *Los ríos profundos (Rîurile adînci)* de José María Arguedas.

În sfîrșit, al treilea tip de roman hispano-american răspunde situației actuale deosebit de complexe a conștiinței sociale. În formarea acesteia converg sau se interferează, în complicat desen, afirmarea suveranității naționale depline, politice și economice, cu exigența mutațiilor profunde, înnoitoare în structurile sociale și cu sentimente clocotitoare de justiție socială și demnitate personală. Tabloul este dominat de imperativul schimbării progresiste și al dezvoltării libere, independente. Este firesc ca sentimentul și atitudinea mediatizatoare generate de aceste condiții să fie neliniștea creatoare, căutarea. Neliniștea întrebărilor despre chipul autentic și destinul indeclinabil al omului hispano-american, căutarea unui drum propriu spre viitorul acestor comunități care se descoperă acum în profunzime și își afirmă puternic personalitatea. Răspunsul la această situație îl dă, cu o libertate necunoscută pînă acum, romanul investigației interioare. Preocuparea dominantă de definire a propriei personalități se traduce în plan romanesc printr-o dublă mișcare de coborîre în sine și de referire la un sistem universal de valori. De aci cele două tendințe ale romanului hispano-american de azi: aceea de a scurta sau anula cu totul distanța dintre autor și personaje, povestind participator, « dinlăuntru » și din adînc și aceea de a situa narațiunea sub perspectiva esențialității umane, purtînd asupra lucrurilor grave, hotărîtoare pentru omul epocii contemporane. Căile spre acest ambițios țel — a construi o versiune hispano-americană a condiției umane — sînt multiple, îndrăznețe și poate, dacă le privim bine, complementare în mare parte. Oricum critica a înregistrat cu neprecupețită admirație efervescența de modalități estetice și romanești care au asigurat narativei hispano-americane un loc de prim plan în literatura lumii: realismul magic al lui Miguel Angel Asturias și Alejo Carpentier, geometria visului panteist a lui Jorge Luis Borges, fantasticul revelator al lui Julio Cortázar, fabulosul lui Gabriel García Márquez, simultaneitatea vehementă a lui Mario Vargas Llosa.

Cu aceasta am ajuns la problema mutațiilor intervenite înlăuntrul sistemului narativ hispano-american în ultimul pătrar de veac. Am văzut că simpla opoziție de concepte pe bază impresionistă nu constituie un instrument mulțumitor de investigație. Este ineluctabil, în acest caz, recursul la cercetarea structurii romanești la diferitele ei nivele, cum sînt, de la exterior spre interior, nivelul limbajului, al compoziției, al temei, al concepției despre realitate. Desigur, scopul prolegomenelor de față ne permite numai a schița modul în care această cercetare poate introduce o ordine clară și sistematică în chestiunea atît de controversată de a defini specificul romanului hispano-american de azi.

La nivelul limbajului, romanul acesta se definește printr-un fel de trepte ale libertății, începînd cu flexibilizarea, dislocările sau rupturile expresiei, continuînd cu dublarea planului expresiv prin ceea ce se numește metalimbaj, adică limbajul de comentare a limbajului narativ și culminînd cu temerara metaforizare, cu crearea, în cadrul relatării, a unui plan sau cel puțin a unor obiecte poetice. Insumate, aceste procedee fac ca în romane de felul lui *Paradiso* de Lezama Lima, limbajul să devină protagonistul narațiunii, să alcătuiască nu vehicolul, ci substanța și scopul acesteia.

La nivelul compoziției, se observă o crescîndă înlocuire a tradiționalei creșteri organice ireversibile a narațiunii care, asemeni vieții avea un început, un mijloc și un sfîrșit, cu un fel de mecanică reversibilă, cu un joc combinatoriu susceptibil de două variante: sau compoziția ludică, deschisă și permutabilă din faimoasa *Rayuela* de Julio Cortázar, sau cea circulară, reiterativă din *Cien años de soledad (Un veac de singurătate)* a lui Gabriel García Márquez.

La nivelul tematicii și al spațiului narativ se pot utiliza, cu adînciri și corectări inevitabile, observațiile lui Zum Felde și Carlos Fuentes despre care am vorbit.

În sfîrșit, la nivelul modului de a simți și reprezenta artistic realitatea, romanul hispano-american de azi a abandonat în mare măsură încrederea apodictică în realul dat nemijlocit în experiența sensibilă și practicarea unei mimesis de felul oglinzii. Realul pe care ni-l oferă romancierii hispano-americani este un real construit și ridicat la o potență superioară în diferite moduri: prin mitificare frenetică (Miguel Angel Asturias în opere ca *Mulata de Tal*), prin halucinante ieșiri în fantastic (Cortázar, Borges), prin amplă viziune dantescă (*Adán Buenosayres* de Leopoldo Marechal) sau prin recompunerea realului în sens orfeic, biblic, etc. În narativa hispano-americană actuală, cea mai simplă percepție a realității are șanse mari să se transforme într-un act de creație profundă și surprinzătoare.

Acest constructivism sau — folosind un termen vechi în sens nou — acest creaționism explică de ce romanul hispano-american de azi își exercită cu atîta vigoare și strălucire funcția de modelare a condiției umane. Funcția aceasta se împlinește în trei faze, corespunzătoare procesului dialectic de schimbare a societății, care constă din trecerea de la vechi la nou prin intermediul luptei inerente.

În prima fază a acestui proces, narativa dă un răspuns al cărui sens rezolutiv este abolirea situației anacronice. Trebuie recunoscut că literatura hispano-americană a produs adevărate capodopere în această direcție de reprezentare romanescă a necesității schimbării sociale ca urmare a unor circumstanțe de negare a umanului. O urgență arzătoare de a pune capăt răului social dă incandescență unor romane ca *El Señor Presidente* de Miguel Angel Asturias care denunță puterea absolută, teroristă, *La muerte de Artemio Cruz* de Carlos Fuentes care stigmatizează proliferarea înăbușitoare a bogăției, *La ciudad y los perros (Orașul și cîinii)*, teribilă imagine a sălbăticirii prin violența deliberat ridicată la rang de dogmă și sistem de educație. Narativa hispano-americană de azi oferă lumii un extraordinar de amplu și variat tablou al vechiului, de la ofilirea claselor privilegiate din romanele lui José Donoso, pînă la oroarea represiunilor asupra țărănimii indiene înfățișate de Manuel Scorza în recentele lui romane *Redoble por Rancas* și *Garaburu el invisible*.

În ceea ce privește a doua fază a procesului înnoitor, modelarea dobîndește un caracter activ, militant. Trebuie însă recunoscut că această literatură a combativității are proporții mai reduse și o valoare artistică inferioară celei de denunțare a vechiului. Cu atît mai meritorii apar cazurile de depășire a convenționalismului și a pitorescului facil. Astfel, Miguel Angel Asturias, după ce trasează cu tehnică de aqua forte agresiunea imperialistă asupra Guatemalei, imaginează, în ultima povestire din *Week-end en Guatemala*, o eliberare care rămîne înlăuntrul schemelor romantic-folclorice ale unei conspirații cu facondă anarhistă și veselie de serbare cîmpenească. Mai tîrziu, același scriitor, în romanul fluviu *Los ojos de los enterrados (Ochii îngropaților)* ajunge la o viziune incomparabil mai amplă și lucidă, arătînd ca instrument al schimbării sociale mișcarea organizată, de masă, a muncitorilor de pe plantații, condusă de revoluționari și sprijinită de studenți, femei, cetățeni, de-a lungul luptelor revendicative, demonstrațiilor de stradă, acțiunilor înarmate. Povestirea se oprește odată cu triumful revoltei maselor, cu răsturnarea dictatorului. Se va transforma însă revolta în revoluție și cum? Asturias nu dă un răspuns, dar sugerează că drumul va fi lung și greu, plin de primejdii, reclamînd clarviziune, constanță, sacrificii, dar că poporul descoperise două lucruri esențiale: sentimentul propriei puteri și arma invincibilă a unității organizate, combative.

În faza a treia a dialecticii schimbării, romanul hispano-american, exercitîndu-și funcția sa modelatoare, e confruntat cu sarcina cea mai grea: aceea de a imagina construcția noului, de a nara viitorul. Este de prisos să spunem că acest aspect

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

este cel mai important și cel mai greu de tratat artistic. Abordarea lui presupune, din partea scriitorilor hispano-americani, depășirea actualei viziuni despre lume și om și promovarea triumfală a alteia, superioară în umanitate. Implică punerea într-o lumină radiantă a consecințelor esențiale ale mutației destinului uman, plăsmuirea altui chip al omului, cu alte raporturi între sine și ceilalți, între putere și supunere, între eroism și viață. Acest roman prospectiv, nu este încă scris, dar atmosfera lui și direcțiile în care se va desfășura se pot desprinde din opere ca *La última mujer y el próximo combate* (*Ultima femeie și viitoarea luptă*) de Manuel Cofiño López, care a obținut premiul pentru roman decernat în 1972 de *Casa de Las Americas*. Valoarea acestei narațiuni nu constă atît în tema tratată — construcția socialismului într-unul din colțurile cele mai oropsite ale Cubei—,ci în aceea implicită—în faptul că cititorul simte tot timpul cum ființe ținute pînă atunci în condiții subumane se deșteaptă și participă la calitatea de om. Aceasta va fi fără îndoială tema romanului proiectiv în multe țări ale continentului latino-american. În al doilea rînd, oamenii care trăiesc în carte învață să gîndească, să-și exprime gîndurile, să voiască și să acționeze. Nu mai sînt determinați, ci se autodetermină. Se bucură de privilegiul de a fi ei înșiși, posedă autonomia conferită de integrarea într-o mare lucrare colectivă, iar libertatea și demnitatea astfel obținute, le dau un fel de exaltare, de bucurie debordantă, înduioșetoare și profund umană. Este probabil că de acest tipul vor fi întîmplările și personajele, emoțiile și ideația cu ajutorul cărora romanul hispano-american va exercita în viitor funcția sa, de pe acum asumată, de modelare a condiției umane.

FRANCISCO COLOANE

GUANACUL ALB

În noaptea aceea vîntul adormise înainte ca noi să ajungem afară din pădurea în care înnoptasem.

— Ați auzit? — spuse Facón Grande aplecîndu-și urechea spre adîncurile pădurii.

El Largo și cu mine ascultarăm cu toată atenția, dar nu auzirăm altceva decît foșnetul pe care îl producea din cînd în cînd zăpada care cădea de pe crengile stejarilor.

— Ăsta e pasul unui cal peste podețele de lemn, ne înștiință Facón.

Ascultarăm din nou, dar iarăși nu auzirăm decît același zgomot al marilor păsări de zăpadă care cădeau sfărîmîndu-se printre frunzișul arborilor.

Eram trei oameni de la ferma Iemisch-Aike care își mai păstra încă numele tehuelche în Patagonia din epoca aceea. Iemisch însemna *tigru de apă*, un animal mitologic despre care indienii spuneau că trăia în lacurile de pe culmile andine, și ale cărui răgete le înspăimîntau hergheliile de cai. Aike înseamnă *loc*.

Facón Grande era vătaf peste hergheliile de la ferma aceea, iar El Largo, ajutorul său. Adevăratele lor nume erau cele de José Díaz și Gabriel Gallardo. Unuia îi puseseră porecla, [1] cu o anumită ironie, pentru că întotdeauna purta, la spate, la centură,

* Fragmente din ultimul său roman cu același nume.

[1] *Facón*, denumirea care se dă, în Argentina și Chile, unui cuțit mare, asemănător oarecum cu un iatagan.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

contrastînd cu statura sa mijlocie, un cuțit mare iar celuilalt, pentru că, fiind din Chiloe [1], unde oamenii sînt scunzi, era un om înalt, [2] lipsit de grație, și cu picioarele lungi. În afară de păstorit, cei doi se ocupau și cu îmblînzirea cailor și se bucurau de faimă întrucît proveneau de la ferma Punta Alta, a cărei herghelie de cai, greu de îmblînzit și de statură înaltă, conferea titlul maxim tuturor îmblînzitorilor de cai din Patagonia. Nu se știa prea bine de unde venise José Díaz, din nordul chilian sau din nordul Argentinei. Coborîse de pe crestele Anzilor cu o cireadă de vaci de la defileul rîului Baker pînă la strîmtoarea Magelan. Drum foarte dificil, pentru că întîrziase mai mult de o lună urcînd mai întîi șirul de munți din spre apus și apoi înaintînd spre sud peste podișurile dezolate care mărginesc versantul oriental al Anzilor. Apoi se aciuiase pe la fermele din Patagonia. Gabriel Gallardo era din insulele Chauques, un mic arhipelag în sînul celui mare, Chiloe. Eu, în acea epocă, eram ceea ce englezii numesc în jargonul lor patagonez, un *jackeruse*, un jack, bun pentru orice treabă, slujba mea oficială fiind cea de *ucenic*. În acea vreme mă numeam Pedro, Juan sau Diego . . . Goselín. Apoi am avut alte nume, că nici nu-mi mai aduc aminte de cel adevărat. Au oare o însemnătate atît de mare numele pentru persoane? Părinții caută sîrguincioși un nume pentru noul-născut și în general i-l pun ca și cum toată viața lui ar rămîne copil! Puțin interesează numele pentru cei care în viață fiind am murit și am înviat de mai multe ori, pe mare sau pe pămînt, fugind de păcat spre o viață mai dreaptă. Numele meu îl moștenisem numai de la mama mea, Ana Goselín, stabilită împreună cu sora sa Elisabeth în orașul Punta Arenas, de cînd bunicii mei au trebuit să fugă din insulele Malvinas [3], cînd vasele engleze de război au pus stăpînire pe ele, zmulgîndu-le Argentinei.

Cei trei oameni urcasem munții de la Iemisch-Aike, în căutarea unei cirezi, cam de vreo trei sute de vaci, care de la începutul acelei lungi și crunte ierni, rămăseseră blocate pe podișurile înalte. La început a trebuit să mînăm hergheliile de iepe sălbatece, pentru a ne deschide drum prin zăpadă și pentru a recupera mii și mii de oi care pășteau pe acele cîmpuri. Probabil că cireada s-o fi adăpostit dincolo de Cuevas de Contreras, în defileul din munți, temut de indienii tehuelches și faimos prin faptul că acolo a putut trăi doar un hoț de vite, care își permitea luxul de a sacrifica cîte o namilă de vită numai pentru a-i mînca limba, mîncarea lui preferată. O dată cu desghețul de primăvară urcasem din nou pentru a afla ceva despre destinul cirezii de vaci.

— Vă rog ascultați! — ne spuse iarăși Facón Grande.

Ciulirăm din nou urechile, și de această dată, da, într-adevăr am putut auzi tropotul caracteristic al copitelor unui cal peste punțile acelea rustice, care se fac rostogolind trunchiurile de copaci în trecătorile mocirloase din păduri.

Cîinii noștri, care dormitau pe lîngă foc, de asemenea își ridicară boturile adulmecînd aerul, și apoi se lansară într-o hărmălaie furioasă înspre obscuritățile selvei.

Nu mult după aceasta, dînd la o parte crengile arborilor, apăru un tînăr călare pe un cal murg. Între picioarele calului încerca să se protejeze un cîine ciobănesc mițos, încolțit de cîinii noștri. Om și cal se opriră la marginea luminii flăcărilor, fascinați de strălucirea subită a focului reflectată în ochii animalului ca în două sfere obscure de cristal.

— Apropie-te și descalecă! îl invită Facón, fluierînd la cîini ca să se potolească.

— Bună! salută noul venit.

— Bună! îi răspunserăm noi.

[1] Chiloe, arhipelag chilian, care formează o provincie cu capitala Puerto Montt.
[2] El Largo s-ar putea traduce prin Lunganul.
[3] Englezii le-au denumit Falkland.

Era un bărbat cam de etatea mea, de aproximativ douăzeci de ani, îmbrăcat cu niște pantaloni de piele, vechi, cu ciucuri prinși cu nasturi, un cojoc din piele de oaie și o căciulă din piele de guanaco cu apărători pentru urechi. Împinse calul lîngă un trunchi de copac, descălecă și îl legă de căpăstru.

— A mai rămas și ceva carne pentru o friptură, spuse El Largo, apropiind grătarul de jar.

Mai rămăsese într-adevăr o bucată de spată din merindele noastre de carne și ceva *mate*. Călătorul trase de la centură cuțitul și tăie o bucată de friptură, dar cînd să o ducă la gură, cîinele lui începu să scîncească privindu-l implorator. Atunci și-o luă de la gură și i-o aruncă. Animalul o prinse lacom deschizînd o gură mare în aer.

— Avem altfel de carne pentru cîini, îi atrase atenția Facón.

— N-a mîncat de trei zile, îi replică noul venit.

— Călător?

— Da, călător.

— Și n-ai dat peste nici o stînă?

— M-am rătăcit în afurisita asta de pădure. De trei zile încerc și nu reușesc să găsesc o ieșire spre pampă.

— Păi, pampa nu e prea departe. . . . exclamă El Largo.

— Nu ești de pe aici?

— Nu, sînt din Țara Focului.

— Fueguino. . . .

— Da, fueguino, și din partea pe unde nu se cunosc pădurile!

El Largo se ridică să caute o bucată de carne pentru cîine, în timp ce stăpînul acestuia continuă să mănînce mai liniștit lîngă grătar. După friptură, Facón îi prepară ceaiul *mate*.

— Mulțumesc, spuse străinul, după ce își bău ceaiul.

— O «hija del toro»? îl invită El Largo, scoțînd tabachera sa unsuroasă făcută dintr-o bășică de oaie și referindu-se la o cunoscută marcă de tutun negru și încrețit, care se fuma în Patagonia.

— Da, mulțumesc!

El Largo îi întinse tabachera pe deasupra flăcărilor, dar noul sosit nu reuși s-o prindă cu mîinile și întredeschizînd picioarele o lăsă să cadă în noroi. Focul topise zăpada în jurul lui și pămîntul își arăta chipul său noroios, dar cordial pentru noi, ce atîtea luni nu văzusem decît o crustă curată și albă de gheață și zăpadă peste tot ce exista în jurul nostru.

Călătorul luă tabachera și o șterse cu mîneca cojocului său tot atît de unsuros și zbîrcit ca și bășica de oaie. Își răsuci o țigară cu oarecare neîndemînare și toți patru ne fumarăm ultima «hija del toro».

În general, oamenii din Patagonia vorbesc puțin. Vorbesc mai mult prin fapte, sau prin gesturi, care uneori au o amplitudine de elocvență tăcută, ca orizonturile pampelor. Alteori se închid în ei. *Călător* este numele ce se dă celor ce umblă din fermă în fermă în căutare de lucru. El este găzduit la ferme sau la stîne sub oblăduirea legii din pampa, care îi îngăduie să rămînă trei zile cu hrană și adăpost pentru el, pentru cîinele și calul lui. După trei zile trebuie să părăsească locul, dacă stăpînul sau baciul nu îl invită să mai rămînă cîtva timp. În cîmp, afară, are dreptul să taie o oaie pentru hrana sa, cu obligația de a lăsa pielea oii, cu partea interioară la aer, agățată pe o sîrmă. În felul acesta nu este considerat hoț. Acest drept se prelungește din an în an prin contractele colective dintre proprietari și muncitori, și el și alte cuceriri sociale au fost obținute după greve îndelungate și pierderi de vieți omenești.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tăiem cîteva ramuri de stejar pentru a întinde peste ele boarfele noastre în chip de saltea. Am pus samarele drept perne și pătura de sub șa, pînza de sac, ca acoperiș dacă ar ninge. În forma aceasta, uneori, cînd cade zăpada, ea rămîne peste înveliș ca o pătură în plus. Este sistemul practicat, îndeosebi, de « zorreros »,[1] care trebuie să-și facă vînătoarea mai ales în timpul iernii.

Călătorul nu-și aranjă însă boarfele lui.

— Am să păzesc focul, ne spuse, ca explicație.

Cred că am fost ultimul care am adormit, observîndu-l cu coada ochiului. Se juca cu mînerul cravașei sale. Era o cravașe din piele de struț, cu mînerul gros, căpușită cu piele netăbăcită, și destul de lungă. Fața lui, încadrată de apărătoarele pentru urechi, era spînă, de o culoare negricioasă-măslinie și ochii săi aveau ceva din reflexele verzui ale apelor înșelătoare.

Cînd ne-am deșteptat dimineața, l-am găsit așezat în același loc. Întreținuse focul toată noaptea, dormind la intervale, cum fac cei care sînt de gardă într-un campament militar. Luarăm micul dejun, friptură la grătar și *mate*, și apoi Largo se oferi să-l conducă pînă la poalele munților care dau în pampa.

Facón Grande și cu mine ne continuarăm drumul, lăsînd caii să meargă la pas, în așteptarea lui Largo.

— Ai băgat de seamă aseară, . . . cu tabachera ? — îmi spuse Facón Grande.

— Nu. Ce anume ?

— Cîrnul ăla și-a desfăcut picioarele, în loc să și le strîngă. Asta o fac numai femeile cînd primesc ceva în poală . . .

Caii noștri trecură peste podețul de lemn care aseară ne anunțase sosirea călătorului.

— Ce zici ? reluă discuția Facón, după ce trecurăm peste trunchii de arbori.

— Ce să-ți spun . . . ? dumneata crezi . . . ?

— Nu este pentru prima oară cînd mă întîlnesc cu o femeie travestită în bărbat ! În greva din '59 ne-a pescuit un tovarăș spaniol, care, fiind biciuit de jandarmi, se dovedi că era o spaniolă . . . S-a căsătorit apoi cu un iugoslav din Punta Arenas și acum e acolo ca mamă robustă a cîtorva copii. În nord, silitrerele îmi spuneau că boliviencele își pun pe ele haine de bărbat ca să-și găsească de lucru.

— Atunci, dumneata crezi că era vorba de o femeie ?

— N-aș putea s-o spun cu toată siguranța . . . ar trebui să-i ridic coada mai întîi . . .

Flueratul strident al lui El Largo străbătu pădurea, ca un laso sonor și ne oprirăm să-l așteptăm.

— Ce mai « gringo » și cocoșelul ăsta ! spuse El Largo cînd ne ajunse din urmă și adăugă în timp ce ne continuam drumul : « Enrique Boney », îmi spuse, întinzîndu-mi o mînă fleșcăită, ca de struț, la despărțire. Mai degrabă găină părea, decît cocoș. N-o fi cumva un « hermafroit » ?

— Hermafrodit, vrei să spui, îl corectai eu.

— Da, știu, omule, dar ai noștri nu mă înțeleg dacă vorbesc așa. Eh, alde Enrique Boney îmi spuse că fusese nevoit să mănînce țelină de munte ca să nu moară de foame. Că a mers învîrtindu-se în loc, făcînd ocoluri peste ocoluri în ultimele trei zile, în timp ce ningea și ningea fără să iasă soarele. Se pierduse mai rău decît locotenentul Rogers . . .

Băgai de seamă că Facón Grande nu voia să-și spună părerea față de îndoielile lui Largo și îl imitai.

— Cine e locotenentul ăla, Rogers ? îl întrebai, încercînd să abat conversația.

[1] Zorreros, paznici însărcinați cu stîrpirea animalelor dăunătoare.

— Păi ăl care s-a pierdut printre indieni, cînd plecase să exploreze Patagonia, de pe puntea vasului La Chacabuco, o corvetă chiliană care se afla ancorată în golful Ulgima Esperanza.

El Largo era vorbăreț, îi plăcea să spună anecdote și întîmplări, cu surîsul pe buze, cu o ironie fină, luînd peste picior pe interlocutor, cu eleganța cu care de asemenea obișnuia să domesticească mînjii.

Locotenentul Rogers — continuă — era marinar și a intrat în pădure și n-a mai putut ieși. Și indienilor tehuelches le era frică de pădure și se prăpădeau în ea, fiindcă erau pampeani și pampa patagonică este ca oricare altă mare. Locotenentul Rogers a străbătut munții care înconjoară lacul Toro și a ieșit în pampă. Acolo se aflau indienii tehuelches pregătind un « rodeo » de cai sălbateci între corturile lor și l-au invitat. Dumneata știi cum făceau un rodeo ? Ei bine, află că femeile, lor mai întîi le vopseau corpul cu un noroi de cretă albă. Caii, de asemenea, erau mînjiți în întregime în alb. Călăreau fără șa și în pielea goală. Vă dați seama ce înseamnă ca o femeie să vă frece pielea ungîndu-vă cu o pomadă albă de sus pînă jos și de jos pînă sus ? Ei, bine, închipuiți-vă ! Așa l-au băgat pe locotenentul Rogers în rodeo, între douăzeci și cinci de călăreți albi, cu douăzeci și cinci de cai albi. Cacique-le își făcu o tăietură în cruce în mușchiulatura brațului și adunîndu-și sîngele în pumn îl împrăștie apoi în cele patru vînturi . . . Și porniră după aceea în goană mare prin defileurile munților. Acolo Contreras cel de la Cuevas le mînă iepele sălbatice, mînjii și noatenii înspre pampă, înspre defileurile neîmpădurite, unde indienii tehuelches puteau să-i vîneze cu boleadorele lor. Contreras avea o înțelegere cu indienii. Lor le era teamă să intre în munți. Contreras le speria herghelille de cai sălbateci la fel ca și lemisch, cu răgetele sale și ale fiilor și ficelor sale. *Tribul creștinilor* îi numeau indienii. Știți ce s-a găsit la urmă în Cuevas ? Un cimitir întreg în jurul lor. Îi punea pe fiii săi să se ia la bătaie cu orice om venit din afară, care se apropia de locuința lor. La început ca într-o joacă, apoi ca într-un duel, cu iataganele și cînd fiul da greș, intervenea tatăl și punea capăt luptei. În felul acesta a putut să păstreze secretul ascunzișului său de hoț de vite. Cu iataganul. La moartea lui s-au aflat toate astea . . . . și ceva în plus : între fiii și fiicele sale, între toți, erau legături necurate, fiindcă la moartea primei sale neveste, Contreras continuă să aibă copii cu fiicele sale, apoi cu nepoatele și tot așa, pînă la a patra generație . . .

Și Largo rîse, cu un hohot sonor, al cărui ecou îl întoarseră, în chip ciudat, stejarii din pădure. Apoi dădu pinteni cailor și, dînd un strigăt sălbatec, ce păru mai degrabă un răget de fiară, își forță calul să sară peste trunchiurile putrede și să treacă înaintea lui Facón, care se prăpădea de rîs.

— Și locotenentul Rogers ? întrebai eu.

— Mai rătăcește și acum prin pădure, explorînd Patagonia. De aceea argentinienii au pus stăpînire pe ea, pentru că a noastră ajungea atunci pînă la vadurile rîului Santa Cruz. Vitalitatea lui Largo și călăritul său rapid ne făcu să ne grăbim pentru a-l urma. Era un îmblînzitor de cai fantastic prin măestria și omenia cu care își făcea meseria. Contrasta cu Facón, care avea faima de a fi dur la îmblînzirea cailor și din cînd în cînd se mai folosea și de mînerul cravașei, cînd animalul nu răspundea la pintenii săi. Bineînțeles, Facón se ținea mai bine în șa, în timp ce picioarele lungi ale lui Gallardo constituiau uneori o piedică.

Eu eram mult inferior celor doi. Un simplu *jackeruse* alături de acești doi faimoși îmblînzitori din Punta Alta.

În timp ce mergeam pe urmele lor îmi trecură prin minte, unul după altul, în goană mare prin Patagonia, douăzeci și cinci de călăreți albi, pe douăzeci și cinci de cai albi, și în mijlocul lor, în uniforma sa albastră de marinar și cu galoane de aur, locotenentul Rogers, galopînd și el pe un cal alb, cu coama în vînt, dar cu frîiele vremelnic pierdute.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

II

Pădurile de stejari din Anzii patagonezi ajung numai pînă la o anumită înălţime, apoi se răresc pînă dispar complet pe culmile stîncoase. La fel se întîmplă cînd cordoanele orientale coboară spre pampă, dar în sens invers. Muntele înalt scade în mărime pînă se transformă în simple ridicături acoperite cu stufişuri, pete de lăstăriş, care par mîini întinse de către puternicul vînt, ce vine înconjurînd frontiera planetei, pornind de la Antarctida îngheţată, unde se plăsmuiesc furtunile şi ating maximum de violenţă cînd traversează platourile patagoneze.

De la înălţimea unei stînci despuiată de zăpadă şi vegetaţie, contemplăm peisajul culmilor, al gheţarilor, selvelor, lacurilor şi ochiurilor de apă care se lasă în jos printre cascade şi pîraie de apă. Deodată, pe cerul albastru presărat cu nori, alte pensulări de stînci de culoarea oţelului se mişcă rotindu-se în cercuri mari deasupra anumitor locuri: sînt stolurile de condori.

Unul dintre aceştia se desprinse de stol şi cînd ajunse deasupra capetelor noastre îşi opri zborul, planînd la o mică înălţime.

— Cînd clocesc, ăştia atacă uneori, spuse Facón.

— Încă nu le-a venit vremea . . . adăugă El Largo.

Era un condor bătrîn, aripile lui aveau o mărime de peste trei metri, cu penele rărite la vîrfuri. Lăsau în aer un zvon suav, ca şi cum ar fi fost de aluminiu. Vîntul le făcea să vibreze cu un sunet metalic şi lugubru. Fondul de culoare albastru închis cu reflexe cenuşii contrasta puternic cu fîşia albă ca zăpada de la marginea aripilor, cu puful care îi învelea gîtul ca un guler de cavaler medieval, cu ciocul de fildeş, cu creasta gigantică şi urechile de un roşu aprins. Cei care au văzut de aproape un condor din cordiliera Anzilor, niciodată nu vor putea uita maiestatea şi vibraţia stranie a zborului său, impresia de tragică putere. Continuîndu-şi zborul în semicercuri largi, condorul se înapoie apoi la stolul său.

Coborîrea rîpelor din munţi fu destul de anevoioasă pentru noi. Alunecam des, cu toate că potcoavele cailor noştri erau confecţionate special pentru gheaţă. Cîinii ne urmau cu greu, scufundîndu-se în zăpada apoasă din cauza dezgheţului. Condorii ne indicaseră drumul spre cireada pierdută. Urmele de pume şi de vulpi ne spuneau ceva, întrucît toate duceau spre fundul unui mare defileu.

— Nu cred c-o să mai găsim vreuna vie, spuse El Largo.

— Poate vreuna o fi rămas totuşi în picioare, dar cireada . . . replică Facón, clătinîndu-şi capul cu neîncredere.

Şi aşa se întîmplase. Cînd ajunserăm pe versantul defileului, începurăm să întîlnim trupurile unor vaci atîrnînd cu capul în jos între cioturile unor crengi de stejar, sau străpunse în cădere, altele spintecate şi înşirate în vîrful unor arbuşti frînţi sub greutatea lor. Pumele, vulpile şi alte fiare s-au înfruntat din ele devorîndu-le fie acolo sus printre rămurişul unde se aflau, fie trăgîndu-le pe pămînt. Unele schelete erau lustruite şi înălbite, de parcă erau de zăpadă, şi nu de puţine ori dădeau impresia că gheţurile se urcaseră în pomi, pentru a forma o stranie şi macabră cavalcadă. Numai codrul îşi mai păstra splendoarea verde a vieţii alături de ascuţişurile albe ale morţii. Vîntul, uneori, scotea uşoare şuiere metalice printre crengi şi oseminte.

O legendă din Punta Arenas vorbeşte de un cal alb care uneori a fost văzut trecînd în galop prin pădurile din peninsula Brunswick şi l-au asemuit cu apropierea morţii. În pofida faptului că acest oraş de pe ţărmul nordic al strîmtorii Magelan a fost întemeiat de căutătorii de aur şi crescătorii de vite, cinstiţi sau certaţi cu legea, aparţinînd tuturor raselor, fără tradiţie şi fără mitologie, propria sa legendă începe de cînd ultimul spaniol, Tomé Hernández, a fost prins de corsarul englez Cavendish în secolul al XV-lea în Port-Famine, care aşa i-a pus numele şi vrea să spună portul foamei. Punta Arenas este arborele veşnic verde al vieţii, triumfător asupra morţii. Indianul tehuelche, nici el, nu intra în pădurile năpădite de zăpezi, dar dintr-o teamă superstiţioasă, poate că peste marile columne ale stejarilor coroanele de gheaţă căpătau splendoarea cenuşie a unor stranii catedrale. Moartea putea să vină, de asemenea, de acolo, galopînd pe calul său alb cu coama înfoiată de vîntul din vest. Poate de aceea ei îşi vopseau corpurile goale în alb şi cu acelaşi noroi îşi ungeau caii cînd plecau la vînătoare, pentru a se asemăna cu moartea sau pentru a o speria, ceea ce omul a făcut întotdeauna în iernile istoriei sale. Patagonia însăşi se convertea într-un mare cal alb cu copitele aruncate peste apele strîmtorii Magelan şi botul întins spre gheţarii nordului care de pe culmile andine cad peste lacurile pampeane din Argentina şi canalele oceanice din Chile. În această parte a Americii se uneşte viaţa cu moartea fără de frontiere, anunţînd parcă destinul comun al Americii.

Munca pe care a trebuit să o realizăm în aceste defileuri împădurite pe care le-am străbătut timp de două zile în căutarea animalelor pierdute a fost deosebit de dură. Aşa cum spusese vătaful nostru, toate vitele pieriseră, tîrîte de avalanşele de zăpadă, rostogolite şi strivite de gheţarii care se formaseră peste pădurile de stejari.

Rafalele de vînt din timpul iernii, care ajung la peste o sută de kilometri pe oră, pot să răstoarne un om şi să facă să îngenuncheze un cal. Scurtele furtuni aduc zăpada în cele mai diferite forme peste povîrnişurile rîpelor, prăpăstiilor şi marilor defileuri. Adeseori o crustă groasă de gheaţă înaintează ca o proeminenţă pe marginea prăpăstiilor şi ajunge să pară ca un acoperiş de sticlă albastră şi verde. Dar mai jos, în îngustimea văilor, stejarii izbutesc să-şi scoată crengile printre gheţuri. Pînă aici ajunseseră vitele rozînd ramurile tinere pentru a se putea menţine. Crezuseră că era vorba de un teren ferm; dar într-o zi soliditatea începu să crape şi solul acela s-a clătinat, cum se clatină tot pămîntul în Chile cînd vine cutremurul şi pînă şi catedralele de acolo se prăbuşesc fără zei în incinta lor.

Descoperirăm, una după alta, văcuţe sau mînzate congelate şi conservate intacte în gheaţă şi, întocmai ca legendarul Contreras, mîncam ce era mai bun în ele şi le agăţam pieile pe crengile arborilor pentru a putea fi găsite cînd se va intra mai bine în primăvară. A fost tot ce am putut salva din cireada pierdută. De altminteri, în epoca aceea preţuia mai mult o piele de vacă sau de oaie decît propria sa carne, întrucît criza economică interbelică îşi pusese ghiarele pe economia regiunii.

Natura ne învaţă, adeseori, mai mult decît cele mai bune cărţi, cînd învăţăm să citim în ea. În prima noapte în care ne instalarăm bivuacul nostru şi prepararăm primul « asado de vacuno »[1], El Largo tăie cîteva bucăţi mari de carne şi le aruncă apoi cîinilor noştri hămesiţi de foame. Eu aveam un căţel de rasă scoţiană, vioi şi îndrăzneţ, care învăţa să lucreze în compania semenilor săi mai mari. Îl chemam *coiron*, pentru părul său de culoarea paiului, asemănătoare cu aceea pe care o dobîndeşte păşunea de pe înălţimi cînd se apropie toamna. Şi se întîmplă ceva insolit: în timp ce cîinii colegilor mei începură să muşte cu lăcomie din porţiile lor, al meu începu să scîncească privind cu tristeţe bucata mare din faţa lui.

— Pentru ce scînceşti? îl întrebai.

— Pentru că bucata e prea mare şi nu pot s-o mănînc pe toată, îmi răspunse în locul lui El Largo.

Facón Grande se porni pe rîs, pentru felul cum mă luase peste picior ajutorul său; dar eu, în sinea mea, mă gîndeam dacă în adevăr cîinele nu ar fi lătrat cu vocea omului, pentru că, imediat încetă să scîncească şi tîrînd bucata de carne se duse să se ascundă în spatele unor tufe pentru a şi-o mînca singur. Alt spectacol ne rezerva

[1] Friptură de vacă, la grătar, în cantităţi enorme pentru un european.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

natura sălbatecă. Am avut ocazia să vedem o puma disputîndu-şi cu un stol de condori o vacă spintecată. Pumele preferă să-şi omoare ele înseşi victimile şi să le mănînce carnea şi sîngele cald, iar condorii preferă stîrvurile şi, cu lovituri de cioc, îşi apărau măruntaiele vitei de ghearele pumei, care alerga în jurul animalului arătîndu-şi colţii şi scoţînd răgete înfundate. De mai multe ori sperie stolul. Dar condorii se înapoiară îndată şi o înconjurară din toate părţile. Puma se ridica în două labe şi încerca să lovească cu labele din faţă condorii care o ciupeau mereu. Pînă la urmă, renunţă însă şi se pierdu cu o bucată mare de carne în bot în tufişuri, unde se ascunse pentru a o mînca singură. Condorii se apropiară atunci şi mîncară în sfîrşit, liniştiţi, pînă se săturară.

Pornind pe urmele pumelor, în ziua următoare ne întîlnirăm cu două sau trei peşteri, într-un povîrniş al defileului, foarte asemănătoare, dar mai mici decît cele ce se găsesc la poalele muntelui care străjuieşte marea peşteră Milodón din golful Ultima Speranţă, care are vreo treizeci de metri la intrare şi cam vreo două sute în adîncime. Cu mii de ani în urmă, omul primitiv a găzduit acolo uriaşii megateri[1] pentru hrana sa. La fel, aceste peşteri ca şi acelea, au fost săpate de apele mării în vremile îndepărtate cînd prin aceste defileuri andine străbătea oceanul Pacific spre oceanul Atlantic, cum face astăzi de-alungul strîmtorii Magelan. Din punct de vedere geologic, toată Patagonia occidentală a fost odinioară un arhipelag, şi Patagonia orientală un fund de mare, ale cărei ridicări la suprafaţa mării dădură în primăvara vieţii marii dinosauri, ale căror schelete se mai găsesc şi acum, acolo, cînd cineva sapă un puţ pentru a căuta apă.

În peşteri nu l-am întîlnit pe legendarul Contreras, nici măcar pumele care obişnuiesc să se oploşească în ele şi e uşor să le încolţeşti cu cînii pentru a le prinde vii.

— Ştiţi ce i-au spus indienii tehuelches locotenentului Rogers ? zise El Largo cînd ne întorceam la fermă.

— Nu ştiu, îi răspunsei ca întotdeauna, stimulîndu-l totodată în discuţiile sale amuzante.

— « Au spus că o să fie o ceartă mare între chilieni şi argentinieni pentru graniţele Patagoniei », i-a spus cacique-le care l-a poftit la rodeo pe locotenentul Rogers. Şi locotenentul l-a întrebat : « Şi voi cu cine o să fiţi ? » « Cu nici unul . . . noi numai vînat guanaco şi struţi la mîncare . . . Voi omorîti unul la altul . . . Urîtă treabă la voi, asta război creştin ».

În româneşte de Laurenţiu Silvian

[1] Gen de mamifere fără dinţi, care măsurau cinci metri în lungime şi doi metri înălţime.

ARTURO USLAR PIETRI

LĂNCILE ÎNSÎNGERATE

Pe vremea cînd pămîntul Venezuelei era doar selvă încîlcită şi cîmpie aridă, comisionarii începură să deschidă drum omului.

Erau duri, cruzi, aspri, avizi de aur şi, totuşi, păreau însufleţiţi de o misiune divină. Soseau din Spania brăzdînd marea cu corăbiile lor lente şi pe cea dintîi coastă se împrăştiau ca un stol de păsări trufaşe.

Au fost timpuri eroice. Unii plecau să-şi stabilească aşezările la Coro, alţii rămîneau prin munţii de pe coastă, mulţi se îndreptau spre Cumaná, ori încercau să pătrundă pînă spre centru şi, treptat, deveneau cu toţii indigeni; într-un loc ridicau o spînzurătoare, într-altul întemeiau un oraş şi, cu ajutorul indienilor indolenţi, încercau să străbată pămîntul virgin în căutare de aur sau de locuri bune de cultivat.

Unii rămîneau în garnizoane, pe alţii îi omorau săgeţile sau frigurile, cîte unul îmbătrînea sărac, visînd la o expediţie în fabulosul El Dorado.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Printre ei venise şi Don Juan de Arcedo, cuţitar, cartofor şi arogant. În oraşul cel nou îşi pierdu puţinii bani pe care îi avusese, jucînd cărţi cu alţi soldaţi de ocazie. Era orgolios, ceru să-i fie încredinţată o misiune, i se dădu una în centrul continentului şi plecă. Porni cu cîţiva cai, împreună cu alţi patru aventurieri şi douăzeci de indieni docili, doborînd copaci pentru a-şi croi drumul pas cu pas. După o lună ajunse într-o vale care-i plăcu. Bătu în pămînt o suliţă, se proclamă cu solemnitate stăpînul acelui loc, care urma să se numească « Altarul », construi o cabană şi puse să fie omorît un indian, pentru ca prin acest act de dreptate să facă începutul jurisdicţiei sale.

« Altarul » prosperă. Prin împrejurimi se stabiliră şi alţi spanioli. Ţinutul începea să se populeze. Don Juan se însură cu fata unui prieten şi muri de bătrîneţe; fiul său, don Diego, muri şi el de bătrîneţe; şi nepotul său, don Francisco, muri tot de bătrîneţe. Dar strănepotul său, don Carlos, avu altă soartă.

Don Carlos duse o viaţă liniştită pînă pe la vreo patruzeci de ani. Se îngrijea să-i prospere culturile, importa cai de rasă, andaluzi, făcea regulat vizite prietenilor din împrejurimi şi cu aceste ocazii pornea în fruntea unei adevărate caravane încărcate cu daruri: pînzeturi, fructe, arme, poze cu sfinţi, pe care le împărţea tuturora. Se însurase de tînăr; nevasta îi murise; îi rămăsese o fată timidă şi blîndă.

În apropiere de ei veni să se stabilească don José Fonta, un om despotic, însoţit de fiul său Manuel, un uriaş stupid, puternic şi crud.

Don José Fonta avea obiceiuri rele: sîcîia oamenii, provoca incendii, omora, încercînd astfel să-şi impună autoritatea asupra celorlalţi vecini. Îşi împărţea viaţa cu o indiană bătrînă şi sălbatică, despre care creştinii din jur spuneau că era vrăjitoare şi că, prin filtre şi alte băuturi, reuşea să-l domine pe don José şi să-i înfrunte caracterul feroce.

Fiul său, Manuel, îi maltrata pe indieni, viola femeile, omora animalele şi bea la rachiu pînă ce cădea din picioare pe lîngă vreun pom, de unde nu se mai scula zile întregi.

Încetul cu încetul pămînturile lui don José sporeau. Le cumpăra de la vecini cu preţuri de nimica, ameninţîndu-i cu moartea, obligîndu-i să i le vîndă, dînd foc semănăturilor, furîndu-le recoltele. Ajunse curînd principalul moşier din regiune, în afară de Arcedo.

Atunci lăcomia lui Fonta începu să se exercite asupra pămînturilor lui Arcedo. Îi propuse mai întîi să-i cumpere o mică parte din ele, dar Arcedo il refuză.

Puţin timp după aceea, pe o amiază călduroasă, Fonta se prezentă, împreună cu fiul său, acasă la don Carlos. Intrară şi se aşezară cu insolenţă, urmărind privirile lui don Arcedo şi ale fetei sale. Manuel îşi aţinti ochii lacomi asupra delicatei făpturi. Tatăl vorbi. Venea să-i propună căsătoria fiilor lor.

Don Carlos de Arcedo interpretă acest lucru ca pe o ofensă, nu-i răspunse nimic şi se retrase împreună cu fiica sa.

Din acea zi deveniră duşmani declaraţi.

În curînd viaţa lui don Carlos se schimbă complet. Începu să se poarte dur cu fiica sa şi să-şi pedepsească în mod aspru oamenii pentru cea mai neînsemnată greşeală; fugea de lume şi se ascundea zile la rînd fără ca nimeni să-i poată vedea faţa.

Era cu neputinţă ca o noutate atît de extraordinară să treacă neobservată de către vecinii din jur, care pînă atunci trăiseră într-o monotonie apăsătoare. Începură să inventeze tot felul de poveşti. Că don Carlos era nebun: ivită pe neaşteptate, boala îl îndepărtase de lumea normală; că era stăpînit de diavol: într-un moment de slăbiciune, spiritul răului, cel care îi transformă pe oameni în nişte fiinţe abominabile, se strecurase şi în sufletul său; se spunea de asemenea, şi cu această părere fură repede de acord toate firile laşe, care la gîndul existenţei unei puteri supranaturale se umpleau de fiori, că indiana vrăjitoare a lui Fonta pusese stăpînire pe el.

Trăia deja de multă vreme astfel cînd, într-o zi, sosi la «Altar» un indian de o rasă ce nu se mai văzuse prin locurile acelea. Ştia cîteva cuvinte în spaniolă şi avea o privire uimită.

Don Carlos de Arcedo stătu de vorbă cu indianul şi conversaţia aceea fu hotărîtoare pentru viaţa sa.

Venea din sud, din sudul îndepărtat al vastelor pămînturi virgine, unde albii încă nu ajunseseră.

— Bogat — spuse indianul, arătîndu-i lui Arcedo nişte bucăţi de aur pe care le ţinea ascunse în frunze de banan.

— Unde l-ai găsit?

— Acolo! . . .

Treptat, mai mult prin semne, făcîndu-l să-i ghicească cuvintele, îi construi imaginea unui tărîm fantastic. Venea parcă dintr-o lume necunoscută. În drumul său, văzuse trecîndu-i pe deasupra capului mai mult de o sută de sori. Sub picioarele sale pămîntul îşi schimbase mereu înfăţişarea. Străbătuse văi adînci, trecuse peste lanţuri nesfîrşite de munţi, unde copacii nu dădeau voie luminii să pătrundă: munţi de umbră verde. Văzuse păsări ca nişte giuvaieruri, păianjeni uriaşi, tigri de mătase galbenă, căprioare albe. Traversase cîmpii întinse, fără să vadă zile la rînd nimic altceva decît pămîntul gol şi rîuri largi ca marea, în care dormeau ploile. Sub paşii săi, pămîntul se învîrtea. Venea de departe. Văzuse ceea ce cu greu s-ar fi putut imagina chiar şi în vise. Într-o după-amiază, acolo, sub zarea adîncă, de de pe malul unui lac violet, zărise ţărmul celălalt, cu un oraş de aur ce părea incendiat; aerul şi pămîntul ardeau într-o imensă strălucire. Mii de culori cădeau în şuvoaie de flăcări peste pietre roşii şi pietre verzi şi pietre albe, ca o bucată ruptă din soare. Focul luminii înfiora apa.

Prin gura aceea don Carlos simţea că o forţă irezistibilă îl atrăgea.

— Eşti sigur că l-ai văzut?

— Da, stăpîne.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Dacă l-ai văzut, înseamnă că El Dorado există și că poate fi descoperit.

Don Carlos de Arcedo nu se mai gîndi decît la aceasta. Organiză o expediție cu treizeci de indieni și zece spanioli și, cu sufletul plin de încredere, porniră la drum într-o dimineață. Plecau pătrunși de o speranță infinită. Trecură astfel zile. Acasă, fiica lui don Carlos, înconjurată de sclavi, se consuma în rugăciuni interminabile în fața unui Crist cu figura agonică. Trecură luni. Despre micul grup, pierdut pe un pămînt necunoscut, nu sosea nici o veste, iar oamenii păstrau în jurul lui un fel de mister înrudit cu moartea. Trecu un an. Trecu un an și jumătate.

Pe neașteptate, unul dintre membrii expediției se întoarse, bolnav, rănit, cu o figură cadaverică. Povesti lucruri îngrozitoare.

Merseseră zile în șir, pătrunzînd tot mai mult în misteriosul ținut neumblat de nimeni pînă la ei și de fiecare dată peisajul se schimba, iar distanța în fața ochilor devenea mai mare. Proviziile se împuținau, unii începură să se îmbolnăvească, alții să-și piardă speranțele, cei mai mulți să fie nemulțumiți. Într-o zi ținură sfat cu don Carlos. Îi propuseră să se întoarcă atît timp cît resursele le-o mai permiteau. Dar el nici nu vru să audă de așa ceva. Plecaseră să găsească El Dorado și nu se puteau întoarce fără a-l fi aflat. Drumul devenea din ce în ce mai greu. Înaintau tot mai puțin. Ghidul le spunea mereu că erau pe punctul de a ajunge; din adîncul sufletelor lor istovite se îndemnau cu toții pentru un nou efort; și iarăși alte ore și ore de mers prin muntele identic și teribil, ca și cum s-ar fi învîrtit într-un cerc închis. Treceau prin locuri în care nimeni nu pătrunsese vreodată și unde le era imposibil să se orienteze. Uneori întîlneau cîte un grup de indieni nomazi care, văzîndu-le bărbile și armele, fugeau speriați, fără a putea fi opriți în vreun fel. În cele din urmă hotărîră să facă un popas de cîteva zile, ca să-și refacă forțele și să îngrijească bolnavii. Se hrăneau cu rădăcini, frunze și, rar, cu cîte un animal pe care cu greu reușeau să-l vîneze. Într-o dimineață nu-l mai găsiră pe ghid. Dispăruse în mod misterios în timpul nopții. Nu-l văzuse nimeni, nu-l simțise nimeni plecînd. Disperarea puse stăpînire pe toți, mulți strigau și plîngeau ca niște copii. Știau că erau pierduți și că vor muri de foame. Cineva avu o idee: de unul singur, fără a-i întreba pe ceilalți, aduse carne proaspătă; o mîncară lacomi cu toții și nimeni nu întrebă nimic, dar fiecare era convins că fusese carne de indian. La fel se întîmplă și în zilele următoare. Nu mai rămaseră decît spaniolii. Foamea și disperarea reîncepură. Mai răbdară cîteva zile, dar apoi, înnebuniți, își abandonară bolnavii și porniră ca niște fantasme, într-un marș lent, disperat și tenace, să traverseze muntele. Mergeau fără o noțiune exactă despre ei înșiși și despre lucrurile din jur. Pluteau parcă într-un vis. Merseră astfel ore, poate chiar zile, în orice caz un timp nedefinit și monoton. Le țiuiau urechile și vedeau trunchiurile copacilor tremurînd, ca prin flăcări. Cineva auzi zgomot de apă multă, curgătoare, apoi la fel altul și altul. Unii începură să alerge. Ajunseră la malul unui rîu lat și domol. Capetele însetate se precipitară în apă ca niște pietre și rămaseră acolo saturate, adormite, răcorite, în apa suavă, mîngîietoare. Începură apoi să iasă la suprafață. Erau transfigurați, sim-

Arhitecturi baroce la cuzco ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

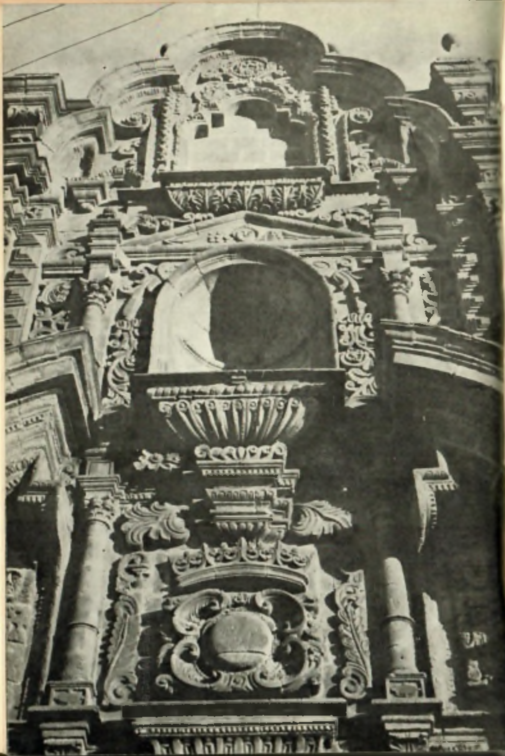

țeau o bucurie stupidă și inconștientă, plescăiau apa cu miinile; unul cînta, altul propuse:

— Ce-ar fi să facem o plută și să ne lăsăm duși de apă?

Se puseră pe lucru. Cu liane și fîșii de îmbrăcăminte legară una lîngă alta ramuri groase, pînă ce alcătuiră o platformă îndeajuns de mare pentru toți. O puseră pe apă, se urcară pe ea și începură să alunece încet. Plutitul lin, zgomotul surd al rîului, oboseala și foamea, totul îmbia la somn. Pe nesimțite se lăsară învinși. După o jumătate de zi de mers, nu mai rămăsese decît unul treaz, de pază, supraveghiind navigatul plutei. Rezistă astfel pînă a doua zi și atunci începu să audă un zgomot îndepărtat, care creștea mereu, creștea vertiginos, pînă ce se transformă într-un huruit asurzitor, sări în picioare și văzu în depărtare că suprafața rîului se curma brusc. Înțelese că se îndreptau spre o cădere de apă, poate spre o cascadă foarte adîncă. Apropierea pericolului îi dădu forțe noi. Începu să-i scuture pe ceilalți, să-i strige cu voce disperată, să-i lovească. Nimeni nu-i răspundea; erau ca niște cadavre. Zgomotul creștea tot mai puternic pe măsură ce distanța se micșora. Îi imploră pe dumnezeu, îi scutură ca pe niște saci, îi lovi, totul în zadar. Nu-i răspundea nimeni. Se apropiau, cu fiecare clipă, mai mult. Disperat, nemaiputîndu-și stăpîni groaza, se aruncă în apă și, cu puțina energie ce-i rămăsese, reuși să ajungă la mal. Alerga pe uscat, însoțind pluta ce continua să alunece și strigîndu-le din răsputeri: «Mișcați-vă! Salvați-vă! O să muriți! Don Carlos!» Nu-i răspundea nimeni. Pluta înainta mereu mai repede, tîrîtă de curent. Atunci, pe marginea apei, omul slab și extenuat căzu în genunchi, epuizat, cu ochii rătăciți și începu să spună cu voce tare o rugăciune pentru morți. Urletul apei invada atmosfera și el, cu ochii întorși spre cer, se ruga; în același timp, acolo, la « Altar », o fată plăpîndă, îngenuncheată în fața Cristului cu figură agonică, îl invoca și ea pe dumnezeu, cu vocea stinsă, chiar în clipa cînd trunchiurile de lemn legate cu zdrențe, purtîndu-și încărcătura liniștită, se afundau în apa nebună și vertiginoasă. Cînd omul privi din nou într-acolo, suprafața rîului era curată.

Aceasta îi fu povestirea, la întoarcerea din expediție.

Fiica lui don Carlos ascultă o vreme în tăcere, ca și cum ar fi încercat să înțeleagă bine cele auzite. Apoi plînse pînă ce lacrimile îi secară. Încetă să se mai roage, slăbi; își petrecea tot timpul absentă, lîngă cîte un pom din grădină, și uneori cînta ca un copil, repetînd întruna aceleași cuvinte, ca o psalmodie monotonă. Se crezu că înnebunise.

Lîngă banca pe care obișnuia să stea în fiecare după-amiază, apăru într-o zi don José Fonta, cu fiul său Manuel și un preot. Îi luă mîna și i-o puse într-a fiului său. Preotul deschise o cărțulie mică și începu să mormăie pe latinește un psalm de căsătorie. Ea își continua cantilena monotonă. O întrebară ceva; spuse că da. Preotul făcu semnul crucii în aer, le strînse miinile și apoi plecă. Don José o sărută pe frunte și se retrase și el. Rămase singură, bolborosindu-și cîntecul infantil în fața lui Manuel, care o privea cu ochi lacomi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În felul acesta, pămînturile lui don Carlos de Arcedo ajunseră în stăpînirea lui don José Fonta, iar neamul Fonta îl continuă pe cel al lui Arcedo, întemeiat odinioară în Costa Firme de don Juan, comisionarul.

Descendenții lui Manuel Fonta au devenit proprietarii « Altarului », căruia i-au adăugat pămînturile lor și s-au numărat printre persoanele de vază, pe vremea căpităniei Generale.

Pentru muncile cîmpului aveau sclavi, iar ei se mulțumeau cu aceeași viață trîndavă și liniștită pe care o duceau și ceilalți stăpîni din colonie. Intrigi nenumărate, activitate socială slabă, mult orgoliu, puține călătorii, cîte o lectură religioasă.

Cîțiva dintre membrii neamului Fonta au urmat în capitală studii serioase la Colegiul Regal și Pontifical. Alții au lucrat în miliție; cei mai mulți însă au rămas să trăiască în conacul de la moșie.

Astfel, don Antonio, fiul lui Manuel, mare latinist, a ajuns canonic și a lăsat inedit un complicat discurs despre « Tentațiile moderne ale Satanei ».

Apoi nepotul lui Manuel, don Luis, colonel de miliție, mare fanfaron și un foarte celebru bețiv.

Și doña Josefa, nepoată a lui Manuel, care a părăsit acea lume monotonă pentru a se face călugăriță.

Au fost un neam pitoresc, orgolios, morbid. În străfundul ființelor lor se amestecau moșteniri contrarii; bunici-eroi și răufăcători, religioși și nebuni, spirite întreprinzătoare de fapte mari, bețivi și hoți. Sînge de comisionar, de indian și de negru.

Din neamul acesta, în 1870, s-a născut Fernando Fonta.

A fost un copil debil, bolnăvicios, sensibil. Copilăria și-a petrecut-o la « Altar », împreună doar cu sora sa, Inés, la fel de fragilă ca și el. O copilărie adînc întipărită în mintea sa.

Tatăl sau, don Santiago, era un om lipsit de duioșie, violent, rezervat. Mama își petrecea ziua întreagă rugîndu-se cu o fervoare maniacă.

Însoțit de Inés și de un sclav, Fernando făcea plimbări pe moșie și treptat splendorile naturii îi pătrunseră sufletul asemenea unui spirit religios. I se formă un caracter taciturn. Nu vorbea decît cu sora sa. Părinții își aveau fiecare viața lor proprie și-i tratau pe copii cu oarecare indiferență; toți ceilalți erau sclavi, iar aceștia le arătau un respect excesiv. Nu li se spunea niciodată « tu », cu familiaritate sau afecțiune; părinții li se adresau cu « dumneata », iar sclavii cu « stăpîne ».

Locuința sclavilor se afla în vecinătatea conacului. Cînd copilul ieșea să se plimbe, se oprea adesea mult timp să o privească. Săpată în pămînt, ca o pivniță, cu niște ferestre mici în partea de sus, pătrate, cu gratii, pe unde cu greu pătrundea soarele. Acolo dormeau, îngrămădiți pe pămîntul gol, oamenii. Cei care se căsătoreau aveau voie să-și construiască separat o colibă. În timpul nopții pe femei le încuiau. Toți erau pe jumătate goi, murdari, plini de impulsuri primitive, animalice. Erau pedepsiți cu bătaia sau cu suprimarea mîncării, și așa destul de puțină.

Copilul îi privea cu o emoție inexplicabilă. Masa aceea de carne neagră, îndurerată și resemnată îi excita imaginația. Uneori îi vedea mîncînd. Treceau în rînd prin fața unui cazan mare în care fuseseră amestecate și fierte în cel mai respingător mod posibil bucăți de carne, zarzavaturi și multe altele; mîncarea li se punea în pumni, pe bucăți de piatră sau în vreun hîrb de lut. Mîncau ca niște animale, băgîndu-și mîinile unii în străchinile altora, mînjindu-și toată fața cu sos, scuipînd și strigînd.

Alteori auzea urletele cumplite ale vreunuia, pedepsit cu bătaia pentru lene, furt sau viol.

Erau printre ei unii foarte pricepuți în arta manuală, alții care compuneau și recitau tirade întregi de versuri acompanindu-se cu chitara și vrăjitori care inspirau un respect deosebit tuturora.

Uneori, profitînd de lipsa paznicilor sau a vătafilor, se adunau în jurul copilului și se porneau pe tot felul de cereri și lamentații. El stătea, palid, în mijlocul cercului de capete negre strîns în juru-i, ascultîndu-le rugămințile ciudate : « Copilașul meu, don Fernando, sufletelule, zi-le să-mi dea voie să merg în sat ! » « Stăpînelul meu, don Fernando, frumosule, roagă-i să nu mă pună la muncă azi, că sînt bolnav ! » « Don Fernando, bulgăraș de aur, dați-ar dumnezeu sănătate și înghiți-i-ar iadul pe toți dușmanii tăi ! »

Sosea vătaful; îi împrăștia cu lovituri. Copilul rămînea pătruns de rezonanța ciocnirii sale cu acele spirite opuse și goale.

La plimbare ieșea întodeauna cu sora lui, împreună se rugau, împreuna cereau binecuvîntarea tăcuților lor părinți seara, înainte de culcare. Acea lume stranie îi obligase să se apropie și mai mult.

De-abia mai tîrziu a aflat de ce părinții săi trăiau despărțiți.

Don Santiago era un om impulsiv și lipsit de sensibilitate, dominat de pasiunea carnală. Dacă se întîmpla să-i placă vreuna dintre sclavele tinere, vechilul trebuia să i-o aducă în timpul nopții. Era un mascul primitiv. Cînd prin somn, sclavii, trîntiți pe pămînt, simțeau scîrțîind poarta cea mare de la baraca femeilor, surîdeau, știind ce însemna acel zgomot.

Nevasta îl surprinsese asupra faptului. Se certară cumplit. Apoi ea începu să se roage pentru a-l aduce pe drumul cel bun.

Într-o zi plecă pe jos, într-un vestmînt ca al Sfintei Fecioare, de la conac pînă la capela din satul vecin : cu mîinile împreunate, cu ochii în pămînt, rugîndu-se cu voce tare. O însoțea un grup mare de sclavi care făceau cor la rugăciunile ei. Cei care o întîlneau de-a lungul drumului îngenuncheau. Ajunsă la capelă, se rugă o oră întreagă, apoi se întoarse acasă cu aceiași alai. Viziunea mamei lui, în acel costum extravagant, mergînd în plin soare, rămase adînc întipărită în mintea lui Fernando.

Departe de a se înduioșa, bărbatul se simți ofensat de spectaculoasa ei rugăciune publică. Trăiră mai separați ca niciodată.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ea muri puţin timp mai tîrziu în mod violent, iar copiii o văzură de-abia cînd deja fusese întinsă pe un pat, fără flori, îmbrăcată cu acelaşi vestmînt purtat în ziua pelerinajului, transparent în lumina galbenă a unei lumînări enorme.

După aceea relaţiile lui Fernando şi Inés cu tatăl lor deveniră mai încordate şi mai formale. Erau îmbrăcaţi tot timpul în negru. În mijlocul naturii vitale şi fecunde, printre sclavii animalici, lîngă un tată inaccesibil, singuri, în doliu, contrastul pe care îl făceau era deosebit de puternic.

De-abia atunci începură să fie însoţiţi uneori de o sclavă bătrînă a mamei lor. Îi scotea la plimbare, îi învăţa rugăciuni, le istorisea întîmplări din trecutul familiei lor şi poveşti de-ale negrilor pline de o imaginaţie înspăimîntătoare.

Cînd sosea ora siestei, se tolăneau somnoroşi la umbra vreunui copac bătrîn, privind în depărtare boii aurii trăgînd la jug sub soarele fierbinte şi, prin foşnetul suav al frunzelor, ascultau vocea bătrînei sclave, care îşi începea povestirea:

« Cînd s-a născut, Domnul Dumnezeu era micuţ, mititel, cît un bob de neghină. Sfîntul Ion lucra tîmplărie, iar Sfînta Fecioară se ruga cu mătăniile. Însă ei trăiau în casa unui om tare rău, care le făcea multe necazuri bieţilor negri şi celorlalţi oameni. Şi veni la el Diavolul, să-l tenteze. Sfîntă Fecioară! Omul cel rău era chiar regele şi era îmbrăcat în aur, cu o scufie roşie pe cap şi trăia într-o casă mare de tot şi avea catîri buni şi dădea ospeţe cu turtă de manioc, carne de porc şi rachiu. Şi regele avea de gînd să-l omoare pe Domnul Dumnezeu înainte ca Domnul Dumnezeu să ajungă a-l supune. Aşa că-i zice într-o zi lacheului: «Lacheu, ia vino-ncoace! Plecaţi îndată şi omorîţi toţi copiii pe care-i veţi găsi. Ai înţeles? Să nu vă scape niciunul!» Iar lacheul îi spuse: « Luminăţia ta, aşa vom face! » Plecă şi începură să omoare la copii. Şi dă-i şi omoară! Omoară în stînga şi-n dreapta! Şi iar dă-i şi omoară! Pînă ce obosiră. Dar pe Domnul Dumnezeu, ei drace, îl prevenise un înger şi reuşise să fugă pe un măgar. Şi atunci lacheul se întoarse la palatul regelui şi-i spuse: « Luminăţia ta, i-am omorît pe toţi! » Iar regele dădu o petrecere la care curse miere şi unt, dar eu n-avui parte nici măcar de atîtica . . . »

Traducere de ANTOANETA STEFANESCU

JOSÉ LEZAMA LIMA

PARADISUL

După ce au traversat piaţa, studenţii au luat-o spre parc. Urcîndu-se pe piedestalul masiv al cîte unei coloane sau scoţînd scaunele din cafenele, cîţiva au încercat să instaureze, prin magia verbului, domnia justiţiei poetice. Asemeni delfinilor sau zeiţei cipriote ieşind din valuri, asemeni aglomerării lichenilor în jurul unei opulente scoici, după avîntul şi spaima primelor clipe, adolescenţii făceau eforturi uriaşe pentru a acoperi strigătele cu vorbele lor înflăcărate. Din spatele cailor negri, cu crupa lată, ţîşneau flăcări, luminînd şi mai tare transparenţa acelei zile cu vîlvătaia lor. Zgomotul împuşcăturilor acoperea verbul înaripat, şi cel căruia-i revenise rolul lui Apollo, un tînăr cu profil melodios, indicase locurile unde studenţii ar fi trebuit să ia cuvîntul, la intervale regulate. Se străduiau să se facă auziţi depunînd eforturi uriaşe, de parcă ar fi escaladat un povîrniş abrupt, dar detunăturile puştilor şi, în mijlocul flăcărilor, ochiul speriat al unui cal lovit de o piatră punea capăt discursurilor, instaurînd o atmosferă de coşmar.

Cavaleria părea nehotărîtă în acel spaţiu vast care cuprindea plaja, bulevardul şi parcul. Nu se putea decide şi care din grupuri să-l urmărescă. Căpitanul cu faţa întunecată care comanda cavaleria era zăpăcit de dispersarea drumurilor; studenţii, strînşi în cîteva grupuri, păreau nişte insule bătute de valurile soldaţilor. Cîte un călăreţ pornea în urmărirea vreunui student desprins pentru o clipă de ceilalţi şi era întîmpinat cu pietre, iar studentul se refugia pe celălalt trotuar, descriind cîteva spirale, şi în cele din urmă îl păcălea pe centaurul furios făcîndu-l să se izbească de zidurile caselor şi să se dezumfle. Primul grup mai mare care s-a refugiat în parc i-a zăpăcit şi mai tare pe soldaţi, cavaleria s-a luat după ei, iar grosul studenţilor a rupt-o la fugă pe bulevard; cînd s-au văzut la adăpost, au început din nou să strige, cerînd libertatea cuvîntului.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Rătăcindu-se în atîtea labirinturi, forțele cavaleriei slăbeau prin dispersare. Nu mai puteau să-i atace într-un front compact, ci fiecare călăreț trebuia să alerge după cîte un student izolat și urmărirea se termina în hohotele de rîs ale studenților, cînd calul asudat refuza să-și asculte stăpînul, obosit și amuzat totodată de fentele celui urmărit și parcă vrînd să se împrietenească cu el. Și cu toate să soldații îi făceau să simtă pintenii, caii păreau să nu se sinchisească prea mult, ba chiar îți făceau impresia că rîd înveseliți de insuccesul urmăririi. În lumina dimineții parcă prinseseră aripi. Nechezatul epic al primei șarje fusese urmat de un nechezat plîngăreț și ironic, de parcă pintenii nu i-ar fi durut, ci i-ar fi gîdilat doar și le-ar fi trezit o poftă nebună să-i arunce din șa pe călăreți. Ecoul nechezatului marțial de la început se întorcea acum sub forma unui hohot de rîs prietenos.

Ajungînd la intrarea în parcul Maceo, studenții au primit noi contingente de elevi de liceu, de la școlile normale și de la cele comerciale; cu toții erau acum vreo mie și se îndreptau spre locul unde situația devenea tot mai dificilă. Cavaleria izbuti să se regrupeze și primi întăriri și ea de la un post de poliție din apropiere. Atunci a răsunat din nou glasul lui Apollo, cel cu profil melodios, care-i îndemna pe studenți să se îndrepte spre mare. Căpitanul își adună din nou toată cavaleria. Se vedea o grotească rozetă uriașă de crupe de cai. Tremurau din tot trupul, loveau cu picioarele dinapoi, de parcă ar fi fost mușcați de niște țînțari invizibili. Un cîine vagabond s-a încurcat printre picioarele cailor. Unul din călăreți a încercat să-l croiască cu spada, dar a izbit în caldarîm scoțînd scîntei galbene.

Jandarmii de la post și-au făcut apariția și au început să tragă în studenți: aceștia se împrăștiară, luînd-o spre mare. Pătrunzînd pe străzile înguste din cartierul San Lázaro, studenții s-au făcut nevăzuți. Pînă atunci José Cemí alergase de unul singur, de cînd fuseseră risipiți de prima șarjă de cavalerie. Își dusese mîinile pîlnie la gură și strigase cîteva sudălmi la adresa armatei. Cu toate că se simțea atras irezistibil, ca de un magnet, de toată mișcarea aceea din piață, din parc și de fuga spre mare, avea încă senzația că visează, că se află undeva între realitate și neverosimila vrăjitorie în puterea căreia căzuse din zorii zilei. Își dădea seama că pătrundea într-un tunel, într-o situație extrem de primejdioasă, în care pentru prima dată mîna tatălui său nu-l mai putea ocroti.

Înainte de a ajunge în dreptul Palatului, studenții s-au oprit sub colonadele masivei clădiri a fabricii de țigări Bock. Cînd dădu colțul, Cemí putu să-l vadă pe cel ce răspîndea lumina lui Apollo, înconjurat de cîțiva studenți din cursul inferior, cum încerca să dea jos de pe piedestal statuia din mijlocul parcului, trăgînd-o cu un lasou. Cînd a izbutit să petreacă lasoul în jurul gîtului, toți studenții care erau împrejur au început să tragă de frînghie. Atunci au răsărit ca din pămînt din toate părțile grupuri de polițiști și soldați cu puști și cu pistoale automate. Trăgeau în rafale, și Cemí rămase lipit de colțul zidului, năucit de surpriză. Nu știa încotro să fugă, căci din pricina zgomotului infernal al împușcăturilor nu-și putea da seama care era zona de relativă siguranță. În clipa aceea de grea cumpănă simți cum cineva îl apucă de mînă și îl trage pînă la prima coloană, și astfel, sărind de la o coloană la alta, cînd se mai domoleau nițel împușcăturile, ajunse în dreptul celuilalt colț al clădirii. În urma celui care-l prinsese de mînă venea un student din anii mai mari, care părea nefiresc de calm în mijlocul zăpăcelii ce-i cuprinsese pe toți. Cînd ajunseră în dreptul palatului Prado, le-a mai venit inima la loc, și cel care-l ținea de mînă se întoarse cu fața spre el, rîzînd. Era Ricardo Fronesis, care-l recunoscuse chiar în clipa cînd se ințețise focul și-i sărise îndată în ajutor. Cemí nu a putut să-și exprime bucuria decît îmbrățișîndu-l pe Fronesis și înroșindu-se la față ca un cuptor încins. Fronesis i-l prezentă pe cel care venise în urma lor, Eugenio Foción, mai mare decît Fronesis și Cemí, un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani, foarte slab, cu părul auriu și o înfățișare agresivă de șoim. Dintre toți el era cel mai liniștit. Îi întinse mîna lui Cemí cu oarecare indiferență, dar acesta își dădu seama că era o indiferență care nu respingea, tocmai pentru că nu arătase de la început o acceptare facilă. Împușcăturile se auzeau acum din ce în ce mai depărtate. În dreptul palatului Prado studenții se împrăștiară care încotro vedea cu ochii.

În românește de ANDREI IONESCU

Cunoscut multă vreme doar ca poet și eseist (elogiat de poeții spanioli Juan Ramón Jiménez și Jorge Guillén), José Lezama Lima obține o consacrare tîrzie ca prozator: aproape de vîrsta de cincizeci de ani. Romanul-poem Paradisul, *publicat în 1966, a întrunit imediat aprecieri superlative unanime. De la personalități politice ca Fidel Castro și Raúl Roa, la personalități literare ca Vitier, Cortázar, Retamar, Vargas Llosa, intelectualitatea latino-americană a salutat în Lezama un scriitor de valoare universală. Romanul s-a dovedit a fi genul cel mai potrivit pentru exprimarea structurii afective și intelectuale de tip baroc a autorului.* Paradisul *este sinteza unei opere născute din evitarea soluțiilor facile, din căutarea stăruitoare a dificultăților sau, ca să folosim cuvintele lui Lezama, din « încercarea de a recupera natura prin imagine ». Titlul, în italiană în original, pe lîngă aluzia la cîntul cel mai sublim și mai misterios al* Divinei Comedii, *ne trimite cu gîndul la definiția pe care Valéry o dat-o poeziei: paradis al limbajului. Prin intermediul imaginii, Lezama aspiră să devină stăpîn al naturii, depășind înstrăinarea. Pornind de la ideea lui Pascal că, de vreme ce adevărata natură s-a pierdut, totul poate deveni natură, imaginea capătă în sistemul său poetic un rol imens și fascinant. Imaginea este în același timp infern și paradis. Personajul central, al cărui rol este să stimuleze spiritele, se numește chiar José Cemí, în cubaneză Cemí însemnînd idol, imagine. Atmosfera deceniilor trei și patru în mediile intelectuale din Havana este reconstituită pe măsură ce José Cemí se formează ca om și ca poet, cristalizîndu-și sistemul poetic.* Paradisul *este romanul unei vieți, un roman total, irepetabil, în care este decantată experiența cunoașterii de-a lungul mai multor contexte social-culturale. Amintirea mamei, a copilăriei, a prietenilor din adolescență, apoi Universitatea și căutarea patetică a unor imagini posibile ale omului sînt experiențe ce capătă la Lezama o fervoare intelectuală extraordinară, comparabilă cu fervoarea lui Cortázar din romanul* Rayuela. *Notele autobiografice nu reconstituie un univers pitoresc de epocă, ci în primul rînd căutările viitorului poet în planul expresiei artistice și al comunicării umane în general. Mediul familial și cel social sînt evocate în funcție de aceste căutări. Formația intelectuală a tînărului Cemí este, bineînțeles, condiționată și de evenimentele politice, care ajung să ocupe de multe ori primul plan al romanului. Așa se întîmplă cînd personajul amintit ia parte la eroicele mișcări studențești din luna noiembrie 1930 împotriva dictaturii lui Machado, la care Lezama însuși a participat pe cînd era student în drept la Havana. Referindu-se la acest eveniment, Raúl Roa remarca faptul că Lezama, scriitorul cel mai exuberant al generației sale, l-a imortalizat magistral în literatură, integrîndu-l perfect în sistemul său poetic. Am ales pentru traducere cîteva scene de mare tensiune și în același timp de fastuoasă zăbavă, înfățișînd manifestația studențească din 1930, cu prilejul căreia, în acea atmosferă de solidaritate sublimă, Cemí leagă două mari prietenii.*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

NICOLAE LIU

Un fiu de domnitor român în Mexic

Printre numele de răsunet pe care poporul nostru le-a dat literaturii franceze în secolul XX, alături de Panait Istrati, Tristan Tzara sau Eugen Ionescu se numără și romancierii Martha Bibescu, Anton Bibescu și poeta Ana de Noailles. Prietenia lor cu Marcel Proust, dezvăluită în toată profunzimea de recente memorii sau culegeri de scrisori, descoperirea ecourilor ei în monumentala creație romanescă *A la recherche du temps perdu*, turnantă în istoria genului, au contribuit nu puțin la interesul pe care îl suscită viața și opera acestor reprezentanți literari ai familiei Bibescu.

Nu același lucru s-ar putea spune despre membrii mai vechi ai istoricei familii, ca de pildă George Bibescu, unchiul lui Anton, cîndva celebru prin preocupările sale literare și istorice, astăzi cu desăvîrșire uitat.

Fiu al domnitorului Țării Românești cu același nume, se născuse în 1834 la București și se dedicase carierii militare. Urmase școala superioară de la Saint Cyr, al cărei întemeietor fusese Napoleon însuși, absolvise cursurile speciale pentru ofițerii de stat major și participase la marile campanii franceze ale vremii. Rănit grav în războiul franco-prusac din 1870—71, a fost luat prizonier de germani împreună cu generalul Donay al cărui adjutant era. Organizează participarea României la expoziția internațională de la Paris din 1887. Revenit în țară, administrează Așezămintele

Brîncovenești și intrînd în conflict în această calitate cu mitropolitul primat Ghenadie Petrescu contribuie la destituirea sa și implicit la izbucnirea unui scandal cu implicații politice, la caare participă Al. Macedonski și tînărul Tudor Arghezi. Polemizează cu Gr. Tocilescu și A. D. Xenopol și publică două volume de acte și documente sub titlul *Le Régne de Bibesco* în apărarea memoriei tatălui său. Polemizează cu Ion I. C. Brătianu. Își spune cuvîntul în favoarea românilor din Austro-Ungaria și a drepturilor noastre în dreapta Dunării. În 1891 e ales membru al Academiei de Științe morale și politice din Paris, iar șase ani mai tîrziu membru asociat al Institutului Franței. Moare în 1902.

Notorietatea literară i-au asigurat-o în special memoriile sale de război. Succesul jurnalului din timpul războiului franco-prusian, *Campagne de 1870. Belfort, Reims, Sedan. Le septieme corps de l'armée du Rhin*, apărut la Paris în 1872, ajuns șase ani mai tîrziu la a cincea ediție și tradus în limba germană (ediția a II-a, Leipzig, 1877) a atras și atenția lui Emile Zola care l-a folosit copios în marele său roman *La débâcle* nu fără a-l fi amintit. Ceeace a dus însă la un conflict literar, în care va fi amestecat și I. L. Caragiale. Nu știm cît de intime erau raporturile sale cu George Bibescu. Caragiale pune însă textele pe două coloane acuzîndu-l pe marele scriitor francez de plagiat[1]. Caion nu va dovedi, așadar, cîțiva ani mai tîrziu prea multă originalitate în încercarea sa de discreditare a marelui nostru clasic.

În cele ce urmează ne propunem să ne oprim asupra celor două cărți închinate de George Bibescu campaniei din Mexic.

Rod al călătoriei și sejurului său american, în anii intervenției franceze din 1861—1867, cu un final atît de dramatic, prima dintre ele: *Le corps Lorencez devant Puebla. 5 mai 1862. Retraite des six mille.* (Paris, Henri Plon, 1872), se limitează la descrierea ca martor ocular a înfrîngerii și retragerii expediției militare de sub conducerea generalului conte de Lorencez. Lucrarea a fost reeditată în mai multe rînduri (ediția a III-a, Paris, 1876) și tradusă în românește sub titlul: *Retragerea celor cinci mii. Resboiul Mexicului* (București, 1885).

Succesul primei cărți, prin care urmărea în primul rînd reabilitarea fostului său comandant, îl determină pe autor la o tenativă mai îndrăzneță. Aceea a unei prezentări generale a expediției Lorencez și în paralel a vieții poporului mexican. Autorul a folosit în acest sens o bogată arhivă personală, astăzi în parte la Biblioteca Academiei R.S.R., constituită în calitate de ofițer în statul major al expediției și din contactul cu populația și realitățile sociale din anii 1862—1865.

Rezultatul, acest « copil al bătăliilor », cum îl numește autorul însuși în scurtul cuvînt introductiv, « născut în timpul marșurilor și luptelor noastre, în zgomotul puștilor și al tunurilor, în intervalul dintre o victorie și o înfrîngere, dintre o bucurie și o durere — crucea unui camarad și mormîntul unui prieten », a întrecut așteptările. Elegantul volum *Au Mexic. 1862. Combats et retraite des six mille.* (Dessins de P. Jazet. Paris, Plon, 1887) a întrunit aprecierile elogioase a aproape o sută de ziare și reviste, aducîndu-i autorului și laurii unui premiu academic. Amintim astfel publicațiile franceze *Le Figaro* (suplimentul literar din 30 aprilie 1887), *Le Gaulois* (nr. din 3 mai același an), *Le Matin* (din 7 mai), *Le Monde* și *Le National* (din 13 mai), *Le Soleil* (din 20 mai), sub semnătura lui Camille Rousset de la Academia Franceză, *Le Parti National* (din 12 mai), *La Nouvelle Revue* (din 1 iunie), precum și gazeta bucureșteană *L'indépendance roumaine* (din 2/14 mai) toate trei sub semnătura criticului Francisque Sarcey, *Revue de deux mondes* (din 15 iunie), *L'Illustration* (din 9 iulie), *Revue bleue* sub semnătura lui A. Naguet (aceeași dată), *Le Temps* (din 8 august), sub semnătura lui

[1] Cf. Caragiale, *Plagiatul Zolà — Bibescu*, în *Epoca literară*, 1896, mai 6, p.l.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A. Mésières de la Academia Franceză, text reprodus parțial de gazeta provincială Le Courier de Meurthe et Moselle (din 10 august) și integral de ziarul *Le Phare du Bosp- hore* (din 15 august), care apărea la Constantinopol, pe atunci capitala Imperiului Otoman, *Revue historique* (din noiembrie-decembrie 1887), sub semnăturile cu- noscuților istorici G. Monod și Ch. Bémont. La acestea trebuie să adăugăm ziarele sau revistele *La Perseveranza* din Milano (13 mai) și *Il Secolo* (din 21 noiembrie), *L'Indépendance belge* (din 22 mai), *Saturday Review* (din 25 iunie), *Le Journal de Génève* (din 10 iulie), *Le Journal de Saint Petersbourg* (din 27 iulie/2 august), *Borser Courcier* (din 6 iunie), *Deutsche Literaturzeitung* (din 27 august), *Nationalzeitung*, Berlin (din 31 august). Dintre publicațiile românești mai amintim: ziarele Epoca (din 21 mai și 31 decembrie), *Poporul* (din 6 mai 1887) *Resboiul* (din 23 aprilie 1888) și Revista *La Roumanie* (din 24 aprilie același an).

Dacă în general aceste ecouri de presă condamnau expediția franceză în Mexic sau subliniau eroismul soldatului francez nevoit să slujească o cauză « principial absurdă și dezastruoasă prin consecințele sale », se scotea în evidență talentul evo- cator al autorului dar și dorința sa de obiectivare, recunoscînd patriotismul și voința de libertate legitime ale poporului mexican. Se citau fie pasajele descriind bătălia pentru Puebla, fie cele privind evocarea naturii luxuriante, a moravurilor locale sau a unor elemente anecdotice, cum erau preocupările teatrale ale ostașilor imobilizați la Orizaba.

Un deosebit interes prezintă pentru noi ampla recenzie însoțită de texte alese, apărută în cotidianul mexican *El partido liberal* din 2 august 1887, sub titlul *Paginas de nuestra historia escritas en el estrajero*. Elogiile venite din partea organului de presă al celor care sub conducerea președintelui reformator Benito Jurarez au dus greul luptei împotriva intervenției imperiale franceze din 1861—1867, inițiată în sprijinul cercurilor financiare străine și al elementelor conservatoare din interior, se referă nu numai la obiectivitatea cărții, dar și la interesul pe care autorul l-a acordat vieții poporului mexican, ajungînd la concluzia că « în general cartea princi- pelui Bibescu este una dintre cele mai interesante și mai bine scrise ». José M. Gam- boa, recenzentul și în același timp traducătorul extraselor din capitolele VIII și IX ale operei memorialistului român se asocia astfel aprecierilor din *Revue des deux mondes*. Chiar dacă nu uita să remarce și unele « mici inexactități », ca exagerarea efectivelor mexicane cu prilejul victoriei din 5 mai 1862, decisivă pentru soarta celei de a doua expediții militare franceze, sau în legătură cu descrierea unor « costume și tipuri na- ționale ». Fapt explicabil, după părerea sa, prin calitatea oficială a scriitorului și împrejurările excepționale în care a putut să-și facă observațiile.

Pentru meritele sale de ordin istoric și literar, Academia Franceză a acordat lu- crării *Au Mexique, 1862. Combats et retraite des six mille* de George Bibescu, premiul Bordin. În raportul secretarului perpetuu al înaltei instituții, prezentat în ședința publică din 15 noiembrie 1888, se sublinia interesul pe care îl prezintă această evo- care personală a unui moment dramatic de istorie, « scrisă cu o rară eleganță, într-un stil cald și colorat ».

Cărți de călătorie și memorii de război în același timp, cele două lucrări dedicate de George Bibescu Mexicului acum o sută de ani reprezintă alături de notele contem- porane ale medicului transilvănean Ilarie Mitrea din corpul de voluntari austromexi- can apărute în ziarul *Albina* din Budapesta, primele relatări românești autentice, rezultate dintr-un contact nemijlocit, despre peisajul, moravurile, viața economico- socială și politică din America latină.

GEORGE BIBESCU

ÎN MEXIC-1862

CAPITOLUL I

Populația Mexicului, deși cunoscută în general sub denumirea de mexicană, e formată din rase esențial diferite. Se găsesc aici *indieni* puri, descendenți ai aztecilor; *albii sau creolii* descendenți direcți ai spaniolilor; *negri* veniți din coloniile spaniole sau din Statele Unite; *mulatrii* sau *metișii*, ieșiți din amestecul dintre albi și negri; *zambo* ieșiți din negri și indieni. Aceștia din urmă sînt puternici, robuști și foarte apți pentru muncile aspre ale cîmpurilor din *Terra Caliente*.

Metișii compun clasa mijlocie și sînt muncitori, fermieri sau *rancheros*, mici negustori sau mici funcționari. Fiecare dintre aceste rase are tipul său, limba sa proprie; dar toți vorbesc spaniola mai mult sau mai puțin corect.

Indianul e în general slab, dar bine făcut. El are obrazul arămiu, părul negru și lins, neted și lucitor, pomeții obrajilor ieșiți în afară, ochii negri foarte mari și ușor oblici, vederea excelentă, sprîncenele pronunțate și arcuite, fruntea joasă și acoperită, nasul drept și bine făcut, buzele groase, capul colțuros, urechile mari, fața lată, linia facială înclinată înapoi, barba rară, dinții albi și bine rînduiți, talia mijlocie, pieptul lat și bombat. La această rasă deformațiile sînt rare.

Trist, tăcut, indianul poartă parcă doliul rasei sale aproape stinse. Se simte văzîndu-l că trei secole de opresiune apasă asupra lui. E ultimul vlăstar al unui popor care moare. El își continuă totuși drumul, repede, fără zgomot, în trap ușor, cu bățul în mînă, cu povara din spate susținută printr-o curea dublă din scoarță de copac care la drept puncte de sprijin fruntea și pieptul său.

Dacă dansează, el alunecă în cadență, figura sa rămîne impasibilă. Cînd cîntă, cîntecul său e o lungă litanie. Numai beția are darul de a-l face să rîdă.

Munca principală căreia i se dedică este aceea a pămîntului; dar face bucuros comerț cu păsări și-l întîlnești adesea pe drumurile principale, împovărat de o cușcă cu pui de găină, îmbrăcat cu cămașă albă de bumbac, pantalon larg din același mate- rial — suflecat cîteodată pînă la genunchi — cu umerii acoperiți cu un *zarape* sau o

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tresada, un fel de pătură despicată la mijloc ca patrafirul preoţilor. El o pune în acelaşi fel şi îi serveşte ca să-şi protejeze umerii şi corpul. O pălărie largă de pai îi acoperă capul; picioarele îi sînt cînd goale, cînd încălţate cu *guarraches* sau sandale.

Indianul are pasiunea jocului şi a băuturilor tari.

Juarez e primul şi singurul dintre indienii pur sînge care a ajuns la putere.

În Mexic, femeia din popor se numeşte *chino*. Are tenul bronzat; ochii ei mari şi părul negru, împărţit în două cozi lungi căzîndu-i pe umeri, dau înfăţişării sale un aer straniu. Bustul îi e bine pronunţat, pieptul tare şi bine dezvoltat. Ea poartă în general o cămaşe brodată care ţine loc de corsaj şi o fustă sau *enaguas* din două culori foarte vii — galben şi albastru, roşu şi verde — culoarea cea mai luminoasă fiind aşezată aproape de talie. Marginea fustei e împodobită cu desene în mătase. Ea îşi acoperă capul cu un *rebozo*, broboadă de lînă cu care îşi înfăşoară umerii.

Acest *rebozo*, care e îmbrăcămintea naţională a femeilor, le serveşte de asemeni să poarte bagaje uşoare şi cîteodată pe copiii lor. În ultimul caz, *chino* îşi fixează pe şale preţioasa comoară bine acoperită în *rebozo* ale cărei extremităţi le înoadă la piept.

Creolul mexican e un bărbat de talie mijlocie, cu fizionomia plăcută, ochiul negru, cu nasul drept, puţin aplatizat, cu fruntea uşor încruntată. Gura lui, puţin cam mare, încadrată de o barbă neagră, lasă să se vadă nişte dinţi deosebit de albi. Există în mersul său o uşurinţă extremă şi dacă i s-ar putea reproşa ceva politeţei sale ar fi că poartă amprenta unei prea mari slugărnicii. Nu există cineva mai ospitalier decît creolul şi nimic nu o dovedeşte mai bine decît această expresie consacrată de timp şi întrebuinţare şi care urează bun venit oricărui străin sub acoperişul său: « Binevoiţi să consideraţi casa, pe soţia şi pe copiii mei cu totul la dispoziţia dumneavoastră ».

Cu toate că această formulă nu trebuie, bineînţeles, să fie luată ad literam, nu e mai puţin adevărat că ea are o amploare care corespunde caracterului fastuos al creolului. El vrea să apară mare.

Sensibil la bună stare, creolul se arată indiferent la suferinţă. Nepăsător faţă de ziua de mîine, jucător neînfrînat, el cheltuieşte atît banii cîştigaţi la joc cît şi pe cei adunaţi prin munca sa.

Am constatat adesea la creolul din clasele de jos un dispreţ suveran faţă de moarte. Într-o zi, pe cînd eram în avanposturi, am văzut arestat un biet om acuzat de spionaj. Ameninţat să fie împuşcat, prizonierul a început să protesteze energic pentru nevinovăţia sa; apoi, cînd i s-a spus că se va delibera asupra sorţii sale, se aşeză pe marginea unei gropi şi îşi aprinse cu gravitate o ţigară.

Nefiind nici o dovadă că omul arestat ar fi spion, s-a dat ordinul să fie pus în libertate. Cu toate acestea, înainte de a i se da drumul i s-a pus din nou întrebarea: — Nu ai de făcut nici o mărturisire? — Nu, răspunse mexicanul, care se crezu condamnat, puteţi să mă împuşcaţi, sînt gata ! Apoi adresîndu-se unui ofiţer: *Faceţi-mi numai favoarea, domnule locotenent, de a-mi permite să-mi aprind ţigara stinsă de la pipa dumneavoastră*. Ceea ce făcu cu aerul cel mai natural, fără umbră de ostentaţie. Cînd i s-a adus la cunoştinţă că era liber, salută şi se retrage cu demnitate, fără să manifeste vreo surpriză sau bucurie aparentă.

. . . .

Femeia creolă e totdeauna graţioasă, adesea frumoasă; ea are ovalul feţei încîntător; ochii săi, mari, negri sau albaştri, sînt în general împodobiţi cu gene lungi şi răsfrînte, nasul ei e mic şi uşor arcuit; buzele sale roşii rîd deasupra unor dinţi orbitor de albi şi dau tenului cald şi rumen un aer strălucitor.

Acasă, cînd nu umblă cu picioarele goale, ea încalţă un pantofior de satin de toate nuanţele. Îmbrăcămintea ei, dintre cele mai simple, se compune dintr-un corsaj sau *vestido*, o rochie de mătase, un *tapalo*, şal mic de mătase brodată pe care ea îl poartă cochet în loc de mantilă, care înlocuieşte *rebozo* popular şi îi serveşte să-şi acopere capul.

Părul abundent care-i flutură pe umeri şi de care ea e foarte mîndră face obiectul îngrijirilor celor mai minuţioase. Fierul foarfecei nu se apropie de el niciodată, de aceea cît de nepreţuită e în aceste locuri şuviţa de păr acordată de o *novia* !

La ora lui *Paseo* sau *Alameda* (un fel de Champs Elysées şi Bois de Boulogne), creola se împodobeşte cu cele mai strălucite găteli şi merge să se facă admirată în trăsura ei, unde nu încetează să-şi facă vînt cu evantaiul în modul cel mai graţios din lume. Vrea să salute pe o prietenă? Scoate atunci braţul afară din trăsură şi mişcă degetele mîinii cu o rapiditate nemaipomenită. Dacă, dimpotrivă, vrea să dea o întîlnire la portieră, întoarce mîna cu degetele dedesubt şi execută cu acestea, pe care le ţine lipite, o mişcare repede de du-te-vino. Ceea ce vrea să însemne: « vino. . . » sau « te aştept »

. . . .

Ca şi *caballero*, femeia mexicană e pasionată după exerciţiile de călărie şi preferă adoptarea acestui mijloc de locomoţie pentru a se duce la *hacienda* — locuinţa sa de la ţară — sau la vreo serbare dată în vecinătatea oraşului. Ea nu foloseşte nici costum special, nici şa deosebită: ciochina largă a şeii obişnuite îi ţine loc de furcă şi ea stă tot atît de solid aşezată pe animalul de călărie ca şi bărbatul.

Echitaţia cu totul deosebită pe care o practică mexicanul face din el un călăreţ foarte îndrăzneţ şi foarte suplu. Graţie zăbalei pe care o întrebuinţează — care e foarte dură şi are multă analogie cu zăbala arabă — îşi stăpîneşte cu uşurinţă calul şi ajunge să-l conducă cu o remarcabilă abilitate. De aceea calul este acela pe care-i place mexicanului să facă paradă de forţa şi supleţea sa: să sară obstacole, să ridice calul în sus cu semeţie, să-l gonească în galop cu toată viteza pe o distanţă de 50 de metri şi să-l oprească brusc, fremătînd, la punctul indicat; să culeagă de pe jos, fiind în galop, o monedă, o batistă; să se slujească de lance, de sabie, de carabină sau de revolver în toate felurile, acestea sînt pentru el tot atîtea jocuri de copil.

. . . .

CAPITOLUL II

La 5 martie 1862, către orele şase seara, *Forfait*, însărcinat să ducă în Mexic pe generalul de Lorencez şi statul său major, intra în apele de la Vera Cruz.

Nici o încreţitură pe această oglindă de azur; nici o adiere în aer; fregata mergea cu toată viteza şi în curînd oraşul ne apăru la orizont ca pămîntul făgăduinţei. Ce trebuia să fie în realitate acest pămînt pentru francezi? Capătul *călătoriei celei mari*, pentru unii, pentru alţii punctul de pornire al unei lupte pline de pericole, de griji şi de întristări.

Încă vreo cîteva învîrtituri de elice şi *Forfait* « bun rotitor », ceea ce înseamnă în limbaj marinăresc « bun mărşăluitor », ajunse în dreptul oraşului. Iată rada din Vera Cruz trasată aproape la nivelul apei printr-o linie circulară de recifuri, ale căror ascuţişuri încununate de spumă constituie pentru port o apărare excelentă; apoi în mijlocul radei şi la o lovitură de puşcă de dig, fortul San Juan de Ulloa, care se înalţă acolo ca o sentinelă înaintată; mai departe, oraşul cu casele sale albe şi domurile scînteietoare; şi, în fund, dominînd această panoramă, vîrful Orizaba,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

acest *munte al Stelei*, cum îl numesc indienii, a cărui culme veşnic acoperită de zăpadă strălucea la mai mult de cinci mii cinci sute de metri deasupra noastră, îmbrăţişat de ultimele flăcări ale apusului de soare.

Deodată se zări drapelul mexican fluturînd la Vera Cruz alături de drapelul francez !

CAPITOLUL III

Ne putem face o idee despre dezamăgirea pe care o încercă generalul de Lorencez aflînd de înţelegerea de la Soledad, el care sosea cu ordinul expres de a merge asupra Mexico-ului fără să piardă o clipă. Dar ce-i de făcut decît să aibă răbdare pînă l-ar putea întîlni pe amiral şi ar lua înţelegere cu el ? Generalul se resemnă să aştepte.

În dimineaţa de 6 martie, o ambarcaţiune de pe vasul *Éclair* duse pe uscat pe general şi statul său major. Acostezi, treci drumul care separă cheiul de oraş şi te afli în Vera Cruz. S-a sfîrşit cu cetatea pe care imaginaţiei noastre îi plăcea să şi-o reprezinte — de la distanţă — impozantă şi graţioasă. Aici e realitatea şi nu e seducătoare [1]. Case fără urmă de viaţă, biserici vechi încercate de vreme şi cu înfăţişare lugubră, străzi drepte şi pustii, în mijlocul cărora stagnează ape gălbui şi rău mirositoare; în sfîrşit, la ora de curăţenie a oraşului puzderie de cîini şi de *zopilotes* [2] — acesta e spectacolul pe care ni-l înfăţişează oraşul întemeiat de viceregele Conte de Monterey, la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi pe care incinta zidurilor de apărare cu bastioane şi redane nu contribuie nici să-l înveselească, nici să-l înfrumuseţeze.

CAPITOLUL IX
Lupta

Coloanele noastre s-au şi adunat : se văd vînătorii din Africa pornind înainte ca să deschidă calea; artileria şi rezerva sa grăbindu-se să iasă din îngustimea uliţelor care le împiedică; mai departe, trecînd batalioanele rămase în urmă ca să ajungă pe cele din frunte; din toate părţile, ofiţeri călare alergînd să ducă ordinele. Mişcările se execută aproape pe tăcute în zorii acestei dimineţi care se zbate între zi şi noapte şi care dă trupelor noastre un aspect fantastic. Mijeşte de ziuă. Generalul apare. Trece în revistă rîndurile şi nu-şi poate reţine un surîs de satisfacţie, remarcînd în ţinuta fiecăruia un aer de sărbătoare. Dar timpul trece, ne rămîn încă de parcurs patru leghe, trebuie să ne grăbim. Afară de aceasta, iată şi semnalul de pornire; coloana se urneşte.

E ora nouă cînd cei cinci mii de francezi se revarsă, la 5 mai, în cîmpia unde se înalţă Puebla. Se zăresc curînd clopotniţele catedralei, dar oraşul nu apare încă, în mijlocul grădinilor de care e înconjurat, decît ca o masă confuză. De la distanţa la care sîntem, cadrul în care-l vedem e format, în fund, de înălţimile de la Istaxihual şi Popocatepetl, care închid valea Pueblei către Mexico; la stînga, din muntele Tepozuchil, la picioarele căruia a fost tăiat drumul pe care-l urmăm; la

---

[1] Nimic nu izbuti să distrugă această primă impresie, nici vederea mării, nici eleganţa unor case avînd deasupra nişte jghiaburi enorme cu o lucrătură curioasă, nici amintirile debarcării lui Cortès chiar în aceste locuri şi ale luptelor sîngeroase al căror teatru a fost Vera Cruz (n.a.).

[2] Zopilote — vultur mic (n.a.).

dreapta, fortul Guadalupe. În cîmpie e linişte deplină. Continuăm să mărşăluim. Totuşi, o linie de trăgători inamici nu întîrzie să se arate în dreapta noastră şi să deschidă focul; dar, respinsă de vînătorii pedeştri, ea se retrage încet şi sfîrşeşte prin a dispare în spatele pantei împădurite care leagă Guadalupe de Puebla. Generalul comandant opreşte şi dă dispoziţii să se prepare cafeaua, în vreme ce şeful de stat major, colonelul Valazé, execută o recunoaştere cu un escadron de vînători, în direcţia Rementeria. Scopul său este să studieze terenul care duce la Guadalupe şi să aprecieze, pe cît posibil, poziţia exactă a fortului.

Guadalupe încununează o ridicătură de teren cu un relief foarte pronunţat, care se desfăşoară înaintea noastră şi spre dreapta, ascunzîndu-ne complet San Loretto, un alt fort mai mic, situat la extremitatea opusă a aceluiaşi teren accidentat. — Distanţat de Guadalupe la cca. o mie de metri, Loretto domină de asemeni, dar în mult mai mică măsură, nordul Pueblei. Trebuie să poţi aborda San Loretto, care pentru noi e complet invizibil, pe pante mai line decît cele de la Guadalupe, dar sub focuri mai de temut. Atacarea lui cere o mişcare foarte largă care ar expune peste tot şi pe multă vreme trupele noastre focului din Guadalupe şi ne-ar ţine departe de convoiul în jurul căruia, constrînşi de importanţa sa, ca şi de micul nostru efectiv, ne păstrăm rezervele. Oricum ar fi, Guadalupe comandă Puebla; posesiunea acestui fort trebuie să aducă după sine în mod necesar predarea oraşului; el e deci cheia poziţiei, cu alte cuvinte adevăratul punct de atac, ales, de altfel, de către general încă din ajun. Pentru a ajunge aici, trebuie să te afli cu o parte din forţe dincolo de o rîpă adîncă, accesibilă infanteriei, dar care necesită muncă pentru trecerea artileriei. Geniştii se pun repede pe treabă şi la capătul unei ore de lucru, au făcut pantele practicabile pentru atelaje.

În timpul acesta, cu privirea întoarsă spre oraş, generalul părea că aşteaptă efectul acelor promisiuni de atîtea ori repetate din ziua debarcării sale. Zadarnic caută în această cîmpie, devenită deodată tăcută, « entuziasmul oraşului antijuarist Puebla », pe cei « zece mii de oameni ai lui Marquez », care ar fi trebuit să se găsească aici în acelaşi timp cu el şi acel « mare partid al intervenţiei », care de trei luni îi este anunţat zilnic pentru a doua zi !

Nimic pe cîmpie, nimic pe drum. — Deodată se auzi o bubuitură de tun, una singură. Lovitura pornise din fortul Guadalupe. La acest semnal, care e poate pentru inamic acela al luptei, generalul dă dispoziţii de atac.

Sînt formate trei coloane.

Prima cuprinde două batalioane ale regimentului 2 de zuavi şi zece piese de artilerie. Ea are ordinul să treacă şanţul, să meargă paralel cu fortul Guadalupe în spre dreapta; apoi odată ajunsă la înălţimea fortului să întoarcă la stînga şi să se îndrepte spre el. — A doua, alcătuită din batalionul de marinari şi dintr-o baterie de munte deservită de marină are ca misiune să o urmeze pe cea dintîi şi să se opună în timpul marşului, oricărei mişcări de învăluire a flancului său drept. — A treia, cu puterea unui batalion de infanterie marină, va trebui să se aşeze înapoia liniei formate de zuavi şi să fie gata să-i sprijine — În ce-l priveşte, intendentul Raul e însărcinat să instaleze provizoriu ambulanţa în spatele unei case ruinate şi să transporte ambulanţa volantă cu 1500 de metri înainte, într-o fermă mare, Rementeria, potrivită pentru adăpostirea răniţilor. Paza convoiului masat pe drumul spre Puebla, în spatele « garitei » din Amozoc şi supravegherea acestui drum sînt încredinţate numai celor patru batalioane care mai rămîn disponibile. Escadronul de cavalerie e însărcinat în special cu misiunea de a asigura flancurile şi spatele diviziei. Generalul dă ordinul de pornire. Îndată cele trei coloane trec rîpa şi mărşăluiesc de-a latul cîmpiei, în direcţia indicată.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

În acelaş moment o linie de foc luminează faţa fortului, care ne-a văzut atacul şi ghiulele bine ţintite vin să ricoşeze în mijlocul liniilor noastre. Nu mai încape îndoială, aceasta e lupta !

. . . .

(. . .)

Pe măsură ce coloanele noastre se apropie de fort, apărarea se multiplică, focul se înteţeşte. Curînd nu se mai aude decît un şuierat neîntrerupt de ghiulele şi de gloanţe. În stînga, vînătorii pedeştri tocmai se ivesc pe poziţie; iată-i că se avîntă alături de zuavi.

Ce luptă eroică între aceşti oameni, ca să escaladeze formidabilele întărituri încă intacte ale Guadalupei şi să pătrundă în acest fort înţesat de baionete care nu încetează să-şi arunce proiectilele : ici căpitanul Guatrelet, din al doilea de zuavi, îşi face scară din umerii soldaţilor săi; colo gornistul Roblet urcat pe parapet, arborează fanionul batalionului 1 de vînători pedeştri şi sună atacul; mai departe, sublocotenentul Case descarcă, printr-o gaură în zid, cele şase focuri ale revolverului său asupra tunarilor duşmani, în vreme ce, pe marginea unei contraescarpe, la cîţiva paşi de tunurile mexicane, se ţine mîndru înfipt drapelul celui de-al doilea regiment de zuavi, acest martor mut al atîtor acţiuni strălucite ! Un glonte loveşte mortal pe stegar; un subofiţer îl înlocuieşte şi cade la rîndul său. Atunci, un bătrîn zuav, căruia vechimea şi reputaţia sa de viteaz i-au adus neobişnuitul privilegiu de a-i numi pe ofiţerii săii « copiii mei », luă la rîndul său drapelul în mîini, rotindu-l pe deasupra capului cu un gest de sfidare : « Veniţi de-l luaţi » ! strigă el cu o voce tunătoare. Dar îndată, strîngînd cu o mişcare convulsivă preţiosul tezaur la piept, se prăbuşeşte şi se rostogoleşte cu el în fundul gropii. Zadarnic soldaţii noştri trec şanţul şi înconjură în mare număr partea de parapet din pămînt dominînd-o, toate eforturile se frîng în faţa unei redute inexpugnabile, al cărui centru îl formează biserica, în care sînt dispuse trei etaje de foc şi pe care o apără trupele generalilor Negrete şi Beriozabal. În sfîrşit, parcă pentru a face mai neputincioase ultimele noastre eforturi, o furtună violentă, însoţită de torente de grindină şi ploaie, se abate asupra cîmpiei; solul desfundat în cîteva clipe, cedează sub paşii oamenilor noştri, care alunecă în fundul şanţului, de unde prea puţini mai ajung să atingă povîrnişul.

(. . .)

Escadroanele mexicane lansate în galop se izbiră de baionetele vînătorilor fără a le putea rupe rîndurile. O a doua şarjă avu aceeaşi soartă ca şi prima, şi se putură vedea, după cîteva momente de îngrijorare, cele două companii franceze (în jur de o sută treizeci de oameni) ieşind victorioase, fără a se lăsa vătămate, dintr-o luptă purtată împotriva a o mie patru sute pînă la o mie cinci sute de călăreţi.

Batalionul din regimentul 99 de linie, pe care generalul îl trimisese să caute cele două companii, alergă în pas gimnastic dar cînd sosi, inamicul fusese deja pus pe fugă.

E ora patru. Mărşăluim de la orele cinci dimineaţa şi ne luptăm de la amiazi. Martor al eforturilor supraomeneşti ale trupelor sale în timpul acestei lupte inegale, recunoscînd imposibilitatea de fapt a unei noi tentative asupra Guadalupei, generalul de Lorencez dă semnalul retragerii.

Ziua de 5 mai ne-a costat : 15 ofiţeri ucişi, 1 dispărut şi 19 răniţi, 35 de oameni ucişi, 127 dispăruţi şi 285 răniţi. Total 482.

Mexicanii avură : 83 de oameni ucişi, 132 răniţi şi 12 dispăruţi.

Victoria nu mai era posibilă; trebuia să ne gîndim să reparăm eşecul nostru şi să ne reîntoarcem mai întîi la baza noastră de operaţii. . .

Traducere de NICOLAE LIU

ŞTEFAN DELUREANU

Iniţieri româneşti pe « DRUMUL INDIILOR »

Printre călătorii români care justifică titlul de *gente descubridora* atribuit de Ricardo León latinilor ca o vocaţie, un loc de frunte îl ocupă medicii. Ceea ce s-ar putea numi, de exemplu, iniţierea noastră transoceanică, se datorează medicinei. Astfel, descoperirea românească a Mexicului este aproape contemporană cu începutul cercetării ştiinţifice a acestei ţări a pămînturilor înalte. Într-adevăr, cele dintîi însemnări de călătorie asupra ei apar cu puţin înainte de mijlocul secolului 19. *Life in Mexico* a doamnei Calderón de la Barca, e din 1842; opera de mare interes a lui J.Stephens, cu desenele lui Catherwood, e din aceeaşi perioadă; observaţiile fundamentale cuprinse în notele unuia dintre primii călători români în Mexic, doctorul Ioan Arseniu din Gura Rîului (Sibiu), concordă cu acelea ale apropiaţilor săi predecesori străini. Ele constată, pe lîngă treptata ruinare a monumentelor civilizaţiei aztece, descendenţa populaţiei indigene din anticii lor constructori, ca şi supravieţuirea — în rîndurile ei, a unor elemente proprii acestora.

Călătoria mai multor români în Mexic, între care medicii Ioan Arseniu şi Ilarie Mitrea, începe cu debarcarea la Veracruz a corpului « austro-mexican », în circumstanţele nefericitei intervenţii europene care crease în 1864 imperiul de trei ani al lui Maximilian.

Participant de frunte la manifestările tinerilor studenţi români din Viena, Ioan Arseniu semnase în 1860 scrisoarea adresată lui Mihail Kogălniceanu cu ocazia inaugurării Universităţii din Iaşi, prin care poporul român era chemat « să producă o epocă nouă » şi să-şi dobîndească « o poziţiune între naţiunile culte ale Europei », sub « glorioasa domnie a măriei sale Domnului Alexandru Ioan I ».

Înrolat în acel faimos *österreichisch-mexikanische Freiwilligenkorps*, doctorul Arseniu pare să fi plecat în călătorie la sfîrşitul anului 1864. Remarcabila împlinire a îndatoririlor profesionale i-a adus înaintarea în grad şi o înaltă distincţie. *Concordia* din Budapesta îl aminteşte în 1865 pe doctorul Ioan Arseniu din Puebla, ca pe abonatul său cel mai îndepărtat. Tot din Mexic, doctorul Arseniu subscrie generoase subsidii pentru *Astra* din Sibiu. La înapoierea sa în 1867, Arseniu publică în *Albina* din Viena foiletoanele : *Cetăţile Mexicului şi locuitorii lor* şi *Locuitorii primitivi sau indienii Mexicului*. Redacţia prezintă articolele fără semnătură, ca provenind « de la un român fost în armata austro-mexicană », apoi ca fiind scrise « de un român fost în Mexic ». Călătorul menţionează în schiţele sale platoul Anahuac, Tlascala, Jalapa, Cordoba, Orizaba şi Puebla. Utilizează în ele clasica împărţire schematică a Mexicului în etaje climatice : *tierra templada*, *tierra caliente*, *tierra fria*. Fără ca natura mexicană să-l reţină în mod deosebit — notele sale sînt prevalent etnografice, el observă totuşi « un labirint de grădini de portocali sau ananas, cafea şi mango »

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

și « vegetațiunea tropică gigantică cu palme înalte și cu arborii bananelor fluturînd în aerul lin a pădurilor de aproape » sau florile « cu mirosuri divine » din acele mici paradisuri plutitoare numite *chinampas*. Întrucît « barbaria europeană » cuceritoare și « fanatismul clerical » n-au avut stimă pentru sanctuarele trecutului, autorul ne propune « să părăsim terenul istoric » și să privim orașele « așa cum sunt astăzi». Citadin avizat, cu frecvente referiri comparative la Franța, Germania, Italia, România și Spania, spiritului de observație al doctorului Arseniu nu-i scapă contrastele definitorii ale *cetății mejicane* — « strălucire și lux pe de o parte, sărăcie și ticăloșie pe de alta » — și nici modelul castilian al acestora. Orașul îi vorbește ca scenă a « vieții și datinilor poporale ». Ceea ce era pentru Roma antică un *forum*, este pentru mexicani *plaza*:

« Piața e punctul e de predilecțiune pentru toți *romanii* și așa în Mejico, vrînd cineva a cunoaște viața poporului de acolo. Mergem așadar la piață. În patrunghiul cel minunat totdeauna formează biserica o lature, celelalte trei laturi se formează de niște case mari care-și au portalele lor și stau în corespondență cu portalele arcuite a tuturor caselor. . În mijlocul pieții e *conditio sine qua non* o fontană cu apă săritoare și ici colo cîte un arbore, pe aiurea și scaune pentru pauzare. Privim acum piața în zi de tîrg și cu deosebire piața unei cetăți în clima mijlocie *(tierra templada)*. Grupele cele mai pitorești se prezentează albi, indiani, negri, mestizzi, fiește care în armonia cea mai amicală. . .

Pentru mexican piața *(plaza)* e aceea ce a fost odinioară pentru romani *forum*. Toate întîmplările acolo se aud mai întîi, sărbătorile bisericești precum și cele politice acolo se petrec, acolo se țin orațiuni, se fac alegeri de deputați ori *magistrați*, *acolo sunt focurile artificioase (predilecțiunea mexicanilor)*. . . »

Atelierele artizanale «pururea către piață deschise, ca să se vadă activitatea dinlăuntru » oferă un cîmp de studiu plin de interes pentru vocația etnografică a doctorului: croitorii, « pe scaune mititele, ieșind după lumina soarelui chiar și afară pe trotuar », « ciobotarii », șelarii, « faurii », orfevrii chemați să satisfacă « gustul cumplit al *chinitelor* ». Observatorul dezvăluie orgoliul de *hidalgo* al creolului scăpătat: « Care nu-și poate cumpăra ciorapi de mătase, mai bine nu poartă, și zdrențele unei încingători de mătase sunt mai bine privite decît o încingătoare nouă de lînă ». În descrierea portului din platoul Anáhuac, se impune atenției pălăria «cam de un cot de lată, lucrată din cea mai fină materie de castor, adornată cu bordadure *(brodaria)* de aur sau argint, în care broderie la exaltații patrioți strălucesc de multe ori culorile naționale (roșu-alb-verde) cu vulturele mejican ».

Omul mexican, cu viața lui desfășurată în case și pe străzi, în piețe și în cafenele, în biserici și mînăstiri, amenitatea acestuia în relații, vacarmul zeloșilor vînzători ambulanți, oțiul napolitan al vagabonzilor, faimoșii *leperos* comparați cu *lazzaroni*, ocupă cel mai mare loc în însemnările lui Arseniu — gata oricînd să înregistreze un *costumbre del pais*, obicei al pămîntului, și încheiate cu observații despre grupurile majore de *indios* pe care le enumeră fără a omite pe Huaxteci, urmașii vechilor *maya*.

Într-o epocă în care antropologi și istorici, nu numai amăgiți de « fizionomia cea melancolică, ba, mai tristă a indienilor », dar și « interesați » sau « reacționari », îi considerau incapabili de « cultivare », convingerile doctorului Arseniu erau categorice: « Eu, în ceea ce privește pe indieni, sunt pătruns de ideea cum că ei posed toate calitățile de cultură și civilizație, ba această însușire o atribuiesc chiar și negrilor din Africa ».

Pentru convingeri identice cu acelea exprimate de doctorul Arseniu, Niculae Dunca murea — în perioada în care erau ele formulate — în războiul civil american, apărînd ideea abolirii sclaviei rasiale.

Certitudinea lui Arseniu cu privire la valoarea indienilor se întemeia nu numai pe « antichitățile rămase de la el ce dau o dovadă învederată despre cultura lor cu sute și mii de ani mai înainte », dar și pe remarcabilele aptitudini politice ale fiului de peon, Juarez, « care cu inteligență rară știe și a știut să acopere cugetul său. »

Ochiul expert al medicului întrevedea în barbaria aparentă a indienilor mexicani umiliți și abrutizați de dominație « un semn învederat de un sîmbure nobil, bun din punct de vedere uman, căruia însă îi lipsește cultivarea deplină ». Asemenea descoperiri nu erau posibile fără un contact îndelungat cu indienii pe care Arseniu îi întîlnise frecvent, uimit de rezistența lor fizică și de tăria lor morală: « În privința vindecărilor rapide a rănilor nu voi uita pe un indian ce fusese rănit prin un fragment de glonț de un tun ghintuit de trei funți, care își frînsese piciorul stîng în trei părți, frîntura ajunsese mai pînă la șolduri, afară de aceea, carnea piciorului era ruptă și strivită în mai multe părți, așa încît puroiul curgea din mai multe locuri. Fără vreo operațiune oareșicare, numai la metoda conservativă, acest indian se vindecă deplin, unde lîngă el muriseră nemți, relativ mai ușor răniți.

Alt indian căpătă la distanță de patru sute de pași un glonț și încă dintr-o pușcă austriacă ghintuită, în piept, în partea dreaptă, între a treia și a patra coastă. Îi dete sîngele pe nas, însă la propunerea cu transportul să-l ducă patru oameni se opuse indianul acesta și răspunse că se duce mai bine călare; de unde se sui călare pînă la locul unde putea avea îngrijirea cuviincioasă sistematică, era o distanță de două zile jumătate și într-un timp cu mică întrerupere, de pușcături de la *guerilleros*, care erau destul de dese și de multe ori în monotonia și osteneala mersului serveau drept petrecere și însuflețire. Așa indianul cel pușcat ajunse la destinul său, adică în spital, unde nici vorbă să moară, la patru zile se sculă din pat și se preumblă la biserică, apoi se duse la general, se prezentă generalului care îi dete bani și în urmă călare pe un asin făcu opt mile pînă la familia sa ».

Însemnările doctorului Arseniu sunt rodul unor contacte nemijlocite cu comunitățile patriarhale de *indios*, în care conducătorul de trib, *cacique*, ca și bătrînii, se bucură de o autoritate deplină. Asemenea contacte la care indienii « țin cu sfințenie » — și cu fruntașii comunității, el le recomandă tuturor acelora care doresc să-i cunoască bine. Apropiindu-se de indieni cu inima, medicul român a pătruns în melancolia lor, în tăcerea lor « misterioasă», deslușind soarta lor de dezmoșteniți nobili, străvechi locuitori ai Mexicului, « descendenți direcți din azteci ori din tolteci ».

Figură unică de explorator, «cu gustul aventurii în oase», este celălalt medic-călător în Mexic, Bucur Mitrea devenit Hilarius, apoi Hilarion, modificare de nume simbolizînd noua identitate pe cale de a fi asumată de cel ce se pregătea pentru o altă *imago mundi*.

Medic de vas transoceanic pe nava *Peter Godefroy* care făcea curse Hamburg-Australia, îndeplinindu-și admirabil datoria, după cum rezultă dintr-o apreciere scrisă datată Brisbane, 14 august 1865, locotenent-medic timp de aproape un an în corpul austro-mexican revenit în 1867 la Trieste, prestînd apoi un « serviciu excelent în toate privințele » pe ruta Hamburg-New York, precum atestă căpitanul Plump de pe vasul *Reichstag* la 21 octombrie 1868, Ilarie Mitrea revine pentru scurt timp, probabil în toamna aceluiași an, în Rășinarii săi, pentru a se angaja apoi într-o statornicire de un pătrar de secol în Insulele acelor mări ale Sudului, peste care plutește copleșitoarea sugestie a lui Melville.

Plaiurile sibiene sunt punctul de plecare al lui Hilarion Mitrea pe care itinerarul indo-malaez al acestui *officier van gezondheit* îl lasă tot mai în urmă spre a se adînci pe mereu alte tărîmuri de taină și miracol. Cu tenacitatea de aplicare a spiritului

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

transilvan, Hilarion ajungea astfel acolo unde puțini europeni înainte destrămaseră vrăji, violaseră mistere. Curiozitatea științifică dublată de vocația cordială a contactelor, a întîlnirilor umane, îl împingea tot mai departe. Drumul lui dobîndea dimensiuni epice, aproape legendare, se colora de chipuri și locuri neștiute. Nu era evaziunea către un visat paradis terestru, ci descoperirea eroică a unei lumi încorporată unui patrimoniu în acea renaștere românească premergătoare unirii depline.

Hilarion Mitrea va rămîne douăzeci și cinci de ani în Insulinda.

La Rășinari unde nume ca. . . Padang. . . Pelembang. . . Semarang. . . vor fi sunat ca un cîntec de clopot, serbînd o copilărie, un băiat va fi explicat cu aviditate — dezlipind timbre ciudate de pe plicuri, că scrisorile veneau de la capătul lumii.

Locurile garnizoanelor lui Hilarion, însemnate în condica de salarii, în corespondență sau pe fotografii, sunt deseori obscure. Dar acest imens arhipelag al misterului — cinci mii de kilometri de la apus la răsărit, două mii de la miază-noapte la miază-zi — virginitate a vieții și tentație din totdeauna a cercetătorilor naturii, îl va reține. Sumatera, Kalimantan, Djawa, Sulawesi, Molucele, Noua-Guinee. . ., insule și iar insule, taine ferecate între ape vast-rotitoare: marea Sunda, marea Bali, marea Celebes, marea Banda, marea Flores. . . imense singurătăți fără ecou, în care strigătul se preface în cosmos.

Padang, Palembang, Moeara, Teweh, Djakarta, Anjer, Semarang, Surabaja, Macassar. . . etape ale unui traseu luminat de aventura spiritului. Hilarion colectează exemplare ale faunei de vertebrate din Sumatra, din jungla ecuatorială care traversează — înveselită de luminișuri de hevea și cocotieri, — Kalimantanul: rîurile Barito și Teweh îi devin familiare în cei cinci ani dăruiți insulei, cea mai mare din arhipelag, a treia din lume. Clima și flora tropicală încîntătoare ale Djawei îl subjugă, ca și Watam Kadam care îi devine soție. O expediție a trupelor olandeze în nordul neresemnat al Sumatrei, război între două lumi despărțite prin mai multe civilizații, îl întristează: « noi trăgeam în ei cu arme de foc, iar ei în noi cu săgeți: un astfel de război nu a fost frumos ». Chirurg reputat, onest, doctorul Mitrea îi cucerește pe indigeni prin toleranță, prestigiu și calm, dar și prin virtuozitatea cinegetică.

Titu Maiorescu, pe care l-a cunoscut în 1882, cînd a făcut prima donație muzeului național din București, notează în *Însemnări zilnice*: « La prînz, d-rul Mitrea român din Rășinari, medic militar în serviciul Olandei, acum în concediu pe timp de 2 ani, a servit în Mexico, fost mult timp în Iava. . .

Cinat cu Dr. Mitrea și istețul să fiu, micul Petru, cu țeasta lui ascuțită, de malaez. . . Mitrea inteligent și povestind interesant în nemțește, liniștit-mulțămit, mare vînător de rinoceri. . . »

În 1889, primește medalia « XX »: douăzeci de ani de serviciu în condițiile climei ecuatoriale. Pensionat în 1893, Hilarion Mitrea se stabilește la Viena, de unde va trimite Muzeului de științele naturii din București o nouă colecție cuprinzînd și obiecte etnografice din Celebes, cranii ale dalacilor din Kalimantan și ale papuașilor din Irianul occidental — trofee de război.

În anul pensionării lui Mitrea, Grigore Antipa, ajuns conducătorul muzeului de istorie naturală din București, recupera și ce mai putuse salva din primele treizeci și opt de lăzi cu comori, abandonate timp de un deceniu de predecesori, restituind obiectelor îndelung oprimate sufletul și valoarea.

Aventura nobilă a lui Mitrea se încheia în 1905, în groapa comună din Viena.

Pe lîngă atîtea cuvinte stîngaci congelate în acea nomenclatură greco-latină, de rigoare în zoologie, unele exemplare poartă nume evocative: un crustaceu, *cenobita violaceus* insinuează retragerea din lume, izolarea în asceză; o coțofană este tristă, veverița este *zburătoare* sau *funambulescă*, un pește este *insidiator*, o reptilă este *aulică*, pasărea paradisului este *magnifică*, *regală*, *superbă*. . . Unul din cele douăzeci de exemplare recatalogate recent, se cheamă *Paradisea augustae victoriae*.

Pentru Ilarie Mitrea ca și pentru Ioan Arseniu, cercetările academicianului Emil Pop sunt fundamentale. Ele au stabilit paternitatea incontestabilă a lui Arseniu asupra însemnărilor despre Mexic și itinerarul cert al lui Mitrea [1].

---

[1] Rezultatele acestor cercetări se găsesc în articolele sale: « Medicul și naturalistul Ilarie Mitrea », *Revista Muzeelor*, 2, 1968; « Der Arzt und Naturwissenschaftler Ilarie Mitrea », *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1, 1966; « Zwei rumänische Ärzte des vorrigen Jahrhunderts », *Forsch. zur Volks- und Landeskunde*, 2, 1971. Alexandru Marinescu și Elena Rojancovski de la Muzeul de Istorie Naturală « Grigore Antipa » au studiat direct moștenirea Mitrea existentă în prezent, publicînd rezultatele demne de stimă ale inițiativei lor în *Travaux du Muséum d'Histoire Naturelle « Grigore Antipa »*, vol. XI și XII, 1971 și 1972.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

« *TIMES LITERARY SUPPLEMENT* » *DESPRE FRESCELE BUCOVINENE*

Sub titlul *Outdoor Frescoes*, prestigioasa publicație londoneză *Times Literary Supplement* a publicat nu de mult recenzia monografiei lui John Fletcher *The Painted Churches of Romania, A Visitor's Impressions* (« Bisericile pictate din România, impresii de vizitator »). Lucrarea, îmbogățită cu patruzeci și două de reproduceri, unele din ele în culori, a apărut acum cîteva luni în seria *New Knowledge Books*. Periodicul englez subliniază faptul interesant că autorul monografiei n-a cunoscut existența bisericilor și mînăstirilor pictate din România pînă în ziua cînd o fotografie reprezentînd Voronețul l-a determinat să întreprindă o călătorie în țara noastră, fructificată în scrierea și ilustrarea (unele reproduceri sînt picturi executate după natură de Fletcher în România), acestei remarcabile lucrări. Autorul face legături interesante între detalii caracteristice ce apropie elemente decorative întîlnite în pictura murală bisericească de la noi de trăsături cunoscute din anumite monumente occidentale, cum ar fi cruci celtice și irlandeze, portale și ancadramente ale unor catedrale. Informația generală folosită de John Fletcher pare să fi fost influențată de vederile unor autori ca Rudolph Steiner, Eleanor C. Merry și Maria Schindler, cu privire la frescele exterioare. Unghiul de abordare nu este neapărat științific, deși se fac aprecieri nu numai estetice ci și, așa cum subliniază recenzentul, de ordin « cosmologic », cu privire la fundalul cultural și ideologic din care s-a născut splendida eflorescență de monumente arhitectonice din Bucovina. În ceea ce privește latura politică și istorică, prezentarea lui Fletcher nu este lipsită de anumite lacune, lucru subliniat de *Times Literary Supplement* printr-o foarte pertinentă trimitere la contribuțiile cercetătorului român Sorin Ulea, de la Institutul de Istoria Artei al Academiei Republicii Socialiste România, ale cărui lucrări par bine cunoscute recenzentului. Un alt aspect interesant în prezentarea făcută de John Fletcher este faptul că, pe lîngă cunoscutele biserici din nordul Moldovei, autorul acordă atenție și unor monumente diferite, cum ar fi mînăstirea Dragomirna, bisericile din zid din București și cele din lemn conservate în Muzeul Satului din capitala României.

A. B.

CASSIANO NUNEZ

BRÂNCUȘI

Tu ai topit în forme
liniile simple ale firii
și ai făcut să strălucească-n ele
lumina Frumuseții.

Trunchiul ușor înclinat
delicata curbă a coapselor

Ovoidele-adamice

Pogorînd în tine te-ai întors
cu taina pămîntescului hău
— humă, umezeală, dospire —
pe epiderma lucioasă a pietrei
din care limpezi răsar
întîiul chip, sinteza și elipsa

Ah, zborul săgetat
în imensitate.

Cosmică nuntă
beție în spațiu

Gresie, sînge, sămînță,
totul e-acum
doar un freamăt de aripi.

În românește de VASILE NICOLESCU

* *Poezia a fost scrisă cu ocazia organizării expoziției Brâncuși în cadrul Universității Federale din Brazilia.*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « Arta Grafică »

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI 115. TEL. 50.71.28
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 16

43 804

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România